

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XIV

2016/1-2

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XIV

2016/1–2

OBSAH:

Studie

Barokní sklípek se stavební obětinou z archeologického výzkumu na ulici Komenského v Uherském Brodě

Jaroslav Bartík, Lenka Běhounková, Tomáš Chrástek, Hana Nohálová, Kateřina Břečková _____ 6

Nad účty kaple Panny Marie ve Valašských Kloboukách z let 1842–1878

Petr Odehnal _____ 34

Role muzea na přelomu 19. a 20. století na maloměstě

Příklad Valašského Meziříčí (1884–1914)

Jan Matyáš _____ 44

Reichovy sklárny – odraz technologie na výsledných produktech v dobách největšího rozmachu firmy od založení, přes znárodnění a převrat

Helena Mynářčíková _____ 60

K historii kobercové výroby v Zašové a ve Valašském Meziříčí. Vázané přehozy na houpací křesla

Olga Méhešová _____ 80

Alois Horák – R. Bojko

Iva Dupalová _____ 108

Staňte se světovými podnikateli aneb Motivace v baťovském systému

Hana Kuslová _____ 122

Edukace mladých žen v rámci filozofie firmy Baťa a.s. do roku 1945

Gabriela Culík Končičíková _____ 138

Pokus o poválečnou rekonstrukci Školy umění v letech 1945–1949

Vít Jakubíček _____ 154

Musealia

Boťy z BACHORU – doklad hledání náhražkových materiálů během 2. světové války

Silvie Leččíková _____ 180

Personalia a miscelanea

PhDr. Anežka Fialová

Markéta Mercová _____ 188

Pětaosmdesátiny Karla Pavlišfika (*12. 3. 1931)

Alena Prudká _____ 194

Recenze

Kateřina Czinegová: Jménem zákona! Kapitoly z minulosti a současnosti bezpečnostních sborů ve Zlíně. Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Zlín 2016, 111 stran. ISBN 978-80-87130-36-0

Pavel Šrámek _____ 210

STUDIE

Barokní sklípek se stavební obětinou z archeologického výzkumu na ulici Komenského v Uherském Brodě

*/ A Baroque Cellar with a Building Oblation Discovered during
an Archaeological Excavation in Komenského Street in Uherský Brod*

---

*Jaroslav Bartík, Lenka Běhounková,
Tomáš Chrástek, Hana Nohálová,
Kateřina Břečková*

Abstract:

In 2015, before building a multifunctional house at the crossroads of Komenský and U sboru streets in Uherský Brod, a rescue archaeological excavation was carried out, during which a proof of the Bronze Age, High Middle Ages and particularly Modern Age settlements was found on the excavated plot. This contribution deals with one of the Modern Age features, which could be interpreted as a small sunk cellar or under floor hiding place where a building oblation was found. A rich found discovered there contained Baroque pottery, glass, animal bones as well as metal artefacts, which illustrate urban material culture in the first half of the 18th century.

Keywords:

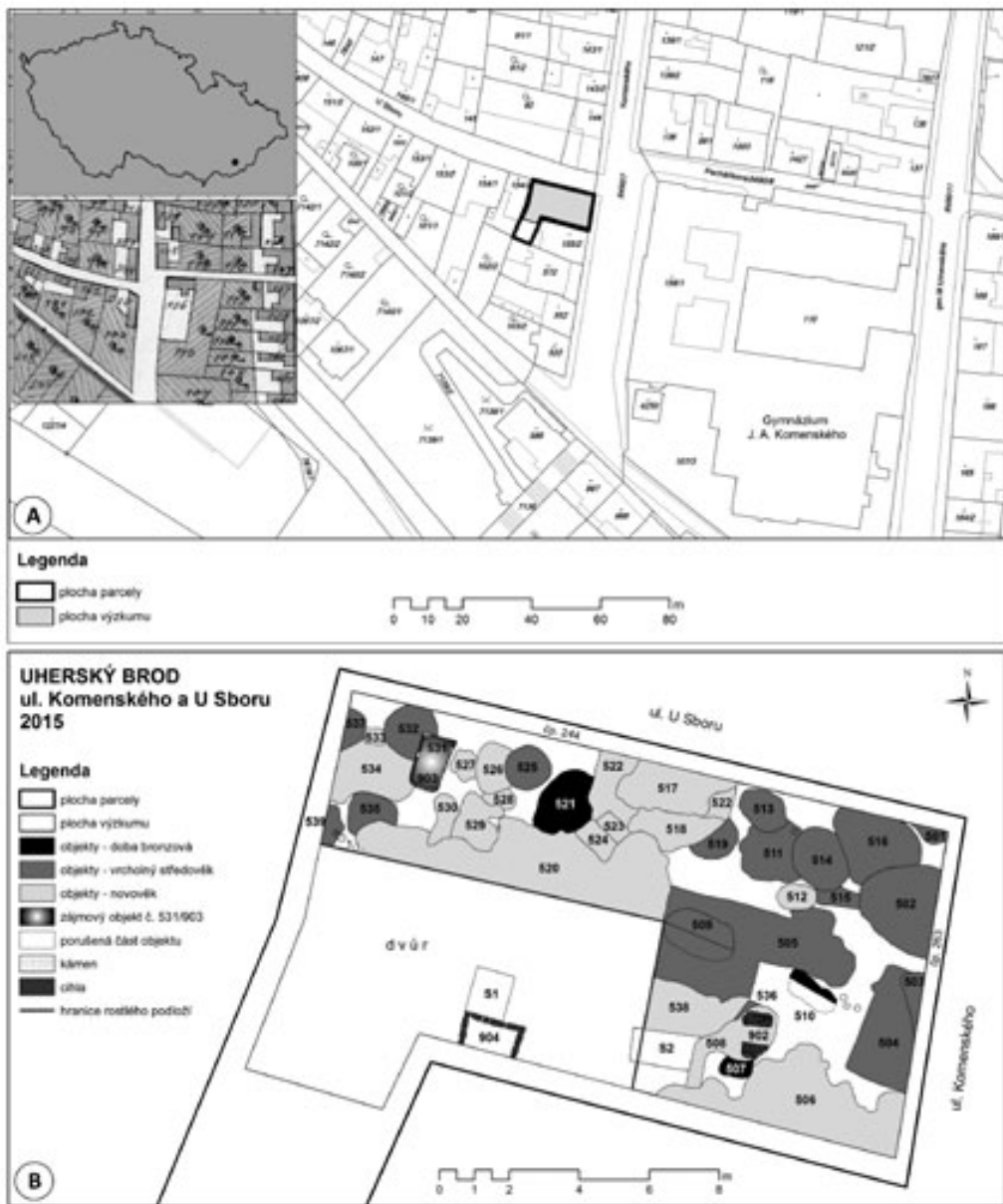
Moravia, rescue excavation, cellar/hiding place, Modern Age, pottery, Anabaptists, Baroque glass, building oblations

Úvod

Před výstavbou nového polyfunkčního domu proběhl v Uherském Brodě, na křižovatce ulic Komenského a U Sboru záchranný archeologický výzkum (obr. 1: A), při kterém se na městské parcele (č. 155/1, 155/3) podařilo zdokumentovat vývoj lidských aktivit od pravěku až do moderní doby (BARTÍK 2016, 319-320). Při bagrování sedimentů v prostoru budoucích podzemních prostor se podařilo zachytit relikty původní středověké parcelace Uherského Brodu, která porušovala starší sídliště z doby bronzové, konkrétně z období kultury popelnicových polí. V průběhu novověku byly stopy staršího osídlení poškozeny četnými zásahy v podobě zděných i nezděných sklepů či blíže funkčně nespecifikovatelných jam (obr. 1: B), zaplněných odpadovým materiálem. Nejmladší zachycené aktivity jsou zde reprezentovány relikty kamenných základů, souvisejících se zástavbou parcely v 19. a 20. století. Stávaly zde dva cihlové domy (čp. 244 a 263) uspořádané do dispozice ve tvaru písmene „L“, přičemž zadní část traktu pak sloužila jako dvorek (obr. 1: B).

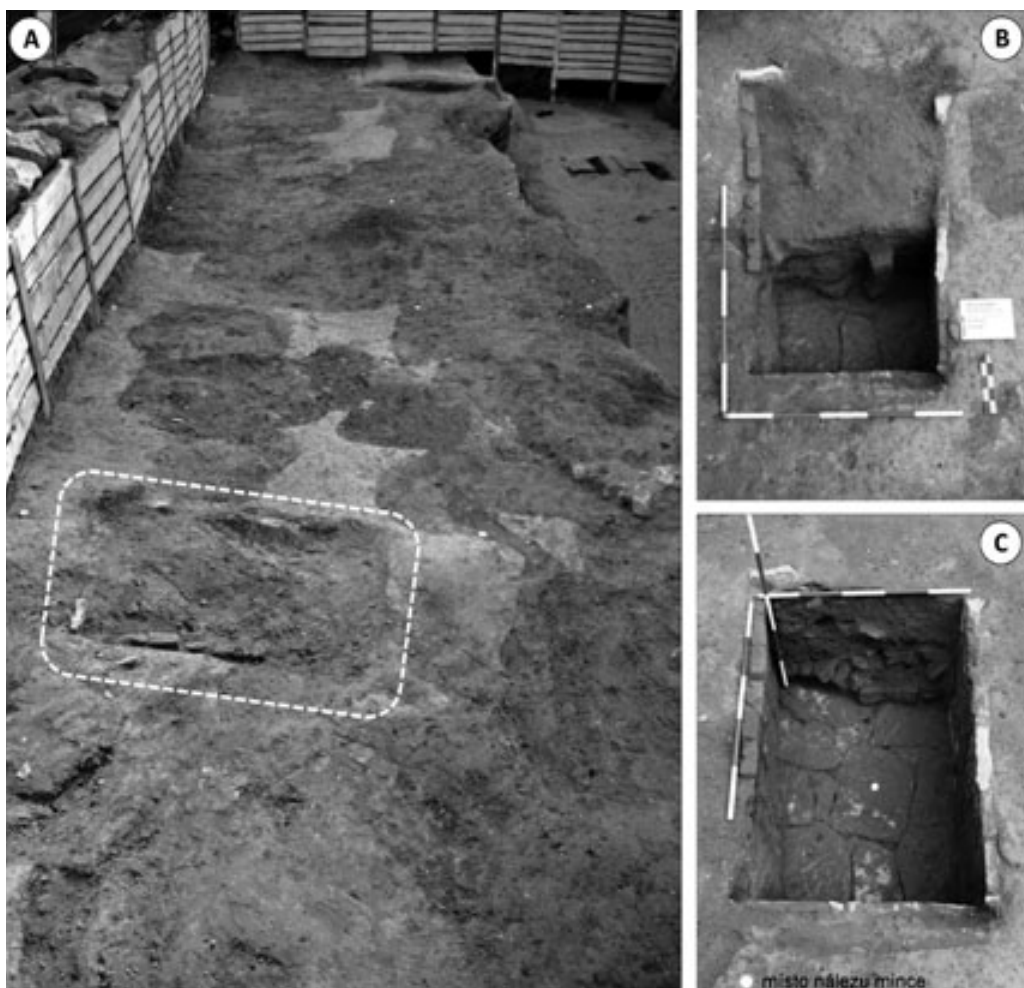
Celkem bylo zdokumentováno několik desítek kůlových jam a 40 zahloubených objektů. Do období raného až vrcholného novověku můžeme zařadit 17 z nich. V rámci tohoto příspěvku bude věnována pozornost objektu 531, který se od ostatních odlišoval svým provedením spojeným pravděpodobně s jeho funkcí. Vzhledem k jeho umístění do centrální části zachovaného bloku rostlého podloží, které respektovalo půdorys novověké zástavby (obr. 1: A), jej interpretujeme jako drobný sklípek či podpodlažní skříš. Tomu by odpovídalo i samotné konstrukční provedení. Vyhlobená jáma byla vymazána jílem a obložena většími plochými kameny a cihlami (konstrukce 903), což zde umožnilo bezpečně uskladnit či uschovat různorodý obsah. Po ukončení své primární funkce byla skříš zasypána, tudíž sekundárně posloužila jako odpadní jáma. Z popisovaného objektu se podařilo získat bohatý soubor archeologického materiálu, sestávající z několika keramických nádob a většího množství fragmentů keramiky, okenního i stolního skla, zvířecích kostí a kovových artefaktů. Vznik objektu můžeme poměrně přesně datovat do počátku 18. století na základě drobné mince vročené k roku 1700, která byla při jeho výstavbě záměrně uložena pod největším centrálním kamenem na bázi jámy (obr. 2: C). Předkládaná analýza získaného archeologického materiálu nabízí možnost nahlédnout do jednotlivých aspektů každodenního života obyvatel města Uherský Brod v období vr-

Obr. 1: A – lokalizace zkoumané parcely na mapě ČR, v rámci intravilánu Uherského Brodu a na mapě stabilního katastru (císařské otisky); B – plán objektů zkoumaných při záchranném archeologickém výzkumu v roce 2015.

cholného baroka a zároveň nepřímo poukazuje na sociální status vlastníka dotčené parcely. Mimo představy o spektru keramické a skelné produkce je prezentována také analýza druhového složení zvířecího osteologického materiálu, která nám poskytuje informace o využívaných zvířatech a konzumaci jejich masa i produktů, které se jistě promítly v jídelníčku tehdejší městské populace.

Obr. 2: A – pohled na severní část zkoumané parcely s vyznačenou polohou zájmového objektu č. 531/903 ; B – pohled na profil zásypu; C – pohled na sklípek v závěrečné fázi exkavace s vyznačením polohy nálezu stavební obětiny.

Poloha lokality

Zkoumaná parcela se nachází v intravilánu staré městské zástavby v blízkosti JZ části středověkého opevnění města. Naproti popisované parcele stojí Gymnázium J. A. Komenského (obr. 1: A), pod nímž se měla podle písemných zpráv nacházet bratrská škola se hřbitovem a kaplí. Rámcové GPS souřadnice lokality lze vztáhnout ke koordinátám: 49.0233583 N, 17.6444844 E (WGS-84). Z geografického hlediska se místo výzkumu nachází na mírném J až JZ svahu, který se uklání směrem k řece Olšavě, protékající cca 650 m od zájmové polohy. Překvapivé zjištění bylo učiněno v případě charakteru geologického podloží, které je na rozdíl od některých jiných míst v centru města tvořeno intaktní vátou spraší kvartérního stáří. Nadmořská výška současného terénu zde osciluje mezi 226–228 m n. m.

Nálezová situace

Objekt 531 byl situován v SZ části zkoumané parcely přibližně 50 cm od severního okraje stavební jámy, jež směřoval do ulice „U Sboru“. Sklípek se, stejně jako ostatní objekty v severní části parcely, vyrýsoval na úrovni 125 cm od aktuálního povrchu terénu (obr. 2: A). Po stránce evidovaných superpozic byl objekt částečně zahlouben do geologického podloží a z části porušoval na západní straně dva starší objekty, a to vrcholně středověkou zásobní jámu (objekt 532) a zřejmě odpadní novověkou jámu (objekt 534). V půdorysu má struktura obdélníkovitý až mírně trapézovitý tvar. Příčný profil byl neckovitý. Orientace jámy odpovídá ose S–J. Rozměry činily v absolutních hodnotách 147 cm na délku a 110 cm na šířku. Maximální hloubka dosáhla 62 cm (měřeno k bázi kamenného dláždění). Zásyp sklípku byl tvořen poměrně homogenní kyprou, světle hnědou hlínou s příměsí drobných kamínků a uhlíků, které místy utvářely popelovité čočky o mocnosti 2–4 cm (obr. 2: B). Objekt byl exkavován po třech mechanických vrstvách označených písmeny A–C (mocnost jedné vrstvy činila 20 cm). Ze sledování distribuce archeologického materiálu je zřejmé, že nejvíce se jej nacházelo v centrální a poté ve svrchní vrstvě. Spodní vrstva pak vykazovala výrazně méně nálezů. Homogenita hlavního sedimentu tvořícího výplň objektu svědčí pro to, že byl zasypán jednorázově či v relativně krátkém časovém úseku. Z konstrukčního hlediska byla vykopaná jáma vymazána žlutošedým plastickým jílem, do kterého byly zatlačeny po bocích a do dna velké ploché kameny. Západní stěna byla naopak vyzděna pálenými cihlami. Po exkavaci výplně a následné dokumentaci došlo k rozebrání zděného obložení (903), při kterém se v podkladovém jílu objevily četné otisky lidských prstů, jež patřily dospělému jedinci, respektive tvůrci popisovaného objektu. Pod největším centrálním kamenem byla uložena drobná mince, determinovaná jako ½ krejcaru Leopolda I.

Archeologické nálezy

Keramika

Novověká keramika zůstávala dlouhou dobu stranou zájmu archeologů, avšak v posledních desetiletích se práce zabývající touto problematikou stále rozrůstají. Přední místo zaujímají především studie, které se věnují Praze a Pražskému hradu (CYMBALAK – MATĚJKOVÁ 2012; SCHEUFLER 1990; DOHNAL – VAŘEKA 2003; BLAŽKOVÁ-DUBSKÁ 2009; BLAŽKOVÁ 2011). Z Moravy pochází publikovaná novověká keramika především z městských jader větších měst (např. Brno – MĚCHUROVÁ 1991; LOSKOTOVÁ 1997; HIMMELOVÁ – PROCHÁZKA 1990; JORDÁNKOVÁ – SEDLÁČKOVÁ 2005; Olomouc – BLÁHA 1983) a detailně zpracovaný je také soubor keramiky z bratrského sboru v Ivančicích (ŠEBELA – VANĚK 1985). Další práce zabývající se novověkou keramikou najdeme také na sousedním Slovensku (ŠPANIHEL 2014; ŠPANIHEL 2015) v Rakousku (SEDLMAYER 2002; KRENN et al. 2007; LEHNER 2003) a Polsku (MACKIEWICZ 2012). Mimo to byla věnována pozornost jednotlivým druhům mladší novověké keramické produkce řadou etnografů (např. ČERNOHORSKÝ 1941; JANČAR 1965; PLICKOVÁ – SCHEUFLER 1966; SCHEUFLER 1979; 1983; PAJER 1983; 2001; 2006; VÁLKA 2014 ad.).

Pokud se zaměříme přímo na Uherský Brod, je vidno, že v průběhu již více než sta let archeologických průzkumů zde bylo získáno hned několik desítek souborů novo-

věké keramiky. Většina z nich ovšem nebyla dosud podrobněji analyzována a publikována. O jejich existenci se dozvídáme především ze starších nálezových zpráv s výrazně omezenou vypovídací hodnotou (např. PAVELČÍK 1962a, b; 1963; 1969a, b; 1970; 1971; 1979 ad.). Jedinou výjimku představuje kolekce keramiky pocházející z městské parcely přiléhající k tehdejší lékárně „U zlatého pelikána“. Z prostoru dvorního traktu (dnes dům čp. 164) nacházejícího se na jižní straně Masarykova náměstí pochází soubor keramiky z 18. a první poloviny 19. století, který byl vyzvednut při čišťení studny. Mezi nálezy jsou početně zastoupeny fajánsové výrobky, a to především džbány (jeden datovaný nápisem letopočtu do roku 1773) a talíře. Dále se objevují fajánsové misky a holba, zakuřovaná keramika, soudkovité hrnce s vnitřní glazurou, džbány a zlomky pánví (PAVELČÍK 1990; 1992, 5, 7; 1993, 93-94).

Následující řádky jsou věnovány konkrétním výsledkům analýzy keramické kolekce z objektu 531. Po metodické stránce je nutné úvodem zmínit, že pro vyhodnocení novověké keramiky je určující především keramická třída. Mezi stěžejní sledované faktory patří složení keramické hmoty, zejména druh a velikost (množství) ostřiva, dále barva střepu a druh a kvalita výpalu. Svůj význam má také úprava povrchu (zakuřování, glazování atd.), výzdoba (zejména malování) a morfologie nádob. Tvar okraje nemá u novověké keramiky takový význam jako v předešlém středověkém období.

Soubor kuchyňské a stolní keramiky ze zkoumaného objektu obsahuje celkem 339 fragmentů nádob, které náležely 216 jedincům. Více než polovina nalezených zlomků pochází z vrstvy A, celkem se jedná o 189 střepů. Druhou nejbohatší vrstvou je vrstva B se 109 fragmenty a pouze 28 fragmentů bylo nalezeno ve vrstvě C. Třináct zlomků keramiky, které bylo možné přiřadit k jednomu jedinci, bylo nalezeno ve vrstvě A i B (tab. 1). Z vrstev A a B pochází rovněž 9 jedinců středověké keramiky, které zde představují starší intruzi.

Tab. 1: Zastoupení keramiky a kachlů podle jednotlivých mechanických vrstev.

Vrstva	KERAMIKA				KACHLE			
	počet jedinců	počet jedinců %	počet fragmentů	počet fragmentů %	počet jedinců	počet jedinců %	počet fragmentů	počet fragmentů %
A	114	52,8	189	55,8	9	26,5	9	20
A+B	1	0,5	13	3,8	21	61,7	30	66,7
B	80	37	109	32,1	-	-	-	-
C	21	9,7	28	8,3	4	11,8	6	13,3
Celkem	216	100	339	100	34	100	45	100

Rekonstruovat se podařilo pouze tři celé tvary nádob, zbytek souboru je značně fragmentarizovaný, přičemž nejpočetněji zastoupeny jsou fragmenty o velikosti do 9 cm² (tab. 2). Výpovědní hodnota souboru je právě kvůli fragmentarizaci značně omezena. Z tvarového spektra nádob bylo možné zejména na základě morfologie okrajů rozlišit hrnce, džbány, mísy, pánve, pokličky, mísy s talířovitým podokrajím (talířovité mísy) a jeden malý hrnek. Největší podíl však mají drobné zlomky výdutí, u kterých není možné druh nádoby určit (tab. 3). S ohledem na fragmentarizaci

Tab. 2: Přehled fragmentarizačních kategorií keramiky a kachlů.

Fragmentarizace	KERAMIKA		KACHLE	
	počet jedinců	%	počet jedinců	%
do 2,25 cm ²	13	6	-	-
do 9 cm ²	116	53,7	3	8,8
do 36 cm ²	73	33,8	15	44,1
do 81 cm ²	9	4,2	10	29,4
do 144 cm ²	1	0,5	3	8,8
do 225 cm ²	-	-	2	5,9
do 324 cm ²	1	0,5	1	3
Rekonstruovaná nádoba	3	1,4	-	-
Celkem	216	100	34	100

Tab. 3: Typologické spektrum kuchyňské a stolní keramiky a přehled zastoupení fragmentů z jednotlivých partií nádob.

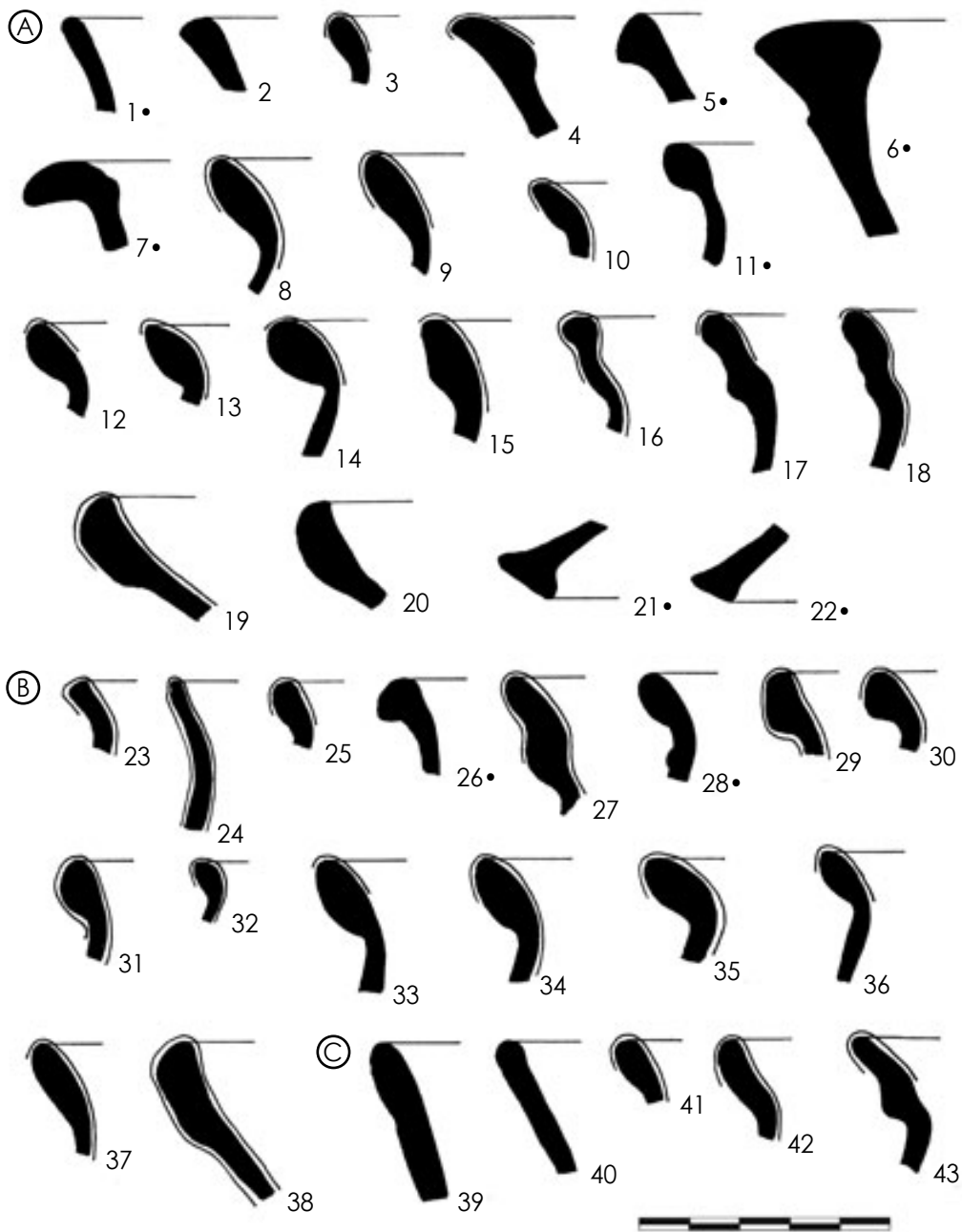
DRUH NÁDOBY	DOCHOVANÁ ČÁST	počet jedinců	nádob celkem	nádob celkem %
Džbán	okraj s částí plecí	5	6	2,8
	okraj s výlevkou	1		
Hrnec	okraj	29	29	13,4
Hrnek	téměř celý tvar	1	1	0,5
Mísa	okraj	3	3	1,4
Neurčeno	dno	25	158	73,1
	hrdlo	3		
	okraj	10		
	ucho	1		
	ucho s částí okraje	2		
	výduf	113		
	výduf s náznakem ucha	4		
Pánev	část rukojeti	4	10	4,6
	dno s částí výdutě	1		
	dno s nožkama	1		
	nožka	2		
	okraj	2		
Poklička	horní část s úchytkou	1	3	1,4
	okraj	2		
Mísy s talířovým podokrajím	okraj	4	6	2,8
	téměř celý tvar	2		
Celkem		216		100

rovněž nebylo možné určit velikost nádob. Poměrně často se však objevují subtilnější okraje, které přísluší spíše menšímu průměru nádob. Výška rekonstruovaného hrnečku je 12,8 cm, průměr okraje 8 cm, průměr maximální výdutě 12 cm a průměr dna 9 cm. Průměr okraje jedné z talířovitých mís dosahuje 23 cm a jeho výška je 6,5 cm, průměr druhé rekonstruované mísy pak 24 cm a výšky 7 cm. Síla střepu se pohybuje v rozmezí od 2 do 6 mm (s většinovým zastoupením síly 3-4 mm), jen výjimečně se objevují silnější střepy. O průběhu depozičních a postdepozičních procesů svědčí kromě fragmentarizace také abraze keramiky. Téměř žádný z dochovaných fragmentů nemá zachované ostré hrany lomu. Také fakt, že většinu střepů nebylo možné přiřadit k ostatním, značí, že nádoby se do sklípku dostávaly pravděpodobně jako odpad již rozbité a neúplné.

Okraje džbánů byly formovány převážně do tvaru okružích s jedním nebo dvěma žlábkami (obr. 3: 16-18, 27, 43), pouze jeden fragment měl jednoduchý lehce ven vyhnutý okraj s ukončením zahnutým směrem dovnitř (obr. 3: 24). U hrnců dominuje ovalený okraj, v několika případech také s drobným prožlabením na vnitřní nebo vnější straně (obr. 3: 8-15, 29-37). Častěji se objevuje také jednoduchý, ven vyhnutý nerozšířený okraj (obr. 3: 1, 23, 42) nebo varianty okrajů ven vyhnutých s rozšířenou nebo zduřelou horní částí (obr. 3: 2, 4, 25, 41) a dvěma kusy je zastoupen okraj seříznutý (obr. 3: 5, 26). Jedním kusem je zastoupen ovalený okraj hrnce s drobnou plastickou lištou oválného průřezu na hrdle (obr. 3: 28). Mísy mají okraj rovný jednoduchý (obr. 3: 39-40), palicovitě rozšířený (obr. 3: 6) a vodorovně vyložený s drobnou lištou na vnitřní straně okraje (obr. 3: 7). Okrajové fragmenty pánví jsou ovalené nebo ven vyhnuté s kyjovitým ukončením. Okrajové zlomky pokliček náleží k rozšířeným formám (obr. 3: 21-22). Talířovité mísy jsou ukončeny ovalenými okraji (obr. 6), okraji se zduřelou vnější částí (obr. 3: 19, 20, 38), okrajem se zduřelou vnější i vnitřní stranou a vyšším hráněným okružím se třemi žlábkami (obr. 7). Dna mají rozšířenou vnější část do menší či větší patky, méně se objevují zaoblená šikmá a hráněná šikmá i rovná dna. Zlomky uch jsou oválného průřezu a byla vyrobena tažením.

Jak již bylo řečeno, určující význam pro studium novověké keramiky má keramická třída. Veškerá stolní a kuchyňská keramika ze sklípku má jemně plavenou matrix, rozdíly se však objevují v hrubosti a typu ostřiva a kvalitě výpalu. U dvaceti jedinců byl zaznamenán výskyt velmi drobných zrníček slídy v keramickém těstě, která pravděpodobně tvoří přirozenou příměs písků používaných k ostření keramiky. V jednom případě byl zaznamenán větší obsah slídy tvořené většími zrníčky. Vazba obsahu slídy na určitou keramickou třídu však nebyla pozorována. Keramika z uherskobrodského sklípku byla rozdělena do 9 keramických tříd na základě charakteru ostřiva a typu a kvality výpalu (tab. 4). Největšímu zastoupení se dostává keramice s jemnozrnným ostřivem v podobě prachových částic, případně jemného písku vypálené poměrně kvalitně v oxidační atmosféře do odstínů okrové, oranžové a oranžovohnědé barvy, méně často se objevují odstíny krémové a cihlově červené barvy (KT01). Vazba určité keramické třídy na tvar nádob vzhledem k velké fragmentárnosti nebyla v souboru zjištěna. Na základě keramických tříd se částečně vyděluje středověká keramika, která byla pálená v redukční atmosféře. Ovšem ne všechny redukčně pálené fragmenty bylo jednoznačně možné datovat do středověku.

Výzdoba byla zjištěna pouze u 13 jedinců, z nichž 7 bylo zdobeno malováním (obr. 4: 1-4). U redukčně pálené keramiky, která svým charakterem náleží ještě do období

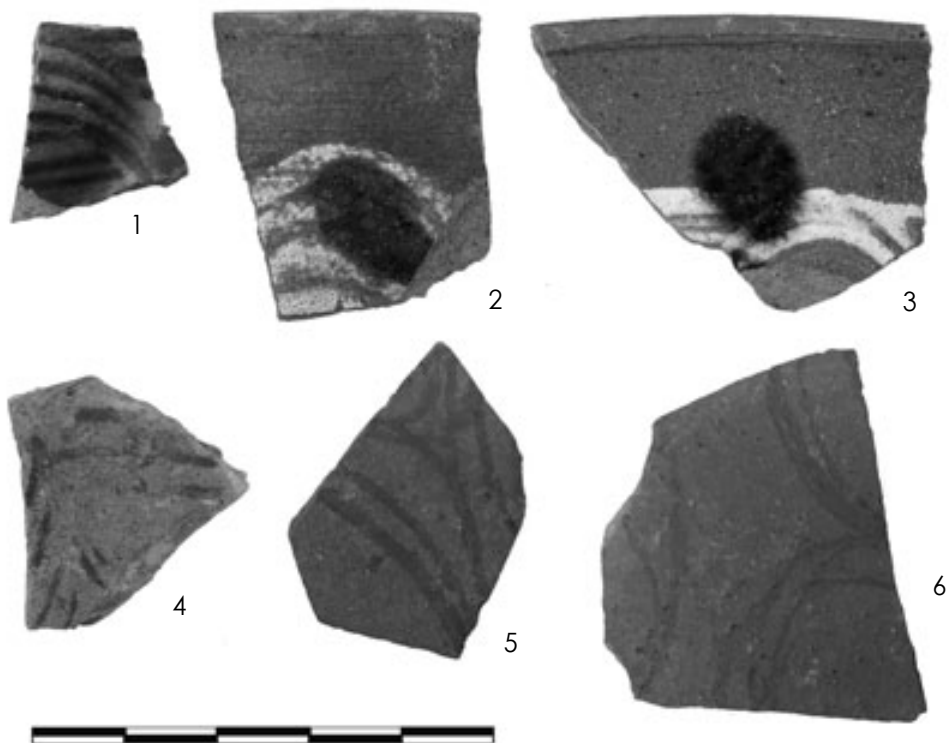
Obr. 3: Vybrané okraje keramických nádob v jednotlivých vrstvách | (tečkou jsou označeny okraje středověké keramiky).

Tab. 4: Přehled determinovaných keramických tříd a jejich vlastností.

Keramická třída	Ostřivo (hrubozrnnost)	Ostřivo (typ)	Výpal (typ)	Výpal (kvalita)	Barva sřepu	Počet jedinců	Typ nádob
KT 01	Jemnozrnné	Prach a jemný písek	Oxidační	Středně tvrdá až tvrdá	Krémová, okrová, oranžová, oranžovohnědá až cihlově červená	112	Neurčeno, džbán, hrnec, pánev, poklička, talíř
KT 02	Jemnozrnné	Prach a jemný písek	Oxidační	Velmi tvrdá	Okrová, oranžová, oranžovohnědá až cihlově červená	36	Neurčeno, džbán, hrnec, hrnek, pánev, talíř
KT 03	Jemnozrnné až středně zrnité	Prach a písek	Oxidační	Středně tvrdá až tvrdá	Oranžová, oranžovohnědá, cihlově červená, hnědá	16	Neurčeno, džbán, hrnec, pánev, talíř
KT 04	Jemnozrnné až středně zrnité	Prach a písek	Oxidační	Velmi tvrdá	Okrová, oranžová, oranžovohnědá až cihlově červená	10	Neučeno, pánev
KT 05	Jemnozrnné	Prach a jemný písek	Redukce	Středně tvrdá až tvrdá	Středně šedá se světlejším jádrem, objevuje se tmavě šedý vnější povrch	22	Neurčeno, hrnec, poklička
KT 06	Jemnozrnné	Prach a jemný písek	Redukce	Velmi tvrdá	Středně šedá se světlejším jádrem, objevuje se tmavě šedý vnější povrch	3	Neurčeno
KT 07	Jemnozrnné až středně zrnité	Prach a písek	Redukce	Středně tvrdá až tvrdá	Středně šedá se světlejším jádrem, hnědošedá barva	9	Neurčeno, hrnec
KT 08	Jemnozrnné až středně zrnité	Prach a písek	Redukce	Velmi tvrdá	Tmavě šedá se světle hnědošedým jádrem	1	Neurčeno
KT 09	Středně zrnité	Písek	Redukce	Středně tvrdá až tvrdá	Středně až tmavě šedá, objevuje se světlejší jádro	8	Neurčeno, mísa, poklička

středověku a do objektu se dostala jako intruze, se objevuje výzdoba v podobě mělkých žlábků na výduti. Několika fragmenty jedné nádoby je zastoupena poněkud netradiční výzdoba vlešfováním motivů na oxidačně pálený červený povrch nádoby (obr. 4: 5, 6). Vlešfované motivy kruhů, spirál, oblouků a pásku jsou běžnou součástí raně novověkých keramických souborů, avšak vždy se jedná o redukčně pálenou zakuřovanou keramiku tmavě šedé barvy. V jednom případě se objevil celý leštěný vnější povrch nádoby. Dvě z talířovitých mís byly zdobeny bílou malbou v podobě vlnovek, jejichž uskupení do nějakého motivu je bohužel nerozeznatelné. Přes bílé linie se v některých místech objevuje ještě drobný ovál světle zelené glazury a celý vnitřní povrch je následně překryt transparentní glazurou. Výzdobu stejného charakteru má i další drobný zlomek, pravděpodobně ze dna. Na dalším zlomku byla zjištěna výzdoba v podobě hnědých linií na světle zelené glazuře. Je-

Obr. 4: Výběr zdobených fragmentů novověké keramiky. |

den z keramických fragmentů byl na vnitřní straně opatřen souvislým nátěrem světle hnědou hlinkou. Částečně rekonstruovatelný výzdobný motiv lze najít na bíle glazovaném hrnečku, jenž je na přední straně zdoben černou malbou s květinovým motivem. Spodní a horní část hrnečku je ještě dozdobena třemi mělkými žlábkami (obr. 5). Také jedna z talířovitých mís nesla výzdobu malováním v podobě tenkých linií provedených zelenou barvou do motivu stromečku. Tyto stromečky se nachází v centrální

Obr. 5: Rekonstruovaný soudkovitý hrnek s oboustrannou bílou glazurou a malovaným květinovým motivem na přední straně (fajáns). |

Obr. 6: Rekonstruovaná talířovitá mísa s malovanou výzdobou. |

Obr. 7: Rekonstruovaná talířovitá mísa s plošnou tmavě zelenou glazurou. |

části a na podokrají. Kromě ústředního motivu jsou na míse patrné ještě zbytky bílé a černé glazury, které tvořily vedlejší lineární motiv (obr. 6). Druhá rekonstruovaná talířovitá mísa byla zdobena pouze tmavě zelenou glazurou s přesahem přes okraj (obr. 7). K oběma rekonstruovaným talířovitým mísám lze nalézt přímé analogie v rámci intravilánu města, a to ve výše zmíněném souboru z lékárenské studny „U zlatého pelikána“ ze zadního traktu domu čp. 164 (PAVELČÍK 1990; 1992, 5, 7; 1993, 93-94).

Glazura se objevuje na 104 jedincích (tab. 5) a u dvou zlomků lze předpokládat průhlednou glazuru minimálně na vnitřním povrchu nádob, a to na základě zbytků malby právě na vnitřním povrchu. Vazba jednoho typu glazury na keramickou třídu se nepotvrdila, avšak u některých glazur je zastoupení jedné třídy dominantní. Příkladem může být tmavě zelená glazura, která se objevuje převážně na keramice třídy KT01, žlutá glazura v návaznosti na třídu KT02 nebo oranžová glazura s třídou KT01. Používání glazury bylo značně variabilní, jak v oblasti barevných kombinací, tak i umístění a stylu glazování. U 25 jedinců se v glazuře objevily černé, případně tmavě zelené tečky, které značí přítomnost nečistot v glazuře. Glazura na některých fragmentech (celkem 15) byla ve špatném stavu dochování, většinou částečně setřená a bez lesku. Ve dvou případech byla natolik poškozená, že bylo velmi těžké určit její původní barvu a umístění na předmětu.

Při dataci hodnoceného souboru keramiky se lze opřít o nález mince pod podlahou sklípku. Vzhledem k vročení mince do roku 1700 a předpokladu, že sklípek po určitou dobu plnil svoji funkci, je pravděpodobné, že nejstarší keramika nalezená v zásypu sklípku bude odpovídat zhruba polovině 18. století. Velká fragmentarizace, kvůli níž nelze postihnout charakteristické prvky, jako jsou například změny ve tvarech nádob, souběžně s chybějícími publikovanými soubory keramiky z 18. století, které by sloužily ke komparaci (podrobněji publikovaná je zejména raně novověká keramika z 16. a 17. století), nedovoluje podrobnější datování nálezového celku. Při interpretaci je tak možné se opřít pouze o obecné vývojové tendence, kterými novověká keramika prochází.

Na rozdíl od středověku dochází v následujícím období 16. až poloviny 17. století k oddělení dvou proudů keramické produkce. První skupinu tvoří zejména rezná hrnčičina sloužící jako univerzální nádobí pro vaření a běžné stolování, která se používala až do 19. století. Glazura na hrnčičině se objevuje zejména uvnitř nádob a časté bylo glazování pouze na okrajích. Funkci reprezentačního stolního nádobí u nižších vrstev plnila zdobená keramika. Od 18. století se k těmto výrobkům přidávají i rukodělné fajánse a od 19. století manufakturní bělnina. Ve druhé polovině 19. století pak nahrazuje hrnčičinu rukodělná bělnina, polokamenina a kamenina. Druhou skupinou je keramika určená pro vyšší společenské vrstvy, ke které náleží zejména stolní nádobí v podobě fajánsí, kamenin a porcelánů. Tyto typy keramiky však nepřinášely veškeré potřebné tvary zejména pro přípravu jídel a tak se i ve vyšších společenských vrstvách rovněž objevují výrobky lidové keramiky (VÁLKA 2014, 120-126; SCHEUFLER 1961, 49; SCHEUFLER 1983).

Mezi kuchyňskou keramikou jsou nejběžnějším typem nádob hrnce, které tvoří i velkou část prezentované uherskobrodské keramiky. Tvary hrnců se vyvíjí obecně od vejčitých z konce 15. až počátků 16. století, přes soudkovité objevující se po polovině 16. století až po hrnce s esovitou profilací, jež nastupují od poloviny 17. století. Okraje

Tab. 5: Základní přehled glazur, jejich stylu a umístění. OS – obě strany, ViS – vnitřní strana, VeS – vnější strana, U – ucho, S – souvislá glazura, C – cákanec, Ce – větší počet cákanců, Z – zbytky odloupané glazury.

Glazura - barva 1	Glazura - barva 2	Glazura (umístění)	Glazura (styl)	Další výzdoba	Jedinců
Bílá		OS	S	Malba černou na přední straně (květinový motiv), tři žlábky na spodní straně	1
Hnědá		ViS	S		3
		U	S		1
		ViS	Z		3
	Tmavě zelená	ViS/VeS	S		1
Olivově zelená		OS	Ce		1
		ViS	S		1
		U	S		4
		ViS	S		1
Oranžová		ViS přes okraj	S		1
		ViS	S		3
		ViS	Z		1
	Tmavě zelená	ViS	S/Ce		2
Průhledná		ViS	S		1
		ViS	S	Bílá malba na vnitřní straně s cákanci zelené glazury	4
		ViS	Z	Malba černou, zelenou a bílou glazurou ViS, motiv vlnovek, hustě pod sebe	2
		ViS	Z		6
		VeS	S		1
		ViS přes okraj	S		2
		OS	S		1
		ViS	C		1
	Olivově zelená	ViS/U	S		1
	Olivově zelená	ViS/U	S		1
	Zelená	ViS přes okraj	S/C		1
	Zelenohnědá	ViS/VeS	S/C		1
Světle hnědá		U	S		1
		ViS	S		1
Světle zelená		ViS/VeS	S/ C		1
		ViS	S		2
		ViS přes okraj	S		2
		U	S		1

Tmavě hnědá		ViS přes okraj	S		1
		U	Z		1
		OS	S		1
		ViS	S		2
		ViS přes okraj	S		5
		U	S		2
		VeS	S		1
	Zelenohnědá	OS	S		1
Zelená		U	C		1
		ViS	S	Malba hnědou ViS, motiv nelze určit	1
		U	Z		2
		OS	S		1
		U	S		1
		ViS okraje	S		3
		ViS	C		2
		ViS	S		1
	Tmavě hnědá	ViS/VeS	S		1
Zelenohnědá		ViS	C		1
		ViS	S		6
		ViS přes okraj	S	Hnědá hlínka ViS	1
		ViS přes okraj	S		4
		U	S		5
	Zelenohnědá	U/ ViS	S/C		1
Žlutá	Zelená	ViS/na nožce	S/C		1
		ViS/VeS	S/ C		1
		ViS	S		2
Žlutozelená		ViS	S	Bílá malba na vnitřní straně s cákanci zelené glazury	1
Žlutozelená		VeS	S	Zbytky zeleného malování ViS	1

hrnců, nejčastěji ovalené, přehnuté, esovitě profilované nebo okruží, již nejsou důležitým chronologickým vodítkem, jak tomu bylo ve středověku. Rovněž výzdoba se omezuje na jednu, dvě nebo více rýh umístěných na podokrají, ojediněle se objevuje také tordování okraje. Ucha novověkých hrnců jsou tažená a vyrůstají přímo z okraje. Na rozdíl od středověkých uch, která jsou často prožlabená, se na novověkých exemplářích prožlabení nevyskytuje. Doložené je však náznakové rozdělení ucha jednou nebo dvěma rýhami. K připojení spodní části ucha k nádobě dochází v polovině výdutě a objevuje se také výrazný otisk prstu v místě přimáčknutí konce k nádobě. U polévaných hrnců je běžným jevem glazování okraje tmavší barvou, zatímco zbytek vnitřní strany nádob má glazuru světlou (BLAŽKOVÁ 2013, 191-192; SCHEUFLER 1961, 49; PAJER 2015, 213-214; PAJER 1983, 38-45; PAJER 1982, 61-68).

Pánve se ze svých středověkých předloh s nízkými šikmými stěnami, vně oblým okrajem a nízkými nožkami vyvíjí k vyšším a větším tvarům. Nožky tvoří buď polovinu celé nádoby, nebo jsou větší a stěny nádob jsou takřka kolmé nebo vyduté. V průběhu 17. a 18. století se často objevují také pánve menších rozměrů, jejich nožky jsou na koncích ohnuty směrem nahoru. Se zahnutím okraje nožky se ovšem můžeme setkat už i dříve. Rovněž držadlo pánví se v novověku zvyšuje a bývá ukončeno obvodovou lištou, která zamezuje nasazení dřevěné rukojeti do držadla. Okraje pánví jsou značně variabilní od vodorovných přes ovalené, esovitě prohnuté okraje k lištovitým okružím. Vnitřní strana pánví s přesahem přes okraj je glazovaná a nezřídka jsou cákance glazur také na nožkách nebo držadlech. Výzdoba pánví se od středověku redukuje na sporadicky se vyskytující rýhu pod okrajem (BLAŽKOVÁ 2013, 209-210; PAJER 1983, 30-33; PAJER 1982, 56-59). Součástí kuchyňské keramiky jsou rovněž pokličky, které už ke konci středověku přechází do nižších zvonovitých tvarů a během vývoje se nadále snižují. Knoflík sloužící k uchopení je většinou nedbale modelován (BLAŽKOVÁ 2013, 210; PAJER 1983, 37; PAJER 1982, 60-61).

Stolní keramiku reprezentují v uherskobrodském souboru džbány, mísy s talířovitým podokrajím a hrnek. Stejně jako hrnce prošly džbány výraznou proměnou zejména ve tvaru nádoby. Na středověkou tradici částečně navazují džbány vejčitých tvarů, které jsou ale v novověku nižší a u dna se výrazně zužují, okraje jsou rovněž podobné středověkým, jen se více vyklání směrem vně. Další skupinu tvarů tvoří výrazně baňaté džbány s kolmým límcovitým okrajem, oválné ucho je připojeno k žebro na okraji. Džbány těchto tvarů vychází z habánské inspirace. Glazura je na džbánkách umístěna většinou z obou stran, přičemž vnější povrch nese tmavou glazuru a vnitřní povrch výrazně světlejší. Na vnějším povrchu lze často pozorovat výzdobu hlinkami, mramorováním nebo flamováním. Dále se objevují džbány se štíhlým vejčitém tělem, vysokým kolmým nebo límcovitým okrajem a plastickým nebo malovaným dekorem, jehož původ lze hledat v prostředí německých kamenin. Zvláštní typ představují tzv. chladicí džbány s uzavřeným hrdlem a profilovaným okrajem. Tyto tvary se objevují od 2. poloviny 16. století a mimo okraje, hrdla a části ucha jsou většinou režné (BLAŽKOVÁ 2013, 211-212; PAJER 1982, 69-72; PAJER 1983, 46-50).

Výskyt mís s talířovitým podokrajím/talířovitých mís lze zaznamenat od první třetiny 16. století. Talířovité mísy jsou spojené převážně s polévanou keramikou. Ovšem výskyt jednobarevných mís se redukuje na úkor výrobků s engobovou výzdobou překrytou průhlednou glazurou. Malba bílou hlinkou na režném povrchu s následným překrytím transparentní glazurou pochází pravděpodobně z novokřtěnských dílen,

zatímco co malba na engobovaný povrch bez glazury odkazuje na místní původ. Ústřední malovaný motiv se nachází na dnech mís, na stěnách je možné většinou spatřit doplňující geometrický motiv s dekorem v podobě drobných motivů na okraji. Na rozdíl od hlubokých mís a pernic sloužily tyto mísy pravděpodobně k servírování jídla, nikoli jeho přípravě (PAJER 1982, 52-54; PAJER 1983, 27-30; PAJER 2015, 216; BLAŽKOVÁ 2013, 212). Čtyři z nalezených zlomků mís s talířovitým podokrajím je možné na základě malby na režném povrchu s transparentní glazurou spojit právě s Novokřtenci.

K novokřtěnské produkci lze z uherskobrodské keramiky přiřadit také výše zmíněný soudkovitý hrnek s oboustrannou bílou glazurou, která je pro tento typ keramiky příznačná. Malba na přední straně hrnku zobrazuje květinový motiv pouze v obrysu vytvořeném tmavou manganovou polevou. Manganová poleva představovala nejméně nákladnou součást ze složek, které se při výrobě fajánsí používaly. Vyráběla se z manganové rudy přidáním prášku do bílé polevy. Vypálením pak vzniklo syté hnědofialové zbarvení. K rozvoji používání manganové barvy pro kontury došlo až kolem roku 1610. Pro fajánsi neobvyklý typ hrnků převzali novokřtenci ze své hrnčářské výroby a výskyt soudkovitých tvarů (oproti kulovitým) je ojedinělý (PAJER 2001, 123, 132, 151).

Intruze středověké keramiky lze na základě charakteru hmoty a krajové profilace datovat do pokročilého 14. až 15. století. Tomu by pak odpovídala také datace okolních vrcholně středověkých objektů v okolí sklípku (obr. 1: B).

Kachle

Menší část souboru novověké keramiky je tvořena zlomky kachlů s čelní vyhřívací stěnou, jeden kachel náleží do kategorie římsovitých. Celkem se jedná o 45 zlomků, ze kterých bylo možné identifikovat 34 jedinců (tab. 1). Absence citlivějších prvků však nedovoluje jejich přesnější dataci. Hmota pro výrobu kachlů obsahuje přirozenou příměs slídy a středně zrnité písčité ostřívo. Pouze v jednom případě nebyla u zlomku kachle patrná žádná příměs slídy. Výpal je poměrně kvalitní a probíhal v oxidační atmosféře do světle oranžových, oranžových a cihlově červených tónů. Převážnou část dochovaných kachlů tvoří zlomky boční stěny, případně s částí čelní vyhřívací stěny. Devět z dochovaných kachlů neslo zelenou glazuru na čelní vyhřívací stěně a jeden fragment byl glazován hnědě. Ve třech případech byla glazura značně poškozena korozí a u dalších tří zlomků bylo možné identifikovat pouze zbytky glazury. Ostatní zlomky kachlů byly režné. Na několika fragmentech byla zjištěna reliéfní výzdoba (obr. 8: 1-3). Motivy však nebylo možné z důvodů fragmentarizace určit. Reliéfně zdobené byly, až na dva zeleně glazované jedince, režné kachle. Ve dvou případech bylo možné fragmenty spojit dohromady a získat tak takřka kompletní kachle. Obě tyto kachle dosahovaly délky strany 23 cm a výšky 8 cm.

Sklo

Bohatou keramickou kolekci ze sklípku doplňuje dále 11 skleněných artefaktů. Determinovat se podařilo drobný poškozený pohárek s rytým dekorem, část hladké číšky nebo pohárku, hrdlo láhve, drobný zlomek opálového skla zdobený malbou a několik dalších drobných zlomků, včetně fragmentů okenního skla. Nejreprezentativnější nález představuje pohárek s odlomenou stopkou a trychtýřovitou kupou zdobenou broušeným rostlinným dekorem (obr. 8: 5). Vyroben byl z čirého bezbarvého

skla. Výška kupy dosahovala 90 mm. Podobně zdobené poháry byly v městském prostředí používány na konci 17. a v první polovině 18. století. Jako příklad lze uvést analogické nálezy z Brna, ulice Josefské 7 a Koblížné 4 či z Bratislavy, ulice Panské 16 a Sedlářské 5 (SEDLÁČKOVÁ – ROHANOVÁ et al. 2016, 131, 184, Fig. D10, D69, D70).

Ze stejného období pochází i horní část mírně kónické číšky nebo kupy poháru ze silnostěnného křídového skla (obr. 8: 6). Průměr dochovaného okraje je 50 mm. Křídové sklo podle písemných zpráv vynalezl zřejmě v roce 1688 hutmistr helmbašské huti Michael Müller, který současně vyráběl i sklo křišťálové. Na konci 17. století již byla výroba křídového skla v českých zemích běžná, zatímco křišťálové sklo kvůli náročnosti jeho výroby zůstávalo určeno pro významnější zakázky. Nádoby z křišťálového i křídového skla zdobené glyptickými technikami byly vyráběny v českých sklárnách ve 2. polovině 17. až 18. století (více viz DRAHOTOVÁ et al. 2005, 213-227).

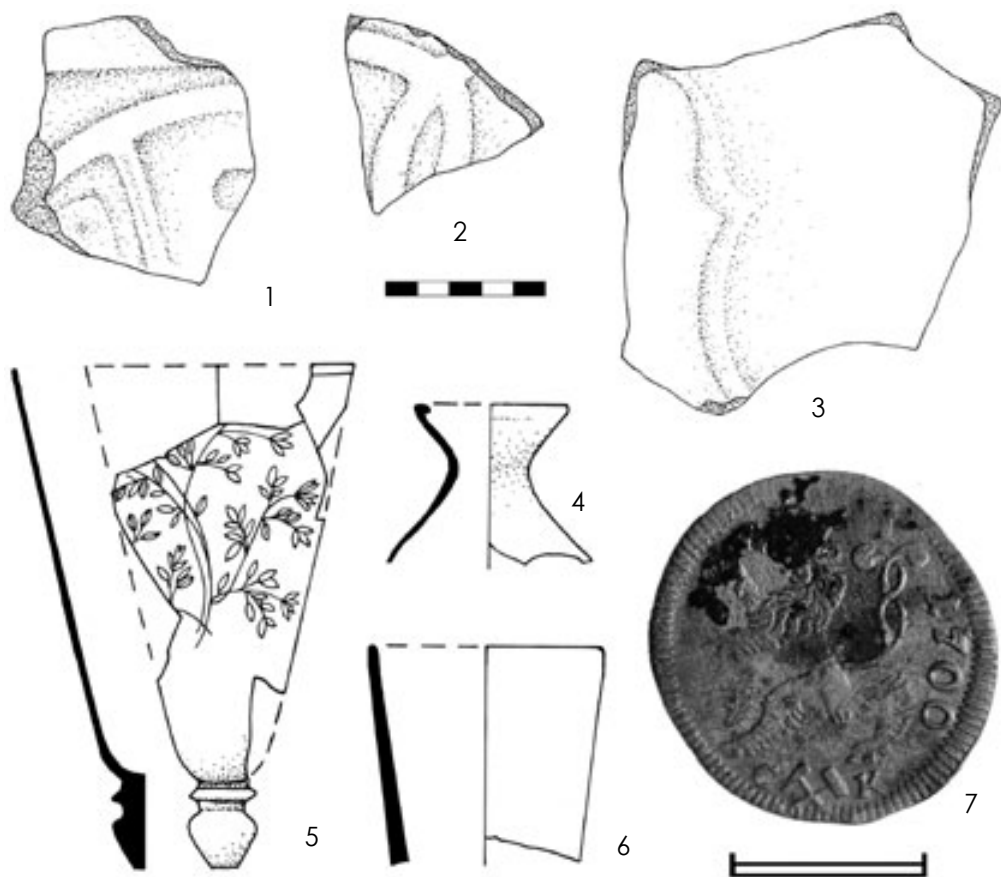
Láhve jsou v objektu 531 zastoupeny dvěma exempláři – z menší láhve, zřejmě určené ke skladování tekutin či lékárenských tinktur, pochází jen nízké hrdlo z nazelenalého skla (obr. 8: 4), s průměrem okraje 33 mm. Láhve a lahvičky tohoto typu patřily v 17. a 18. století mezi běžný sortiment, a proto se v archeologických kontextech řadí mezi poměrně četné nálezy. Z druhé láhve se zachoval jen zlomek zvlněné stěny z bezbarvého čirého skla. Nádoby se zvlněnými konkávně - konvexními stěnami byly na našem území vyráběny v období baroka, v archeologických souborech se pak vyskytují od poloviny 17. století (POCHE et al. 1970; DRAHOTOVÁ et al. 2005, 174, obr. 15:5-7).

Kromě dutého skla bylo nalezeno také několik zlomků okenních tabulek. U okenního skla se ovšem často potýkáme s obtížnou datací kvůli jeho dlouhé životnosti. Z okenních tabulek pochází celkem 7 zlomků. Zastoupeny jsou různé barevné variety skla, a to nazelenalé (1 ks), lehce namodralé (4 ks) a čiré bezbarvé (2 ks). V jednom případě pak nemůžeme vyloučit příslušnost zlomku spíše ke čtyřboké láhvi. Tabulové sklo bylo vyráběno především pomocí válcové metody, která byla používána ve středověku a znovu se objevila od poloviny 17. století (DRAHOTOVÁ et al. 2005, 210). Všeobecně můžeme konstatovat, že nálezy zlomků skleněných okenních tabulek patří k dalším nejčastějším nálezům skelné produkce v archeologických kontextech barokního stáří.

Kovové artefakty

Kategorii metalických artefaktů z objektu 531 zastupuje 8 předmětů ze železa a 2 z barevných kovů. Většinu železných nálezů můžeme zařadit do skupiny stavebních kování. Reprezentovány jsou čtyřmi drobnými kovanými hřebíky s polokulovitou nebo plochou hlavicí (z jednoho se dochoval pouze dřík), dveřním pantem s trnem (délka trnu 70 mm, průměr 12 mm) a poškozeným osmičkovitě tvarovaným kováním petlice. Dále byl v zásypu sklípku objeven malý nožik s odlomenou špičkou čepele a zachovaným nýt看em pro rukojeť (dochovaná délka = 93 mm, šířka čepele na hřbetu = 4 mm, výška čepele = 1,4 mm) a podlouhlý obdélně tvarovaný kus železa, jehož jeden okraj je vyhnutý nahoru a druhý mírně stočen v tuleji. Bližší funkční zařazení bohužel není vzhledem k zachování předmětu možné.

K artefaktům z barevných kovů náleží drobný mosazný špendlík s kulovitou hlavicí (délka = 27 mm) a již výše zmíněná mince. Peníz byl identifikován jako ½ krejcaru Leopolda I. (obr. 8: 7). Jedná se o jednostrannou stříbrnou minci vyraženou v min-

Obr. 8: Vybrané nálezy kachlů (1-3) a fragmentů skleněných nádob (4-6), ½ krejcar Leopolda I. (7). |

covně v Kutné Hoře. Tento nominál byl ražen mezi lety 1657 až 1705. Mince z objektu 531 nese na aversu znak dvouocasého lva a letopočet 1700, čímž se zařazuje do posledního období jejich ražby mezi lety 1696–1705.

Archeozoologický materiál

Významnou složkou výplně zájmového objektu byl rovněž osteologický materiál. Analyzováno bylo celkem 494 zvířecích kostí a jejich fragmentů (vr. A – 206 ks, B – 240 ks, C – 48 ks). Z hlediska druhového spektra se jednalo především o kosterní pozůstatky domácích zvířat, a to jak savců, tak i ptáků (tab. 6). Zastoupen je tur (*Bos taurus*), ovce/koza (*Ovis aries/Capra hircus*), prase (*Sus domestica*), kur (*Gallus domestica*) a husa (*Anser domestica*). Lovná fauna je reprezentována pouze zajícem polním (*Lepus europaeus*). Zaznamenány byly také kosti drobných hlodavců (*Rodentia sp. indet.*), které je ovšem možné považovat za recentní, s ohledem na jejich způsob života (vyhrabávání nor v již zanesených objektech).

Tab. 6: Celkové druhové zastoupení zvířat. SV – jedinec střední velikosti (ovce/koza, prase), SV pták – pták střední velikosti (kur, husa), VV – jedinec velké velikosti (tur).

DRUH		ks	%
Tur domácí	<i>Bos taurus</i>	104	58,5
Kur domácí	<i>Gallus domestica</i>	26	12,3
Ovce/koza domácí	<i>Ovis aries/Capra hircus</i>	22	10,4
Prase domácí	<i>Sus domestica</i>	17	8
Husa domácí	<i>Anser domestica</i>	15	7,1
Zajíc polní	<i>Lepus europaeus</i>	6	2,8
Hlodavci	<i>Rodentia sp. indet.</i>	2	0,9
Celkem		192	100
VELIKOSTNÍ KATEGORIE		ks	%
SV		179	59,3
VV		92	30,4
SV pták		31	10,3
Celkem		302	100

Zlomkovitost souboru a anatomické zastoupení jednotlivých kostí poukazuje na skutečnost, že se jednalo o zbytky kuchyňského odpadu, který obsahoval kosti více či méně bohaté na svalovou hmotu (fragmenty obratlů, žeber, částí dlouhých končetin aj.). Výrazně byly v materiálu zastoupeny kosti autopodií, především prstních článků tura (tab. 7). Získávání kosterní svaloviny člověkem se na kostech projevilo také v podobě stop řezání a sekání: např. na pánvi nebo žebrech.

Distribuce věku hospodářských druhů (tur, ovce/koza, prase) na základě přirůstání epifyz kostí poukazuje na kombinovanou užitkovost zvířat (tab. 8), která byla využívána nejen jako masitý zdroj potravy, ale svoji roli sehrála i v sekundárních produktech (chov, mléčná produkce, vlna). Na jednom proximálním prstním článku tura byly pozorovány zátěžové patologie, proto je možné se domnívat, že skot mohl být využíván k tahu nebo jiné práci.

Analýz archeozoologického materiálu z období novověku je v českých zemích prozatím publikováno výrazně méně než z předešlé éry vrcholného středověku. Přesto můžeme nalézt alespoň několik prací umožňujících porovnání druhového složení a podíl domácích zvířat i lovné zvěře. Nutno je také zmínit, že přestože byly novověké kontexty v Uherském Brodě archeologicky již mnohokrát zkoumány, dosud nebyl z žádné z lokalit proveden patřičný rozbor osteologického materiálu. Nejbližší lokality vhodné pro možné porovnání představuje Uherské Hradiště – ulice Dlouhá (BARTÍK et al. 2015) a Veselí nad Moravou – zámek (ŠŮVOVÁ 2015). Další dostupné analýzy kostí z 16. – 18. století pocházejí také například z Brna – Dům Pánů z Lipé, zámku v Bečově, zámku v Chanovicích (ŠŮVOVÁ 2014; souhrnně 2015) či ze studny měšťanského domu v Českém Krumlově (PREUSZ 2014). Pro všechny soubory je společná nepřilíš překvapující převaha domácích druhů zvířat nad lovnou faunou. Mezi domácími zvířaty pak u všech souborů zaujímá první místo v druhovém složení tur domácí, následovaný menšími hospodářskými kopytníky (zejména ovčí/kozou). Společným

Tab. 7: Zastoupení anatomických částí u jednotlivých druhů.

Typ koťi	Tur domácí	Kur domácí	Ovce/koza domácí	Prase domácí	Husa domácí	Zajíc polní	Celkem
Násadec na roh	8	-	-	-	-	-	8
Lebka	1	-	-	4	-	-	5
Horní čelist	-	-	1	1	-	-	2
Spodní čelist	2	-	2	1	-	-	5
Volné zuby	8	-	-	3	-	-	11
Jazyk	1	-	-	-	-	-	1
Vidlice	-	1	-	-	1	-	2
Hrudní kost	-	-	-	-	4	-	4
První krční obratel	1	-	1	-	-	-	2
Obratel	3	4	5	4	-	-	16
Kost křížová	-	-	-	-	-	1	1
Lopatka	1	1	-	1	2	-	5
Zobcovitá kost	-	1	-	-	2	-	3
Pažní kost	2	3	-	-	1	1	7
Vřetenní kost	1	1	2	-	-	-	4
Loketní kost	3	2	3	2	2	-	12
Pánev	4	5	2	-	-	2	13
Stehenní kost	1	3	3	-	-	1	8
Holenní kost	1	2	-	1	-	-	4
Lýtková kost	-	1	-	-	-	-	1
Zápěstní/zánártní kost	4	-	-	-	-	-	4
Záprstní	1	1	2	-	-	-	4
Nártní	-	1	-	-	3	-	4
Záprstní/nártní kost	4	-	-	-	-	-	4
Prstní článek	58	-	1	-	-	1	60
Celkem	104	26	22	17	15	6	190

znakem uvedených lokalit je také oproti období vrcholného středověku nižší podíl prasete domácího (zpravidla do 20 % souboru). Na většině lokalit se objevily menšími podíly také další druhy savců. Patří mezi ně především nálezy koně, kočky a psa. Pravidelnou složkou ve spektru domácích zvířat ze sledovaného období jsou rovněž pozůstatky drůbeže, mezi kterou převládá kur domácí. V rámci analyzovaného souboru z Uherského Brodu je jeho zastoupení rovněž poměrně vysoké, a s 12,3% podílem se řadí na druhé místo mezi všemi doloženými taxony. Relativně běžný je pak výskyt hus. Co se týče lovných zvířat, jejich podíl oproti předešlému středověkému období rovněž klesá, přičemž jejich zastoupení v analyzovaných souborech zpravidla nepřekračuje řád několika málo procent. Z konkrétních lovných zvířat se nejčastěji objevují zajíc, srnec, jelen a prase divoké. Na některých lokalitách se setkáváme i s doklady konzumace ryb, v uherskobrodském souboru je ovšem proza-

Tab. 8: Věková struktura hospodářských zvířat (uvedeno v měsících).

Věk / Druh	Tur domácí	Ovce/koza domácí	Prase domácí	Celkem
18-24	1	-	-	1
< 12	2	-	-	2
< 18	22	-	-	22
< 36	-	2	1	3
< 42	3	-	1	4
< 84	1	-	-	1
> 10	1	2	-	3
> 16	-	1	-	1
> 24	14	-	-	14
> 28	-	2	-	2
> 30	1	-	-	1
> 36	3	-	-	3
> 42	1	1	-	2
Celkem	49	8	2	59

tím postrádáme. Nový pohled na zastoupení a míru využívání hospodářských zvířat v městském prostředí snad přinese analýza dalších novověkých objektů ze zkoumané parcely, ale i dalších lokalit v Uherském Brodě.

Ostatní nálezy

Součástí výplně objektu byly také běžné složky stavební sutě. Kromě několika celých cihel to byly i další drobné zlomky (obr. 2: B) a také několik fragmentů vápenné malty. Dále bylo přítomno několik kusů mazanice vypálené do odstínů oranžové barvy. Úlomky mazanice neobsahovaly žádné otisky konstrukčních prvků, viditelná byla v textuře pouze přítomnost výrazné organické příměsi v podobě plev. V případě nálezů mazanice pak nelze vyloučit možnost, že se jedná o další část intruze z okolních vrcholně středověkých objektů.

Závěr

Na konci 17. a počátku 18. století dochází k opětovnému hospodářskému a kulturnímu vzestupu Uherského Brodu. Město se postupně revitalizuje po útrapách, které zažívalo v období třicetileté války, a po dalších ničivých pohromách v 60. – 80. letech 17. století (obléhání Turky, morová epidemie, požáry). Tomu napomáhá také osvobození města od človečenství, které se mu dostává v roce 1700 od Dominika Ondřeje z Kounic. Ekonomický rozvoj města nezastavily ani vpády kuruců Františka II. Rákocziho na počátku 18. století, jež postihly především jeho zázemí. Největší stavební rozvoj ve městě začíná po roce 1705 s nástupem hraběte Maxmiliána Oldřicha z Kounic-Rietbergu, který rozkvět města podporoval. Rapidně se zvýšil počet nových přistěhovalců, což mělo za následek znovu osídlování některých parcel, které ležely ladem opuštěné i několik desetiletí (KUČERA 1903; RŮŽIČKA 1969; ZEMEK 1972; 138-139; TOMEČEK 2002, 110-119).

Na základě výsledků záchranného archeologického výzkumu je zřejmé, že k nim s velkou pravděpodobností náležela i zkoumaná parcela na nároží dnešních ulic „U Sboru“ a „Komenského“. Někdy v této době zde byl nově osazen dům, jehož součástí byl patrně pod úrovní tehdejšího terénu (podlahy) také objekt 531. Přesnější podobu zástavby na počátku 18. století se nepodařilo zrekonstruovat, jelikož se z této doby nezachovaly žádné pozůstatky zděných konstrukcí ani jejich negativů. Určitou představu si můžeme udělat pouze na základě mladšího vyobrazení parcely v rámci císařských otisků stabilního katastru, kde je patrné, že v severozápadní části zkoumané plochy stávala menší stavba. Detailnější informace o sociotopografii a tehdejším majiteli pozemku snad přinese budoucí analýza písemných pramenů a historických dokumentů.

Zdokumentovanou zahlobenou strukturu vydlážděnou kamennými deskami a pálenými cihlami interpretujeme jako menší sklípek či spížku, která mohla sloužit jednak k ukládání potravin a jednak jako podpodlažní skryš k uschování cenností. Jako lednice pak byly interpretovány například tvarově i konstrukčně podobné objekty, objevené na jedné z městských parcel v Trnavě (NAGY 2012). Po chronologické stránce byl sklípek vybudován nejdříve v roce 1700, jak dokládá vročení na minci určené jako ½ krejcar Leopolda I, která byla naplocho uložena přímo pod jedním z centrálních kamenů tvořících dno sklípku. Dle umístění mince, můžeme vyloučit, že se na svém místě ocitla při výstavbě sklípku náhodně. Vzhledem ke způsobu uložení nám uvedený nález mince přináší kromě samotného datování i doklad pověrečných praktik jeho stavitelů. Praktiky přinášení stavebních obětí, ukládání zvířat a předmětů, jež měly přinést spokojenost a štěstí obyvatelům domu máme doloženo jak etnograficky, tak archeologicky. Nejrozšířenější způsoby ukládání obětí se objevují už od pravěku a ve středověku i novověku je máme doloženy ve městech i na vesnicích. Právě mince pak patří k nejrozšířenějšímu druhu domovní obětiny a měla přinášet obyvatelům domu bohatství (VAŘEKA 1994, 129). Aby bylo možné determinovat nález jako stavební oběť, měly by být splněny tři faktory: poloha nálezu souvisí s konstrukcí domu, dostal se na své místo během stavby objektu a jsou známy analogie na různých lokalitách (VAŘEKA 1991, 117). Z nejpodobnějších analogií můžeme uvést například nález mince související se zakládáním nové stavby z Malhostovic (okr. Brno-venkov). V domě čp. 15 byl učiněn nález trojníku Leopolda I. datovaný k roku 1669, který byl spolu s keramickou mísou uložen v dutině kamenných základů (MICHNA 1973, 37). Všechna výše uvedená kritéria uherskobrodský sklípek veskrze splňuje. Na základě nálezové situace a dalších doložitelných analogií lze tedy nález mince pod dlážděním interpretovat rovněž jako domovní obětinu, která měla zajistit blahobyt obyvatelům domu.

Výše uvedené výsledky analýz archeologického materiálu získaného ze zásypu sklípku nám dále dokreslují charakter hmotné kultury a část subsistenčně-ekonomického modelu odpovídajícího městskému prostředí na JV Moravě v průběhu 18. století.

Literatura:

BARTÍK, J., CHRÁSTEK, T., BĚHOUNKOVÁ, L., RAŠTICOVÁ, B., NOHÁLOVÁ, H., NOVOTNÝ, J., VAVRČÍK, H. 2015: Středověké opevnění Uherského Hradiště ve světle archeologického výzkumu v ulici Dlouhá. *Slovácko LVII*, 79–118.

BARTÍK, J., CHRÁSTEK, T., NOVOTNÝ, J. 2016: Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště). Přehled výzkumů 57/2, 319–320.

BLÁHA, J. 1983: K vypovídacím možnostem olomouckého archeologického materiálu 15.–17. století. *Historická Olomouc a její současné problémy* 4, 307–315.

BLAŽKOVÁ, G. 2011: Hmotná kultura Pražského hradu raného novověku ve světle archeologických nálezů. *Disertační práce uložena na Universitě Karlově, Filozofická fakulta. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou.*

BLAŽKOVÁ DUBSKÁ, G. 2009: Finds of Early Modern period ceramics from cess pit B at Prague Castle. *Studies in Post-Medieval Archaeology* 3, 21–44.

CYMBALAK, T., MATĚJKOVÁ, K. 2012: Zpracování nálezů ze dvou odpadních jímek a úskálí jejich interpretace. *Staletá Praha* 28/2, 41–76.

ČERNOHORSKÝ, K. 1941: *Moravská lidová keramika*. Praha.

DOHNAL, M., VAŘEKA, P. 2003: Novověké artefakty z bývalého kapucínského kláštera v areálu někdejších kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999). *Archaeologica Pragensia* 16, 251–294.

DRAHOTOVÁ et al. 2005: *Historie sklářské výroby v českých zemích. I. díl: Od počátků do konce 19. století*. Academia Praha.

HIMMELOVÁ, Z., PROCHÁZKA, R. 1990: On the characteristic of some components of material culture and public health care of the town of Brno in the 16th–17th century. *Studies in Post-Medieval Archeology* 1, 127–168.

JANČÁŘ, J. 1965: Lidová keramika na Slovácku od počátku 20. století. *Český lid* 52, 25–33.

JORDÁNKOVÁ, H., SEDLÁČKOVÁ, H. 2005: Skleněné střípky a keramické střepy z domácnosti Matouše Židlochovského. *Brno v minulosti a dnes XVIII*, 119–143, 636–650.

KRENN, M., KRASCHITZER, J., SCHÖN, D., WAGNER, J. 2007: Koch- und Tafelgeschirr des 18. Jahrhunderts. Ein Keramikfundkomplex aus Melk, Niederösterreich. *Fundberichte aus Österreich, Materialheft Riehe A Band 17*. Wien.

KUČERA, J. 1903: *Paměti král. Města Uh. Brodu*. Brno.

LEHNER, M. 2003: Die hochmittelalterliche bis frühneuzeitliche Keramik der Steiermark - Ein Überblick anhand von Neufunden. *Nearchos* 12, 131–141.

LOSKOTOVÁ, I. 1997: Keramika ze švédského zákopu před Brnem. *Archaeologia historica* 22, 309–313.

MACKIEWICZ, M. 2012: Nowożytna ceramika artystyczna z badań archeologicznych przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu. *Wratislavia antiqua, Studia z Dziejów Wrocławia* 17, 129–160.

MĚCHUROVÁ, Z. 1991: Předběžné výsledky výzkumu na Kapucínské nám. 5 a 8 v Brně. *Archaeologia historica* 16, 145–168.

MICHNA, P. 1973: Nález pozdně středověké stavební oběti, *Národopisné aktuality* 10, 37.

- NAGY, P. 2012: Archeologický výskum na dostavbe hotela Holiday Inn v Trnave. *Archaeologia historica* 37, 113–132.
- PAJER, J. 1982: Hromadný nález ze začátku 17. století ve Strážnici. *Strážnice*.
- PAJER, J. 1983: Počátky novověké keramiky ve Strážnici. *Strážnice*.
- PAJER, J. 2001: Novokřtěnské fajánse ze Strachotína. *Mikulov*.
- PAJER, J. 2006: Studie o Novokřtěncích. *Strážnice*.
- PAJER, J. 2015: Soubor novověké keramiky ze zámku. In: Plaček, M., Dejmal, M.: *Veselí nad Moravou, středověký hrad v říční nivě*, 212–217.
- PAVELČÍK, J. 1962a: Uherský Brod – Areál židovny, č. 871 (U Slavičků). Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 75/95.
- PAVELČÍK, J. 1962b: Uherský Brod – Novostavba pošty. Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 155/95.
- PAVELČÍK, J. 1963: Uherský Brod – Široká ul., základy domu čp. 157. Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 134/95.
- PAVELČÍK, J. 1969a: Uherský Brod – Areál židovny, č. 871 (U Slavičků). Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 120/95.
- PAVELČÍK, J. 1969b: Uherský Brod – ul. Pecháčkova. Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 187/95.
- PAVELČÍK, J. 1970: Uherský Brod – ul. Primátora Hájka, studna. Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 118 a 119/95.
- PAVELČÍK, J. 1971: Uherský Brod – „Muzeum dvůr“. Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 135/95.
- PAVELČÍK, J. 1979: Uherský Brod – „Panský dvůr“. Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 53/95.
- PAVELČÍK, J. 1990: Uherský Brod – Dolní náměstí, studna za lékárnou „U zlatého pelikána“. Nálezová zpráva uložená v archivu Slovákckého muzea, čj. 19/95.
- PAVELČÍK, J. 1992: Tajemství lékárenské studny v Uherském Brodě. *Malovaný kraj* 28/4, 5 a 7.
- PAVELČÍK, J. 1993: Nález ze studny lékárny „U zlatého pelikána“ v Uherském Brodě (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1991*, 93–94.
- PLICKOVÁ, E., SCHEUFLER, V. 1966: Lidová hrmčina v Československu. *Uherské Hradiště*.
- POCHE, E. et al. 1970: České sklo 17. a 18. století: s úvodní expozicí středověkého skla: katalog výstavy pořádané Ministerstvem kultury ČSR a Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze u příležitosti mezinárodního kongresu *Assoiation Internationale pour l' Histoire du Verre* v červenci až srpnu 1970 v Královském letohrádku na Hradě pražském. Praha: Obelisk.
- PREUSZ, A., BENEŠ, J., KOVAČIKOVÁ, L., KOČÁR, P., KAŠTOVSKÝ, J. 2014: *What Did They Eat, What Did They Drink and from What? An Interdisciplinary Window in to Everyday Life of the Early Modern Burgher's Household in Český Krumlov (Czech Republic)*. *IANSA V/1*, 59–77.
- RŮŽIČKA, V. 1968: *Uherský Brod. Průvodce městem Komenského*. Uherský Brod.
- SEDLÁČKOVÁ, H., ROHANOVÁ, D., et al. 2016: *Renaissance and Baroque Glass from the Central Danube Region*.

- SEDLMAYER, H. 2002: Hoch- und spätmittelalterliche sowie neuzeitliche Keramik der Grabungen 1996–1997 in Mautern a. d. Donau. In: Groh, S., Sedlmayer, H. (Hrsg.): *Forschungen im Kastell Mautern-Favianis. Die Grabungen 1996 und 1997, der Römische Limes in Österreich* 42. Wien, 392–412.
- SCHEUFLER, V. 1961: Jihočeská keramika 17. a 18. století. *Český lid* 48/2, 49–56.
- SCHEUFLER, V. 1972: Lidové hmčírství v českých zemích. Praha.
- SCHEUFLER, V. 1983: Lidová keramika. Nástin technické a kulturně historické specifikace. *Studie muzea Kroměřížska* 82, 59–70.
- SCHEUFLER, V. 1979: Archeologické výkopy novověké keramiky. *Interpretační problémy. Český lid*, 203–210.
- SCHEUFLER, V. 1990: Novověké nálezy z Klárova. *Studies in Postmediaeval Archaeology* 1, 307–318.
- SŮVOVÁ, Z. 2014: Analýza zvířecích kostí z výzkumu zámku Chanovice. In: Hůrková, J. (ed.), *Archeologický výzkum panského sídla v Chanovicích*. Klatovy, 413–428.
- SŮVOVÁ, Z. 2015: Zvířecí kosti a další archeozoologický materiál. In: Plaček, M., Dejmal, M. (eds.), *Veselí nad Moravou, středověký hrad v říční nivě*. Brno.
- ŠEBELA, L., VANĚK, J. 1985: Hromadný nálezy ze studny v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích. *Přelom* 16. a 17. století. Ivančice.
- ŠPANIHEL, S. 2014: Stredoveká a novoveká keramika severozápadného Slovenska. *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied, Nitra* 55, 141–179.
- ŠPANIHEL, S. 2015: Nálezy keramiky z obranných priekop mesta Žilina. *Archaeologia historica* 40/2, 857–875.
- TOMEČEK, R. 2002: Uherský Brod. Putování historií královského města. Q studio, Uherský Brod.
- VÁLKA, M. 2014: *Homo faber: tradiční zemědělství a lidová výroba v českých zemích z pohledu etnologie*. Brno.
- VAŘEKA, P. 1991: Stavební obětiny z české a moravské středověké vesnice v archeologických pramenech, *Český lid* 78, 117–119.
- VAŘEKA, P. 1994: Význam obřadů a zvyklostí spojených se stavbou vesnického domu pro poznání archaických představ o krajině. In: Beneš, J., Brůna, V. (eds.), *Archeologie a krajinná ekologie*, Most, 126–138.
- ZEMEK, M. 1972: Od Bílé hory do roku 1848. In: *Uherský Brod. Minulost i současnost slováckého města*. Nakladatelství Blok, 111–181.

Nad účty kaple Panny Marie ve Valašských Kloboukách z let 1842–1878

*/On the Accounts of the Chapel of Virgin Mary in Valašské Klobouky
between 1842 and 1878*

Petr Odehnal

Abstract:

The Chapel of Virgin Mary, which can be found near the road from Valašské Klobouky to Brumov, was built between 1842 and 1843. Surviving receipts and accounts from between 1842 and 1878 present a valuable view on the building of the chapel, its running costs and economics. The accounts enabled the researchers to see not only what the building costs of the chapel were and where the finance came from but also how the chapel functioned in the span of nearly four decades. Economically, the chapel was basically a self-contained unit. The income came mostly from alms, which covered not only the necessary regular outgoings but also the costs of inventory additions as well as its repairs, including, for instance, a new roof.

Keywords:

19th century, small sacral objects, chapel, Valašské Klobouky

1. června 1843 byla sepsána „*Recognitionsurkunde*“, která vymezuje práva a povinnosti města Klobouky vůči přestavěné, respektive nově postavené kapli.¹ Čteme, že tato stála „*seit undenklichen Zeiten*“ u silnice z Klobouk k Brumovu na obecním poli zvaném „*Klobucká*“, „*gegenwärtig aber an den neuen Strassen zu geuntherhalb der Gemeindjägers-Wöhnung über baute Kappelle zu Ehren der heiligsten und unbeflehten Mutter Gottes Maria confirmirt*“. (Starší kaple byla nicméně původně zasvěcena svaté Heleně.) Patronát má – s následujícím vymezením – kloboucká obec.

V prvním článku listiny stojí, že se obec zavazuje kapli udržovat („*wie es die frühere Übung war*“), opravy ale mají být financovány z příspěvků dobrodinců, nikoli z obecních peněz nebo milodarů (almužen) z kaple, a to kromě zastřešení a celkové obnovy. Článek druhý v úvodu zmiňuje neznámé zakladatele kaple („*unbekanntes Stifter*“), kteří měli na mysli povznesení římskokatolické církve a zbožnosti a také potřebu almužen pro místní chudé. Péče o kapli a nakládání s vhozenými milodary mají být svěřeny spolehlivému člověku vybranému a potvrzenému obcí. Třetí článek nejprve konstatuje, že opatrovníka kaple jmenuje obec – ovšem se souhlasem místního duchovního. Tento opatrovník má sledovat stav budovy, přičemž každé zhoršení má ohlásit obecním představeným. Dále je povinen ve stanovených dnech zapálit lampu před sochou Matky Boží. Každé otevření kaple (mřížová vrata by měla být pro jistotu zavřena) má hlásit místním představeným, jedna osoba („*Gerichtsperson*“) by tomu měla být přítomna. Dotyčný má být také přítomen při všech náboženských obřadech a procesích konaných s církevním povolením u kaple. Má také pečovat o to, aby se v okolí kaple a v její předsíni neděly žádné bezbožnosti a nepřístojnosti. Čtvrtý článek stanovil měsíční kontrolu nastřádané almužny, která má být přesně a svědomitě předána otci chudých a místnímu duchovnímu k rozdělení na místní chudé. Desátý díl z těchto peněz ovšem náleží dohlížiteli nad kaplí („*Kappellenaufseher*“) jako odměna za jeho úsilí, z čehož má jen – nebudou-li postačovat soukromé dary – pořizovat máslo („*Schmalz*“), totiž máslo ke svícení („*Nachtlampe*“). A konečně v bodě pátém se obec zavazuje k policejní péči, aby se u kaple nekonala nepovolená procesí ani neoprávněné náboženské obřady, vše zakázané a narušující veřejný pořádek bude odstraněno.

15. listopadu 1843 povolilo olomoucké arcibiskupství klobouckému faráři pozhénání dvou dřevěných křížů a také obnovené kaple. Dne 2. června 1844, v neděli

o svaté Trojici, byla P. Aloisem Eichlerem kaple pod myslivnou slavnostně požehnána („*benedizirt*“).² Dne 12. března 1844 dala obec plnou moc tehdejšími představenými města Františku Hornému, Tomáši Sušilovi, Josefu Fojtíkovi a Janu Kovaříkovi ve věci převzetí patronátních povinností ke kapli (s odkazem na listinu z 1. června 1843). V dispozici o financích čteme znovu připomenutí o výlohách při opravě či zkrášlení kaple, které nemají být hrazeny z obecních peněz či darovaných almužen.³

Kaple je od roku 1964 nemovitou kulturní památkou (evidenční číslo 22943/7-2111).⁴

Velmi cenný pohled na stavbu kaple, její provoz a ekonomiku poskytují účty, dochované z let 1842 až 1878, tedy za prvních 37 let.⁵

Stavba kaple

V roce 1842 se v Kloboukách konala sbírka za účelem shromáždění finančních prostředků na přestavbu, respektive novostavbu kaple. Známe dokonce jména těch, kteří peníze sbírali: Zachariáš Bureš, František Loveček a Josef Vymazal. Ještě roku 1842 bylo vydáno za vápno 19 zl. 30 kr., za šindeláky a peřáky 8 zl. 17 kr., za tisícovku cihel 2 zl. 30 kr., za nosidla 50 kr., tesařům za práci 6 zl. 15 kr., zedníkům 53 zl. 25 kr., kováři 59 kr. a kostelníkům 30 kr. Téměř 9 zl. a 20 kr. se ušetřilo tím, že sedm dárců darovalo a přivezlo celkem 3715 cihel (1500 Jan Bureš, 1000 Pančucha, 400 František Bratmann, 400 Tomáš Sušil, 175 Tomašík, 160 Malcher a 80 Jan Fusek). Podobně vypomohlo šest dárců se šindelem, kterého darovali celkem 1330 kusů (500 Jan Sába, 450 František Bařinka, 200 Josef Bartošák, 100 František Bureš, 60 Jan Fusek a 20 František Matyáš). V darech cihel a šindelů se opakuje pouze jméno drobného dárců Jana Fůska. Další stavební výdaje se objevují ve výdajových položkách roku 1843, jednalo se již jen o finální úpravy kaple: za vápno byly zaplacený 2 zl. 56 kr., za šindeláky 45 kr., stolaři se dal 1 zl. 10 kr., jistému Vítkovi od vykřesání schodů 3 zl. 20 kr., zedníkovi 12 zl. 5 kr. a tesaři 13 kr. A nesmíme zapomenout na úředního šimla: za čtyři „štemple“ byly zaplacený 4 zl. 10 kr. Stavební výdaje v roce 1842 tak dosáhly výše 92 zl. 16 kr., v roce 1843 pak 20 zl. 29 kr., k nimž je třeba připočíst zmíněné úřední výdaje, ale také 1 zl. 25 kr. na pořízení kříže. Celkové výdaje tedy činily 118 zl. 20 kr. V roce 1844 si ale kaple vyžádala ještě 11 zl. 37 kr.: „závdanek na šlachty do Polanky“ (tj. ploché kameny) činil 3 zl. 20 kr., stolaři za dveře byly dány 3 zl., kováři za mříž 2 zl. 20 kr. a zedníkovi 1 zl. 42 kr., další potřebné úřední razítko vyšlo na 1 zl. 15 kr.; doplníme, že roku 1844 byl kouspen za 25 kr. také lipový stromek, vysazený za kapli.

V archivním materiálu o kapli čteme jako o kapli v Kloboucké ulici („počet na příjem a vydání přestavěné kaple v Kloboucké v roku 1842“), o kloboucké kapli (1849, přece jen to byla toho času jediná kaple nejen v Kloboukách, ale v celé farnosti), od druhé poloviny 60. let je pravidelně jmenována jako „kaple bl. Panny Marie na cestě brumovské“ (roku 1864 byla vysvěcena nová kaple svatých Cyrila a Metoděje, situovaná při silnici z Klobouk do Poteče).

Účetnictví kaple

Během roku disponoval s penězi kaple její opatrovník, který pak skládal účty klobouckému faráři. Účetní uzávěrku k 31. prosinci daného roku sestavoval a k dalšímu schválení předkládal farář.⁶ Tedy většinou: v roce 1845 tak učinil kloboucký rychtář Antonín Boženek, v roce 1846 stejný muž, titulovaný jako „*burmistr*“. V letech 1843,

1844 a 1847 tak nicméně učinil farář Alois Eichler, roku 1848 (Eichler zemřel v srpnu 1848) administrátor František Žák, v letech 1849–1866 farář Jakub Neděla, roku 1867 administrátor František Trávníček (Neděla zemřel v září 1867), v letech 1868–1877 farář František Žák (účetnictví přebíral k 27. květnu 1868, pod protokolem jsou podepsáni děkan Karel Molitor a kostelní hospodáři) a roku 1878 farář Antonín Přemyslovský (k 8. červenci 1878 převzal účetnictví kaple od Žáka administrátor Josef Odstrčil, Přemyslovský je převzal k 28. listopadu 1878).

Pod stále v češtině vedenými účty vidíme podpisy faráře či administrátora, pouze s výjimkou let 1845 a 1846, kdy je pod účty podepsán zástupce města Klobouky Boženek. Od roku 1853 přibíral Jakub Neděla k účtům opatrovníka kaple Kramoliše (1853–1866, s výjimkou roku 1855), v roce 1854 jsou navíc pod účty podepsáni i čtyři zástupci města: František Bratmann, starosta, Christian Gessner, „restů komisar“, Antonín Boženek, radní, a Josef Bratmann. S Františkem Žákem pak od roku 1868 přišel nový systém, který roku 1878 převzal i jeho nástupce Přemyslovský: pod účty jsou vedle faráře podepsáni dva kostelní hospodáři,⁷ od roku 1869 pak také děkan⁸ (s výjimkou roku 1877) a jako „concomisar“ jeden farář z farností děkanátu (s výjimkou roku 1877),⁹ několikrát se objevuje také podpis zástupce patrona (1869, 1870, 1875, 1876 a 1878).¹⁰

Příjmy kaple

Jak se skládaly dohromady prostředky potřebné k přestavbě, respektive nové výstavbě kaple? Ještě ze staré kaple byla k dispozici almužna ve výši 6 zl. 40 kr., za dvě staré pokácené lípy se utržilo 7 zl. 10 kr., sbírka v roce 1842 vynesla 52 zl. 14 kr.; pan děkan daroval roku 1842 5 zlatých, do kaple naházená almužna od 23. října 1842 do konce roku 1843 činila 50 zl. 53 kr. Dohromady to činilo 121 zl. 57 kr., což dobře pokrylo výše uvedené stavební a další výlohy.

Příjmy kloboucké kaple Panny Marie měly ve sledovaném období poměrně jednoduchou strukturu. V letech po výstavbě kaple se příjmy omezily především na **almužnu**. V kapli byla celoročně k dispozici pokladnice, do níž mohli lidé zvenku vhadzovat peníze. Za celé sledované období tvořila almužna 84,9 % příjmů kaple (tj. 835,36 zl., započítávám sem také almužnu ze staré kaple); tyto peníze ovšem nebyly rozdělovány mezi místní chudé, jak se praví ve „zřizovací listině“, ale sloužily jako kapitál kaple pro aktuální i budoucí výdaje. Různé příjmy, které označuji jako „jiné“, přinesly kapli ve sledovaném období 53,16 zl. (5,4 % celkových příjmů): jednalo se o již zmíněný prodej dvou lip roku 1842 a 46 zlatých přijatých roku 1868 z „chudobné kasy“, do které bylo roku 1846 vydáno 45 zlatých). **Sbírka z roku 1842** tvoří v celkových příjmech kaple za sledované období 5,3 %. Takřka zanedbatelnou roli hrály příležitostné **dary**: sem patří již uvedených 5 zl. darovaných roku 1842 panem děkanem, v letech 1847 a 1870 daroval opatrovník kaple Kramoliš nejprve 5 zl. (vlastně se jednalo o vrácenou odměnu) a později 91 kr.; v celkových příjmech kaple za sledované období znamenala tato částka 1,1 %. V zásadě můžeme konstatovat, že všechny uvedené příjmy byly – s výjimkou tržby za prodej lip – dobrovolnými příspěvky dobrodinců (oněch 46 zlatých z chudinské pokladny bylo jen zpětným dorovnáním účtů). Poslední příjmovou položku kaple pak tvořily **úroky**: kapli přinesly ve sledovaném období téměř 32 zlatých (v roce 1868 a od roku 1872 pak již každoročně), což činilo 3,2 % všech příjmů. (V případě kloboucké kaple svatých Cyrila a Metoděje se úroky staly postupem času rozho-

dujícím příjmem, tvořily v letech 1865–1901 45,3 % všech příjmů kaple.) Bohoslužby se u kaple Panny Marie zjevně nekonaly: neslyšíme o povolení bohoslužby či bohoslužeb, o mešní licenci, nemáme ani jiné signály. (Míškové peníze, vybrané při bohoslužbách u kloboucké kaple svatých Cyrila a Metoděje, tvořily téměř čtvrtinu příjmů této kaple.)

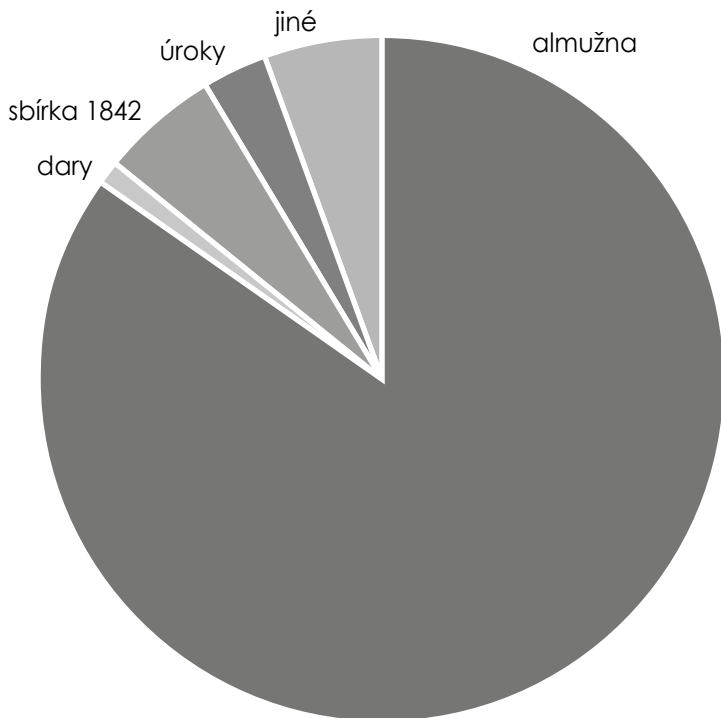
Celkové příjmy kaple činily ve sledovaných letech 983,56 zl. Podíváme-li se na graf příjmů kloboucké kaple Panny Marie, vidíme, že po efektu nové stavby zaznamenává své vrcholy ještě v letech 1856 (toho roku byla kaple nově pokryta šindelem), 1868 (vrácení peněz z chudinské kasy) a 1875 (?). Většinou se roční příjmy pohybovaly mezi deseti až třiceti zlatými, vyšší byly jen v jedenácti případech (1842–1845, 1854, 1856, 1868 a 1875–1878), nižší jen roku 1867 (9,18 zl.).

Tabulka č. 1

Struktura příjmů kaple Panny Marie v letech 1842–1878

příjem	zl.	%
almužna	835,36	84,9
dary	10,91	1,1
sbírka 1842	52,23	5,3
úroky	31,9	3,2
jiné	53,16	5,4
celkem	983,56	99,9

Graf č. 1

Výdaje kaple

Výdajové položky účetnictví kaple¹¹ mají ve srovnání s příjmovými poněkud pestřejší podobu. Největší část tvořily **výdaje stavební**. Vedle již podrobněji uvedených výdajů na novostavbu a zařízení kaple bylo roku 1848 vydáno 11 zl. 28 kr. na pořízení okapu a za kovářskou a zednickou práci. Roku 1853 byl vydán jeden zlatý za panty. Sumu 70 zl. 45 kr. si vyžádalo roku **1856** nové pokrytí kaple šindelem (1000 šindelů vyšlo na 34 zl. 30 kr., zbytek pohltily hřebíky a tesařská a nádenická práce). Pozornosti hodné je, že již roku **1860** byla kaple pokryta „šifrem“, tedy břidlicí, a to nákladem 40 zl. 80 kr.! Nová šindelová krytina po třinácti letech? Budíž. Ale po dalších čtyřech? Požár? Nebo byla břidlice položena na šindel?

V roce 1873 pak byly pořízeny nové dveře (10 zl.), roku 1874 mříž ke dveřím (2 zl.) a roku 1877 železné mříže na dveře (9 zl.): lze jistě říci, že se jednalo o opravu, zlepšení a zvýšení zabezpečení peněz vhazovaných jako almužna do kaple. Úhrnem tvořily stavební výdaje ve sledovaném období 38,2 % všech výdajů (tj. téměř 270 zl.). Všimněme si, že i přes existující písemný závazek obce byla i nová zastřešení kaple hrazena z prostředků kaple. I takto drobné sakrální objekty byly ekonomicky takřka samostatné.

Druhou největší výdajovou položkou bylo **máslo** (v účtech nefiguruje jen k roku 1871), za které se ve sledovaných letech zaplatilo téměř 180 zl., což činí 25,5 % všech výdajů. Pravidelná vydání pak byla spojena s **lícením** kaple, tedy takřka každoročními výdaji za vápno a zednickou práci (1844, 1848–1856, 1858, 1861, 1863, 1865, 1866 a 1872–1878); celkově se jedná o téměř 60 zl., tj. 8,3 % všech výdajů. Dalšími poměrně opakovanými výdaji byly peníze za **pentle a květinovou výzdobu** (téměř 23 zl., tj. 3,3 % všech výdajů, tyto výdaje jsou z let 1845, 1848–1855 a 1858) a za **svíčky** (téměř 14 zl., tj. 2 % všech výdajů, nakupovány byly v letech 1848, 1855, 1857, 1865, 1869 a 1876). Za **inventář** kaple bylo vydáno téměř 25 zl., což činí 3,5 % všech výdajů: jednalo se o kříž (1843, umístěn nad štítem na hřebeni kaple), roucho a dva svícny (úhrnem za 6 zl. 6 kr.), zámek (3 zl.) a řetízky k zavěšení obrazu (vše k roku 1845), obrazy (1847, 6 zl. 30 kr.), plátno a dva „pohárky“ (1850, 36 a 20 kr.), roucho (1854, 3 zl. 9 kr.), zámek (1865, 70 kr.) a 12 skleněných lamp a dva skleněné svícny (1871, 2 zl. 60 kr.). Tyto výdaje nám dobře umožňují představit si výzdobu interiéru kaple: stůlek překrytý rouchem, na něm socha Matky Boží, která sem byla přenesena z původní kaple (je zmiřována ve „zřizovací listině“),¹² po stranách dva svícny, na stěně zavěšené dva obrazy. (Jak bylo využíváno těch 12 skleněných lamp?)

Do položky „jiné“ – celkem se jedná o téměř 135 zl., což činí 19,2 % všech výdajů – jsem zařadil úřední a kancelářské výdaje („štemple“, roku 1872 3 kr. za „3 archy papíru na knížku denníka“), peníze za lipový stromek (1844, 25 kr.), zákopu (1845, 24 kr.), za nákup dlužních listin (roku 1866 se jednalo o 46 zl., v roce 1871 o 80 zl.), za kamenný prach (1873, 1 zl.) a revize (1875–1878, revize účtů za uplynulý kalendářní rok, celkem 1 zl. 58 kr.). Z pohledu budoucnosti byl zvláště výhodný nákup dlužních listin. K 20. lednu 1866 bylo „na zakoupení listiny dlužní zemské zdejšímu fondu chudých“ vzato 46 zl. (5,5 % úrok, v tomto případě to ale pro kapli znamenalo příjem jen v roce 1868); k 19. lednu 1871 pak byla zakoupena dlužní listina od Josefa Sušila čp. 47 na kapitál 80 zl. (a 13. února 1871 také pojištěna, úrok činil 5 %, v letech 1877 a 1878 pak 6 %).¹³

Celkové výdaje kaple činily ve sledovaných letech 785,67 zl. (V níže uvedené tabulce a grafu absentuje 83,88 zl., tj. 10,7 % z celku, což jsou peníze úhrnem vydané v letech 1846 (toho roku činily výdaje 70 zl. 20 kr.), 1859, 1867, 1868 a 1870, v nichž nelze jednoznačně rozložit jednotlivá vydání do dílčích položek.)

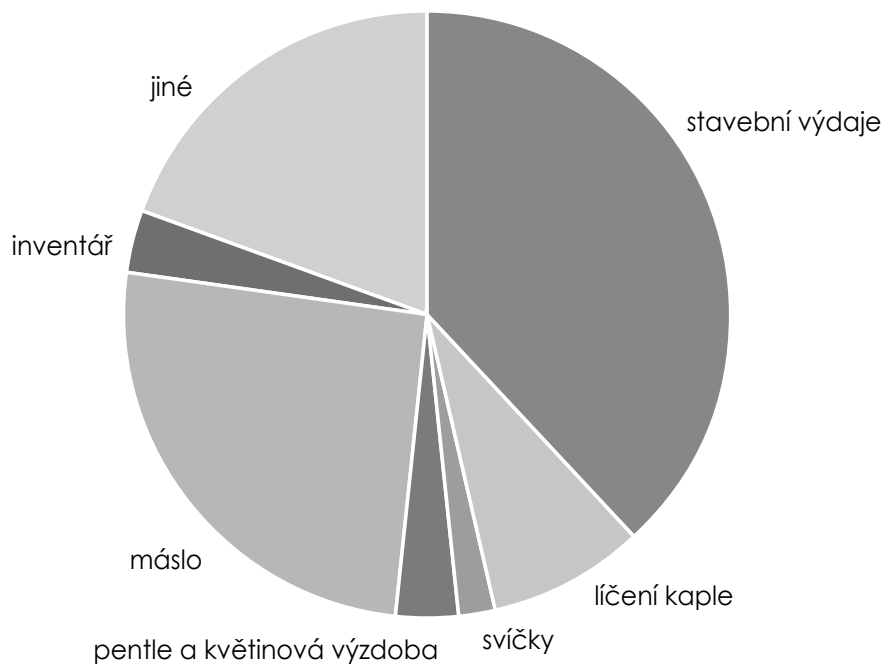
Pohled na graf výdajů kloboucké kaple Panny Marie ukazuje v období po dostavbě kaple další vrcholy v letech 1856 (nová šindelová krytina), 1860 (nová břidlicová krytina), 1866 a 1871 (nákupy dlužních listin); výdaje se většinou pohybovaly v řádu do deseti či dvaceti zlatých, sumu 20 zlatých přesáhly výdaje jen desetkrát (1842, 1843, 1845–1847, 1856, 1860, 1866, 1871 a 1873).

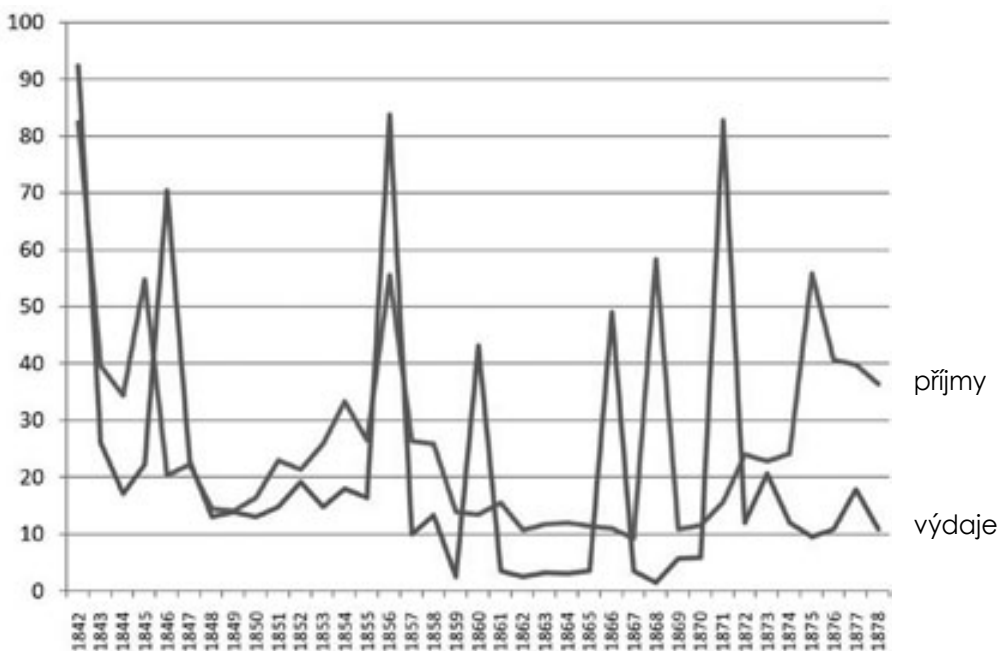
Tabulka č. 2

Struktura výdajů kaple Panny Marie v letech 1842–1878

výdaj	zl.	%
stavební výdaje	268,13	38,2
líčení kaple (vápno, zedník)	58,32	8,3
svíčky	13,92	2
pentle a květinová výzdoba	22,97	3,3
máslo	178,7	25,5
inventář	24,9	3,5
jiné	134,85	19,2
celkem	701,79	100

Graf č. 2

Opatrovník kaple

Opatrovníkem či hospodářem kaple, jehož povinnosti a kompetence rámcově vymezila již připomenutá „zřizovací listina“, byl více než čtvrt století soukeník Josef Kramoliš.¹⁴ Z prvních let dokonce víme, jak často (a kdy) Kramoliš vybíral z kaple almužnu: od 23. října 1842 do 26. dubna 1845 byla almužna vybírána nikoli měsíčně, jak o tom hovoří „zřizovací listina“, ale takřka každý týden (roku 1843 47x, 1844 48x, v prvních čtyřech měsících roku 1845 13x);¹⁵ každý týden Kramoliš sebranou sumu pečlivě zapisoval.¹⁶ Kramoliš také vedl pokladnu kaple: hospodařil s „kapelními penězi“ (čteme například, že k 31. prosinci 1845 jistá částka „ostane za Kramolišem“ nebo že k 31. prosinci 1850 „tyto peníze nacházejí se v rukách Kramoliša“),¹⁷ vyplácel a evidoval výdaje, „výkaz“ (či „denník“) pak předkládal panu faráři, případně širšímu kolegiu. Po vyúčtování si nicméně u sebe ponechával jen menší částku peněz, většina hotovosti byla uložena v kostelní pokladně (k roku 1857 čteme, že hotovost je uložena „v zvláštním obalu v kostelní kase kloboucké“). Z účtů vidíme, že si Kramoliš neponechával 10 % z almužny, z níž by pak případně nakupoval máslo, pokud by nestačily dary, jak je psáno ve „zřizovací listině“ kaple. Když Kramoliš dostal roku 1846 odměnu ve výši 5 zl., vrátil ji roku 1847 jako dar. Péči o kapli zjevně bral jako čestný úkol. (Za opatrování kloboucké kaple svatých Cyrila a Metoděje, slavnostně vysvěcené v červenci 1864, požadoval František Fusek již v únoru 1866 po obci odměnu; v březnu 1867 mu obecní výbor odměnu přiznal: ročně činila 4 zl., navíc byla Fuskovi dána v užívání jedna obecní role.)

Kaple Panny Marie byla postavena v letech 1842–1843 při silnici z Valašských Klobouk do Brumova nedaleko místa, kde stávala zrušená starší (a menší) kaple, požehnána byla 2. června 1844. Účty z let 1842 až 1878 umožnily poznat nejen náklady na stavbu kaple i způsob jejich krytí, ale také fungování kaple za téměř čtyřicetiletí. Kaple byla ekonomicky poměrně samostatným objektem. Její příjmy tvořila po dostavbě především almužna, jejíž výše vystačila nejen na pokrytí potřebných pravidelných výdajů (líčení kaple, máslo ke svícení, svíčky a výzdoba), ale i na doplnění inventáře a dokonce také na opravy, včetně například nové krytiny, třebaže právě k tomuto druhu oprav byla zavázána obec. Pozornosti hodná je skutečnost, že praxe se od ustanovení „zřizovací listiny“ odkláněla ve více případech.

Valašské Klobouky, kaple Panny Marie, 2013. Foto P. Odehnal. |

Poznámky:

- ¹ Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Zlín (dále jen SOkA Zlín), fond Archiv města Valašské Klobouky (AMVK), inv. č. 215. 18. srpna 1843 zaslal brumovský vrchní úřad listinu k přezkoumání krajskému úřadu: průvodní dopis in SOkA Zlín, fond Famí úřad Valašské Klobouky (FÚVK), inv. č. 10.
- ² FÚVK, inv. č. 106.
- ³ AMVK, inv. č. 215. Brumovský vrchní úřad píše v září 1844 o obnově silniční kaple („die Erhaltung der klobouker Strassenkapelle“). Tamtéž.
- ⁴ Ke kapli viz Odehnal, Petr: Kaple svaté Heleny, svaté Anny, nebo Panny Marie? In: Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 13, 2012, s. 28–31. K problematice kaplí srovnej také týž: Hložecká kaple před rokem 1888. In: Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 14, 2013, s. 69; týž: Kaple svatých Cyrila a Metoděje v Poteči. In: Ingredere hospes 8, 2015, s. 32–51 a 140–142.
- ⁵ FÚVK, inv. č. 5.
- ⁶ Do roku 1858 jsou účty vedeny ve vídeňském čísle (vídeňské měně, W. W.), poté v rakouském čísle. Roku 1859 byla uzávěrka sestavena k 27. prosinci, 1860 k 20. prosinci a 1864 k 27. prosinci.
- ⁷ Klobouckými kostelními hospodáři byli: [1868]–1869 František Bratmann a František Hladký, 1870–1872 Karel Bureš (první hospodář) a Karel Tomášek (druhý hospodář), 1873–1894 Karel Bureš (první hospodář) a Jan Bureš (druhý hospodář), od roku 1878 nebylo rozlišováno pořadí hospodářů, 1895–[1901] Jan Bureš a František Bureš.
- ⁸ V letech 1869 až 1872 to byl brumovský farář Karel Molitor, v letech 1873–1876 čteme podpis Františka Knappa, faráře, děkana a arcikněze v Uherském Brodě, roku 1878 pak Eduard Lazenský, farář ve Vlachovicích.
- ⁹ Roku 1869 Alois Piffl (Lidečko), 1870 Josef Bocian (Vlachovice), 1871 Tomáš Christ (Francova Lhota), 1872–1874 František Trávníček (Lidečko) a v letech 1875, 1876 a 1878 Dominik Velšar (Brumov).
- ¹⁰ V letech 1869 a 1870 Jindřich Přerovský, v letech 1875, 1876 a 1878 pak Emil Parál, v obou případech správci brumovského velkostatku.
- ¹¹ V letech 1846 (z celkově vydané sumy 70 zl. 20 kr. bylo dáno 45 zl. do chudinské pokladny a 5 zl. jako odměna opatrovníkovi kaple), 1859 (celkové výdaje činily 2 zl. 50 kr.), 1867 (celkové výdaje činily 3 zl. 60 kr.), 1868 (celkové výdaje činily 1 zl. 55 kr.) a 1870 (celkové výdaje činily 5 zl. 90 kr.) nelze jednoznačně rozložit jednotlivá vydání do dílčích položek.
- ¹² V roce 1885 byla z nákladu jistého dobrodince pořízena místo již sešlé sochy nová socha Bolestné Panny Marie. Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, G 1, kart. 4934.
- ¹³ Z peněz kloboucké cyrilometodějské kaple bylo roku 1866 půjčeno ústavu chudých na zakoupení státní obligace 58 zl. Pravidelného úročení později výhodně užívala právě cyrilometodějská kaple, a to když byl roku 1882 za 412 zl. 25 kr. kousen státní úpis, byť „jen“ s úrokem 4,2 %. Odehnal, Petr: Kaple svatých Cyrila a Metoděje v Poteči, s. 39.
- ¹⁴ Josef Kramoliš, čp. 263, zemřel 8. července 1871 ve věku 84 let. Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 Sbírka matrik, inv. č. 4867. Jako hospodář kaple je jmenován ještě za rok 1870. Roku 1871 je Kramolišův nástupce jmenován jako Bureš, více bohužel nevíme.
- ¹⁵ Nejčastěji Kramoliš vybíral almužnu v neděli, a to ve 37 % případů; pondělní datum je ve výkazech zapsáno v 16,7 % případů, úterý 12 %, středa 10,2 %, čtvrtek 3,7 %, pátek 5,6 % a sobota 14,8 %.
- ¹⁶ „Od 1. ho ledna až do 31. ho prosince 1850 se dle vzláštní knížky přijalo (...)“
- ¹⁷ K 31. prosinci roku 1855 zůstávalo u Kramoliše 6,25 zl. hotovosti, které se již dále v účetnictví – ani jako aktivum ani jako výdaj – neobjevují.

Role muzea na přelomu 19. a 20. století na maloměstě

Příklad Valašského Meziříčí (1884–1914)

*/ The Role of a Museum at the Turn of the 20th Century
An Example of Valašské Meziříčí (1884–1914)*

Jan Matyáš

Abstract:

In the second half of the 19th century, the town of Valašské Meziříčí began fast development. This process was apparent particularly in cultural and social spheres. Many clubs and societies as well as schools were established, and, amongst others, also a museum. A lawyer, JUDr. Alois Mikyška, who moved to the region of Wallachia from Prague in 1863, often initiated establishment of these ventures. It was also he, who instigated establishment of the local Museum Society (18th January 1884). This society, headed by Mikyška, then organised the museum and its collections. Attention is therefore focused on the running of the institution, key leading figures and their conception of the museum activities. Out of this issues an effort to clarify the role of a museum in a small town, which Valašské Meziříčí undoubtedly was, at the turn of the 20th century. From the available documents it is possible to trace the political dimension of establishing the museum with regard to the personality of JuDr. Mikyška. The Museum and the Museum Society, however, represented mainly an educational and public enlightenment institution, into which researchers from the whole region, who fulfilled an accumulation and monumental roles, concentrated. From this point of view, it is necessary to emphasise the personality of Eduard Domlulil. Through its projects and activities, the Museum created and reinforced the identity of local region and its inhabitants. This was also projected into the name of the museum – Museum of Wallachia in Valašské Meziříčí. Conclusions of this article may, in the future, serve as a certain comparison to establish whether the same characteristics could be also ascribed to other museums established at that time.

Keywords:

Wallachia, Museum Society, Alois Mikyška, Eduard Domlulil, identity, exhibitions

Valašský region svou povahou, přírodními poměry i podmínkami pro život vždy zaostával za zbytkem Moravy. Hornatý terén s těžko kultivovatelnou a málo úrodnou půdou obyvatelstvu nabízel omezené možnosti obživy. Pouze malé procento obyvatel se živilo řemeslnou výrobou, jelikož v této oblasti převládalo zemědělství, především pak pastevectví a salašnictví. Tradici mělo rovněž zpracování dřeva, které bylo základní surovinou díky hojnosti zdejších lesních porostů.

Chudé a zaostalé Valašsko se začalo hospodářky a kulturně rozvíjet v padesátých a zejména šedesátých letech 19. století. Tuto situaci zapříčinil velký zájem o zdejší lesní porosty, které byly ideální pro nábytkářský průmysl. Zmíňme například nábytkářské továrny Michaela Thoneta (1796–1871) v Bystřici pod Hostýnem (1861), na Vsetíně (1872) či obdobné podniky bratrů Jakuba a Josefa Khonových. Dřevo využívala rovněž společnost Société civile de Wsetin á Bruxelles, věnující se jeho plavení, nebo sklářská firma S. Reich a spol. ve Velkých Karlovicích (1842), případně v Krásně nad Bečvou (1855).

Kulturní vzestup je naopak kladen do období po vydání tzv. Říjnového diplomu (1860), který podstatně přispěl k uvolnění politického a kulturního života. Spolková činnost se povětšinou soustředila do Valašského Meziříčí, odedávna považovaného za centrum regionu. Prvním vůbec byl německý zábavní a čtenářský spolek Casino (1853). České spolky pak začínají vznikat až po zmiňovaném roce 1860. Mezi prvními se ustanovil čtenářský spolek Beseda (1861). Dalším kulturním aktivitám výrazně napomohl příchod právníka JUDr. Aloise Mikyšky (1831–1903) v roce 1863 z Prahy. Kro-

mě toho, že si ve městě ve stejném roce založil jednu z prvních českých advokátních kanceláří na východní Moravě, stál u zrodu mnoha zdejších spolků. Spolu s koncipienty své kanceláře, JUC. Josefem Sobotkou a Františkem Barvičem (1838–1922), se podílel na založení Sokola 28. března 1864, přičemž jeho stanovy byly vypracovány již 24. dubna (KMENT 2008, s. 13). Po následném schválení c. k. místodržitelstvím v Brně mohla valašskomeziříčská jednota užívat název Sokol o čtvrt roku dříve, než jednota pražská, čímž se stala nejstarší jednotou vůbec: např. Kment (2008). Mikyškovy aktivity lze sledovat i u Sboru dobrovolných hasičů, pěvecké Měšťanské besedy, Cyklistického klubu atd. (KMENT 2008, s. 30, 35, 47).

Mikyška však neovlivňoval život zdejšího regionu pouze prostřednictvím advokátní kanceláře a Občanské záložny (založena roku 1864), v níž byl od roku 1869 ředitelem a předsedou představenstva (BALETKA 2003, s. 22). Svě politické představy uplatňoval zprvu v obecním zastupitelstvu (od 1865), poté jako člen moravského zemského sněmu (1874–1885),¹ poslanec říšské rady ve Vídni (1879–1891) a nakonec jako starosta Valašského Meziříčí (1889–1903) (BALETKA 2003, s. 6). Ve své politické činnosti reflektoval dva výrazné sociální aspekty, a to zachování a posílení hospodářské role středního stavu a boj proti chudobě (BALETKA 2003, s. 6). Střední třída (sedláci, řemeslníci, obchodníci a inteligence) měla být v jeho očích stabilizátorem společnosti, de facto jakýmsi můstkem mezi bohatými a chudými. V otázce chudoby se podle něj měly řešit její příčiny a ne důsledky. Na vídeňské říšské radě požadoval po vládě, aby se seznámila se situací na moravském venkově a zasáhla na jeho podporu, která měla spočívat v zavedení úlev na daních, regulaci vodních toků, zlepšení zdravotních podmínek a lepšího vzdělání.

Své vize začal uplatňovat právě ve Valašském Meziříčí. Pomocí svého vlivu v zastupitelstvu bránil pronikání velkokapitálu do města, který se místo toho soustředil v blízkém Krásně. Touto politikou do jisté míry zapříčinil pomalejší hospodářský vývoj města. Hospodářství v kraji však podporoval prostřednictvím regulace vodních toků a zavedením železničního spojení. Mikyška usiloval o vybudování sítě středních škol a živnostenských škol pokračovacích pro řemeslníky a obchodníky (BALETKA 2003, s. 7), čímž chtěl posílit střední vrstvu obyvatelstva. Apeloval proto na vládu ve Vídni, aby v této otázce byla více aktivní a poukazoval přitom na situaci ve Francii a Anglii. Mikyškovým osobním přičiněním bylo ve městě založeno v roce 1871 jedno z nejstarších českých gymnázií na Moravě. K němu se brzy přidala odborná škola pro zpracování dřeva (1874), pokračovací škola pro živnostníky a košíkářská škola (1881) (MATYÁŠ 2014, s. 21). Na počátku 20. století přibyl ve městě učitelský ústav (1903), reformní dívčí gymnázium (1907, první svého druhu v Rakousku), Jubilejní zemská gobelínová a kobercová škola (1908)² a Zemský ústav pro výchovu dětí hluchoněmých (1911). Mikyškova vize Valašského Meziříčí jako města vzdělanců a škol přežila i jeho tragický skon (1903), zapříčiněný bankrotem Občanské záložny.

Velikost kulturního a společenského života se ve městě rozvinula do takové míry, že se mu začalo přezdívat „Valašské Atény“. Je třeba připomenout, že hlavními nositeli kulturního života byli drobní řemeslníci a obchodníci, sdružení v místních spolcích, spolu s nepočetnou českou inteligencí.³ Tato vrstva lidí vytvořila určité intelektuální podhoubí pro myšlenku vzniku muzea, přičemž později se stala její oporou. Nyní už stačil pouze první impuls a silná osobnost, která by realizaci podpořila a dovedla ke zdárnému konci. Nebylo proto překvapením, když se o tuto myšlenku začal vážně

zajímat JUDr. Alois Mikyška, který byl svými současníky považován za hlavního mecenáše zdejšího kulturního a společenského života.

O zřízení muzea se uvažovalo již v roce 1872 v souvislosti se založením knihovny při Občanské záložně (BALETKA 1984, s. 8). Tehdy se pravděpodobně předpokládalo spojení knihovny se sbírkami místního gymnázia (budovány na zcela jiném základě a s odlišným posláním), k čemuž nakonec nedošlo. Inspiraci k naplnění ideje muzea ve Valašském Meziříčí Mikyškovi poskytl až vznik musejního spolku v Olomouci (1883). S jedním ze zakladatelů, knězem a etnografem Ignácem Wurmem (1825–1911), se osobně znal, jelikož oba byli zvolenými zástupci na moravském zemském sněmu. Stejně tak se stýkal s „otcem národa“ Františkem Palackým (1798–1876) (BALETKA 1984, s. 8), který měl přímou zkušenost s fungováním muzea a zároveň formuloval koncepci musejního programu ve čtyřicátých letech 19. století, tedy v době, kdy působil v pražském Vlasteneckém muzeu českém. Stoupence vzniku musejního spolku nakonec Mikyška našel v řadách profesorského sboru zdejšího gymnázia a odborné školy. Již v říjnu 1883 vyslovil apel na zřízení „*po příkladě jiných krajinských museí také na Valašsku, kraji to velezajímavém, společnosť, která by pečovala o zachování domácích památek starožitných a historických.*“ (REDAKCE 1884b, s. 47) Jeho slova brzy našla širokou odezvu, jelikož už v listopadu se sešla poradní schůze, která se zabývala stanovami nového spolku. Stanovy, odeslané 30. listopadu (BALETKA 1984, s. 9), pak c. k. moravské místodržitelství schválilo 12. prosince 1883, čímž umožnilo konání ustavující valné hromady 18. ledna 1884 (REDAKCE 1884b, s. 47). Tímto datem oficiálně začala svou činnost Musejní společnost ve Valašském Meziříčí.

Podle stanov bylo hlavním účelem společnosti „*pátrati po všelikých znamenitostech země moravské, jmenovitě po starožitnostech a jiných památkách historických všeho druhu na Moravském Valašsku, sbíratí je a uschovávatí ve zvláštním musei, dále pak pomocí schůzí ve Val. Meziříčí a mimo Val. Meziříčí konaných, pomocí rozprav a hovorů poučných, jakož i vydáváním spolkových vědeckých zpráv a též větších děl vědeckých působiti za tím cílem, aby obecnstvo dbalo památek vlasteneckých, je sbíralo a chránilo před zkázou.*“ (REDAKCE 1884a, s. 45) Prostředkem naplnění vytčeného programu měly být schůze členů společnosti, korespondence s jinými vědeckými spolky za účelem výměny výzkumných poznatků a literatury, vědecké výklady a hovory a publikace zpráv (REDAKCE 1884a, s. 45). Samotné veřejné muzeum mělo tvořit antikvarium, archiv, knihovna a také průmyslová a přírodovědná sbírka. Zakládajícím členem společnosti se mohl stát jakýkoliv rakouský občan po složení jednorázové částky 25 zl., řádní členové přispívali ročně po 1 zl. (REDAKCE 1884a, s. 45).

Vznik musejní společnosti byl velkou událostí z pohledu moravského musejního kontextu. Jednalo se teprve o druhou českou instituci tohoto typu na Moravě. Význam vnímala i moravská politická reprezentace, kterou můžeme sledovat mezi zakládajícími členy. Na prvním místě je nutné jmenovat c. k. moravského místodržitele v Brně dr. Bedřicha hraběte Schönborna (1841–1907), dále členy moravské staročeské strany dr. Aloise barona Pražáka (1820–1901), Františka Aloise rytíře Šroma (1825–1899) a P. Ignáce Wurma (REDAKCE 1884b, s. 48). Jejich napojení na valašskomeziříčský spolek s největší pravděpodobností zprostředkoval Alois Mikyška, taktéž staročech. Z toho vyplývá otázka, zdali ve zřízení muzea nesledoval posílení své politické moci. Podíl na vzniku muzea mu v očích veřejnosti zřejmě přispěl k vytvoření obrazu mece-

náše valašského kulturního života. Mezi řádnými členy pak můžeme sledovat množství osob spojených mimo jiné se zdejšími školami a duchovní správou. Podle stanov mohl být do spolku přijat jakýkoliv rakouský občan po zaplacení příslušné částky, ale i přesto jeho valnou většinu tvořili Češi. Našli se mezi nimi také Němci, z nichž nejvýraznější byl nejspíše ředitel odborné školy pro zpracování dřeva, sochař a nábytkový designér Franz Rosmaël (1846–1916).⁴ Jeho odborná činnost se ve vztahu k muzeu nijak zvlášť nerozvinula, byť byl od roku 1882 dopisujícím členem a od roku 1890 konzervátorem II. sekce c. k. Centrální komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek, a zůstala pouze v rovině darů sbírkových předmětů. Své zastoupení měly v muzejní společnosti rovněž ženy (většinou manželky členů), i když v této počáteční době nevytvořily „dámský odbor“ jako v Olomouci.

Obsazení pozic v muzejní společnosti bylo následovné: předseda Alois Kaplan (1832–1914; ředitel gymnázia), místopředseda Josef Baše (1850–1899; koncipient obecního úřadu), jednatel prof. Jan Kroutil, pokladník prof. František Čapek, knihovník prof. Konrád Hraštil (1849–1930), redaktor spolkových zpráv (*Sborníku Musejní společnosti*) prof. Jan V. Novák, správce přírodovědných sbírek prof. Jan Tereba (1846–1890) – všichni členové učitelského sboru zdejšího gymnázia (REDAKCE 1884b, s. 48). Hlavní slovo tedy dostali lidé z řad zdejší inteligence. Významnou roli ovšem sehrál kněz Eduard Domlivil (1846–1921). Nejen, že se osobně znal s olomouckým knězem Ignácem Wurmem, ale svou vlasteneckou povahou, obětavostí a pracovitostí patřil k nejschopnějším pracovníkům společnosti, byť jeho postavení při zakládání muzea není nikde zmiňováno. Nicméně to byl zřejmě právě on, který se velkou měrou podílel na organizátorské práci (JEŘÁBEK 1984a, s. 30–31).

Nezbytný muzejní prostor vznikl v roce 1884 vyčleněním jedné místnosti v Občanské záložně. Téhož roku (od května) bylo rovněž zahájeno vydávání *Sborníku Musejní společnosti*. Asi nepřekvapí, že článek na „titulní straně“ nesl název *Několik slov o starožitnostech* prof. Jana V. Nováka, v němž apeluje na sbírání především památek listinné povahy a lidové kultury, kterými podle něj oplývá horský kraj jinak chudý na archeologické nálezy. Zároveň připomíná poznání krajové přírody s důrazem na květenu a její lidové pojmenování. Z článku na jednu stranu vyplývá ohromné vlastenečství s důrazem na ochranu jazyka a jeho takřka muzealizaci,⁵ na druhou stranu ukazuje pojetí starožitností, které by bylo možno zařadit do Palackého koncepce *domácí archeologie*, věnující se – zjednodušeně řečeno – hmotné kultuře (ŠOPÁK 2012, s. 70). Vydáním prvního čísla se muzejní práce na dlouhou dobu odmlčela. Období stagnace bylo pravděpodobně zapříčiněno neshodami mezi Mikyškou a Aloisem Kaplanem. Kaplanův syn Domlivilovi píše (24. listopadu 1889): „*Já ale spoň jsem přesvědčen, že již založení jeho (musejního spolku – pozn. autora) nestalo se z lásky k vědě a užší naší vlasti, nýbrž k rozmnožení renomé jisté osobnosti, a když se poznalo, že tichá práce jen po usilovném namáhání vede k onomu cíli, bylo museum od svého „otce“ zrovna tak opuštěno, jako mnohá jiná myšlenka.*“ (BALETKA 1984, s. 10) Ostatně to byl Mikyškův nešvar, energicky se nadchnout pro originální spolkovou myšlenku, založit spolek a následně jej opustit, což většinou vedlo ke stagnaci takového spolku. Obdobnou situaci zažilo ve Valašském Meziříčí několik spolků. Nad situací muzea si Domlivil pouze posteskl, že „*neshoda mezi předními občany v městě nedala pěknému podniku vzrůsti.*“ (BALETKA 1984, s. 10) Krize muzea došla tak daleko, že přestaly být vybírány členské příspěvky, které nahradily

dotace Občanské záložny, obdobně na tom byly i sbírky, rozšiřované pouze nahodilými dary (BALETKA 1984, s. 10).

Výrazné oživení činnosti společnosti i muzea přišlo až počátkem devadesátých let 19. století. V době zjitřeného národního života po úspěchu *Zemské jubilejní výstavy v Praze* (1891). Na ní prezentovaná „Česká chalupa“⁶ zaznamenala výrazný pozitivní ohlas, který se rozvinul do celonárodního hnutí, jehož charakteristickým znakem se stala záchrana zánikem ohrožených výtvorů lidové kultury a jejich studium. Devadesátá léta se tak řadí k počátkům systematického zájmu o národopis jako obor oproti předchozím létům národopisného sběratelství (BENEŠ 1965, s. 80). V pozadí těchto proměn stála zvyšující se role české buržoazie a její emancipační snahy. Ve vědě probíhal odklon od „vlastenčení“ k pozitivismu a kritickému realismu s jejich objektivními metodami poznání, jež kladly důraz na současnou společnost a její po-

XVII. výkaz darů museu ve Val. Meziříčí.
 Do sbírky munismatické a medailí darovali:
 1/4 zlatník p. Fr. Tyralík, obuvník z Jarcové,
 1 stříbr. a 3 měď penízky ruské p. K. Pospíšil,
 papír pětizlatý Košutovský p. A. Kraus z Pešti,
 6 měď. penízků Rud. Staveník, žák ob. školy,
 pamětní medaili 25letého trvání hasič. sboru ve Val. Meziříčí p. K. Pust.
 Sbírec listin a knih starých: 1 listinu pan Jan Lux a staré evangelium s obrázky p. F. Vackář.
 Do sbírky průmyslové: staroměstský klobouk slaměný pí. Michoňková, kožený opásek pí. Arnoštová, dýmku vykládanou a perlet. sponu na valaš. košili dp. P. Domlivil, řeznickou cechovní ferulu p. Plesník, řezník. Do knihovny: Měšť. Beseda: Osvěty 1895 a 1896, Květy 1895 a 1896, Světozor 1895 a 1896, Zlatou Prahu 1895 a 1896. Kytici ze slovan. luhů, Naší dobu r. II. a III; p. Ant. Sedláček Počátkové rostlinopisy od Presla; p. Ant. Hulka, notář a zem. poslanec různé zprávy zem. mor. výboru. — Správa muzea vzdává všem dárcům vřelý dík. — Návštěva muzea: Dne 1. srpna v neděli navštívilo museum ve Val. Meziříčí 280 osob.

Výkaz darů muzeu (1897); Zdroj Radhošť 4, příloha k č. 33. |

třeby. K formování vědeckého přístupu a změně pohledu na památky lidové kultury významně napomohla *Národopisná výstava československá v Praze*, konaná v roce 1895. O uskutečnění výstavy se začalo mluvit již na pražské jubilejní výstavě. Úvodní schůzka předních osobností k národopisné výstavě byla uspořádána 28. června 1891 a jednání předsedal, nám již známý, Ignác Wurm. V srpnu byl ustaven moravský odbor, v němž měl výsostné postavení olomoucký muzejní spolek, který se angažoval v prvních národopisných výstavkách. Právě regionální výstavky, vytvářené krajin-skými odbory, byly základem úspěchu národopisné výstavy. Zároveň měly obrovský vliv na vznik a formování národopisných sbírek v regionálních muzeích, a to jak starých, tak nově zakládaných.

Valašskomeziříčská muzejní společnost se do příprav národopisné výstavy zapojila již v roce 1891. Tehdy v jejím čele stál Mikyška a místopředsedou byl Eduard Domlivil, na jehož bedrech ve skutečnosti leželo fungování muzea i společnosti. Program národopisné výstavy byl uveřejněn v listopadu 1891, přičemž vzápětí dostává Domlivil dopisy s výzvami k přípravám od Ignáce Wurma a rožnovského rodáka, učitele a vlastivědného pracovníka Františka Bayera (1853–1925) (DOMLUVIL 1898a, s. 95; ŠTIKA 1984, s. 41; BALETKA 1984, s. 10). Metodickou záštitu nad Domlivilovými aktivitami určitým způsobem převzal olomoucký muzejní spolek. Informace a náměty, které si mezi sebou vyměňovali, obnášely většinou organizační záležitosti, například sestavení návodu pro sbírání předmětů (ŠTIKA 1984, s. 41). Podnětné příspěvky do diskuze přinášel František Bayer, jenž navrhl sepsat provolání k Valachům podle Wurmova vzoru prohlášení k Hanákům a ustanovit zdejší muzejní společnost jakožto ústředí sběratelské a přípravné činnosti na Valašsku s pobočnými odbory v ostatních městech (ŠTIKA 1984, s. 41). První porada se pak ve Valašském Meziříčí sešla 20. ledna 1892, další 20. března se dohodla na konání celovalašského sjezdu 18. dubna (DOMLUVIL 1898a, s. 95). Na něm byla ustanovena muzejní společnost za ústřední odbor, nastíněn postup sběratelských prací a zároveň přednesena myšlenka vybudování valašské chalupy s veškerým hospodářským zázemím, doplněným o vybrané zástupce valašského lidu, kteří by prováděli ukázky skutečných prací (ŠTIKA 1984, s. 41).

Domlivilovu aktivitu v počáteční fázi příprav nakonec překonal vsetínský odbor výstavy, což mohlo být způsobeno tím, že Domlivil na takto organizačně náročnou akci sám jednoduše nestačil. Z muzejní společnosti se totiž připrav účastnila pouze část členů.⁷ Vsetín ostatně nakonec svou aktivitou zastínil zbytek valašských odborů (DOMLUVIL 1898a, s. 96). V jeho řadách se totiž soustředily, na rozdíl od kněží a učitelů z jiných odborů, přední osobnosti odborného i veřejného života. Jmenujme alespoň některé z nich: zemský poslanec a velkoobchodník Karel Bubela (1846–1908), stavitel Michal Urbánek (1849–1923), architekt a toho času Urbánkův spolupracovník Dušan S. Jurkovič (1868–1947), ředitel vsetínských škol a vlastivědný pracovník Matouš Václavek (1842–1908) a Josef Válek (1871–1937), v té době student filozofie v Praze a hlavní prostředník mezi Valašskem a pražským centrem (ŠTIKA 1984, s. 45). Tedy značně schopný a cílevědomý kolektiv pracovníků. Vsetínští postavení valašskomeziříčských nakonec respektovali pouze „de honore“ a pracovali samostatně (ŠTIKA 1984, s. 45).

Důležitým aspektem příprav pražské výstavy byly rovněž výstavy místní, pořádané jednotlivými odbory. Jako první uspořádali krajevou výstavu Vsetínští v srpnu 1892,⁸ která dosáhla velkého úspěchu, následoval Rožnov, Frenštát i obce na hranicích

valašského regionu (Nový Jičín, Hranice, atd.). Zmiňované akce dosáhly v očích odborné veřejnosti pochvaly, opačně tomu bylo v případě Valašského Meziříčí. Tamní realizátoři se nedrželi schématu představení kraje a vystavili i nelidové předměty navíc ještě německého původu (ŠTIKA 1984, s. 46).⁹ Podle Domlivila však mělo jít pouze o menší výstavku připravenou ve spěchu při příležitosti sjezdu moravského učitelstva (ŠTIKA 1984, s. 46).¹⁰ Tato akce ukázala, že muzejní společnost je opět v krizi a k nadcházející pražské výstavě přistupuje lehkovážně. Valašskomeziříčský odbor nakonec vůči vsetínskému stále více ztrácel svou ústřední pozici, což vyvrcholilo 19. listopadu 1894, kdy se sešel instalační komitét. Do jeho čela byl zvolen Karel Bubela, který napříště svolal další schůzi na Vsetín (DOMLUVIL 1898a, s. 98; ŠTIKA 1984, s. 48). Tato situace se Domlivila zajisté dotkla, byť se Vsetínskými vycházel dobře a jejich zásluhy uznával.

Domlivilův přínos v přípravách na výstavu zůstal především v oblasti odborných záležitostí a sběratelství, jež mu byly nejbližší. Dbal na kvalitní a včasné plnění požadavků z Prahy a inicioval i vlastní akce (ŠTIKA 1984, s. 48). Bohužel většinou nenašly kýžený ohlas.

Nakonec i přes všechny strasti slavili Valaši na *Národopisné výstavě československé* velký úspěch a jejich expozice patřila k jedné z nejpovedenějších (KLUSÁČEK et al. 1896, s. 54; DOMLUVIL 1898a, s. 99). Přípravy na národopisnou výstavu pomohly zaktivizovat širokou odbornou i laickou veřejnost pro záchranu památek mizející lidové kultury. Mobilizovala rovněž vlastenecké cítění obyvatel kraje a utvrdila jejich hrdost na příslušnost k valašské národopisné oblasti. V rovině muzea výstava znamenala důležitý moment v rozšíření stávajících sbírek zpětným navrácením předmětů i použitého výstavního fundusu. Bohužel se nenavrátila výjimečná sbírka výšivek (byla označovaná za nejkrásnější), nashromážděná dámským odborem, jež zůstala v Praze a byla jako cenný dar věnována Národopisnému muzeu (DOMLUVIL 1898a, s. 101; BALETKA 1984, s. 12). Výstava navíc pomohla postupně překonat dlouholetou krizi muzejního spolku.

Muzeum předně opět začalo komunikovat s veřejností. Bezmála po čtrnácti letech vyšlo druhé číslo *Sborníku Muzejní společnosti* a začaly se objevovat i příspěvky členů společnosti v místním tisku, například v *Novinách z pod Radhoště*: např. Domlivil (1901); Domlivil (1902); Domlivil (1903a, b, c); Redakce (1902a, b, c); Dorazil (1910) atd. Články nejčastěji obsahovaly výzvy k veřejnosti, aby muzeu poskytly podporu v jeho činnosti a zasílaly předměty k rozšíření jeho sbírek, jelikož by „*museum mohlo po čase se rozšířiti a podávati obraz též jiných krajů, čímž by zvláštnosti kraje tím více vynikly a ono stalo by se skutečně ústavem vzdělávacím a poučujícím.*“ (DOMLUVIL 1903a, s. 1) Pro potvrzení nutnosti akvizic muzeum zveřejňovalo seznamy dárců i s jednotlivými dary. Rozmnožování sbírek opět z velké části zůstalo na Domlivilovi, protože „*museum nemohlo mít placeného kustoda, také nikdo se nemohl a nechtěl obětovat a zkoumat a pořádat předměty donášené. Proto všechno zpravidla se octlo napřed v bytě Domlivilově.*“ (JEŘÁBEK 1984, s. 32–33) Sám se rovněž staral o to, co bude zařazeno do sbírek a co nikoli, a to i pomocí konzultací se znalci. Sběrná oblast byla pro muzeum, co se valašského regionu týče, téměř neomezená, jelikož nemělo ve svém působišti žádnou konkurenční instituci. Určité problémy se objevily až se vznikem Muzejního spolku v Rožnově v roce 1911, za nímž stáli sourozenci Jaroňkovi. Jejich hlavní myšlenka spočívala v záchraně dřevěných staveb

z rožnovského náměstí ve speciálním muzeu.¹¹ Sám Domlupil se zasadil z pozice konzervátora c. k. Centrální komise pro památkovou péči o zachování radnice, avšak byl proti jejímu umístění do muzea, protože podle něj mělo muzeum v přírodě reflektovat spíše „prostředí vesnice a nikoliv do jisté míry výlučnou exklusivní městskou architekturu,“ přičemž trval na přídomku „v přírodě“ v názvu muzea (JEŘÁBEK 1984, s. 33, 51). Domlupil nezměnil svůj postoj k rožnovskému spolku a vystoupil z něj. V reakci na to z valašskomeziříčského muzejního spolku část členů přešla do rožnovského.

Vraťme se ale nyní zpět do Valašského Meziříčí k muzejní společnosti, která kromě samotné sběratelské a odborné práce sledovala i cíle ryze praktické s přímým dopadem na místní obyvatelstvo. Od roku 1897 spolek soustředil pozornost na zdejší podomáckou výrobu, zvláště tradiční košíkářství, dýmkařství, křiváčkářství, krajkářství, zdobení perletí a další, i když v té době byl úpadek domácí produkce již jasně patrný a nezadržitelný. Tyto činnosti muzeum aktivně propagovalo a podporovalo ve snaze o zlepšení sociálního postavení obyvatel venkova (BALETKA 1984, s. 13). Hlavním představitelem těchto snah byl opět Domlupil, který se se svým romantickým zájmem o vše spojené s lidovou tradicí na přelomu století dostával do stále

Musejní spolek ve Valaš. Meziříčí k podpoře a povznesení valašské výroby výšivek, dýmek a předmětů perletí vykládaných postaral se o prodej těchto výrobků. — Některé předměty těchto druhů jsou již vyloženy ve výkladní skříni hotelu »Modrá hvězda«. Majitel hotelu p. Rudolf Púst pochopil úmysl musejního spolku a převzal prodej těchto upomínkových předmětů úplně nezištně, takže si je každý může koupit na památku své cesty krajem valašským za výrobní cenu. Do výkladní skříně přijímají se jen práce dobré. Výrobcům, kteří své výrobky roznášejí po Moravě a značnou část výtěžku své práce musí na cestách utratit, dána tak příležitost prodati své výrobky ve Val. Meziříčí.

Propagace tradičních valašských výrobků v místním tisku (1914); Zdroj Palacký 8, č. 29, s. 3. |

většího rozporu s kritickými názory současníků v otázce poslání muzea. Muzejní společnost ovšem nestála jen na práci Eduarda Domlivila, třebaže patřil k neaktivnějším. Je potřeba zmínit například Hermínu Němcovou, která se zasadila o zkvalitnění sbírky lidového vyšívání a krojů. Němcová svou funkci správkyne sbírky vykonávala v letech 1897–1914 (URBACHOVÁ 1984, s. 58). Jejím přičiněním vznikl první inventář sbírky *Knihla výšivek*, zaznamenávající stručně popis, provenienci, cenu (pokud byl předmět zakoupen). Podílela se na výběru vhodných artefaktů pro výstavy ve Vídni v letech 1905 a 1910 (REDAKCE 1907 a, s. 540–543), a kromě reprezentativních účelů dbala (stejně jako Domlivil) na zlepšení pracovních příležitostí místních vyšivaček. Přírodovědné sbírky spravoval na přelomu 19. a 20. století dr. Václav Dědina, pozdější profesor Karlovy univerzity.

Z pohledu organizačních byl důležitý rok 1897, kdy došlo k reorganizaci sbírkového fondu a vytvoření jednotlivých kategorií (přírodověda – zoologie, botanika a geologie; archeologie, numismatika, sbírka listin, sbírka uměleckoprůmyslová, knihovna a galerie rodáků). V roce 1903 pak bylo muzeum přesunuto z domu u Kosterků do třech místností, vyčleněných v budově městské radnice (BALETKA 1984, s. 13). Roku 1911 bylo vydáno poslední číslo *Sborníku Muzejní společnosti*, které jakoby opět předznamenalo dobu stagnace, zapříčiněnou vypuknutím první světové války.

Jaká ale byla vlastně role valašskomeziříčského muzejního spolku v prostředí maloměsta s velkými ambicemi? Nejprve zmiňme opět Aloise Mikyšku s jeho vizí nezakouřeného města s množstvím továren, zaměřenou na drobné živnostníky a inteligenci, opírající se o několik školských institucí. Zde je třeba podotknout, že jeho představa přežívá už téměř 150 let. Výrazným prvkem, který měl svým způsobem podpořit jeho koncepci, bylo muzeum. Založení muzea, popřípadě muzejní společnosti, se staly jedním z prostředků Mikyškovy politické reprezentace vůči společnosti.¹² Navíc samo muzeum už svým posláním zaměřeným na sbírání, ochranu a tezauraci památek dokreslovalo překotné změny ve vývoji regionu na jedné straně a příkoří života vesnického lidu na straně druhé, čímž mohlo upomínat na Mikyškovy politické zásluhy na zlepšení socioekonomických podmínek zdejšího obyvatelstva. Politický rozměr založení muzea lze vyčíst ze sdělení syna Aloise Kaplana¹³ a jisté neznalosti problematiky ze strany Mikyšky. Muzeum mělo podle něj v prvopočátku (ještě před samotným založením) sestávat z přírodovědné sbírky a knihovny (KAŠPAROVÁ – BRABEC 1984, s. 86). Stejně tak by mohla politický aspekt podpořit dlouhodobá krize muzea a spolku po jejich zřízení, jež souvisela s neschopností vedení rozvíjet muzejní vizi.

Muzeum už od svých počátků posilovalo vztah k sounáležitosti zdejších obyvatel. Bylo jedním z míst, které utvářelo a upevňovalo z pohledu regionu lokální identitu, což bylo vyjádřeno i názvem instituce, která vystupovala jako Valašské muzeum ve Valašském Meziříčí. Tento aspekt pak v mnohém zesílila *Národopisná výstava Československá v Praze* (1895). Podobně jako v jiných oblastech se i zde v této souvislosti mobilizovala početná vrstva inteligence. Zdejší muzejní společnost v přípravách zaujala ústřední organizátorskou, sběratelskou a metodickou roli. Pasivitou svých činovníků však částečně o svou pozici přišla ve prospěch aktivnějšího vsetínského odboru, který byl složen z mnoha veřejně činných osob. Naopak ve Valašském Meziříčí se vše soustředilo okolo postavy kněze Eduarda Domlivila, případně Hermíny Němcové. Jejich osobní nasazení se proto nemohlo vyrovnat kvalitám členů vsetínského odboru. Muzeum se v odborné rovině prostřednictvím Domlivila a Josefa Válka podílelo

na vytvoření mapy Valašska s vymezením hranic a se záznamem etnografických údajů. Tím prakticky postavili lokalizaci Valašska, dodnes značně problematickou, na pevné základy. Národopisná výstava svými přípravami a úspěchem značně podpořila český patriotismus a emancipační snahy, které se šířily z pražského centra i na valašskou periferii. Nakonec i dualismus centra a periferie byl vnímán negativně, a to především z pohledu muzejních sbírek. Bohatá kolekce lidových výšivek, namísto navrácení zpět na Valašsko, poskytla cenný základ sbírek vznikajícího Národopisného muzea. V tomto případě se tak opět jednalo o tendenci nejcennější sbírkové kusy posílat do centrální instituce. Předměty, jež se z Prahy na Valašsko vrátily, vedly k posílení sbírkového fondu místního muzea.

Národopisná výstava přispěla k probuzení z letargie a živoření musejního spolku a na čas pomohla k aktivizaci jejích členů. Zde je potřeba zmínit například dámský odbor, který byl velice aktivní při sbírání lidového textilu a výšivek (DOMLUVIL 1898a, s. 95). Jeho prostřednictvím se projevil ženský element spolku, do té doby stojící spíše ve stínu svých mužských protějšků. Muzeum spolu se spolkem tak bylo jedním z mála míst, kde se mohly ženy realizovat.

Muzeum ve Valašském Meziříčí se stalo rovněž významnou badatelskou základnou, která odborníky soustředila do musejního spolku. V něm kromě nich našli své místo taktéž další zájemci z řad valašského lidu, naklonění muzejní a vlastivědné ideji.¹⁴ Spolek byl zároveň prestižní organizací. Díky členským schůzím se mohly setkat nejrozmanitější vrstvy společnosti od předních zemských politiků až po manželky či učitele ze vzdálených vesnic. Výstupy z odborné činnosti členů pak byly zveřejňovány ve *Sborníku musejní společnosti*. Sborník přinášel zejména příspěvky týkající se regionální historie, národopisu a přírodovědy. Mimoto úspěšnost jeho vydávání odrážela krize muzea. Před první světovou válkou vyšlo pouze 14 čísel, z toho první v roce 1884 a zbylé pak v období 1897–1911. Sborník měl nepochybně velké ambice v šíření vlasteneckého povědomí souvisejícího s ochranou památek a poznáním historických i přírodních poměrů v kraji. Bohužel nízká aktivita členů spolku mu příliš nepomáhala.

Valašskomeziříčské muzeum plnilo také roli instituce vzdělávací a poznávací, čímž rozšířilo zdejší nabídku vzdělávání, a to i mimoškolního. Na veřejnost kromě expozičních prostor, do nichž byl přístup zdarma (REDAKCE 1905, s. 4), čímž zaručovalo otevřenost pro všechny sociální vrstvy obyvatelstva, působilo přednáškami členů spolku i pořádáním výstav: např. Domlupil (1900). Muzeum propagovalo své expozice a sbírky (i dárce) v místním tisku. Dočteme se tak o nutnosti školních muzejních exkurzí, protože „mládež sezná, co vše ve sbírkách musejních se chová, obohatí své vědomosti, zároveň vzbudí se v mládeži zájem o historii domoviny.“ (REDAKCE 1902c, s. 3) Představitelé muzea proto nepodceňovali možnost budoucích dárců sbírkových předmětů. Muzeum mělo zároveň posílit vztah nejširších vrstev k dědictví minulosti, a tak napomoci k zabránění ničení kulturního dědictví (hmotného i duchovního). K tomu měla veřejnost přístupnou taktéž knihovnu se zhruba dvanácti sty svazky rozličných žánrů. V rámci muzejní prezentace se v muzeu vystavovaly předměty manifestující vždy platné hodnoty jako listiny, mince, staré knihy, zbraně nebo přírodniny. V úplném závěru devadesátých let už jde vidět posun k dokumentaci současnosti, kdy jsou představovány kroje, výšivky nebo předměty průmyslového charakteru (MEZIRÍČSKÝ 1899c, s. 2). Na tomto místě je potřeba zmínit, že uměleckoprůmyslové

a technologické sbírky, k nimž měla přístup rovněž široká veřejnost, shromažďovala také místní odborná škola pro zpracování dřeva (MATYÁŠ 2014, s. 29–30). A právě její odborný učitel, sochař (řezbář) Alois Balán (1863–1949) byl dlouholetým správcem obdobné sbírky v muzeu.¹⁵ Na odborné škole vznikala od počátku 20. století „konkurenční sbírka“ výšivek pod vedením architekta Emanuela Pelanta. Její poslání bylo ovšem zaměřeno na čistě studijní účely, jakožto zdroj inspirace při tvorbě národního ornamentu (MATYÁŠ 2014, s. 65). Samo muzeum a odborná škola spolupracovaly v zapůjčování předmětů (MATYÁŠ 2014, s. 65). Muzeum tak z určitého pohledu figurovalo jako vítaný doplněk výuky nejen místních škol, ale i těch z blízkého a vzdáleného okolí.

Díky svým představitelům, především Eduardu Domlivilovi, na sebe muzeum a muzejní spolek vzal poměrně netradiční poslání. Aktivně totiž propagoval podomáckou výrobu s jejími místně specifickými zástupci. Do centra pozornosti se dostaly hlavně obory křiváčkářství, vyšívání, košíkářství, dýmkařství, krajkářství, zdobení perletí a další. Tato muzejní aktivita vycházela z Domlivilovy snahy o zlepšení životní situace venkovského obyvatelstva. Její úspěšnost však byla značně diskutabilní a zpátečnická.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že muzeum ve Valašském Meziříčí na sebe vzalo roli jakéhosi prostředníka v životě komunity v celém kontextu regionu. Pro některé členy spolku bylo možností politického zviditelnění a reflektovalo rovněž vlastenecké snahy národa. Primárně ale muzeum a jeho spolek zprostředkoval vzdělávací a osvětové aktivity. K těm se družila i funkce monumentická, jelikož sama muzejní společnost se zasadila o ochranu soch z krásenského náměstí, rožnovské radnice či jiných památek in situ. Z odborného hlediska přispěla k poznání dějin i přírodních poměrů Valašska, které široké veřejnosti sdělovala pomocí *Sborníku Muzejní společnosti*. Muzeum i spolek okolo něj z tohoto pohledu nabyly charakteru určitého integračního prvku, odrážejícího zdejší poměry, kdy k funkci muzea navíc přistupuje zájem o zlepšení životních podmínek zvláště venkovského obyvatelstva. Avšak ani taková instituce jako muzeum a jeho spolek se neobešla bez problémů a krizí, což bylo v místních podmínkách pravděpodobně způsobeno úzkým okruhem lidí, kteří se podíleli na jeho reálném fungování, ačkoliv mělo poměrně silnou členskou základnu. Někteří z představitelů muzejní společnosti však vznešenost poslání instituce, poťazmo celého města, hodnotili skepticky. Jednatel spolku Jan Petrus (1863–1906) k tomu napsal: „*14 let spala Muzejní společnost spánkem spravedlivých... Sami pyšně Meziříčí přejmenovali jsme Valašské Atheny, chtějíce ukázati, že tu střed vědeckého snažení, ale jen nádherným rouchem, jménem, přioděli jsme tuto svoji duševní slabost.*“ (BALETKA 1984, s. 11)

Do sbírek muzea se taktéž promítly i osudy a zájmy (nejen) zdejších obyvatel, kteří darovali věci ze svých domácností a sbírek nebo ze svých zahraničních cest a pobytů. Muzejní fondy tak vypovídají mnoho o tehdejších aktivitách obyvatel kraje, čímž se muzeum reprezentuje jako významné místo paměti, jehož posláním je skrze muzejní předměty minulosti promlouvat k lidem současnosti.

Prameny:

Národní archiv Praha (NA), fond Památkový úřad Vídeň, kart. 98, inv. č. 1889, č. spisu 1497.

Literatura:

BALETKA, L. 1984: Musejní společnost ve Valašském Meziříčí 1884–1984. In: 100 let muzea ve Valašském Meziříčí 1884–1984, s. 6–27. Vsetín.

BALETKA, L. 2003: JUDr. Alois Mikyška (1831–1903). Po stopách velké kariéry. Vsetín.

BENEŠ, J. 1965: Národopisná výstava československá 1895 a regionální muzea. Muzejní a vlastivědná práce 3, s. 80–87.

ČERNOCKÝ, F. J. 1900: Sepisujeme památnosti obce. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 5–6, s. 230–231.

DEMEL, J. – PASTORČÁK, J. 1994: Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku: Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí. Valašské Meziříčí.

DOMLUVIL, E. 1898: Zpráva o činnosti na Valašsku pro Národopisnou výstavu československou. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 2, s. 94–101.

DOMLUVIL, E. 1900: O první výstavě ovoce ve Val. Meziříčí. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 7–8, s. 276–280.

DOMLUVIL, E. 1901: Vzácné uznání činnosti naší muzejní společnosti. Noviny z pod Radhoště 3, č. 38, s. 1.

DOMLUVIL, E. 1902: Předměty mus. společnosti v roce 1902 darované. Noviny z pod Radhoště 4, č. 48, s. 2.

DOMLUVIL, E. 1903a: Všimějme sobě našeho muzejního spolku a podporujme snahy jeho. Noviny z pod Radhoště 5, č. 4, s. 1.

DOMLUVIL, E. 1903b: Dary muzejním sbírkám poskytnuté. Noviny z pod Radhoště 5, č. 4, s. 2.

DOMLUVIL, E. 1903c: Všimějme si našeho muzejního spolku a podporujme snahy jeho. Noviny z pod Radhoště 5, č. 5, s. 1.

DORAŽIL, J. 1910: Musejní společnost. Noviny z pod Radhoště 12, č. 29, s. 3.

JARONĚK, B. 1924: Vzpomínky na školu. Drobné umění: revue pro umělecký průmysl, lidové umění a hračky 5, s. 142–146.

JEŘÁBEK, R. 1984: Osobnost a dílo Eduarda Domluvila (1846–1921). In: 100 let muzea ve Valašském Meziříčí 1884–1984, s. 28–39. Vsetín.

KAŠPAROVÁ, M. – BRABEC, L. 1984: Vývoj přírodovědných sbírek. In: 100 let muzea ve Valašském Meziříčí 1884–1984, s. 86–91. Vsetín.

KMENT, Z. 2008: Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853 až 1948. Valašské Meziříčí.

KLUSÁČEK, K. L. – KOVÁŘ, E. – NIEDERLE, L. – SCHLAFFER, F. – ŠUBERT, F. A. 1896: Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha.

MATYÁŠ, J. 2014: Státní odborná škola pro zpracování dřeva Valašské Meziříčí do roku 1938 v kontextu soudobého uměleckého vývoje: diplomová práce. Opava: Slezská univerzita, Fakulta filozoficko-přírodovědecká.

NOVÁK, J. V. (1884): Několik slov o starožitnostech. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 1, s. 15–17.

REDAKCE 1884a: Stanovy musejní společnosti ve Val. Meziříčí. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 1, s. 45–47.

REDAKCE 1884b: Zprávy o musejní společnosti. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 1, s. 47–49.

REDAKCE 1902a: Dar musejním našim sbírkám. Noviny z pod Radhoště 4, č. 16, s. 4.

REDAKCE 1902b: Seznam darů. Noviny z pod Radhoště 4, č. 24, s. 3.

REDAKCE 1902c: Hromadné návštěvy valašského musea. Noviny z pod Radhoště 4, č. 25, s. 3.

REDAKCE 1905: Musejní sbírky. Noviny z pod Radhoště 7, č. 30, s. 4.

REDAKCE 1907: Úspěchy naše z výstavby výšivek ve Vídni r. 1905. Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 13, s. 540–543.

ŠOPÁK, P. ed. 2012: Muzejní fenomén v období pozdního osvícenství a romantismu (1800–1850). In: *Vademecum muzeologie*, s. 64–70. Opava.

ŠTIKA, J. 1984: Valašsko a Národopisná výstava československá. In: 100 let muzea ve Valašském Meziříčí 1884–1984, s. 40–55. Vsetín.

URBACHOVÁ, E. 1984: Lidový textil ve sbírkách muzea. In: 100 let muzea ve Valašském Meziříčí 1884–1984, s. 57–64. Vsetín.

VÁCHA, Z. 2013: Kostel sv. Trojice ve Valašském Meziříčí. Poznámky k dramatickým okamžikům v největších dějinách stavby na základě archivních pramenů brněnského pracoviště Národního památkového ústavu. – In: *Ingredere hospes: Sborník Národního památkového ústavu územní odborné pracoviště v Kroměříži* 6, s. 107–114. Kroměříž.

Poznámky:

- ¹ Poslanci mu přezdívali „Vévoda z Mezopotámie“ s odkazem na soutok Vsetínské a Rožnovské Bečvy.
- ² Vznikla postátněním dílen Rudolfa Schlattauera (1861–1915), které byly do Valašského Meziříčí přemístěny z blízké obce Zašové v roce 1908.
- ³ Město mělo v době vzniku muzejní společnosti zhruba 3328 obyvatel, z nichž se pouze 410 hlásilo k německé národnosti. Obdobně na tom bylo i sousední Krásno s 2106 obyvateli, z toho 227 německé národnosti (BALETKA 1984, s. 6).
- ⁴ Podle vzpomínek architekta Emanuela Pelanta (1871–1954) byl Rosmaěl znám jako „tuhý Němec.“ (DEMEL – PASTORČÁK 1994, s. 27). Obdobně vzpomíná i Bohumír Jaroněk (1866–1933), který dopltil na užívání českých architektonických termínů dle Miroslava Tyrše (1832–1884). Kamenem úrazu po počáteční toleranci k českým výrazům se staly slova krakorec a krokvice, kdy Rosmaěl reagoval značně popuzen slovy: „To jste jistě vy, Jaroňku, který tady zavádí takové novoty; popisovat se bude německy, česky to v životě nikdy potřebovat nebudete!“ (JARONĚK 1924, s. 144–145).
- ⁵ „Co však máme říci o svém nejposvátnějším a nejdražším po předcích dědictví, o jazyce materském, jenž nám nevyjmluvnějším je svědectvím prastaré jejich vzdělanosti! Tenť se uchýlil ve své původní čistotě a ryzosti do úbočí a raztok horských, tam zaznívá v nízkých chatrčích z útst prostého lidu venkovského dosud v podobě své dávné, dechem cizoty nezkalené... Tím vážnějším tedy povinností pečovati o to, aby památky dosavadní se zachovaly; vždyť právě v jazyku ráz a povaha každého národu nejzřetelněji se jeví, prastaré zkazky a podání národní, písně lidové chovají, jak badání jazykozpytná ukazují, často i v jednotlivých, na pohled nepatrných slovech historické poklady takové ceny, že jí člověk nezaskvěný ani zdaleka netuší. Kolik tedy se ztratilo bez prospěchu dobrých slov z jazyka našeho, o tolik drahokamů ochuzeni jsme ve svém dědictví

po předcích. Vždyť slovo každé, jakmile vysloveno, ihned zase prchá, neopakují-li ho druhá i třetí ústa... I v té příčině tedy o mnoho ještě zbývá nám pečovati a se starati, chceme-li toho dědictví, aspoň pokud lze, neporušeného potomkům se dochovati. Než nejen dějepisných a jazykových památek starožitných, nýbrž i památek, které zvláště jadrně vylíčí povahu kraje-ovou, dlužno šetřiti a je také seznávatí..."(NOVÁK 1884, s. 16–17).

- ⁶ Představovala stavbu v duchu lidové architektury, v níž byly umístěny různorodé národopisné sbírky.
- ⁷ Dámský odbor výstavy byl ve skutečnosti odborem místního Sokola (BALETKA 1984, s. 10).
- ⁸ Umělecká a valašská národopisná výstava na Vsetíně, jak se tato akce nazývala, se uskutečnila ve dnech 14.–28. srpna.
- ⁹ Výstavku samotnou inicioval dámský odbor (DOMLUVIL 1898a, s. 96).
- ¹⁰ Vystaveny byly i věci nelidové a mělo být ukázáno, jak „naše města ještě do nedávna ve vleku byla vlivu cizího.“ (DOMLUVIL 1898a, s. 96).
- ¹¹ Svým způsobem jde o myšlenku navazující na stavební koncepci valašské osady, představené na národopisné výstavě.
- ¹² Mikyškův zájem o památky zasáhl i do situace okolo možného zbourání polodřevěného kostela sv. Trojice ve Valašském Meziříčí, pro který z pozice starosty města v roce 1892 vyčlenil peníze na obnovu. Opět můžeme spekulovat, zda šlo spíše o politickou motivaci, jelikož dění kolem této památky bylo probíráno jak v odborných, tak i laických kruzích veřejnosti, nebo jeho osobní zájem, pramenící z tehdejšího nadšení pro lidovou kulturu a stavitelství (k němuž byl tehdy kostel řazen) před Národopisnou výstavou československou v Praze (1895) a s tím související zachování této památky pro budoucí generace (NA, Památkový úřad Vídeň, kart. 98, inv. č. 1889, č. spisu 1497, 1892;VÁCHA 2013, s. 109).
- ¹³ „Já alespoň jsem přesvědčen, že již založení jeho (musejního spolku - pozn. autora) nestalo se z lásky k vědě a užší naší vlasti, nýbrž k rozmnožení renomé jisté osobnosti, a když se poznalo, že tichá práce jen po usilovném namáhání vede k onomu cíli, bylo museum od svého „otce“ zrovna tak opuštěno, jako mnohá jiná myšlenka.“ (BALETKA 1984, s. 10).
- ¹⁴ K zapojení veřejnosti do ochrany a soupisu památek všeho druhu nabádali členové společnosti i na stránkách Sborníku, v němž otiskli návod jak na to s přehledem důležitých zájmových kategorií, např. Černocký (1900).
- ¹⁵ Viz příslušné oddíly věnující se stavu sbírek ve Sborníku muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1884–1911.

Reichovy sklárny – odraz technologie na výsledných produktech v dobách největšího rozmachu firmy od založení, přes znárodnění a převrat

*/ Reich's Glassworks – an Impact of Technology on the End Products
at the Time of the Biggest Expansion of the Company*

Helena Mynarčíková

Abstract:

Reich's glassworks in Krásno nad Bečvou was inherently recorded in glass-making history and enterprise of the town of Valašské Meziříčí, this not only largely thanks to its founder and owner, Salomon Reich, but above all thanks to its quality and unparalleled products in the glass industry market. Customer demands often changed and so the company had to be continuously transformed to be able to offer the most up to date products to a wide range of customers. To protect its know-how and proprietary rights, the company took out many patents. The products were decorated in certain ways, which gradually became simpler to speed up the production. Thanks to its high quality goods the company achieved unrivalled success, which was due to the management skills and excellent knowledge of competition as well as continual interest in improving the technology of production. The most popular item manufactured in the biggest quantities was lighting glass produced in many variations – different colours, shapes and even historic periods styles. The production continued until 2002.

Keywords:

Glass, glassworks, development, technology, products

Tématem tohoto článku je firma S. REICH v Krásnu nad Bečvou, svého času nebyvale úspěšný podnik, a seznámení s ní, především s jejími výrobními technologiemi a produkty.

Protože neexistuje žádná ucelená publikace zahrnující technologii nebo sklářské produkty, těžiště informací leží v publikacích věnujících se více či méně Reichovým sklárnám. K pochopení principů a vývoje výroby skla slouží třídílná monografie Historie sklářské výroby v českých zemích, jejíž první díl byl zpracován kolektivem vedeným Olgou Drahotovou, další dva díly sepsal kolektiv v čele s Rolandem Kirschem. Dalším důležitým zdrojem se stala publikace vydaná pod záštitou Muzea regionu Valašsko a Valašského Meziříčí, kde se sklárna nachází. Jedná se o knihu Historie skláren na Moravě od Ing. Jiřího Many, jenž byl dlouholetým zaměstnancem sklárny. Ve svém díle popisuje historii sklárny od jejího založení až do zrušení, dále se věnuje sklářské škole, ale také ostatním sklárnám, které spadaly pod vedení Reichů. Odborníci na místní sklárnu v Muzeu zámku Kinských ve Valašském Meziříčí je Mgr. Kamila Valoušková, která se tomuto tématu věnuje již řadu let, pravidelně vydává články a pořádá přednášky týkající se historie sklářství na Valašsku. Z nejzajímavějších prací Kamily Valouškové, které jsem si vybrala za zdroj, zmíním publikaci Sklo a gobelíny z Valašského Meziříčí.

Technologický vývoj a charakterizace produktu lze vysledovat v archivním materiálu vztahující se k historii firmy S. Reich a spol., Krásno nad Bečvou, později díky konkurzu přejmenovaných na Českomoravské sklárny, a. s., Valašské Meziříčí se sídlem v Praze a Osvětlovací sklo, n. p., Valašské Meziříčí. Fond „Českomoravské sklárny, a. s. Valašské Meziříčí, Praha“ v Zemském archívu v Opavě. Jeho obsah je důležitý jak pro dějiny továrny, tak i pro pochopení situace na Valašsku v 19. a 20. století. Můžeme díky němu sledovat módní trendy, dějiny umění, historii výroby skla a mnohé další. Ke dni uspořádání fondu se zde nacházelo 131 úředních a účetních knih, 88 kartonů spisů, 1 sloha technické dokumentace, 15 alb, 8 kartonů fotografického materiálu, 3 obrazy, 15 sloh výtvarných návrhů a předloh, 27 svazků publikací.

Mimo tyto archivní prameny ke studiu skla slouží i hmotné prameny, konkrétně exponáty sbírkového fondu v Muzeu regionu Valašsko v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Sklárna v Krásně nad Bečvou byla vzdálena od zámku jen na pár set metrů, zásluhou toho se v expozicích a depozitářích nachází široká škála výrobků spojených s historií krásenských skláren – dokumentuje výrobu skla v závodech od počátku v roce 1855 až do zrušení skláren a čítá na 5000 kusů, především osvětlovacího skla, které tvoří 2/3 sbírky a činí ji tak výjimečnou. Díky chronologickému uspořádání v expozici můžeme sledovat postupný vývoj od historizujícího a naturalistního chápání tvarů a dekorů s novorenesanční, novobarokní, rokokovou a klasicistní ornamentikou, přes výrazné secesní prvky, funkcionalismus (strohé a elegantní tvary).

V 19. století skelné hutě šlechticů přecházely do nájmu aktivních podnikatelů. Výroba se přizpůsobovala všem známým poznatkům vědy – jednalo se například o zavádění generátorového plynu místo palivového dříví, optimalizovalo se využití tepelné energie při tavení, stavěly se nové typy tavicích agregátů a zaváděly se parní stroje pro hromadný pohon v rafinériích. Nutno poznamenat, že do skláren začali místo sklářů přicházet i chemici, kteří zdokonalovali tavicí procesy – toto vše lze vystopovat v historii krásenských skláren (MANA 2006, s. 5).

Zakladatelem a nájemcem firmy byl obchodník Izák Reich z Buchlovic, který si pronajal sklárnu ve Staré huti 1. prosince 1813 od tehdejší majitelky buchlovského panství hraběnky Jany Berchtoldové a mezi první výrobky se řadilo duté a tabulové sklo. Po smrti Izáka Reicha (1837) se sklářství věnovali jeho synové David a Alois, kteří rodinnou firmu rozšiřovali a úspěšně vedli. Veškeré Reichovy sklárny tvořily navzdory geografickým vzdálenostem pevně provázaný výrobní komplex. V první polovině 19. století měla firma Reichů v nájmu tyto sklárny: Staré Hutě u Buchlova, Strání (dnes Květná u Uherského Brodu), Koryčany (zde se vyrábělo duté a tabulové sklo, které sklárna dodávala až do Uher), Prostřední Bečva, Velké Karlovice – Františčina huť, Úsobrno a Protivanov (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 17, 20; DRAHOTOVÁ A KOL. 2005, s. 260–261; BOROVIČKOVÁ 2009, s. 22). V rámci modernizace skláren došlo v 50. – 60. letech 19. století k částečnému přesunu firmy S. REICH do bližšího okolí Valašského Meziříčí, kde se nacházel dostatek levného paliva (DRAHOTOVÁ A KOL. 2005, s. 330).

O povolení postavit sklářskou huť požádala správa alodního panství hejtmanství ve Valašském Meziříčí dne 11. března 1854, ke kolaudaci a zahájení provozu došlo na podzim následujícího roku. Huť navrhl stavební mistr Ignác Klos a stála na pozemcích hraběte Kinského mezi ulicí Zašovskou a tokem Rožnovské Bečvy. Tak vznikl na svou dobu moderní podnik. Sklárna se skládala ze sedmi objektů: hutní haly, kanálu s vodním kolem, kanceláří, obytného domu pro dělníky, panského domu, který od roku 1866 obýval Alois Reich (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 5), postaven byl však již v roce 1859, dále ředitelského domu a brusírny, která byla postavena až v roce 1859 – do té doby se brousilo mimo areál ve Vodní ulici. V hutní hale se nacházely dvě sklářské pece – původně byly v plánu tři (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 23) o osmi a dvanácti pánvích, šest tažných pecí, dva komíny a potřebné technologické příslušenství (chladič komory a další). Vodní kanál byl propojen s řekou Bečvou, vodní kolo poháněla dubová kladiva pro drcení sklářské vsázky a střepů. V nedalekém Huťském lesíku se nacházely i dva rybníky, které v době vysokého stavu vody v Bečvě sloužily

jako nádrže pro palivové dříví plavené od Rožnova. Po opadnutí vody se dřevo usušilo a spotřebovalo. Rybníky mimo jiné sloužily v letech 1920 až 1980 i k chovu ryb (MANA 2006, s. 6); MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 14).

Poté nastal ve vývoji firmy S. REICH a spol. další zlom. Až do roku 1863 nemohli Židé vlastnit žádné nemovitosti, všechny své sklárny tak měla firma S. REICH pouze v pronájmu nebo je smluvně provozovala (největší sklárnu v Krásně nad Bečvou měla firma S. REICH pronajatou od velkostatku Rožnov). Po roce 1863 ji ale postupně odkoupila. V roce 1888 Reichové odkoupili podíl hraběte Kinského a stali se výhradními majiteli celé sklárny. Došlo také k napojení areálu na železnici. Na zvyšující se poptávku po osvětlovacím sklu společnost reagovala v roce 1896 stavbou nové hutní haly, kde se nacházely dvě pece o deseti pánvích a další dílny pro rafinerii. Všechny Reichovy sklárny se tak staly největším výrobcem osvětlovacího skla v Rakousku-Uhersku. Zhruba 95 % produkce firmy putovalo dál do světa – sklárny měly pobočky po celé Evropě a zaměstnávaly řadu obchodních cestujících (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 6).

1.1 Technologie v počátcích firmy

V začátku svého fungování sklárna měla jen dvě pece a produkovala broušené, barevné, ale i hladké sklo. Strojní zařízení a parní topení zavedl Pavel Sypták v roce 1856 a od roku 1871 se topilo plynem z uhlí (JANOUSEK 2003, s. 14).

Vedení firmy si bylo vědomo neustále se zvyšující poptávky i hrozící konkurence, a proto vsadilo na inovace, které by výrobu značně usnadnily a urychlily. V roce 1859 firma zavedla, nejdříve jen zkušebně, jednu z prvních Siemensových regeneračních pecí (využívající teplo spalin k ohřátí spalovacího vzduchu).

V letech 1870–1876 přešla sklárna od přímého vytápění na plynové, a to zčásti regenerátorové (generátorový plyn se musel předehřát a spaloval se v prostoru ve spalovací peci spolu se spalovacím vzduchem; vyráběl se v generátoru s otáčejícími se rošty – válcové nádobě), zčásti rekuperátorové (jen u tavicích van), aby se vyzkoušely výhody a nevýhody obou systémů. Generátorový plyn nahradil dříví, protože měl větší výhřevnost. Pece pánevní se záhy přestavěly na vanové pro hromadnou výrobu zboží. Firma zřídila ve svých závodech bezchybně fungující vanu na bezbarvé, křišťálové sklo. Dále zavedla Sievertův postup s azbestem, kvůli němuž postavila slévárnu pro speciální odlitky litinových forem. Díky tomuto postupu se značně vylepšily všechny mechanické pracovní procesy (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 15).

S narůstající poptávkou dosavadní dvě pece už nestačily, takže došlo k přistavění třetí pece, ačkoliv výroba cylindrů byla přemístěna na Vsetín (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 16).

1.2 Produkty v počátcích firmy

Krásenská sklárna na základě rostoucí poptávky produkovala hlavně osvětlovací sklo pro plynové osvětlení, ale i pro petrolejové, karbidové lampy a olejové lampy. Ještě v roce 1892 sklárna vyráběla závěsné lampy na svíčku z křišťálového skla zdobené pomocí mosazné montury nebo z matovaného rubínového skla. V počátku byly předměty vyráběny sklářskými mistry podle návrhů zhotovených na vídeňské akademii. Převážně se jednalo o výrobky denní potřeby, umělecké sklo se tehdy dělalo převážně jen zakázkově. Vyráběly se lampy, drobné domácí lampičky, stínítka, cylindry, ale i luxusní lustry. Počtem i kvalitou zboží dokázala firma konkurovat v ce-

loevropském měřítku. V roce 1862 se výrobky skláren dostaly až na světovou výstavu v Londýně a nechyběly ani na některých dalších výstavách – v Dublinu (1866), v Paříži (1867, 1890) a ve Vídni (1873) – úspěchy dosvědčují i počty udělených vyznamenání, medailí či diplomů (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 20).

Od šedesátých let 19. století začali majitelé firmy vydávat obrazové ceníky zboží. Zpočátku byly jednodušší, obsahovaly pouze litografická vyobrazení jednotlivých produktů s cenami (ceník z roku 1870 čítal 20 stránek a zákazníci v něm mohli najít na 87 druhů produktů (URBACHOVÁ – KOLMAČKOVÁ 1983)). Později došlo k úpravám, přidávání podrobných fotografií v krásných albech, které se tiskly na křídový papír. V cenících byly k nalezení i nákresy, rozměry výrobků a kupříkladu i použitý materiál (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 20).

Mezi první produkty sklárny, jak jsem již zmínila, se řadí ruční petrolejové lampičky s masivními terčovitými patkami, které se postupně proměnily na zploštělé, kulovité nádoby s krátkými, válcovitě protaženými otvory. Těla nádobek těchto lampiček bývala zdobena žebrováním nebo měla přidanou krátkou nožku. Na některých lampičkách drobných rozměrů lze nalézt jedno převážně esovitě nebo oválně profilované ouško. Masová výroba takových lamp probíhala od uvedení skláren do provozu v roce 1855 až do 70. let 19. století, výrobní surovinou byl křišťál nebo barevné skloviny. Následně se produkce těchto lampiček omezila, ale na přelomu 19. a 20. století se znovu objevují v poupraveném tvarovém provedení.

Nejčastěji obměňovanou částí lamp byla stínítka. Od roku 1855 se vyráběla z křišťálového skla a existovala kulového, tulipánovitého, tzv. „tulpny“, nebo soudkového tvaru. Dekor sestával z jednoduchých broušených hvězd, matování dekorem meandru, matovaných palmet v řadách s motivy akantového listu. Vyráběla se i stínítka s povrchovou vrstvou emailu, nejčastěji zeleného. Tvarově byly podobné kolmému kuželu nebo polokouli s masivními či drobnějšími plastickými vertikálními žebry s oválnými zatavenými nebo vytaženými svrchními okraji. Tvary kuželovité a polokulové bývají většinou z přejímaných skel a je na nich aplikovaný malovaný dekor, který se poté vypaluje v malířských pecích při teplotě 450 až 600 °C. K dekorování se v 80. letech 19. století využívalo litografických desek (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 32). K malování skla od konce 19. století sloužil také listr, což je tmavá olejovitá kapalina – rezinát různých kovů.

V závěru 19. století se nejoblíbenějším tvarem stínítek stal zvonek. Tato stínítka se dala využít i na petrolejové lampy, s příchodem elektřiny se později uzavírala. Od 60. let 19. století se začíná užívat kovových forem na stínítka s plastickým reliéfním dekorem. Například na tulipánovitých tvarech z barevných skel se objevují plastické akantové listy s úponky, rozvilinami a s výrazným žebrováním. Původně se taková stínítka umísťovala na petrolejové lampy, sekundární využití potom měla jako hřbitovní svítilna (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 36).

V roce 1870 sklárny nabízely 87 druhů výrobků, mezi nimiž převažovalo užitkové sklo, cylindry a další sklo pro petrolejové lampy a svítilna. Nezaostávalo ani barevné sklo. Vše záviselo na poptávce, ta díky kvalitnímu a rozmanitému zboží rychle vzrůstala a s ní hutní kapacita a exportní příležitosti. Od roku 1874 se do vyráběného sortimentu přidalo lisované sklo, a to díky dovozu sklářského lisu pro mechanické formování z Velké Británie. (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 23), avšak lisované sklo se vyrábělo v Mariánské huti.

Díky lisu bylo umožněno velké produkce skla užitého – převážně dóz, džbánků či podnosů. Mezi další z mnoha produktů patří oblíbené sklenice válcovitých tvarů s obvodovými pásy, broušené misky, poháry se soudkovitými kónickými a kulovitými kupami na masivních nožkách, hrůskovité a soudkovité džbánky, válcovité a kuželovité holby s nalepenými boltcovitými uchy, někdy s víčky a vyřezávanými monogramy v kartuších, soudkovité a válcovité dózy s víky, kterým vévodila výrazná kulovitá úchytky či dózy s obvodovými žebry. Z motivů lze uvést například čochy, drobné perličky, stáčená žebra, kombinovaný motiv květů, plodů, květinových váz, festonů a masek (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 39).

Sklárna ve Valašském Meziříčí vyráběla klasické užité sklo jako kalíšky, sklenice a lahve. Významnou osobností, která výrazně ovlivnila produkci skláren, byl sklář Camillus Szautner (1854 až 1930), který byl do Krásna nad Bečvou povolán ze Státního litografického ústavu ve Vídni. Díky jeho schopnostem a uměleckému cítění místní dílna vyprodukovala na 20 000 vzorků. Pod jeho vedením vznikaly i bohaté vzorníky a ceníky pro propagaci v zahraničí (URBACHOVÁ – KOLMAČKOVÁ 1983).

2 20. století

V roce 1901 došlo k dalším přestavbám v krásenských sklárnách, protože výrobní prostory již nedostačovaly. Firma zřídila nové hutní budovy a brusírny. Od roku 1911 fungovaly v závodě čtyři sklářské pece. Postavena byla i pátá pec a továrna se stala jednou s nejmodernějším vybavením v Rakousku-Uhersku – podmínky pro optimální chod firmy se stávaly ideálními. Modernizovala se i společnost a lidé si čím

Pec č. IV. na křišťál (1911–1912) (ZAO fond ČMS, inv. č. 379). |

dál více oblíbili nový typ svítidel, a to elektrické, které postupně vytlačily plynové (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 19). Firma se tedy začala soustředit na novou výrobu, avšak stále se vyráběly i petrolejové lampy, jak malé, tzv. šklebíky, tak i větší stolní lampy.

Během první světové války ve sklárně probíhala nucená výroba munice a omezení provozu přinesl i rok 1918, když se pro nedostatek uhlí provoz hutí zastavil. Ani další léta nepatřila v historii firmy mezi nejšťastnější. Ačkoli sklárna neutrpěla během války žádné škody, opravy se staly nutností. Odbyt firma ztratila i na tuzemském trhu, takže se její obrát všeobecně snížil. Pod tlakem těchto okolností udržovala firma v provozu zprvu jen pec číslo 3, nicméně 1. listopadu 1919 uvedla do chodu i pec číslo 1 (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 19). Téhož roku však firmu zasáhlo další neštěstí – obchodně i odborně schopný Ignác Reich umírá a na jeho místo nastupuje jeho bratranec Julius Alois Reich (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 8). Rok 1920 stále ve firmě Reich nepřinášel oživení velkovýroby. Celá sklárna fungovala jen na dvou pecích. Na třetí, která byla v provozu před válkou, se z důvodu nedostatku surovin – uhlí, sody, potaše a písku, nemohlo pracovat. Kapacita navíc pro uspokojení domácí spotřeby stačila. Nicméně export v této době rostl, i když cla byla velká (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 20).

I když 20. léta nepřinášela příliš velký výdělek, v roce 1929 firma investovala přes 3 miliony korun – pořídila čtyři generátory se střechovitými rošty od firmy F. Siemens, akc. spol., a již v září téhož roku polovinu strojů uvedla do provozu. Ve výrobě však docházelo k vážným problémům – dehet se neodlučoval na místě, jak měl, ale v kanálu, a tlak plynu v generátoru byl vysoký, zatímco v kanálu nízký (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 20).

V době hospodářské krize ve 30. letech 20. století nebyla rodina Reichů schopna čelit narůstajícím problémům a firma po osmdesáti letech své existence zanikla. Mezi důvody patřila malá konkurenceschopnost a zastaralé technické zařízení. Nic se neudržovalo ani nezdokonalovalo, investice se týkaly hlavně zlepšení zdravotních podmínek, zvýšení bezpečnosti pro zaměstnance, drobných oprav nebo zřízení brusírny stolního a ozdobného skla. Postavena byla ale i prostorná hala, kde se zřídila a uvedla do chodu ruční malírna, opukárna a brusírna osvětlovacího skla. Matování kyselinou se začalo provádět v korytech, kde se tělesa pomocí elektrického pohonu otáčela a tím pádem upadlo ruční otáčení (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 20).

V roce 1934 věřitelské banky založily akciovou společnost a od 1. července 1934 se staly majiteli skláren v Krásně nad Bečvou pod názvem Českomoravské sklárny, a. s., dříve Reich a spol. se sídlem společnosti v Praze, ve Štěpánské ulici (nová firma převzala v Krásně čtyři pece pro sklo osvětlovací a lisované (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 20)). Reichové v ní byli kapitálově účastní jen v malé míře. Jejich jméno si firma ponechala z komerčních důvodů.

2.1 Novinky na trhu v novém století

Na počátku 20. století, kdy sklárny dodávaly zboží mnoha obchodníkům po celé Evropě a zažívaly úspěšná léta, zákazníkům mohly nabídnout nejen užitkové, ale i luxusní broušené sklo. Na obchodním poli sklízela firma úspěchy nejen díky pestré paletě výrobků, ale i díky různorodosti používaného skla. V roce 1904 se v hutí vyrábělo až z 38 druhů skloviny. Největší pozornosti se dostávalo sklu trojvrstvému, z čiré

a mléčně zbarvené skloviny, tzv. triplex opálu, jehož optické vlastnosti jsou natolik výjimečné, že je i v dnešní době velice ceněným materiálem pro výrobu osvětlovadel (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 6). Triplex opál se začal vyrábět roku 1907. Z takového trojvrstvého, ale i dvojvrstvého skla se potom vyráběly petrolejové lampy s širší válcovitou nádobkou s úzkým otvorem – tělo mělo plastický dekor květů či plodů a přilepené drobnější ouško, spodní sklovina byla opálová, vrchní potom křišťálová. Tyto lampičky se produkovaly až do první světové války. Oblíbě se těšila i elektrická svítidla (kolem roku 1915), která byla většinou z matovaného křišťálového skla. Novinkou u nich bylo zdobení korálkovými třásněmi (od roku 1914), to se nicméně vyskytuje i na produktech jiné firmy, a to firmy Jos. Riedel z Dolního Polubného v Jizerských horách, která zdobení využívala již na samém počátku 20. století. Výrobků byla celá řada a jako další z kolekce svítidel lze uvést drobnější příruční lampičky, noční lampy, dětské lampy a tzv. všiváčky ve tvaru dvou piniových šišek z čajově žluté skloviny s opakními skvrnami. Z opálového skla byly lampičky ve tvaru dvojkónických těles s malovanými motivy jeřabin nebo bohatým novobarokním dekorem, dále plasticky upravené lampičky inverzně kónické z opálového skla přejímaného rubínem, s drobným vertikálně žebrovaným stínítkem s bohatě zvlhnutým vytaženým svrchním okrajem (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 32).

Na přelomu 19. a 20. století se výzdoba stínítek vyznačuje „silným strachem z prázdné plochy“. Tvary přetrvávaly, hlavně kulovitý, soudkovitý a tulipánovitý. Kulovitá a soudkovitá stínítka jsou poseta komplikovaným dekorem – zaplňuje se celý povrch novorenesanční, novobarokní, rokokovou a posléze klasicistní ornamentikou – palmetami, akanty, rozvilinami, páskovým dekorem, hvězdicemi, motivy sluncí, kartušemi, festony, esovitými tvary, pilastry, zubořezy, květinovými motivy – vše zobrazováno povětšinou na předem matované křišťálové i rubínové sklo technikou z ryté ocelové desky. Další matování v kyselině fluorovodíkové způsobilo, že dekor otřesný z ryté ocelové desky krycí hmotou, která zabraňovala leptání, je mírně reliéfně vystouplý nad ostatní povrchy skla a jeví se méně průhledný, tedy matnější oproti okolnímu povrchu. Mnohdy se některé detaily na stínítku ještě brousily. Při odleptávání našlo využití také dvojvrstvé různě barevné sklo (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 33–34; CABEJŠEK 2004, s. 52–56).

Vedle matování (od roku 1912 se užívalo stříkání barev pistolí) a leptání skla se objevil perleťový efekt irizování, tedy proces zušlechťování skla, kdy se na povrchu vyskytují irizující vrstvy, které mohou mít duhové, jednobarevné či různobarevné zbarvení. Používal se také křídový tisk, který má uplatnění zvláště na opálovém skle. Celkově vznikaly desítky vzorů dekorů ročně, některé z nich pocházejí i ze severočeských sklářských škol, a to převážně z let 1904–1908 (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 35; VEJROSTOVÁ 2010, s. 21; CABEJŠEK 2004, s. 82).

Vedle stínítek s matovanými historizujícími motivy a malovanými naturalistickými dekory se ve firmě na přelomu 19. a 20. století objevuje i v tvarování a dekor secese (přetrvává až do závěru 20. let). Stínítka mají tulipánové a zvonové tvary květů, jsou barevně jemná, z opálově nabíhané, přejímané a proleptávané skloviny, někdy mramorované a irizované. Později zdobená stylizovanými secesními, geometrizovanými, matovanými dekory. Výrobky firmy, exportované téměř do celého světa, měly vysokou uměleckou a řemeslnou kvalitu, jež byla často oceňována na mezinárod-

ních výstavách (hřbitovní stínidla ve tvaru plamene, vyráběná po roce 1906, pravděpodobně zdobila i schodiště ústředního prostoru zaoceánského parníku Titanic (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 7). Byly vyráběny celé sady osvětlovacích těles, také vázy, mísy, stolní a nápojové lisované sklo a drobná krystalerie. Po první světové válce dekorativní barevná secese ustupuje novému stylu art deco, který dosáhl vrcholu obliby právě v meziválečném období.

Dekory jsou převážně figurální, ornamentální, florální motivy, malba smalty, používá se zlacení. Princip vykrývání dekoru pomocí krycího laku využila tzv. manografie – ornament leptaný kyselinou nalezneme rovněž u tzv. fanografie, ventografie, pyrografie, falografie, dále pískování a aerografie (VEJROSTOVÁ 2010, s. 21).

Stínítka na elektrická světla se po 1. světové válce zjednodušila jak tvarově, tak i výzdobou. Vliv funkcionalismu zasáhl tvarování osvětlovačel ve 30. letech 20. století – nastoupily jednoduché lapidární tvary, kubická stínítka, vrstvená, z jemné barevné skloviny, jen zřídka posetá dekorem. Z dekoru se vyskytují malované linky, zlaté nebo stříbrné a velmi pestře dekorovaná skla na aerografu. Takové produkty se skládají z první vrstvy křišťálu nebo barevné skloviny, druhá vrstva je pak opálová (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 36).

Stylově nejvytříbenějšími se staly rozměrné vázy s dámskými portréty. Rovněž bylo také produkováno duté sklo, tzv. Hohlglas, tedy sklo užitkové, dále lisované sklo (KIRSCH A KOL., s. 194).

Třicátá léta se vyznačují i produkcí toaletních souprav z mramorového matovaného skla a produkcí svícňů polygonálních tvarů. Změna vedení znamená i změnu produktů (1934) – nastala doba strohého funkcionalismu, která však neměla dlouhého trvání. Od 30. let se vyrábí pro domácí i zahraniční trh stínítka s tzv. hutním dekorem (od roku 1933 sklárna produkovala stolní elektrické lampy s názvem Rita z huňského mramoru, opálu přejímaného růžovým sklem a dalších druhů skla). Zvonové, válcové, kulové, protáhlé mísovité tvary, většinou z čirých sklovin, mají na sobě opakní skvrny a mnohdy i poměrně nevhodně aplikovaný, přes šablonu stříkaný dekor s motivy větrných mlýnů, dětí a Holanďanek. Některá skla jsou sífovaná nebo se u nich objevuje drobná, několikabarevná očka na způsob italského „millefiori“ (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 36–37, 39).

2.2 Protektorát a 2. světová válka

V letech 1934 až 1939 se ve sklárnách renovovala strojní zařízení i budovy a firma získávala nové zakázky. V roce 1937 Českomoravská sklárna, a. s., v Krásně nad Bečvou získala „titul“ vážené firmy a Exportní ústav ji dokonce vybral pro natočení propagačního filmu „Československá práce v roce 1937“ pro pařížskou výstavu.

Po příchodu německých vojsk v roce 1939 provoz skláren probíhal v poklidu a nepřerušeně. V letech 1939 až 1940 probíhala přestavba Staré hutě v Krásnu (po požáru v roce 1938, kdy vybuchl jeden z rekuperátorů) – byla opatřena novou střešní ventilací a kouřovými odtahy. Dále huť získala nový generátor s otočným roštem systému „Kerpely“ a přípravnu materiálu vylepšil elektrický exhauster. Následně byla do provozu uvedena druhá tavicí pec a došlo k výstavbě nové moderní generátorové stanice, která splňovala veškeré požadavky své doby (do provozu uvedena 9. ledna 1943 a měla tři generátory). Mezi další nově instalovaná zařízení patřila také

stanice na výrobu vodního plynu, který se používal k opukávání a dírkování (uveдена do provozu 16. června 1943) – veškeré strojní zařízení dodaly Škodovy závody v Plzni. Odtamtud pocházela ještě mnohoplamenná pec podle patentu Knoblauch (15. listopadu 1943 došlo k vyhasnutí pece číslo 5 a bylo nutno ji inovovat). V následujícím roce proběhla výstavba chladicí pece AMCO – první svého druhu v krásenských sklárnách. V období 2. světové války byly Českomoravské sklárny dokonce prohlášeny jako válečně důležitý podnik. V roce 1945 však došlo k omezení výroby a před přechodem fronty i k jejímu zastavení (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 24).

V roce 1936 firma začala zaměstnávat výtvarníka a architekta Jaroslava Antonína Junka jako stálého designera. Junek ve firmě setrval třicet let (v 60. letech se navrhl řadu oblíbených stínidel, a sice malované stínidlo z matovaného triplex opálu, kde se kombinovala bílá plocha s geometrickým lineárním dekorem). Schopný umělec prosadil nové tvary ve výrobě a jeho přičiněním se od funkcionalismu ve firmě Reich sklářství začalo ustupovat. Působil také na poli řešení technických otázek osvětlení (například skla Perlure a Paralux). Tvarově byly jeho návrhy esteticky citlivé a prvky jeho tvorby se začaly objevovat v tvorbě známých návrhářů a v uměleckých časopisech v zahraničí (URBACHOVÁ – KOLMAČKOVÁ 1983).

Neustálý vývoj světelné techniky zapříčinil časté obměňování zboží a nabídku nových tvarů a druhů zdobení. V roce 1940 přichází do skláren Ing. Miloslav Prokop – vynálezce v oboru osvětlovacích těles, jehož patentovaná svítidla se začala vyrábět ve sklárně v Krásně, majitele návrhů a patentů osvětlovacích těles, která ekonomicky využívají světelných zdrojů. Mimoto byla zřízena i světelně-technická laboratoř, o kterou se Prokop značně zasloužil. Laboratoř se zabývala především vývoji nových typů funkčních (technických) osvětlovačů, ale i tvarovou problematikou. Výsledky laboratoře se měla řídit výroba, aby neustále dosahovala mezinárodně uznávaných hodnot, probíhala přísná kontrola kvality skla, která měla snížit množství reklamovaného zboží. Celkově měla laboratoř na starost, aby se zákazníkovi vždy dostal do rukou pouze kvalitní produkt. Podle Prokopových návrhů se například vyráběly stropní misky velikosti 150 mm až 500 mm, dále účelová a technická tělesa, jedno- i dvoudílná zvaná „Saturn“ – vše se vyrábělo v provedení triplex opál, astraphane, krystal. Skla byla uvnitř matovaná nebo stříkaná bílým emailem, celkem se jednalo o 30 různých světelných těles.

Dále se během války vyrábělo zboží, jako jsou stolní či nástěnné lampy různých tvarů a ozdob, ochranná skla pro lucerny, nádržky, stínítka, náhrobní koule. Kromě osvětlovacího skla se produkovalo sododraselné sklo určené k zušlechtnění broušením, rytím, malováním, surové olovnaté sklo, lisované sklo krystal, opál, amber – v barvách modré, šedé, zelené, růžové a dalších. Poloautomaticky byly v době okupace vyráběny i lékovky od 150 g až do 1 kg, lahvičky na alpu („alповky“), zavařovací sklenice značky Perla – převážně určené pro německou brannou moc.

Z užitkových předmětů lze uvést například soupravy na bowli, konvičky, vyráběly se i džbány a sklenice na mléko z lisovaného skla. Do soupravy patřila i mísa na cukroví, máselníčka, dóza na med, dezertní talířky a talíře, kompotové misky, hlubší a nízký nástolec, hluboká a nízká mísa, cukřenka a vysoká dóza s víkem. Objevují se také košíčky k vybroušení, poklopy na máslo a sýr, talíře na ovoce, soubory na pivo a vodu, víno a likéry, které byly vyrobeny z uranového nebo lisovaného křišťálového

skla, dále vázy a mísy v provedení Antik. Ty byly z hutně dekorovaného bublinatého skla, stejný materiál se používal i pro dezertní a mělké talíře a vázy. Z tohoto typu skla byly ale především zhotoveny dekorativní předměty. Vyrábělo se také několikavrstvé sklo rubínové „Atel“, toaletní soupravy Viktoria z lisovaného kouřového skla (sada se skládala z dózy na pudr a pomádu, stojánku na prsteny, svícnu a podnosu). Opmenout nelze ani sklo lisované, ze kterého se vyráběly pивní sklenice, poháry na kávu a zmrzlinu, cukřenky, popelníčky, kelímky na krémy, krmítka či fotomisky.

K výrobě dutého skleněného zboží se používala vanová tavicí sklářská pec o ploše 24 m² na suchý generátorový plyn z hnědého uhlí s regenerativním topením. Samotná pec se skládala z tavicího tanku, opatřeného 16 otvory pro ruční práce a otvorem pro feeder pro strojovou práci, a tavicí vany, spojených průtokovým kanálkem a můstkem.

Zajímavostí protektorátního období je, že v roce 1943 sklárna vyrobila broušený pohár pro dirigenta Václava Talicha, který mu Česká filharmonie věnovala k šedesátým narozeninám. Ve zhotovování předmětů pro významné události ale sklárna nebyla nováčkem. Už v roce 1939 dodala servisové sklo na zahradní slavnost ve Washingtonu při příležitosti návštěvy britského královského páru (servis byl určen pro 2 000 osob).

I když za války sklárna ztratila řadu zahraničních odběratelů, válečné období nebylo pro firmu tragické. Vedení se tehdy podařilo prosadit novou plynofikaci závodu, pořídilo nové stroje do údržby a provádělo různé drobné investice. Škody utrpěl závod až při osvobození, kdy ho poškodila hlavně dělostřelecká palba ustupujících Němců – dělostřelci rozbili komíny první pece a poškodili generátory na nové huti, zničen byl i plynovod a ústřední skladiště (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 9–10; MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 26).

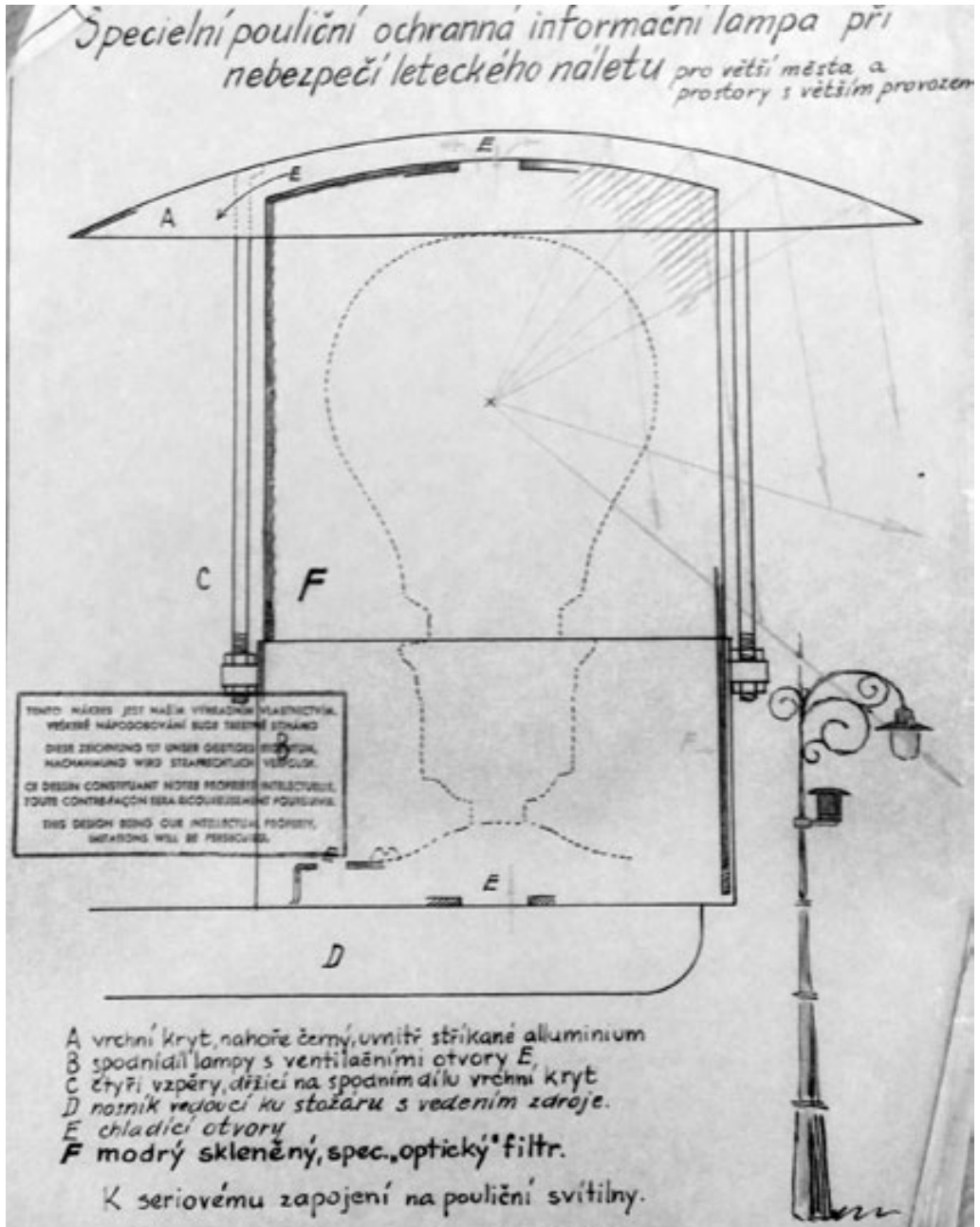
Optimální však situace sklárny zdaleka nebyla. Z důvodu nedostatku uhlí musely být několikrát vypnuty pece, např. pec č. 1 v roce 1941. Za války pokračoval i výzkum, což dokládá vynález místní laboratoře – nová krycí hmota chránící sklo při leptání nebo matování kyselinou fluorovodíkovou. Protože docházelo k ubývání zásob a snížení oběhu produktů na trhu, přišla sklárna s vhodnou ochrannou náhražkou. Pryskyřici nahradila umělá pryskyřice a lůj technická vazelína (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 27).

2.3 Patenty

Protože firma vyráběla mnoho výrobků a konkurence byla velká, bylo nutné, aby si své významnější vynálezy chránila. V roce 1935 patentovala firma S. Reich & Co. vařič čaje a vajec na dobu tří let – jednalo se o přístroj, jak stálo v tehdejšími letáku, „k přípravě chutných vaječných jídel a čaje – v jednom přístroji, jedním vařením možno připravit snídani, aneb večeři.“ Přístroj se nazýval Unicum a byl vyroben z ohnivzdorného skla Ultradur, ve kterém lze vařit i na sporáku. V témže roce si firma nechala patentovat i skleněný osmihranný filtrační soudek s víkem.

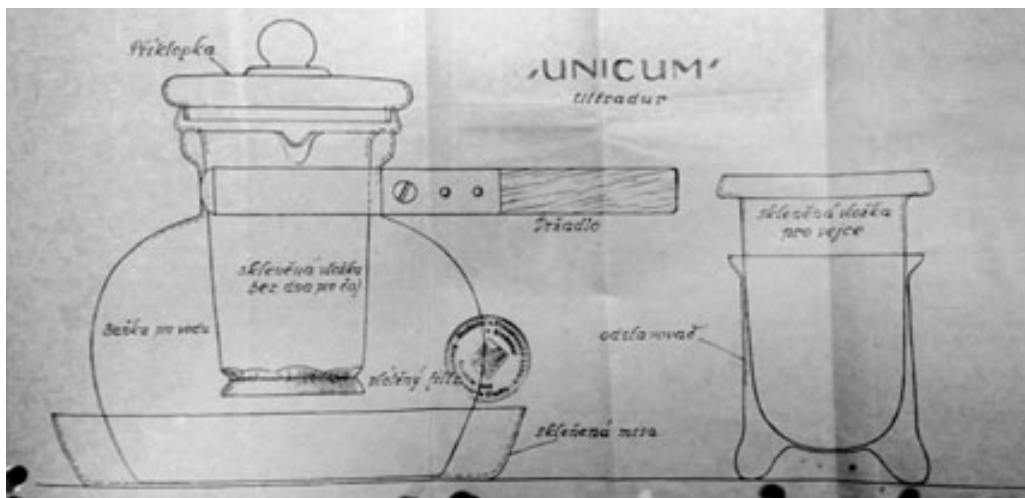
Patentovaly se i způsoby výroby nebo technické postupy. V roce 1932 firma nechala patentovat uzávěr nádob, který byl pomocí bajonetového spoje stahovatelný, případně utěsněný víkem. Další z patentů se týkal láhve na likéry k soupravě a k ní příslušných skleniček, které tvoří soupravu, vše vyrobeno ze stejného materiálu (jedná se o předmět, kdy láhev je nosníkem malých skleniček). Z patentovaných

způsobů ještě uvedu jedno z osvětlovacích těles, kdy si firma nechala patentovat speciální ochrannou lampu při nebezpečí náletu pro větší města a prostory s větším provozem. Patentováno bylo i kombinované osvětlovací těleso, které bylo původně vyráběno tak, že sklář vyfoukal nejprve plášť stínidla v požadovaném tvaru, do

Nákres ochranná lampá přinebezpečí náletu pro větší města a prostory s větším provozem (ZAO fond ČMS, inv. č. 223, č. k. 37).

Nákres vaříče čaje a vajec s názvem Unicum (příloha patentu z roku 1935) (ZAO fond ČMS, inv. č. 271, č. k. 52). |

kteřého se po obroušení spodní části vložila foukaná nebo lisovaná vložka z čirého skla. Nevýhodou toho postupu je, že produkt je ze dvou kusů, proto je složitý na montáž a dost drahý. Předmětem patentu se stal inovovaný postup, pomocí něhož se kombinované osvětlovací těleso vyrobí v celku tak, že se při jeho foukání podrobí současně jedna jeho část tzv. lisování za foukání – za použití stlačeného, k foukání potřebného vzduchu se přitlačí část vyfukovaného tělesa k příslušné části formy (MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 28).

3 Znárodnění skláren

Konec války byl pro sklárnu smutný, protože závody byly poškozeny přechodem fronty, stroje dosáhly značného opotřebení a přetrvával i nedostatek uhlí, takže nebylo možné pokračovat v dosavadní výrobě. Provoz byl obnoven už 27. srpna 1945, ale opatřilo se pouze základní náradí a provedly jen nejnutnější opravy na budovách a dílnách.

Dne 25. října 1945 došlo k zestátnění skláren v obnoveném Československu (dle dekretu prezidenta republiky Edvarda Beneše ze dne 24. října byly zestátněny všechny sklárny, které měly denní výrobu s obsahem přes 1000 litrů skla) a 7. března 1946 byla znárodněna i Akciová společnost Českomoravské sklárny. Ministerstvo průmyslu vyhlásilo zřízení národního podniku Českomoravské sklárny a jemu podřídilo závody Krásno nad Bečvou, Vsetín, Karolinka huť, Úsobrno, Rapotín, Vrbno, Janštejn u Jihlavy a o dva roky později k nim pak přibýly ještě závody Postřelmov a Ostrava. V roce 1949 byla firma přejmenována na Krásenské sklárny, n. p., s pobočkou ve Vsetíně a Úsobrně (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 10; MYNARČÍKOVÁ 2016, s. 29).

3.1 Produkty a technologie v době po znárodnění

Jedno z rozhodnutí ministerstva průmyslu se týkalo i výroby – stanovilo, že v Krásenských sklárnách se bude soustřeďovat výroba technického a užitkového skla – v prvních letech znárodnění nedošlo však k žádné velké změně a vyráběly se produkty

téměř stejné jako za války, a to převážně sklo pro svítidla, vázy, mísy na ovoce, popelníky, ale i ozdobné „antické“ sklo (URBACHOVÁ – KOLMAČKOVÁ 1983).

Počátkem 1. pětiletky (období let 1949 až 1953) byla oddělena výroba od zahradního obchodu – vývoz zboží převzala nová společnost PZO Skloexport a kromě osvětlovacího skla dodával Skloexport i autoskla, ochranná skla do důlních lamp, kelímky na chemikálie a kosmetiku, fotomisky, hostinské sklo, technické sklo, skla pro radiolampy a další. Od června 1952 byla zahájena automatizovaná výroba sialových trubic na ampulky a trubice UNIHOSŤ pro lékárenské zboží (URBACHOVÁ – KOLMAČKOVÁ 1983).

K tavení skla se počátkem 50. let začaly uplatňovat pánvové pece, v nichž byly pánve o velikosti 120 cm na opál a 110 centimetrové na křišťál. Od roku 1955 probíhaly v krásenské sklárně přestavby hutní haly ručního provozu – smysl této rekonstrukce spočíval v rozšíření a zkvalitnění výroby osvětlovacího skla. V novostavbě přistavěné ke staré hale v roce 1896 byly mezi rokem 1951 a dubnem 1953 instalovány dvě linky pro kontinuální výrobu měkkých olovnatých skleněných trubic typu Danner, tzv. Dannerovy vany (výroba započala v roce 1957 a trvala až do roku 1966) pro zdravotnictví a elektrotechnický průmysl (MANA 2006, s. 8; KIRSCH A KOL., s. 214).

Od konce 50. let nastaly již avizované obměny stanovené ministerstvem průmyslu – sklárna prošla několika změnami: z výroby se vyloučilo užitkové sklo a 1. ledna 1958 vznikl národní podnik Osvětlovací sklo se sídlem ve Valašském Meziříčí a se závodů Krásno, Vsetín, Rapotín, Janštejn a Košťany. Výrobní program spočíval v ruční výrobě osvětlovacího skla a v ruční výrobě lisovaných reflektorových skel pro automobilový průmysl, která byla v 1975 nahrazena výrobou automatickou – podnik se stal monopolním výrobcem osvětlovacího skla na území Československé republiky. V 70. letech došlo k rozšíření hutní kapacity osvětlovacího skla a začala se zde kompletovat svítidla.

Jako palivo se v 60. letech se používal tzv. dálkový plyn, který se vyrábí v centralizovaných plynárnách z uhlí a je rozváděn dálkovými plynovody. Zpočátku se jednalo o karbonizační svítíplyn, po roce 1930 o plyn vyráběný v tlakových generátorech Lurgi, do kterých se přidával koksárenský plyn. Od 60. let se jednalo i zemní plyn čistý nebo reformovaný. Samotný koksárenský plyn byl používán v letech 1961–1971 na vaně AVTB ve Valašském Meziříčí (KIRSCH A KOL., s. 354). Nutno ještě poznamenat, že generátorová stanice byla řešena jako železobetonový skelet, v němž byly generátory v jedné nebo dvou řadách a nad nimi byly násypky nebo větší zásobníky na palivo a na boku transportní zařízení pro palivo. Ve Valašském Meziříčí se ve sklárnách nacházely čtyři takové generátory a vždy minimálně jeden sloužil jako rezerva a zapalovaly se, jestliže vzrostla spotřeba plynu. Odhaduje se, že v 60. letech v českých sklárnách fungovalo okolo 100 až 120 generátorů (KIRSCH A KOL., s. 349–350).

3.1.1 Osvětlovací výrobky

Padesátá léta jsou typická maximálním tvarovým zjednodušením a omezením dekorací stínidel – využívá se lineární, strohé geometrické výzdoby, prováděné technikami klihování a pískování. Většina osvětlovacího skla se začala vyrábět s opálovou rozptylovou vrstvou jako tzv. triplex opál a duplex opál, který však ustupuje. Dominovaly až dvakrát přejímané skloviny, tvarově složitě – odstupňované vertikálně žlábkové

vané válce, žlábkované krychlové útvary a kónické tvary s vystouplými obvodovými žebry. V dalších desetiletích se tvary zvětšují a jsou elegantnější – tvary sražených koulí, houbovité, válcové, polokulové, mnohdy s hutním dekorem. Objevuje se bublinaté sklo, které se sice vyrábělo už ve 40. letech, ale jen na dekorativním užitkovém skle, jako jsou košíčky, misky nebo vázičky (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 37–38, 45).

Výroba stínítek se inspirovala osvětlovadly z 20. a 30. let, která byla bohatě zdobená a měla do volánku tvarované okraje. Velikostně však převyšovaly původní tvary. Závěsná, stolní a přízemní svítidla jsou zvlněná a tvarovaná do laločnatých a kalichovitých podob. Na některých produktech můžeme vysledovat stále živé barokní inspirace v československém sklářství. Využívalo se optických vlastností skla, například bublinatých a hutně mramorovaných sklovin, iris efektu, skla přefouknutého do kovových forem a aplikací barevných skel s mimořádnými průsvity (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 46–47).

V roce 1959 se sortiment nabízeného zboží rozšířil o téměř 200 nových tvarů osvětlovacího skla, a to hlavně díky nově založenému vývojovému oddělení, které vedl absolvent Vysoké školy uměleckoprůmyslové akad. sochař Karel Volf, který do národního podniku Osvětlovací sklo přichází v roce 1958. Od druhé poloviny 60. let 20. století sklárny produkovaly elektrické stolní lampy z opálového skla přejímaného křišťálem, s vertikálně žebrovanou balustrovou nožkou a v okraji zlatem zdobeným žebrovaným stínítkem. Takové lampy se vyráběly téměř až do konce 20. století. Vedle elektrických lamp ale zaujímaly své místo i petrolejové lampy větších rozměrů, ty se taktéž vyráběly až do konce 20. století a součástí byl i fungující petrolejový hořák (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 38; URBACHOVÁ – KOLMAČKOVÁ 1983).

3.1.2 AVTB (Automatická výroba televizní baněk)

V roce 1961 došlo k přesunutí výroby televizních baněk o velikosti 14 palců ze sklárny v Heřmanově Huti do Valašského Meziříčí a výroba v AVTB byla zahájena v roce 1962 – jednalo se o výrobu polotovarů pro černobílou obrazovku firmy Tesla Rožnov. Podnik opět začal prosperovat a výroba skleněných kónusů pro černobílé televizní obrazovky trvala až do roku 1987 (MANA 2006, s. 9; KIRSCH A KOL. 2003, s. 249).

Projektovaných parametrů bylo dosaženo až v roce 1965 (součástí projektu byla i výstavba celého nového areálu), protože na začátku výroby se vyskytovaly problémy, s nimiž souvisela i obrovská odpadovost – množství střepů převyšovalo spotřebu. K vylepšování docházelo především při generálních opravách – první generální oprava se uskutečnila v roce 1964, kdy bylo dnem sklářské vany vypuštěno asi 320 tun skloviny přímo do granulátoru, což se následně opakovalo každé čtyři roky.

Roku 1966 po vzoru skláren v Duchcově převzala sklárna ve Valašském Meziříčí sériovou výrobu stínítek a kónusů pro černobílé televizní obrazovky, téhož roku byla vystavena vana AVTB tuzemské konstrukce Skloprojekt stavitelem Vinšem. Do roku 1976 se vytápěla koksárenským plynem, za provozu pak proběhlo převedení na zemní plyn s hořáky Laid Drew – byla to příčně plamenná průtoková vana se sedmi hořáky a stojatými sekčními regeneračními komorami a zásobovala dva feedry. Při generálních opravách docházelo k opravám a vylepšování vany, vana byla izolována, nainstalovalo se sendvičové dno, došlo ke změně geometrie pracovní části, kde byla také snížena hloubka skloviny, a jako první v ČSSR byla řízena pomocí

počítače. V roce 1973 byl instalován elektrický příhřev v teplotním maximu s devíti elektrodami, který sloužil především k regulaci proudění skloviny ve vaně. Životnost této vany činila 12 let, což byla doba ve střední Evropě nepřekonatelná. Výroba v ní skončila v roce 1985, kdy ji nahradila nová výrobní linka na výrobu polotovarů pro barevnou televizní obrazovku s dvěma tavicími agregáty (KIRSCH A KOL. 2003, s. 435–436).

Černobílé televizní obrazovky se skládaly ze tří skleněných částí a to krku, kónusu a stínítka. Složení skla bylo následující: Krk a kónus tvořilo vysoce olovnaté sklo, stínítko bylo z barnatého skla s cca 12 hmot. % BaO (KIRSCH A KOL. 2003, s. 295).

Výrobní hala byla dvoupodlažní. Na druhém podlaží se nacházel tavicí agregát v rovině s lisovnou a rafinerií, v prvním podlaží byly základy sklářské vany a lisů, granulace skloviny, výroba forem a mezisklad. Patra byla spojena dvěma nákladními výtahy. V kmenárně se připravoval sklářský kmen pro černobílou televizi a dávkoval se do připravených kontejnerů, ty byly podle potřeby pomocí zakladače vyprazdňovány do sklářské vany. Strojní vybavení AVTB bylo tuzemské, pouze dvě plynové chladicí pece pocházely z Belgie od firmy Cobelcomex. Časem byl plynový ohřev podavače modernizován na elektrický, a to pomocí crusilitové tyče, následně na kombinaci těchto tyčí s superkanthalovými elektrickými odporovými smyčkami. V roce 1976 došlo bez přerušení tavby k záměně koksárenského plynu na tavicím agregátu na plyn zemní. Problémy se sklovinou a tavením se řešily ve spolupráci s výzkumnými ústavy. Broušící a leštící stroje o pěti hlavách byly konstruovány podle strojů v optickém průmyslu, za provozu probíhal vývoj dávkování brusiva a jeho ředění vodou v závislosti na kvalitě broušené plochy a čase. K 1. lednu 1978 byl celý podnik přičleněn do koncernu Sklo Union se sídlem v Teplicích pod názvem SU Osvětlovací sklo k. p. Valašské Meziříčí (MANA 2006, s. 10–11).

K regeneraci tepla sloužily spalinové kotle, které byly v celostátním měřítku hitem 80. let, ve sklářství však fungoval první spalinový kotel na vaně AVTB ve Valašském Meziříčí už v roce 1966 a pracoval zde až do likvidace vany v roce 1987 (KIRSCH A KOL. 2003, s. 439).

3.2 Výroba skleněných konusů pro barevné televize

Od konce 70. let nahrazovala barevná obrazovka černobílou. Příprava na výstavbu sklárny na produkci barevných televizních obrazovek proběhla už o rok dříve. Zároveň byla zakoupena i licence na výrobu skleněných dílů BTO (barevná televizní obrazovka). Přepokládalo se, že produkce BTO bude úspěšná stejně jako u černobílé obrazovky. Výstavba provozu na výrobu barevných obrazovek byla ve své době jednou z největších investic skláren v Československu, přičemž výše činila 2,1 miliardy korun. Licence byla zakoupena od světově uznávané americké sklářské firmy Owens Illinois Co. Dodávku strojů a zařízení zajišťoval její spoluvlastník, japonská společnost Nippon Electric Glass Co. (MANA 2006, s. 13).

V letech 1984–1985 byl zahájen provoz linky na výrobu barevných televizních obrazovek. Při stavbě vany na BTO ve Valašském Meziříčí podle americké licence Owens Illinois, kdy se jednalo o příčně plamenné průtokové vany. Stínítková vana měla pět párů hořáků a výkon 75 t/den. Na stavbu v roce 1985 se spotřebovalo celkem 543 t tuzemských žáromateriálů (převážně šamotu a dinasu), 1786 tun dovozního mate-

riálu a jen 170 tun materiálu litého. Cena surovin dosáhla 34,2 milionů Kčs. U větších vanových pecí se sledovala měrná spotřeba žáromateriálu při výhasu, a to v kg/t utavené skloviny, a také množství litého žáromateriálu, které se během provozu rozpustilo ve sklovině (KIRSCH A KOL. 2003, s. 296, 367, 436).

Barevné obrazovky byly oproti černobílým hmotnější, vyráběny byly na hydraulických lísech a přesnost výlisků se měřila elektronicky ve 120 bodech. Protože každý díl barevné obrazovky byl z jiné skloviny, k výrobě se musely používat dva tavicí agregáty vybavené zařízením pro elektrický ohřev a bubblingem (MANA 2006, s. 13).

Od října 1984 začala výrobu kónusová linka, stínítková linka až od následujícího května, protože se vyskytly problémy s kvalitou vyráběné skloviny. Hodnot, které byly v projektu stanoveny, bylo dosaženo až o dvacet měsíců později oproti původnímu plánu (MANA 2006, s. 13). V roce 1985 výrobní barevné televizní obrazovky získala moderní šnekový zakladač na vanu, který se výborně osvědčil, protože stanovení pecní teploty, a především seřízení zakladače tak, aby se hromádky kmene správně odplavovaly do vany, býval totiž někdy problém (KIRSCH A KOL. 2003, s. 447).

4 Odbobí od roku 1989

Dne 1. ledna 1989 byl založen státní podnik Osvětlovací sklo. Spadalo pod něj šest závodů – Výroba skleněných dílů obrazovek a obslužné provozy Valašské Meziříčí, Vsefín, Rapotín, Janštejn, Košfany, Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí, AVRES (Automatická výroba reflektorového skla) Valašské Meziříčí a podnikové ředitelství Valašské Meziříčí. Tento podnik existoval do převratu v listopadu 1989, kdy nastal konec centrálního řízení národního hospodářství a státních podniků. Závod Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí získala ve veřejné dražbě společnost Osvětlovací sklo – Lares, spol. s r. o., a od 1. ledna 1993 v ní podnikala (MANA 2006, s. 13–14). Výrobní program navazoval na tradiční výrobu ručně a poloautomaticky zpracovaného osvětlovacího skla, hlavně v provedení triplex opál. Produkce spočívala převážně ve výrobě závěsných, přisazených svítidel a stolních lamp. Z designerského pohledu produkty vycházely ze starých forem nebo byly zhotoveny podle návrhu zákazníka, což zapříčinilo pokles výtvarné kvality. Dále probíhala výroba lisovaného skla pro domácnost a automatickou výrobu technického reflektorového lisovaného skla pro automobilový průmysl (PODZEMNÁ – STANICKÝ 2010, s. 29; CABEJŠEK 2004, s. 134).

Novým majitelem výrobní linky BTO se stala v roce 1992 firma Krasspol, a. s., s výjimkou pozemků a objektů sloužících k výrobě skleněných dílů pro barevné obrazovky. Výroba televizních obrazovek byla po konkurzu akciové společnosti GTC (Glass TV Components) Valašské Meziříčí v roce 1993 v roce 1995 obnovena s omezením na výrobu kónusů v rámci akciové společnosti TV sklo. Firma se úspěšně rozvíjela, díky tomu došlo v roce 1996 k dodatečnému kapitálovému vstupu německého koncernu Schott Mainz. Roku 1997 změnila společnost název na STV Glass, a. s., a navázala na tradiční sklářskou výrobu ve Valašském Meziříčí. V letech 1997–1998 ještě byla v závodě této společnosti vybudována první vana s plynokyslíkovým otopem v ČR o výkonu 150 t/den s možností zvýšení až na 300 t (KIRSCH A KOL. 2003, s. 106).

V roce 2002 se vlastníkem společností STV Glass, a. s., stala japonská firma NEG, výrobky se tak mohly lépe uplatnit na zahraničním trhu a instalovalo se japonské výrobní zařízení. Kónusy se začaly vyrábět až do velikosti 32 palců. Provoz BTO skončil

v roce 2006, přičemž poslední kónus byl vyroben 31. ledna 2006, protože trhu začaly dominovat moderní LCD televize a výroba zastaralých masivních televizí se nevyplatila. Společnosti se však podařilo nalézt náhradní výrobní artikl (od srpna 2006) – trubice pro podsvětlení monitorů – a nový vlastník změnil název na SCHOTT CR, a. s. Jednalo se o skleněné trubice, tzv. backlights, které se řezají dle potřeby, naplní se plynem a jsou následně zataveny, takové trubice pak sloužily k podsvícení plochých televizních obrazovek, monitorů a mobilních telefonů (MANA 2006, s. 16 – 17).

Provoz výroby osvětlovacího skla a AVRES skončil dne 13. června 2002 a následující rok šla firma do konkursu. Poslední sklářská pec vyhasla až v pátek 26. září 2003 (VALOUŠKOVÁ 2015, s. 13). Po dlouhých 148 letech tak skončila ve Valašském Meziříčí ruční výroba osvětlovacího skla. Hlavní příčinu ukončení výroby lze najít v neschopnosti konkurovat v prostředí globalizovaného trhu počátku 21. století levnějším, dostupnějším a technologicky pokročilejším zahraničním výrobkům.

5 Závěr

Členové rodiny Reichových byli zdatní obchodníci a experti ve svém oboru, sklárny se tak mohly pyšnit nejmodernějším vybavením. Díky tomu mohly sklárny zásobovat trh špičkovými produkty, které sledovaly dobové trendy a maximálně uspokojovaly tehdejší poptávku. Sklárny vyprodukovaly na milion cylindrů rozmanitých tvarů a nejrůznějších dekorů, které zdobily nejednu domácnost, staly se i významným zaměstnavatelem v rámci regionu dávaly obživu mnoha lidem téměř 150 let a byly důležitým ekonomickým hybatelem na Valašsku. O své zaměstnance se firma starala i po společenské stránce, například od roku 1895 ve firmě fungovala závodní hudba, pěvecký a divadelní spolek. Roku 1880 byl také založen hasičský sbor. Jedna z dobových hasičských stříkaček (z roku 1900) se dodnes dochovala a vystavena v Zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

I navzdory změnám vedení, dvěma světovým válkám, společenským převratům, znárodnění a pozdější privatizaci se sklárny dokázaly udržet na světovém trhu a stále byly velkozaměstnavatelem. Dle úspěchů na obchodním trhu a počtu odběratelů, lze usoudit, že původní Reichovy sklárny udávaly trendy a takřka každá domácnost na Valašsku a v okolí má sklo původem z těchto skláren. Kdyby nedošlo k zahlcení trhu zahraničními levnými produkty, sklárny by plnily stále svou funkci i v dnešní době.

Literatura:

BOROVÍČKOVÁ, L. 2009: *Samuel Reich a spol., Krásno nad Bečvou, pozdější Českomoravské sklárny, a. s., Valašské Meziříčí se sídlem v Praze, příspěvek k dějinám sklářství na Moravě*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, 83 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Vojtal.

CABEJČEK, M. 2004: *Zušlechťování skla*. Praha, 152 s.

DRAHATOVÁ, O. A KOL. 2005: *Historie sklářské výroby v českých zemích, I. díl (Od počátků do konce 19. století)*. Praha, 760 s.

JANOUŠEK, J. 2003: *Z historie města: Reichovy sklárny v Krásně*. Valašsko, roč. 11/3, s. 14.

KIRSCH, R. A KOL. 2003: *Historie sklářské výroby v českých zemích, II. díl/1 (Od konce 19. století do devadesátých let 20. století)*. Praha, 483 s.

KIRSCH, R. A KOL. 2003: *Historie sklářské výroby v českých zemích, II. díl/2 (Od konce 19. století do devadesátých let 20. století)*. Praha, 569 s.

KOLMAČKOVÁ, V. – URBACHOVÁ, E. 1968: *Louče, petrolejky, moderní svítidla*. Katalog k výstavě. Valašské Meziříčí.

MANA, J. 2006: *Historie skláren na Moravě*. Valašské Meziříčí, 77 s.

MYNARČÍKOVÁ, H. 2016: *Tradice skláren Reich – technologický vývoj a produkty od založení skláren až po současnost*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, 94 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Vojtal.

PODZEMNÁ, A. – STANICKÝ, P. 2010: *Historie a současnost sklářské tvorby na Zlínsku*. Zlín, 86 s.

VALOUŠKOVÁ, K. 2015: *Sklo a gobelíny z Valašského Meziříčí, Vsetín*, 7 s.

VEJROSTOVÁ, M. 2010: *Sklo luxusní a dekorativní. Produkce Reichů a Schreiberů 1850 – 1918*. Brno, 116 s.

ZAO, fond ČMS, inv. č. 379.

ZAO, fond ČMS, inv. č. 271, č. k. 52.

ZAO fond ČMS, inv. č. 223, č. k. 37

K historii kobercové výroby v Zašové a ve Valašském Meziříčí

Vázané přehozy na houpací křesla

*/ On the History of Carpet Production in Zašová and Valašské Meziříčí
/ Knotted Spreads for Rocking Chairs*

Olga Méhešová

Abstract:

The contribution deals with the history of the production of hand knotted wool carpets in Zašová and Valašské Meziříčí at the time the workshop (from 1898) and the Provincial Tapestry and Carpet School (from 1909) were headed by painter Rudolf Schlattaur (1861-1915). It encompasses Schlattaur's ideas and undertakings that were to promote carpet production, which, he had decided in 1911, should be increased at the expense of tapestry manufacture. This long term strategy was to be implemented into the future. The contribution further analyses the range of products at the time of the First World War (after the death of the workshop founder) and shortly after (until 1922) and compares the ratio of carpet and tapestry products in the total production. It then focuses on a specialised item of carpet production – knotted spreads for rocking chairs. The workshop would make the spreads both to order and to stock and sell them at exhibitions and through commissioned sales. One of the commission agents was Gebrüder Thonet company, which, before and during the First World War, offered Provincial School workshop products in their Viennese shop. Among the patterns for carpets in the Provincial Archives in Opava, several Art Deco spread designs for rocking chairs were identified, which made it possible to further specify parameters of the product as well as its structural design based on its intended function. The authors of the designs are Rudolf Schlattaur, Rudolf Livora, Rudolf Hoffmann and architect Emanuel K. Pelant.

Keywords:

Moravian tapestry manufacture, Valašské Meziříčí, carpet production, Rudolf Schlattaur, Emanuel K. Pelant, Rudolf Hoffmann, Rudolf Livora, Josef Steindl, Gebrüder Thonet, bent-wood furniture – rocking chairs

K historii kobercové výroby¹

Zhotovování ručně vázaných vlasových koberců jako druhý uměleckořemeslný obor zavedl v obci Zašová u Valašského Meziříčí hranický rodák, malíř Rudolf Schlattaur (1861–1915). Spolu s účetním Ladislavem Henčlem z Opavy (MIKULAŠTÍK 1998, 3; ŠOPÁK 2008, 15) zahájil ovšem už před tím v zašovské dílně ve zrušeném trinitářském klášteře ruční výrobu gobelínů,² kterou od 1. listopadu 1898 provozoval podomácku (MIKULAŠTÍK 1998, 3). Zprvu bylo zaučeno dvanáct tkadlen pracujících za týdenní mzdu, ale kvůli nízkému odbytu zboží byla dílenská výroba pozastavena a zhotovování gobelínů formou podomácké výroby se příležitostně zadávalo pouze několika pracovním, jejichž počet časem klesl na šest.³ Jedním z opatření, které mělo neprosperující Schlattauerovo podnikání vyvést z existenční krize, bylo dodatečné přidružení kobercové výroby. Uvádí se, že k němu došlo po přestěhování dílny z finančních důvodů do domu U Čáňů⁴, ale ještě před zažádáním výrobce o státní příspěvek v prosinci roku 1898 (MALIVA – VOHÁNKA 1959, 3), tj. zřejmě tedy v posledních dvou měsících toho roku. Jako první vazač byl zaměstnán bývalý tovární tkadlec Ferdinand Macháček a coby sezónní pracovníci i jeho synové (KALIVODOVÁ 1967, 15). Poměr počtu tkadlen a vazačů poukazuje na skutečnost, že koberce byly pouze doplňkovým sortimentem. Těžištěm tehdejších Schlattauerových snah byla výroba a propagace gobelínů jako moderního textilního umění, jemuž klestil cestu do soudobých secesních příbytků. Koberce jako komerčně úspěšnější

zboží patrně zpětně dotovaly produkci gobelínů, které Schlattauer poprvé prezentoval na uměleckoprůmyslové výstavě v opavském muzeu v roce 1899. V této kolekci nebyly zastoupeny kobercové výrobky (ŠOPÁK 2008, 16).

Rozvoj výroby umožnilo až její převzetí do správy Moravského zemského výboru v závěru roku 1908, a to pod hlavičkou zřízené Jubilejní zemské gobelínové a kobercové školy ve Valašském Meziříčí. Školní zařízení bylo podporováno zemskými i státními subvencemi za účelem co největšího rozšíření stávající výroby koberců a gobelínů jako domácího průmyslu, který by byl vítaným zdrojem příjmů pro méně majetné vrstvy v hospodářsky slabém valašském regionu. Školní dílny byly výukovým i výrobním podnikem, jediným svého druhu v tehdejší rakousko-uherské monarchii (KUČERA – BARUCH 1924, 7), a byly zaměřeny dvouoborově.

Pobočná dílna v Zašově se pod vedením F. Macháčka specializovala na koberce. Jejich vázání se vyučovalo ve valašskomeziříčské školní dílně, kde se během prvního školního roku (od února 1909) zvýšil počet žákyň trojnásobně, ze čtyř na dvanáct, a kde měli k dispozici zprvu šest stavů, včetně dvou malých kobercových, a následně osm (KALIVODOVÁ 1967, 22).

Komerční úspěch koberců se projevil v hospodářském výsledku za rok 1910, kdy se v přepočtu na koruny vyrobilo i prodalo až 1,5x více koberců než gobelínů, i když poměr prodaného zboží k vyrobenému byl v rámci obou sortimentů, jak kobercového, tak i gobelínového, vyrovnaný a pohyboval se přes 40 % (Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), Fond Zemský výbor (dále ZV), A 9, karton č. 9 292, 652).⁵ Vyšší zisk z prodeje koberců, stoupající poptávka po nich i hromadění zásob gobelínů na skladech přiměly Schlattauera v květnu roku 1911 k rozhodnutí podpořit prosperitu ústavu zredukováním gobelínové výroby a adekvátním navýšením kobercové produkce (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 644–646⁶; KALIVODOVÁ 1967, 24).

V souvislosti s posílením kobercové výroby podnikl Schlattauer řadu kroků, které měly zefektivnit výrobu, zaručit výdělečnost dílen a vedle kvantity produkce i její kvalitu:

1. Zajištění adekvátního vybavení dílen: Nárůst kobercové výroby si vyžádal pořizování nových stavů. V archivních pramenech se mezi lety 1911 až 1913 uvádí, že je vyráběl stolař Rusek z Krásna (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 564–566, 564, 604),⁷ a největší z nich měl šířku 5,5 m (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 624–627).⁸ Na počátku roku 1915 bylo ve valašskomeziříčské i zašovské dílně a v domácnostech tkadlen zjištěno až 24 stavů, tj. pět velkých kobercových a devatenáct malých (včetně stavů na gobelíny) (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 329–332⁹; KALIVODOVÁ 1967, 32). Z nich byla většina ve Valašském Meziříčí, devět bylo v tamější dílně a deset v podomácké výrobě (tj. tři velké kobercové stavy a šestnáct malých), což byl dohromady trojnásobek ve srovnání s počátečním stavem v roce 1909.

Kobercová výroba se neobešla bez postřihování vlasových koberců jako závěrečné fáze výroby. Schlattauer byl ale nucen zadávat ji externím firmám a např. s postřihovačstvím v Hranicích a Brně měl špatné zkušenosti (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 625–626).¹⁰ Zvažoval tedy nákup postřihovačského mechanického stroje od firmy Scheider v Liberci (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 649). Postřihování by se na něm provádělo dle potřeby, asi jednou měsíčně za asistence postřihovače, a snížilo by náklady výroby, která se prodražovala balením a přepravováním ko-

berců do a z postřihovačských firem. S pořízením stroje souhlasil i Český odbor Zemské rady živnostenské pro Markrabství moravské. Jednal ovšem s firmou ve Zhořelci o zakoupení vhodného stroje (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 624)¹¹ a navrhol jeho zaplacení z dotace pro zvelebování živností (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 627).¹² Celá kauza ale skončila neúspěchem a školní dílna zasílala koberce k sestřizení až do Bílska v Rakouském Slezsku, k firmě Madzia (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 551).¹³

2. Zkvalitnění barevnosti vlny: Na vlas koberců se používala smyrenská vlna, kterou škola před válkou odebírala pouze od firmy Konetschny & Schober z Vídně. Vídeňská firma ve své režii barvila vlnu jen umělými barvivy (alizarinovými a anilinovými), které nebyly stálobarevné a ani vizuální kvalita barev Schlattauera neuspokojovala. Začal tedy jednat s novojičínským barvířem Antonem Franzem Michlerem, u něhož chtěl nechat obarvit surovou vlnu „podle orientálních receptů dlouholetým vlastním zkoumáním osvědčených“ (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 648, 651¹⁴; KALIVODOVÁ 1967, 25). Pro tyto experimenty potřeboval již v březnu 1911 zakoupit minimálně 250 kg surové vlny a dát ji zbarvit alespoň do 15 barev (na každou 18 až 20 kg). Barvení v nedalekém Novém Jičíně by bylo o polovinu levnější než ve Vídni. O tři měsíce později informuje Schlattauer zemský výbor o nutnosti zřídit vlastní barvírnu (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 625–626).¹⁵ Český odbor Zemské rady živnostenské zvažoval možnost, že Schlattauerovu žádost podpoří, ale až po „náležitém odborném vyšetření“ (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 627).¹⁶ K zbudování školní barvírny nakonec nedošlo a ve svém záměru zlepšit barevnost koberců pomocí rostlinných barviv, tak jak si žádali náročnější zákazníci, zůstal Schlattauer odkázán na dodavatele.

3. Rozšíření pracovního týmu: Úměrně k výrobě se zvyšoval i počet tkadlen a nejvíce, tj. 28 (osmnáct ve Valašském Meziříčí a deset v Zašové) bylo v obou dílnách zaměstnáno v roce 1912 (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 451–452),¹⁷ kdy bylo v předválečných letech dosaženo největšího objemu výroby. Schlattauer byl v této době vyřízen obchodními záležitostmi, které vyžadovaly osobní jednání s potenciálními prodejci. Nutně tedy potřeboval v dílně profesionálního výtvarníka, který by ho v jeho nepřítomnosti nahradil. Opakovanými žádostmi na zemský výbor docílil toho, aby vedle učitelky Miloslavy Capkové, technické vedoucí školních dílen od roku 1909, která se věnovala jak navrhování (MZA, Fond ZV, A9, karton č. 9 292, 635),¹⁸ tak i kreslení patron-technických výkresů kobercových výrobků (Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), Fond Ústředí uměleckých řemesel (dále ÚUR) Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, karton I),¹⁹ byl do školy přijat další odborný pracovník. Na post jeho asistenta byl dosazen výtvarník a pedagog Zemské reálné školy v Hodoníně Rudolf Livora (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 451–452, 618–620, 645–646, 648, 651).²⁰ I když působil ve Valašském Meziříčí jen během jednoho školního roku (1911–1912), byl poměrně činorodý a vytvářel autorské návrhy gobelínů i koberců a rovněž kreslil patrony. Ještě za jeho působení začal pracovat pro školní dílnu jako patronář a návrhář koberců nadějný výtvarník, student a následně i absolvent valašskomeziříčského gymnázia Rudolf Hoffmann činný v gobelínce mezi lety 1912 až 1914 (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 109, 112, 536).²¹

4. Rozvinutí spolupráce s externími výtvarnými umělci-návrháři kobercových výrobků: Zpočátku se v kobercové dílně realizovaly pouze předlohy od Schlattauera, ale už

od roku 1905 je doložena spolupráce s externím výtvarníkem, a to datovaným návrhem secesní předložky (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, Sloha č. 14, e. č. 16/27). Jeho autorem je architekt Emanuel K. Pelant, který byl vedle Schlattauera zřejmě nejvíce plodným návrhářem vázaných kobercových výrobků, což potvrzuje 59 návrhů a patron zapsaných v dobových inventářích předloh dodatečně sestavených za vedení dílen Jaro Kučerou (1922–1945) (od Schlattauera bylo v soupisech uvedeno 45 předloh kobercového sortimentu) (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, prozatímní karton I, inventáře Kresby kob. J. 317 a Návrhy kob. J. 16). Pelant patřil spolu se sochařem Josefem Steindlem a architektky Janem Šachlem a Valentinem Hrdličkou do okruhu umělců spjatých s C. k. odbornou školou pro spracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Spojovala je také spolupráce se Schlattauerovu dílnou, pro niž vypracovávali návrhy kobercového zboží. Kromě Steindla byli rovněž žáky Jana Kotěry. V roce 1912 vytvořil Pelant kolekci ornamentálně vyřbíbených secesních koberců; část z nich je datovaná (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, Sloha č. 14, e. č. 16/15–23). V tomtéž roce vznikl návrh na moderní koberec od architekta Zázvorky; není vyloučeno, že se mohlo jednat o dalšího Kotěrova žáka Jana Zázvorku z Prahy (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, prozatímní karton I, inventář Návrhy kob. J. 16). V daném období tedy zjevně kulminovala předválečná tvorba autorských návrhů na kobercové výrobky.

5. Pořízení předloh na orientální a slohové vzory: Kromě autorských návrhů koberců od renomovaných, ale i začínajících umělců se v kobercovém sortimentu hojně uplatnily orientální dezény, které se díky soudobé módní vlně orientalismů těšily u zákazníků značné a dlouhotrvající oblibě. Schlattauer se pokoušel pro školu získat potřebné předlohy a zaujala jej publikace od německého historika umění a prvního ředitele berlínského uměleckoprůmyslového muzea Julia Lessinga *Alt orientalische Teppichmuster: nach Bildern und des Originalen XV. – XVI. Jahrhunderts* s 30 barevnými tabulemi a také kolekce 100 tabulí indických koberců. Svou žádost o jejich pořízení v červnu roku 1911 moravskému výboru zdůvodňuje: „Veliká část objednávacích koberce žádá motivy perské a z těchto pramenů je možno čerpati jich veliké množství. Podepsaný přesvědčil se sám o jejich zde bohatství a kráse a přimlouvá se vřele za jejich zakoupení.“ (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 624–626.)²² Později pořídil pro školu ještě další „nezbytné pomocné knihy k nastalým objednávkám“ (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 565),²³ a to od Georga Griffina Lewise *The Practical Book of Oriental Rugs a Biedermaier Zierat* od Maxe Heidena (jeho publikaci o textilním umění od starověku po současnost a o vývoji techniky a stylu *Die Textilkunst des Altertums bis zur Neuzeit: eine Übersicht ihrer technischen und stilgeschichtlichen Entwicklung* chtěl rovněž zakoupit). Předlohy mu sloužily jednak jako přímý vzor, ale i jako zdroj inspirace.²⁴

Josefa Holubářová, Schlattauerova životní partnerka, učitelka na měšťanské škole a dlouholetá účetní gobelínky, která byla po jeho smrti (3. 1. 1915) spolu s M. Capkovou pověřena spravováním školních dílen, ale s odstupem času zdůrazňovala, že „koberce, podušky i dečky s perskými motivy vytvářel často jen proto, aby udržel podnik v chodu.“ (HOLUBÁŘOVÁ 1958, 129–130.) Nicméně jeho osobní zaujetí pro orientální motivy nepřímo potvrzuje glosa v úředním záznamu, kdy při inventuře ma-

jetku školy v lednu 1915 byly tabule s indickými vzory i Lessingova kniha nalezeny v jeho soukromí (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 331).

6. Snaha o účinnější propagaci výrobků: K potenciálním zákazníkům se informace o převažující výrobě koberců ve valašskomeziříčských zemských školních dílnách koberců a gobelínů dostává již záhy prostřednictvím soudobého tisku, a to článku Bohumila Fišera v revui pro uměleckou výchovu, kreslení a umělecký průmysl *Náš směr* (1911–1912), který koberce hodnotí jako kvalitní umělecká díla, jejichž „úspěch v poslední době jest dokonalý.“²⁵

Za svého vedení dílen chtěl Schlattauer podpořit prodejnost výrobků pomocí propagačních materiálů. Na přelomu roku 1912 až 1913 měl v úmyslu tiskem vydat 4 až 6 ceníků zboží s fotografiemi vybraných produktů a s předmluvou věnovanou zejména kobercům (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 565–566).²⁶ Nabídka zboží pomocí ceníků by také snížila náklady za zaslání vzorků na ukázkou. Přestože zemský výbor počín schválil, není známo, zdali byly vytištěny. Obdobně tomu bylo u uživatelské příručky ke kobercům, kterou si přál s krátkým odborným pojednáním a návodem, jak správně o ně pečovat, připravit do tisku, což mu v listopadu roku 1914 bylo povoleno, a to s podmínkou, že ji zrealizuje na vlastní náklady (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 535).²⁷ Vzhledem k datu povolení nelze předpokládat, že by za jeho života byla ještě vydána.

K propagování výrobků školy i jejich prodejnosti napomáhaly tuzemské výstavy. Škola výstavy vesměs jen obesílala a ojedinele pořádala – jako tomu bylo u velké výstavy, která se konala v srpnu 1911 ve valašskomeziříčském gymnáziu a tamější odborné škole (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 626).²⁸ Vyvrcholením Schlattauerových ambic byla připravovaná samostatná výstava školy ve Vídni, která se měla konat v listopadu 1912 a o které předem informoval i tamější denní tisk (asi *Wiener Zeitung*). Problémy se zajištěním optimálních výstavních prostor ovšem její realizaci zhatily (nájem dvanácti místností ve Vídeňské záložně na Adalgasse 12 byl příliš vysoký a alternativní dvě místnosti v bývalém Hemerkově ateliéru v Českém dvoře velmi těsné). Schlattauer se nicméně nevzdával a plánoval ještě jednání s ředitelstvím Rakouského muzea, jehož místnosti se mu jevily jako příhodné (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 569–570, 576–578).²⁹

7. Intenzivnější obchodní činnost: Schlattauer se zcela v intencích doporučení Českého odboru Zemské rady živnostenské, „aby ředitelství (školy) [...] postupovalo více po obchodnicku, tj. samostatněji“ (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 627),³⁰ věnoval obstarávání zakázek a podnikal řadu služebních cest za účelem získávání nových odbytišť. Do roku 1915 je zboží v komisním prodeji doloženo na Moravě v Brně,³¹ Luhačovicích, Prostějově a Černé Hoře u Blanska a v Čechách pouze v Praze a Mariánských Lázních. Schlattauer inicioval prodej výrobků ve Vídni a v roce 1913 usiloval o prodej v zahraničí, ve Francii, Německu a Švýcarsku (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 546–547³²; KALIVODOVÁ 1967, 24–25).

Pro prodej výrobků se snažil Schlattauer zaangažovat ve Vídni obchody proslulých nábytkářských a textilních firem. V roce 1911 se podařilo zajistit komisní prodej u světově známého výrobce nábytku z ohýbaného dřeva, firmy *Gebrüder Thonet*, která ale patřila jen k malým odběratelům (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 645–646).³³ Na rozdíl od ní chtěla firma Jan Šimek s továrnou na koberce v Hlinsku a se skladem

a kanceláři na Mariahilferstrasse 58 prodávat výrobky školy ve velkém (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 625).³⁴ Z obchodního styku s českou kobercovnou patrně sešlo a v roce 1913 hodlal Schlattauer oslovit firmu Haas (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 546–547).³⁵ Měl na mysli zřejmě slavnou vídeňskou firmu na koberce a bytový textil *Philipp Haas & Söhne*³⁶ (mimo jiné majitele kobercové továrny v HlinSKU), jejíž *Teppichhaus* na Stephansplatz byl prvním velkým obchodním domem ve Vídni. Zároveň chtěl navázat kontakt s luxusním nábytkářským podnikem *Portois & Fix*³⁷ s obchodním domem na Ungargasse 59–61, který úzce spolupracoval s umělci z uměleckořemeslných dílen Wiener Werkstätte. Schlattauerův záměr obchodovat s věhlasnými vídeňskými podniky svědčí o stoupajícím sebevědomí zakladatele gobelínové a kobercové dílny na Valašsku a o jeho touze prosadit výrobky školy v konkurenčně silném prostředí Vídně. Se zaručeným obchodním úspěchem se zboží zemských školních dílen setkalo v prostředí „lidovější“, a to na tradičních předvánočních trzích ve vídeňské tržnici, která v roce 1914 výrobci nabídla dokonce bezplatný a stálý prodej a snížila svou režijní sazbu (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 492).³⁸

Schlattauer se v posledních letech svého života snažil o větší soběstačnost zemské školy ve výrobě, o zvýšení kvality výrobků (přírodní barvy) i o zajištění umělecké výše jejich předloh, o zlepšení marketingu a o prodej zboží v prestižních vídeňských obchodech. Mnohé z jeho záměrů zůstaly jen neuskutečněnými plány. Chovat se „po obchodnicku“ Schlattauerovi znemožňoval byrokratický systém zemského výboru, který často vyžadoval i dobrozdání Zemské rady živnostenské a který rovněž povoloval jen komisionální prodej, jenž nebyl pro výrobce výhodný. Obnášel totiž výdaje s doručováním zboží, snižoval jeho běžnou prodejní cenu až o 10 až 30 % a zisk z prodaných výrobků mnohdy váznul u komisionářů. Častými dlužníky byli ale i zákazníci, kteří zboží zaslané na ukázkou nevraceli výrobci zpět, popř. odebrané zboží nezaplatili; řada jich byla i mezi zemskými a vysoce postavenými úředníky! (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 317–318)³⁹ Vymáhání dluhů bylo nad provozní možnosti i pravomoci školy a některé pohledávky se časem staly nedobytné.

Výrobní sortiment – koberce versus gobelíny do roku 1922

Z ekonomického hlediska se ve výrobě jako nejslabší jeví rok 1911, kdy došlo k přeorientování na kobercovou výrobu se zachováním gobelínové tvorby. Schlattauerova nová strategie se ale hned v následujícím roce zjevně vyplatila. V roce 1912 se totiž vyrobilo zboží za rekordních 49 640 K a velký objem si výroba s mírným propadem udržela i v roce 1913 (41 574 K); ani ne polovičních hodnot ovšem dosahovala v letech 1910 (24 089 K), 1911 (17 465 K) a 1914 (18 930 K) (KALIVODOVÁ 1967, 25, 30). Tyto účetní údaje nicméně neposkytují představu o počtech a druzích zhotovených výrobků a jejich vzájemném poměru v celkovém sortimentu. Umožňují to až výkazy z inventur z ledna 1915, 1919 a 1922 s inventářem neprodaného zboží. Zásluhou číslování výrobků dle jednotlivých výrobních řad jak kobercového, tak i gobelínového sortimentu, lze odvodit, kolik a jakých druhů bylo v daném mezidobí vyrobeno a prodáno. Číslování zboží se poprvé objevuje v inventarizačním soupisu pořízeném 7. ledna 1915 pro protokol z revize sepsaný o dva dny později (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 329–332, 336–345).⁴⁰ Jednotlivé produkty jsou v něm označeny výrobním číslem, jehož formát obsahuje index výrobní řady a pořadové číslo výrobku.⁴¹

Vázané kobercové výrobky (kategorie I) zahrnovaly koberce velké (I a) a malé (I c), přehozy na otomany (I b) a na houpací židle (I e), závěsy a předložky (I d) i vázané podušky (I f). Tkané gobelínové výrobky (kategorie II) se dělily na nástěnné gobelíny (II a), podušky (II b), zástěny (II c) a kabelky (II d). Kobercový sortiment byl druhově rozmanitější a jeden druh zboží – podušky neboli potahy na polštáře se vyráběly jak vázané, tak tkané gobelínovou technikou (tzv. kilim).

Dle inventáře obsahovaly výrobní řady k lednu 1915 přes 1 300 ks výrobků, s vyrovnaným podílem koberců (659 ks) a gobelínů (649 ks). Co do počtu kusů bylo vyrobeno nejvíce nástěnných gobelínů (359),⁴² vázaných podušek (238), vázaných závěsů a předložek (205) a gobelínových podušek (182). Jen v desítkách kusů bylo zhotoveno malých (75) i velkých (60) koberců, zástěn (58) a kabelek (50) a nejméně přehozů na houpací křesla (47) a pohovky (34). Z výrobků nebylo k danému datu prodáno, tj. bylo na skladě, v komisi, u dlužníků či zasláno zákazníkům na ukázkou, přes 930 ks za více než 63 500 K,⁴³ z čehož při téměř vyrovnaném poměru gobelínů (456 ks) a koberců (481 ks) vykazovalo kobercové zboží dvojnásobnou finanční hodnotu než gobelínové výrobky a jeho cena představovala 68 % z dané sumy. Pro srovnání: celková cena neprodaného zboží v lednu 1915 překračovala např. hodnotu produkce za rok 1913 a 1914 a tvořila 42 % z objemu zboží vyrobeného od roku 1910 do konce roku 1914 za více než 151 000 K. Z uvedeného vyplývá, že číslování výrobků bylo zavedeno až dodatečně, a to zřejmě pro potřeby první velké inventury konané po předčasné smrti ředitele R. Schlattauera na počátku roku 1915. Výrobní řady tak k tomuto termínu nezahrnovaly veškerou dosavadní produkci, ale mohly obsahovat starší neprodané kusy vedle nejnovějšího zboží.

Během válečných let byla kvůli nedostatku materiálu omezována výroba a snižoval se i počet tkadlen. V roce 1916, kdy byla přerušena výroba v Zašové (KALIVODOVÁ 1967, 34, 36),⁴⁴ klesl z osmnácti na čtrnáct a později až na sedm pracovních sil (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 293, 773–775).⁴⁵ V průběhu čtyř let, do konce roku 1918, bylo vyrobeno přes 650 ks výrobků, mezi nimiž převažovalo gobelínové zboží (381 ks) nad kobercovým (273 ks). Opět dominovala počtem kusů výroba nástěnných gobelínů (204 ks) a vázaných závěsů a předložek (102 ks) a výrazně stoupla produkce kabelek (108 ks). Ostatní druhy zboží byly produkovány jen v desítkách položek, tj. vázané (66 ks) a gobelínové podušky (62 ks), velké (46 ks) a malé koberce (29 ks), přehozy na houpací křesla (17 ks) a pohovky (13 ks) a zástěny (7 ks) (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 293, 256–257).⁴⁶ Ve školním skladě zbylo k lednu 1919 jen 99 ks výrobků za 14 360 K. Skladové zásoby byly téměř vyprodány, přestože cena výrobků stoukala. Rozdíl mezi cenou z roku 1915 a 1919 vzrostl na dvoj- až čtyřnásobek původní částky (např. u koberečků se cena za kus pohybovala od 65 do 200 K a vyšplhala se na 160 až 820 K, a to na rozdíl od ceny nástěnných gobelínů, která se sice také navýšovala, ale nepřekročila horní hranici 150 K za dílo). Vzrůst příjmů z prodeje i přetrvávající státní podpora dopomohly k tomu, že škola byla po celou dobu války finančně aktivní, přestože musela značně zredukovat výrobu (KALIVODOVÁ 1967, 37).

Útlum výroby mezi lety 1919 až 1921 byl způsobený již kritickým nedostatkem materiálu. Ve valašskomeziříčské dílně pracovalo nadále jen sedm tkadlen. V průběhu tří let bylo zhotoveno přes 470 ks výrobků s převahou gobelínových (288 ks) nad kobercovými (184 ks). Největší zastoupení měly gobelínové (117 ks) i vázané podušky

(80 ks) a kabelky (97ks), tj. drobné zboží, které nespotřebovávalo tolik vlny a zároveň bylo cenově dostupné (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 293, 711–714).⁴⁷ Při inventuře hotového zboží byl na počátku roku 1922 zjištěn na skladě zůstatek ve výši téměř 30 % z objemu tříleté výroby (tj. 139 ks za 65 650 K).

Během sedmiletého období (od ledna 1915 do ledna 1922) bylo tedy vyrobeno celkem přes 1100 ks výrobků, z čehož kobercové zboží tvořilo přes 40 % (457 ks) a gobelínové výrobky necelých 60 % (669 ks). Nejvíce se za dané období zhotovilo nástěnných gobelínů (262 ks), kabelek (205 ks), gobelínových podušek (179 ks) a vázaných závěsů a předložek (171 ks). Podstatně méně se vyprodukovalo velkých (70 ks) a malých koberců (40 ks) a minimální množství zástěn (23 ks), přehozů na houpací židle (17 ks do roku 1919) a na pohovky (13 ks do roku 1919). Při porovnání položek jednotlivých výrobních řad z počátku roku 1919 a 1922 lze zjistit, že v poválečné době poklesla o třetinu výroba kobercového (z 273 ks na 184 ks) a o čtvrtinu gobelínového sortimentu (z 381 ks na 288 ks). Značnou redukci vykazovala v té době produkce nástěnných gobelínů (tj. 70 %, z 204 ks na 58 ks), velkých koberců (tj. cca 50 %, z 46 ks na 24 ks) i vázaných závěsů a předložek (tj. cca 30 %, ze 102 ks na 69 ks).

Na počátku roku 1915 byly počtem výrobků oba hlavní sortimenty, kobercový i gobelínový, rovnocenné (s mírnou převahou koberců), ale postupně převážily gobelínové výrobky nad kobercovými, a to o 16 až 21 % (k lednu 1919 a 1922). Nicméně výtěžek z prodeje koberců byl i přes nižší počet kobercových výrobků vysoký. Např. do konce 3. čtvrtletí roku 1915 se sice vyrobilo o 30 ks méně kobercového zboží (56 ks) než gobelínového (86 ks), ale jeho hodnota byla dvojnásobná (7812 K) (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 310, 354).⁴⁸ Cena koberců byla odvozena od množství potřebného materiálu, velikosti výrobku, hustoty vazby a náročnosti vzoru a byla mnohem vyšší než u kusových gobelínů. Např. v lednu 1915 se cena velkých koberců pohybovala v rozmezí od 250 do 1100 K, kdežto cena nástěnných gobelínů, nejdražšího zboží mezi gobelínovými produkty, od 20 do 150 K a byla srovnatelná s cenou malých koberců (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 336–345),⁴⁹ i když utkáni 1 m² gobelínu trvalo téměř 3x déle než vyvázání 1 m² koberce; gobelínářka utkala daný rozměr za 14 až 16 dní, kdežto vazačka ho vyvázala v poměrně hrubé vazbě (tj. 28 000 uzlů) za 5 až 6 dní (KALIVODOVÁ 1967, 35–36).

Z dostupných dat, která je možné vyvodit z inventarizačních protokolů, nelze ovšem určit ani celkovou prodejní cenu všech kobercových a gobelínových výrobků zhotovených mezi lety 1915 až 1922, ani množství m² vyrobených jak v rámci kobercové, tak i gobelínové produkce, a zjistit tak jejich vzájemný poměr v objemu i obratu výroby. Dané srovnání by totiž potvrdilo buďto převahu gobelínového zboží, což je doloženo počtem kusů, nebo kobercových výrobků, co do rozsahu výroby a příjmů z ní. Dominantní role koberců by byla v souladu se záměry ředitele Rudolfa Schlattauera, který v posledních letech svého života vnímal postavení kobercové výroby jako stěžejní. Dokonce v předtuše svého předčasného skonu „... projevil přání, aby škola, o jejíž prosperitě byl přesvědčen, zůstala i nadále samostatnou institucí a aby v čelo její postaven byl odborník, který by se zejména výrobě koberců plně věnoval.“ (MZA, Fond Zemský výbor, A 9, karton č. 9 292, 332).⁵⁰

Přehozy na houpací křesla⁵¹

Vlněné secesní přehozy na houpací křesla se zhotovovaly jako ručně vázané vlasové koberce. Vázaly se tak jako další druhy kobercového zboží na tkalcovských stavech, a to tradiční orientální technikou. Při ní se kombinuje ruční tkaní s provázáním osnovních nití vlasovými uzly, jejichž volné konce tvoří vlas koberce. Za Schlattauerova vedení se koberce vázaly pomocí symetrických uzlů, tzv. tureckých neboli „ghiordes“, přičemž „se na osnovu, napiatou na stavu kobercovém, vážou uzlíčky z krátké nastříhané vlny. [...] Po navázání plné řádky uzlíčků do roviny je tato „zatkávána“, t.j. protkán útek osnovou a těžkou vidlicí ubit a pokračováno opět ve „vázání“ podle kresby (pozn. patrony), provedené na zvláštním čtverečkovém papíře v barvách vlny. Práce o 1 m², jež se ovšem řídila podle počtu uzlů, trvala 6 až 12 dnů. Nejde o práci mechanickou, vyžaduje naopak velké zručnosti a inteligence, má-li být koberec proveden dokonale, rovně správně přistřižen a hlavně barevně vyvážen.“⁵²

Nejstarší dochovaná objednávka na přehoz na houpací židli je datovaná do ledna 1908, ale lze předpokládat, že se tyto přehozy vyráběly v zašovské dílně už dříve (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, karton I, Korespondence R. Schlattauera).⁵³ V komisním prodeji je přehoz poprvé zaznamenán v roce 1909, a to v Ústředně pro lidový průmysl v Brně, kde se prodával za 40 K (o rok později mělo družstvo na skladu dva přehozy, každý po 50 K) (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 11–12, 634–636).⁵⁴ První zmínka o vystavení i prodeji přehozu na houpací židli se vztahuje k výstavě v Českých Budějovicích v roce 1910 (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, karton I, Korespondence R. Schlattauera⁵⁵; KNÁPKOVÁ 2010, 18).

Dle inventury majetku v lednu 1915 bylo od blíže neurčeného data vyrobeno 47 ks přehozů (s evid. číslu od I e 1 až I e 47). Z nich většina nebyla prodána (38 ks) a byla uložena ve školním skladě (19 ks), nacházela se v komisi (13 ks: v Brně ve skladě v Zemském domě, v Knihkupectví Barvič a Novotný a u firmy Alois Chmelík, v Černé Hoře u čalounické firmy Františka Plhoně a ve Vídni v tržnici a v prodejně Thonetů) a u dlužníků a u potenciálních zákazníků (6 ks). Cena za kus byla 40, 45 a 50 K.

Během následujících válečných let (1915–1918) bylo zhotoveno pouze 17 ks přehozů, které byly až na 4 položky ve skladě školy rozprodány. Cena se zvýšila na 80, 100 a 120 K za kus.

Mezi skladovými zásobami v lednu 1922 vázané přehozy, ať již na pohovky či na houpací křesla, zcela scházejí. Navíc v Zásobníku zboží zavedeném v roce 1922 se kategorie přehozů na houpací židli už nevyskytuje, což jen potvrzuje, že se v té době nevyráběly (Archiv Moravské gobelínové manufaktury ve Valašském Meziříčí). Dle inventářů je nejvyšší doloženou položkou ve výrobní řadě přehozů na houpací židli-křesla přehoz s e. č. I e 64, ale výrobků bylo zhotoveno více než jen 64 ks; neboť číslování zboží bylo zavedeno dodatečně (k roku 1915) a také není vyloučena jejich výroba mezi lety 1919 až 1921.

Přehozy na houpací židli-křesla spolu s přehozy na pohovku (nejvyšší výrobní číslo je I b 47) byly v rámci kobercové i gobelínové produkce školních dílen nejméně zastoupeným zbožím. Četnost jejich zhotovení byla velmi nízká a byla podmíněna specifickou funkcí přehozů, které patřily spíše k doplňkovému sortimentu. Zákazníci

si je pořizovali do kompletu např. k podlahovému koberci či k přehozu na pohovku, s nimiž měl být barvou i vzorem sladěn. Objevuje se i případ nepochopení specifčnosti toho výrobku ze strany objednavatele, neboť potenciální zákaznice chtěla jako alternativní přehoz na houpací židli použít podlahový kobereček (Mekka s modrým středem a pestrým okrajem) (Muzeum regionu Valašsko, muzeum Valašské Meziříčí, podsбірka historická, korespondence, HL 4 618).⁵⁶

Schlattauer a Thonet

„Písemným dohodnutím“ byla na jaře 1911 získána ve Vídni pro komisi prodeje „vázaných přehozů a předložek“ firma Gebrüder Thonet (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 645–646).⁵⁷ Její obchod byl umístěn v honosné firemní centrále, v tzv. *Thonethof* na Stephansplatz (Rotenturmstrasse 1–3). Výstavní novorenesanční dům byl roku 1882–1884 postaven dle návrhu známých vídeňských architektů Hermanna Hellmera (1849–1919)⁵⁸ a Ferdinanda Fellnera (1847–1916),⁵⁹ kteří již předtím pro Thonet projektovali tzv. *Thonethaus* na Kärntnerstrasse 12 (1875–1876) ve Vídni a později i *Thonethof* v Brně (1891). Po odprodání vídeňského Thonetova domu v roce 1909 (UHLÍŘ 2011, 17) byl ve Vídni jediný obchod firmy právě na Štěpánském náměstí (při bombardování Vídne roku 1945 byl ale zničen) (obr. 1).

Na počátku ledna 1915 bylo v komisi u Thonetů jen několik výrobků vhodných jak pro sedací nábytek (vázané přehozy na houpací židle-křesla (3 ks) a otoman (1 ks) a vázané podušky (3 ks), tak pro další vybavení interiérů (vázaný podlahový

Obr. 1: Thonethof na Štěpánském náměstí ve Vídni – interiér vídeňské prodejny. (Fotoarchiv Dokumentace výroby ohýbaného nábytku, MRV Vsetín).

kobereček a gobelínová zástěna). Mnohem větším odběratelem byla např. vídeňská tržnice, kde v té době bylo v prodeji přes 60 výrobků včetně dvou přehozů na houpací židle (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 343–344).⁶⁰ V červnu roku 1916 byla firma Thonet vedena již mezi dlužníky školy a po osobní urgenci zaplatila jen část pohledávky, a to za moderní koberec a paraván Zrcadlení (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 191, 194).⁶¹

Jelikož obchodní styky s firmou Thonet jsou potvrzeny až mezi lety 1911–1916, nelze předpokládat, že by produkci vázaných přehozů na houpací židle-křesla ve Schlattauerově kobercové dílně nábytkářská firma iniciovala či jí zadávala jeho parametry, neboť už roku 1908 jsou rozměry přehozů dané (nejčastěji 50 x 175 cm) (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, karton I, Korespondence R. Schlattauera).⁶² Daný rozměr byl optimální pro vyšší houpací křesla (v. 110–130 cm) s šířkou sedáku 50 cm. Jejich ideálním reprezentantem je klasické křeslo vzor č. 1 (později značené 7001), které firma Gebrüder Thonet vyráběla z ohýbaného dřeva už od roku 1860 v Koryčanech⁶³ a jako první na světě aplikovala na jejich výrobu technologii ohýbání masivních bukových tyčí. V roce 1895 firma ve svém katalogu nabízela kolem dvaceti vzorů (Katalog 1895, 65–68) a v roce 1911 až na padesát vzorů (Katalog 1911/1915, 132–141). Na rozdíl od 90. let 19. století se výška velkých a středních křesel zvětšila o 10 až 20 cm. Houpací křesla se dostala i do sortimentu konkurenčních firem na ohýbaný nábytek a velkosériová průmyslová výroba přispěla k jejich hojnému rozšíření. Jako populární výrobek vstoupila do obecného povědomí a díky němu nebylo nutné, aby zájemci o přehozy na houpací křeslo upřesňovali ve svých objednávkách, že požadují pokrývku přímo na ohýbané křeslo (slangově pojmenované jako „houpačka“). Pro srovnání je vhodné uvést, že cena křesla z ohýbaného dřeva vzor č. 1 byla před 1. světovou válkou u Thonetů 44 K a vázaný přehoz z Jubilejní zemské gobelínové a kobercové školy ve Valašském Meziříčí stál 45 až 50 K. Při zakoupení houpacího křesla doplněného o ručně vázaný vlněný přehoz se jeho cena zvedla na dvojnásobek.

Nábytkářská rodina Thonetů nebyla pro zemské školní dílny jen obchodním partnerem, ale i náročným soukromým klientem. Většinou Thonetové patřili k zámožným velkopodnikatelům, kteří měli zájem o luxusní drahé zboží – velké koberce barvené rostlinnými barvivy. Zдали jejich objednávka, která je roku 1911 zmíněna v archívním dokumentu (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 607–608),⁶⁴ byla určena přímo pro vybavení vsetínského zámku, nelze ovšem potvrdit.

Pomyslným pojítkem mezi zemskou školní textilní dílnou a světově proslulou průmyslovou nábytkářskou firmou mohl být sochař Josef Steindl (1852–1932), pedagog valašskomeziříčské dřevařské školy, který navrhoval produkty pro oba výrobce. Pro Schlattauera vytvářel návrhy na vázané historizující i secesní koberce (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, Sloha č. 17, e. č. 456–459, 16/2–16/3), a to patrně do svého odchodu na penzi, tj. do roku 1909 (VALOUŠKOVÁ – OSTŘANSKÁ – KNÁPKOVÁ 2014, 197–198). Pro firmu Gebrüder Thonet v Bystřici pod Hostýnem pracoval zřejmě v letech 1911 až 1913, kdy vytvořil skicu čalouněného křesla s katalogovým číslem 6536 (UHLÍŘ 2005, 97–98). Je možné, že to byl právě on, kdo v počátcích svého působení u Thonetů oba výrobce svedl dohromady, a nelze ani vyloučit, že mohl být i autorem návrhu koberce (resp. koberců?) pro Thonet.

Návrhy a patrony přehozů na houpací křesla

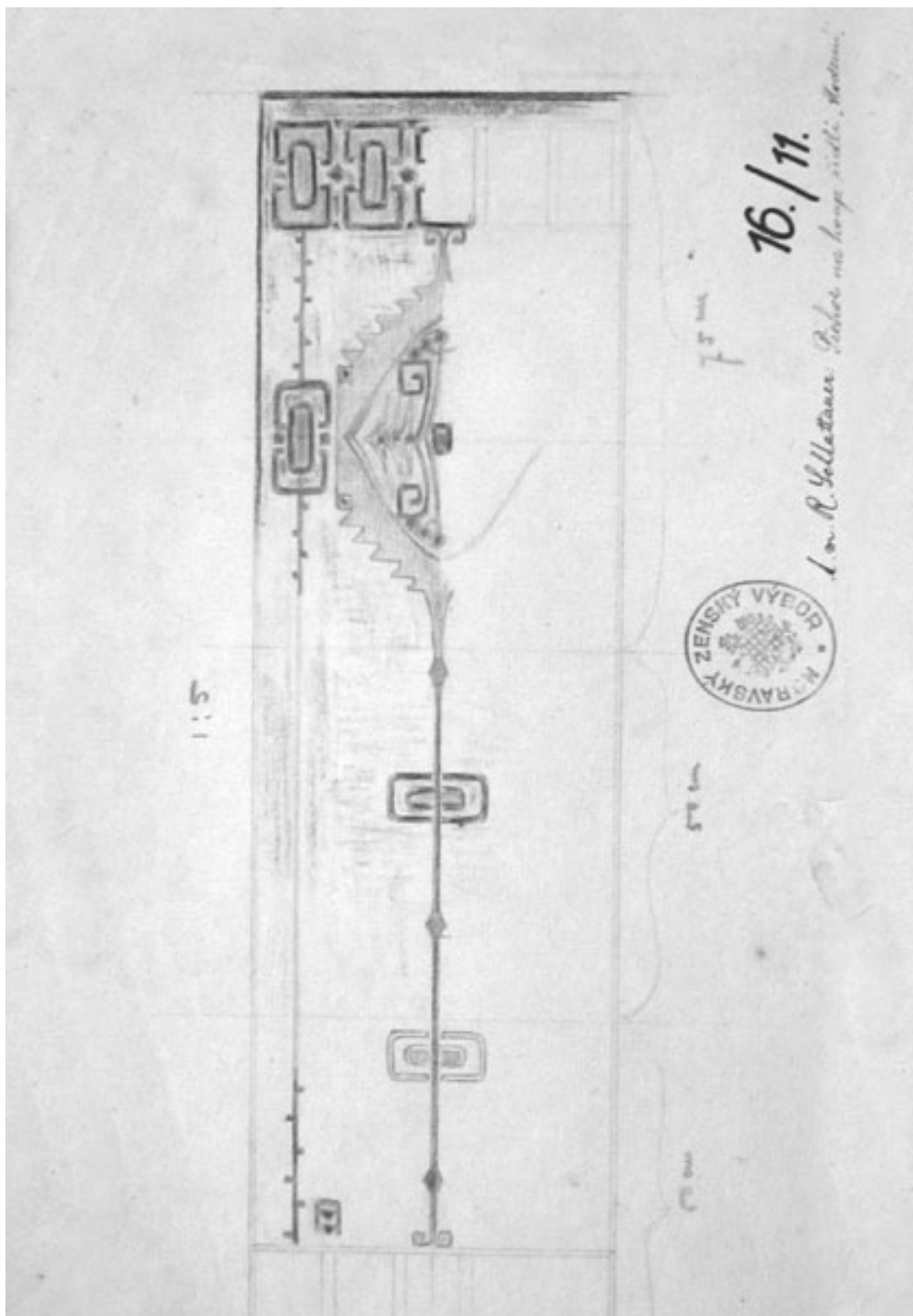
Zemský archiv v Opavě od roku 1977 spravuje fond Ústředí uměleckých řemesel Praha – Gobelínové a kobercové dílny ve Valašském Meziříčí. Jeho základ tvoří archiválie, které byly v tomto roce odepsány ze sbírkové evidence valašskomeziříčského muzea a předány opavskému archivu. Archivní fond obsahuje vzácnou a rozsáhlou kolekci autorských návrhů gobelínů a koberců a technických výkresů – patron i pauz, čítající kolem 900 položek vytvořených během více než 65leté existence gobelínových a kobercových dílen. Z toho 140 evidenčních čísel tvoří předlohy na kobercové výrobky zhotovené před rokem 1922.⁶⁵

Mezi nimi jsou výslovně jako přehozy na houpací židle uvedeny na popisce návrhu pouze dvě položky, a to návrhy v poměru 1:5 s dochovanými patronami od R. Schlattauera (návrh e. č. 16/11, patrona e. č. 371) a R. Livory (návrh e. č. 17/52, patrona e. č. 413). Další tři přehozy byly identifikovány dle výrobního čísla s indexem *l e*, které se objevuje na zadní straně některých patron Schlattauerových koberců. Jelikož pořadové číslo výrobků je velmi nízké, lze předpokládat, že technické výkresy byly označeny výrobními čísly prvních realizací zhotovených po zavedení číslování zboží (tj. asi k roku 1915). Ostatní předlohy na přehozy od R. Schlattauera, E. K. Pelanta a R. Hoffmanna byly určeny podle nejčastějšího rozměru výrobku (50 x 175 cm), jemu odpovídajících parametrů patrony (100 uzlů x 350 řad) a specifické kompozice přehozu.⁶⁶

Malíř **Rudolf Schlattauer** (1861–1915)⁶⁷ pocházel z hranické soukenické rodiny. Studoval malířství na vídeňské akademii (1877–1878 u H. Makarta a od 1882 u Ch. Griepenkerla) a studium nedokončil. Podnikl řadu zahraničních studijních cest, uvádí se, že navštívil a pobýval v Mnichově, Berlíně, Paříži, Miláně a Christiánii (Oslo). Ze severských zemí kromě Norska cestoval do Švédska a Dánska. Žil v Opavě (poprvé je tu doložen k roku 1894) a po založení gobelínové dílny v Zašové (1898) působil na Valašsku. Byl prvním propagátorem moderního gobelínového umění v českých zemích. Usiloval o zakomponování gobelínových (i kobercových) výrobků jako kvalitních, ručně zhotovených uměleckořemeslných artefaktů do secesních interiérů v intencích soudobého panestetického ideálu Gesamtkunstwerk. Za tím účelem rozvíjel spolupráci s významnými umělci a zejména architekty a navazoval pracovní a obchodní styky s uměleckými a nábytkářskými družstvy zabývajícími se zařizováním bytů.⁶⁸

Z jeho vlastní návrhářské činnosti se v dotyčném fondu uloženém v opavském archivu zachovalo 44 nesignovaných a nedatovaných předloh na vázané kobercové výrobky: 11 návrhů a 33 patron; k 6 návrhům a jejich variacím lze přiřadit patrony (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, Sloha č. 16, e. č. 360–391, 16/4–14). Schlattauerovy secesní návrhy koberců jsou mnohdy volně inspirovány orientálními i klasicizujícími slohovými koberci (empír, resp. biedermeier), popř. i lidovými ornamenty.

Mezi Schlattauerovými předlohami na koberce je zastoupeno šest předloh na přehozy na houpací židle: pět patron, k jedné z nich je dochován návrh. Dominantním dekorem u secesního tzv. moderního⁶⁹ přehozu na houpací židli je závěsný medailon projmutého čokovitého tvaru s pilečkovým okrajem (obr. 2) (návrh e. č. 16/11, patrona e. č. 371, výrobní č. *l e* 5, rozměr výrobku: 50 x 175 cm). Kratší strany jsou

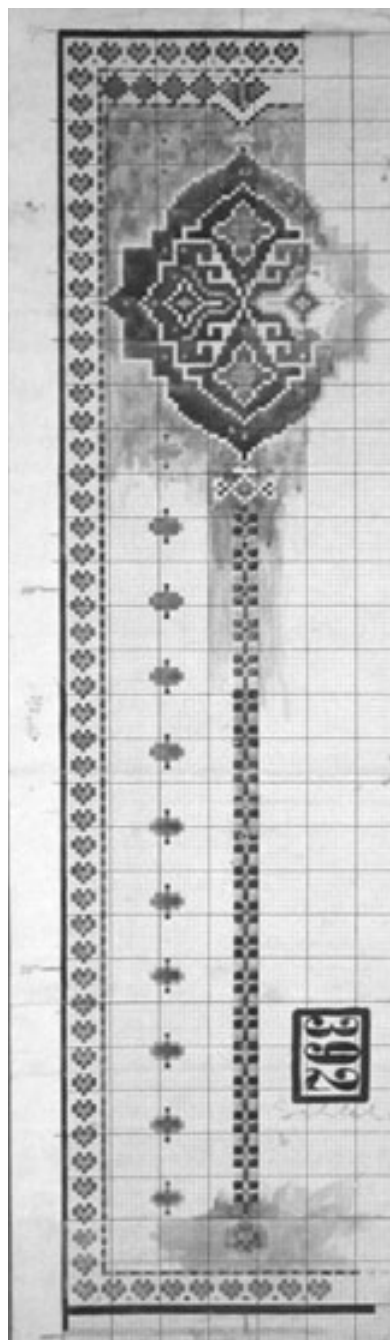

Obr. 2: Moderní přehoz na houpací židli, návrh R. Schlattauer. ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 16/11. (Foto O. Méhešová, 2016).

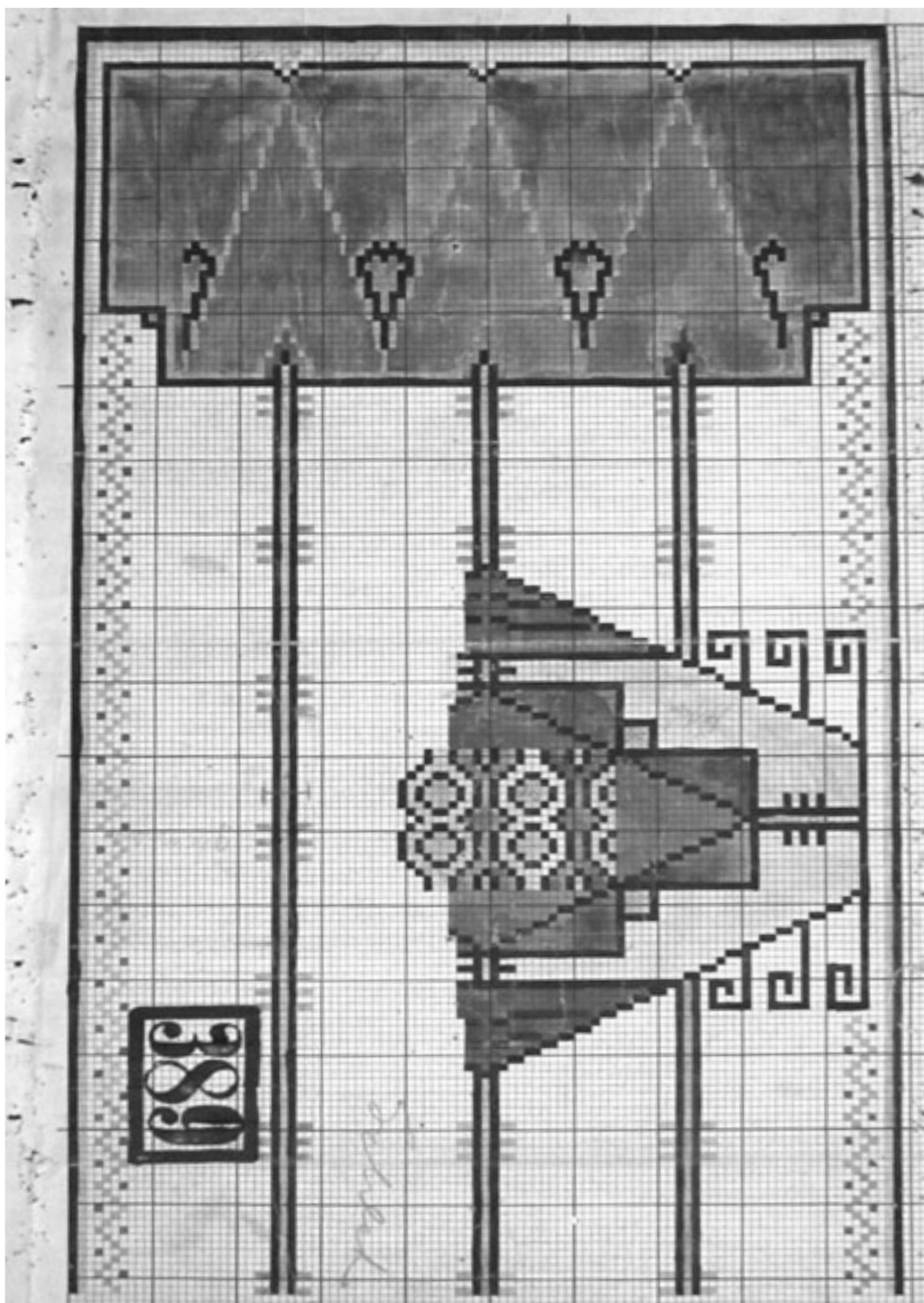
zdobeny poměrně mohutnou pásovou bordurou s obdélnými články. Barevnost je světlejší – na žlutém podkladu modré, zelené, růžové a červené akcenty.

Jiná verze hlavního motivu je u přehožu tzv. Medailon (obr. 3) (patrona e. č. 392, výrobní č. 1 e 3), který má svou ornamentální stylizací i výraznější barevností orientalizující ráz (na modré půdě červenomodrý medailon se žlutým závěsným páskem) a který jistě vyhovoval vkusu zákazníků, kteří i u přehozů žádali hlavně perské vzory. Obdobný motiv se objevuje i u Schlattauerova tzv. perského koberce (návrh e. č. 16/10, patrona e. č. 373, další varianta e. č. 372). Přestože patrona přehožu Medailon nese výrobní číslo přehožu na houpací židli, je sporné, zdali mohl tomuto účelu vůbec sloužit, neboť je příliš úzký a krátký (38 x 145 cm) a nejužší sedáky u houpacích křesel firmy Thonet měly šířku o tři až čtyři centimetry větší (41–42 cm). Neobvyklé je i pojetí bordury, která je poměrně subtilní (pás se srdíčky) a rámuje celý koberec. Přehozy zhotovené dle obou zmíněných předloh byly v lednu 1915 uloženy ve skladu školy (jejich výrobní čísla – 1 e 3 a 1 e 5 – jsou zanesena v dobovém lokačním seznamu (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 336–345).⁷⁰

Ve stylu geometrické secese je pojata předloha na přehoz (obr. 4) s šestiúhelným dekorem s meandry a trojicí šipek v široké pásové horní i spodní borduře (patrona e. č. 389), která se vyznačuje kontrastní barevností (na světlé půdě červenozeleložlutý dekor). Knápková (2011) k této patroně objevila v odlišném barevném provedení koberec na dobové fotografii v revui *Náš směr* a datovala jej vzhledem k vydání periodika před rok 1911.⁷¹ Přehozy dle této patrony mohly být ale vyvazovány už dříve. Na rozdíl od dalších dochovaných patron má jedinečný formát (100 uzlů x 344 řad) a rozměr výrobku by tedy byl 50 x 172 cm. Přehoz dané velikosti je v komisním prodeji zaznamenán už v roce 1909 (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 634–636).⁷² (Nelze samozřejmě vyloučit, že tentýž rozměr mohly mít i jiné přehozy, jejichž patrony se nezachovaly.) Odlišnou variantu šestiúhelného vzoru se zalamovanými závitnicemi rozpracoval Schlattauer na neúplně patroně přehožu

Obr. 3: Přehoz na houpací židli Medailon, patrona dle návrhu R. Schlattauera. ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 392. (Foto O. Méhešová, 2016).

Obr. 4: Přehoz na houpací židli, patrona dle návrhu R. Schlattauera, k 1911. ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 389. (Foto O. Méhešová, 2016).

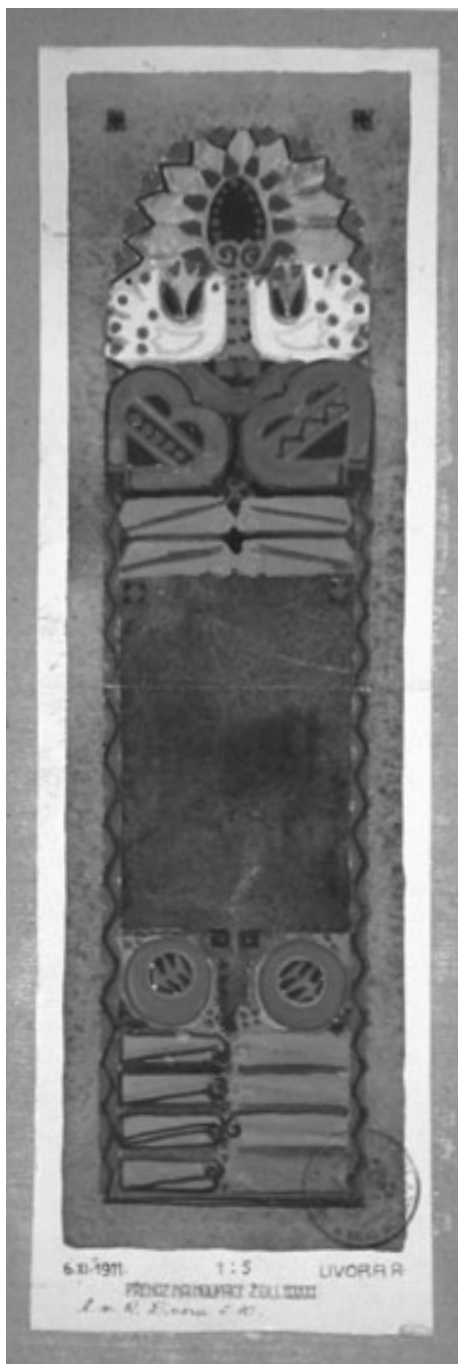

(e. č. 380, asi 1 e 6), jejíž barevnost zredukoval na béžovou s modrou, červenou a žlutou.

Osamocen mezi Schlattauerovými předlohami je fragment patrony přehození (č. 379, asi 1 e 6),⁷³ jediný příklad vlivu neobiedermyeru (či neoempíru). Ten se projevil na výběru motivu oválného věnce s kyticí ve volutovém květináči i na střídavém souzvuku základních barev: na světlé půdě žlutá, modrá a červená s detaily zelené.

Schlattauerův asistent, malíř **Rudolf Livora** (1884–1958)⁷⁴ absolvoval UMRUM v Praze (1901–1907, u J. Preislera a E. K. Lišky). Po studiu nastoupil jako učitel na zemskou reálku do Hodonína, kam se po roční, ale významné epizodě ve valašskomeziříčské gobelínce vrátil. Jako výtvarník se věnoval malbě (figurální i krajinářství), ilustraci, užité i volné grafice a loutkařství a zajímal se o lidovou ornamentiku moravského Slovácka.

V opavském fondu je od něj 17 předloh na kobercové výrobky: 13 patron a 4 návrhy, ke každému z nich jsou zachovány patrony (ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, Sloha č. 8, e. č. 401–413, 16/45–47, 17/52). Livorovy předlohy vycházely z tektoniky orientálních koberců a secesní tvarosloví obohacovaly i o prvky slovácké ornamentiky a geometrismus rané moderny. Na podzim roku 1911 vytvořil návrh (obr. 5) (e. č. 17/52, datovaný 6. 11.) a k němu technický nákres přehození na houpací židli (e. č. 413, datovaný 10. 11.), který má chladnou barevnost a převažuje u něj modrá a zelená s bílými a červenými akcenty. Vyznačuje se ojedinělým řešením v rozvržení dekoru, jehož proporční rozvrh zřejmě inspiroval R. Hoffmana při tvorbě návrhu na přehoz na houpací židli v roce 1912. Kompozice je členěna tak, že téměř celou horní polovinu koberce, tj. v místě opěradla houpacího křesla, vyplňuje hlavní vzor, který tvoří zrcadlově obrácené motivy páru holubiček nad dvojicí srdcí završené obloukem vějíře. Ve spodní části je místo pásové

Obr. 5: Přehoz na houpací židli, návrh R. Livora, signován a datován 6. 11. 1911. ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 17/52. (Foto O. Méhešová, 2016).

bordury situován až dvojnásobně vyšší vzor – zrcadlově ztvárněný motiv párových jablíček nad volutkovým žebrovím. S „perníkovými“ srdci i jablíčky se lze setkat i na Livorově patroně koberce ze závěru jeho činnosti v dílně (e. č. 402 z 17. 5. 1912) a motiv různě stylizovaných holubiček používal i u dámských gobelínových kabelek (e. č. 17/44 a 17/53).

Velkou uměleckou oporou zemské školní dílny byl její externí textilní designér, pedagog valašskomeziříčské dřevařské školy a architekt **Emanuel K. Pelant** (1871–1954), který se erudovaně zabýval soudobou problematikou ornamentální tvorby, její výukou i uplatněním v tehdejší užitém umění (VALOUŠKOVÁ – OSTŘANSKÁ – KNÁPKOVÁ 2014, 194–195). Byl nadaným žákem J. Kotěry na UMRUM v Praze a na jeho doporučení vyučoval od roku 1904 ve Valašském Meziříčí (do 1924). Navrhování kobercových výrobků se věnoval už krátce po nástupu do odborné školy; nejstarší datované návrhy pro Schlattauerovu zašovskou dílnu jsou z let 1905 a 1907. Z jeho intenzivní návrhářské činnosti se dochovalo 50 předloh: 31 patron a 19 návrhů, k 12 z nich jsou zachovány patrony (ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, Sloha č. 13–14, e. č. 414–444, 16/15–27, 16/30–34, 16/40). Z Pelantovy sofistikované ornamentální tvorby vzešly pozoruhodné secesní návrhy a byl schopen do secesního tvarosloví také transponovat kompoziční schémata orientálních a slohových koberců i lidovou ornamentiku.

Mezi Pelantovými patronami na kobercové výrobky jsou čtyři technické výkresy na přehozy na houpací židli. Všechny mají běžný rozměr (50 x 175 cm) a shodné kompoziční řešení: dominantní vzor v horní třetině či čtvrtině koberce a pásová spodní bordura. Secesně stylizované lidové ornamente se objevují u přehozu (obr. 6) (e. č. 427) s motivy dvojice holubiček, srdcí a květinového vzoru, které použil u dolní pásové bordury i v horním vzoru, jemuž vévodí kosočtvercový dekor

Obr. 6: Přehoz na houpací židli, patrona dle návrhu E. K. Pelanta. ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 427. (Foto O. Méhešová, 2016).

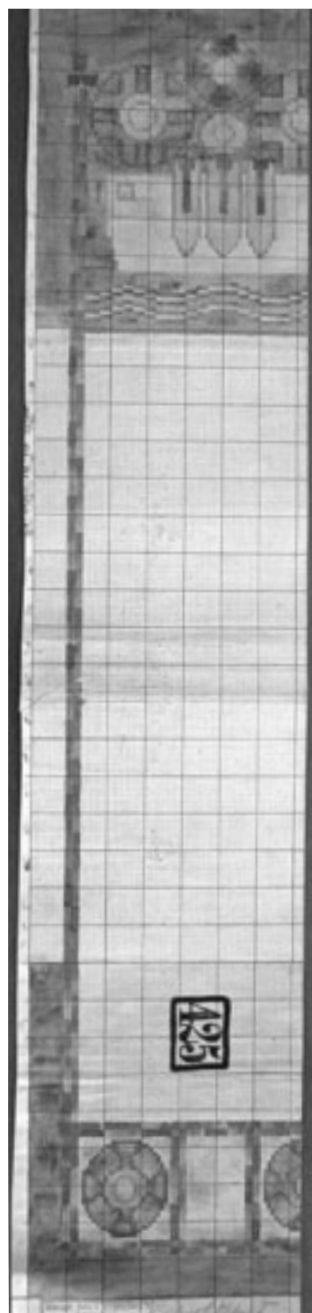
s vepsaným srdcem. Podklad je béžový s modrými, žlutými a červenými vzory. Shodný dezén se objevuje i u Pelantovy patrony podlahového koberečku (e. č. 442, 155 uzlů x 260 řad, 77,5 x 130 cm), s nímž tvoří komplet.⁷⁵

Geometrizedované rozety použil Pelant u přehoze s fialovomodrým podkladem a s červenozeleňožlutými vzory (obr. 7) (e. č. 425). Jejich redukovanější verzi v podobě kruhu děleného na čtvrtiny s vnitřním terčíkem aplikoval u přehoze (obr. 8) (e. č. 430), u nějž jsou z kruhových prvků sestaveny oči sovy a její hlavu dotváří zrcadlově obrácený soví pár z profilu. Rafinovaná imaginativní kompozice představuje dominantní horní vzor a pod ním člení obdélnou plochu protažený ovál s trojicí čtverečků. Místo spodní bordury je úzký proužkovaný pásek. Kolorit je studený, převládá modrá s červenými a bílými akcenty. Kombinací zoomorfických (ptačích), vegetabilních (květy s lístky) i ornamentálních motivů (medailon, vlnovka, volutka) se vyznačuje rovněž patrona přehoze signovaná a datovaná autorem roku 1910 (obr. 9) (e. č. 428), jejíž barevnost je zelenomodrá s červenožlutými a šedými motivy (barva vnitřní plochy není definována).

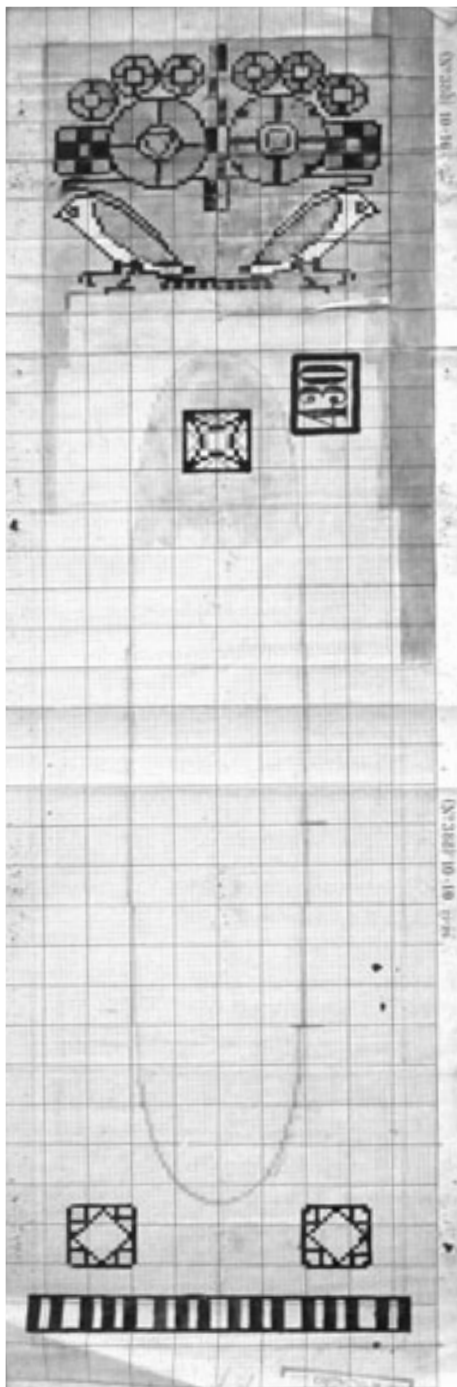
V zemské školní dílně pracoval před 1. světovou válkou **Rudolf Hoffmann** (1893–1917),⁷⁶ rodák z Krhové Žijic v Krásně. Vyrůstal v početné chudé rodině tamějšího skláře Antonína Hoffmanna; měl pět sester. Výtvarný talent zdědil zřejmě z matčiny strany, z Mervartova rodu, z nějž vzešel jeho vrstevník, později významný krajinář Augustin Mervart (1889–1968).

Za studií na valašskomeziříčském gymnáziu se zúčastnil v roce 1911 školní výstavy (spolu s J. Baruchem, B. Bartošem aj.), kde si talentovaného mladíka mohl povšimnout i Schlattauer. V zemské školní dílně začínal jako student, rozkresloval patrony⁷⁷ a také navrhoval. V listopadu 1912 mu bylo dle Schlattauerova deníku vyplaceno za patrony koberce, závěsu a přehoze na houpačku 45 K. Z výrobků podle jeho návrhu byly populární zejména dva závěsy, které byly mezi lety 1912 až 1917 zhotoveny 42x, poduška 10x a přehoz na houpací židli 5x (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 109, 112).⁷⁸

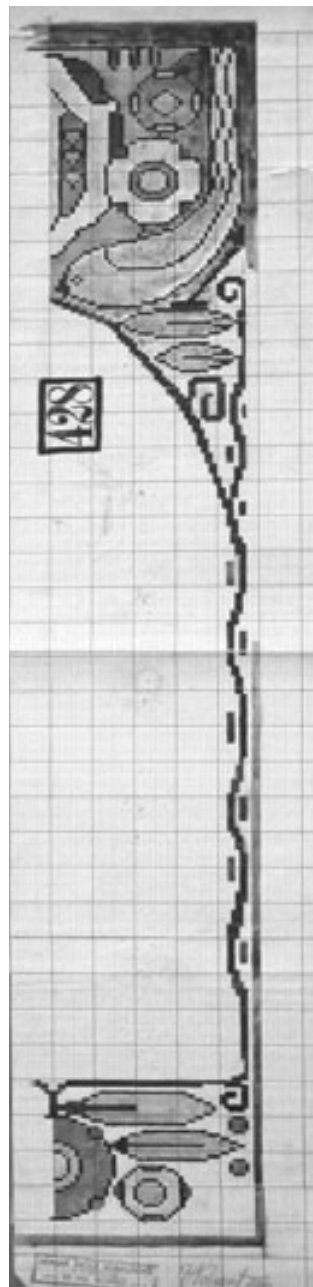
Po maturitě v roce 1913, kdy jeho ohlášeným povoláním bylo technik, zřejmě spolupráce se Schlattauerem pokračovala, ale asi jen příležitostně, neboť údajně byl žákem pražské akademie (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 435–436).⁷⁹ Maloval krajiny a veduty a některé z nich byly vydány jako pohlednice. Poslední záznam

Obr. 7: Přehoz na houpací židli, patrona dle návrhu E. K. Pelanta. ZAO, Fond ÚÚŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 425. (Foto O. Méhešová, 2016).

Obr. 8: Přehoz na houpací židli, patrona dle návrhu E. K. Pelanta. ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 430. (Foto O. Méhešová, 2016).

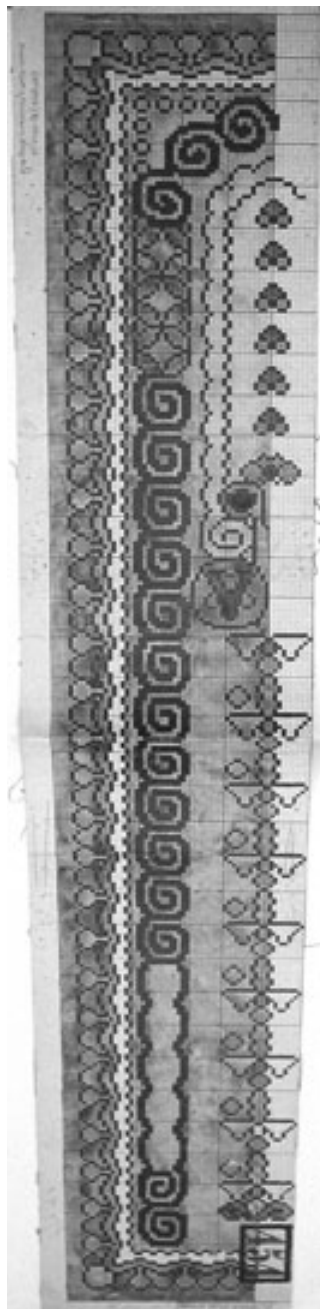

Obr. 9: Přehoz na houpací židli, patrona dle návrhu E. K. Pelanta, signována a datována 1910. ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 428. (Foto O. Méhešová, 2016).

o činnosti v dílně je ze září 1914, kdy dokončoval patrony Schlattauerových kopií staroperských koberců (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, 536).⁸⁰ Poté narukoval a v roce 1917 coby c. k. poručík u pluku č. 28 padl na frontě. Kobercem s „národním motivem v perském rozdělení“ dle Hoffmannova návrhu se školní dílny prezentovaly ještě v roce 1921 na výstavě Svazu Československého díla (MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 293, 801).⁸¹

Od Hoffmanna je v opavském fondu uloženo šest patron (ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 450–455) na pestrobarevné koberce s lidovým a geometrizovaným rostlinným ornamentem, jež jsou ovlivněny tvorbou Schlattauera, Livory a Pelanta. Patronu přehozy na houpací židli (obr. 10) (e. č. 454) z roku 1912 člení po celé délce motiv dekorativní střelky (závěsného kyvadla) lemovaný pásem spirálek a rozet a celý koberec rámuje zmnosená bordura. Kolorit je založen na kontrastu fialového podkladu a žluté šipky a doplňují ho akcenty červené, zelené, bílé a modré barvy.

Technikou provedení, užším obdélným formátem a menším rozměrem mohou být vázané přehozy na houpací křesla pro současné zájemce a sběratele snadno zaměnitelné s podlahovými koberečky či běhouny. Na 35. aukci v Aukčním domě Sýpka (23. 2. 2014)⁸² byl jako secesní koberec s geometrickým dekorem (vlněný, ručně vázaný s řázněmi, 185 x 50 cm) pocházející z Rakousko-Uherska z doby kolem roku 1910 vydražen přehoz na houpací křeslo dle předlohy R. Schlattauera (viz patrona e. č. 389) (obr. 11). Na rozdíl od podlahových koberců sloužily přehozy jako pokrývky sedacího nábytku a jejich rozměry i komponování desénu byly odvozeny od funkce výrobku. Vzor byl v ploše koberce rozvržen asymetricky vůči kratší vodorovné ose, primární hlavní dekor byl situován do její horní části (v místě zádové opěrky houpacího křesla) a sekundární u jejího spodního kraje. Měkkost vlasového kobercového přehozy a jeho dobré tepelné vlastnosti zvyšovaly komfort sezení. Zajišťovaly pohodlí na rotangem vyplétaných či lisovanou překližkou opatřených sedácích a opěradlech a velkosériově vyráběné houpací židle-křesla z ohýbaného dřeva byly tak ozvláštněny jedinečností ručně zhotoveného přehozy, opakovaně vyráběného jen v několika kusech.

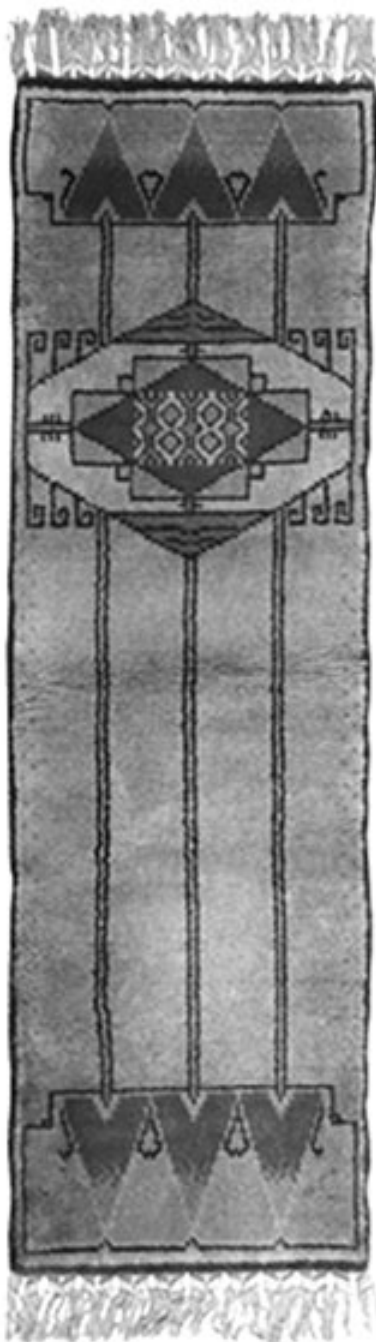

Obr. 10: Přehoz na houpací židli, patrona dle návrhu R. Hoffmanna, 1912. ZAO, Fond ÚUŘ Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí, e. č. 454. (Foto O. Méhešová, 2016).

Závěr

Pod vedením malíře Rudolfa Schlattauera (1861–1915) byla zřejmě v závěru roku 1898 výroba vázaných koberců coby komerčně úspěšnějšího zboží dodatečně přidružena k tamější podomácké výrobě gobelínů. Po založení Jubilejní zemské gobelínové a kobercové školy ve Valašském Meziříčí (1908) se na výrobu koberců specializovala zašovská pobočná dílna a výuce jejich vázání se věnovala nově zřízená valašskomeziříčská školní dílna. Vyšší zisk z prodeje koberců, stoupající poptávka po nich i hromadění zásob gobelínů na skladě přiměly Schlattauera v roce 1911 k rozhodnutí posílit prosperitu ústavu zredukováním gobelínové výroby a adekvátním navýšením kobercové produkce. Novou výrobní strategii hodlal dlouhodobě rozvíjet a podnikl řadu kroků k jejímu naplnění: usiloval o větší soběstačnost dílen ve výrobě, o zvýšení kvality výrobků i o zajištění umělecké výše jejich předloh a také o zlepšení propagace a rozšíření obchodní sítě včetně proniknutí na vídeňský a zahraniční trh s uměleckořemeslným zbožím. Mnohé z jeho progresivních záměrů nebyly bohužel realizovány.

Po Schlattauerově předčasném skonu, během 1. světové války a krátce po ní (od ledna 1915 do do ledna 1922) bylo v dílnách přes nedostatek materiálu a redukci výroby i pracovních sil zhotoveno více než 1100 ks výrobků, z čehož kobercové zboží tvořilo přes 40 % a gobelínové výrobky necelých 60 %. V rámci kobercového sortimentu školní dílny nabízely také specifický druh výrobku – vázané vlněné přehozy na houpací židle-křesla. Zhotoveno jich bylo pouze několik desítek kusů (více než 60) a jejich produkce je doložena od ledna 1908 do ledna 1919; není ale vyloučeno, že byly vyráběny před i po tomto časovém údobí. Výrobce zhotovoval přehozy na zakázku i na sklad a prodával je na výstavách a prostřednictvím komisního prodeje. Jedním z komisionářů byla i firma Gebrüder Thonet – výrobce nábytku z ohýbaného dřeva, který před 1. světovou válkou a během ní nabízel textilní zboží z valašskomeziříčské zemské školní dílny ve své vídeňské prodejně.

Obr. 11: Přehoz na houpací židli dle návrhu R. Schlattauera. (Zdroj: <http://syпка.cz/secesni-koberec/a64/d16981>).

Ve fondu Ústředí uměleckých řemesel Praha – Gobelínové a kobercové dílny ve Valašském Meziříčí v Zemském archivu v Opavě se dochovalo třináct předloh – jedenáct patron a dva návrhy – na jedenáct secesních přehozů na houpací židle-křesla datované na předlohách nebo dle dobových dokumentů mezi lety 1909 až 1912. Navrhli je čtyři autoři: R. Schlattauer (5), E. K. Pelant (4), R. Livora (1) a R. Hoffmann (1). Rozměry přehozů i komponování desěnu byly odvozeny od funkce výrobku: vzor je v ploše koberce rozvržen asymetricky a dominantní dekor je situován do její horní části (v místě zádové opěrky houpacího křesla) a sekundární u jejího spodního kraje. Použité zoomorfní, vegetabilní i ornamentální motivy vykazují různý stupeň geometrizující stylizace a mezi vzory se uplatnily také prvky přejaté z lidové ornamentiky či výjimečně i z orientalizujícího nebo neoempírového tvarosloví.

Prameny a literatura:

Archiv Moravské gobelínové manufaktury, Zásobník od roku 1922.

Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), Fond Zemský výbor, A 9, karton č. 9292 a karton č. 9293.

Muzeum regionu Valašsko, muzeum Valašské Meziříčí, podsběrka historická.

Muzeum regionu Valašsko, muzeum Vsetín, Dokumentace výroby ohýbaného nábytku (Katalogy firmy Gebrüder Thonet 1895 a 1911/1915, soubor CD-ROM s fotografiemi historického alba neznámého původu).

Zemský archiv v Opavě, nezpracovaný a prozatímne rozříděný Fond Ústředí uměleckých řemesel Praha, Gobelínové a kobercové dílny Valašské Meziříčí 1892–1993.

HOLUBÁŘOVÁ, J. 1958: Padesát let gobelínové tvorby ve Valašském Meziříčí. *Umění a řemesla* 4: 128–133.

KALIVODOVÁ, V. 1967: Dějiny gobelínových a kobercových dílen ve Valašském Meziříčí. Diplomová práce, FF UP Olomouc. 195 s. Nepublikovaný strojepis je přístupný v knihovně Muzea regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí.

KAŠLÍK, M. 1954: Z historie gobelínové školy ve Valašském Meziříčí. *Valašsko, Sborník o jeho životě a potřebách* III: 28–35.

KNÁPKOVÁ, P. 2010: Rudolf Schlattauer. Bakalářská diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 111 s.

KNÁPKOVÁ, P. 2011: Gobelíny a koberce Rudolfa Schlattauera jako doplněk secesních interiérů 1898–1915. *Valašsko – vlastivědná revue* 27: 18–23.

KUČERA, J. – BARUCH, J. 1924: Zemská škola gobelínová a kobercová ve Valašském Meziříčí. *Choceň*. 16 s.

MALIVA, J. – VOHÁNKA, J. 1959: Gobelíny manufaktury ve Valašském Meziříčí. Katalog výstavy k 50. výročí trvání gobelínové a kobercové výroby ve Valašském Meziříčí. Gottwaldov. 6 s.

MIKESKA, Z. 2002: Malíř Rudolf Hoffmann a Valašské Klobouky. *Vlastivědné kapitoly z Valaškokloboucka* 3, č. 1: 36–38.

MIKULAŠTÍK, T. 1998: Sto let tkaní gobelínů na Moravě. Devadesát let gobelínové manufaktury ve Valašském Meziříčí. *Prostor Zlín* VI, č. 5: 2–8.

STRAKOVÁ, M. 2005: Slavní textilní designéři v období od 2. pol. 19. století do 1. světové války na příkladech tkanin ze sbírek Moravské galerie v Brně. In: *Sborník z odborného semináře Textil v muzeu – Nové názory a zkušenosti*: 79–85.

ŠOPÁK, P. 2003: K činnosti gobelínové manufaktury ve Valašském Meziříčí kolem roku 1900. In: Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické 52, č. 2: 126–132.

ŠOPÁK, P. 2008: Rudolf Schlattauer a Opava. In: Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 34, č. 2: 14–16.

UHLÍŘ, J. 2005: *Semper sursum*. Jacob & Josef Kohn. První rakouská akciová společnost na výrobu nábytku z ohýbaného dřeva. Místní secese a moderny. Brno. 152 s.

UHLÍŘ, J. 2001: Thonet. Porýní, Vídeň, Morava. Olomouc. 195 s.

VALOUŠKOVÁ, K. – OSTŘANSKÁ, I. – KNÁPKOVÁ, P. 2014: Moderní škola napříč třemi staletími. 140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí. Vsetín. 225 s.

Wikipedia. Heslo Philipp Haas & Söhne. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Philipp_Haas_%26_S%C3%B6hne/>. [cit. 2016-09-16]

Wikipedia. Heslo Portois & Fix. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Portois_%26_Fix/>. [cit. 2016-09-16]

Aukční dům Sypka, aukční katalog, aukce 35, položka 173. Dostupné z: <<http://sypka.cz/secesni-koberec/a64/d16981/>>. [cit. 2016-09-16]

Bakov nad Jizerou – oficiální stránky města. Výtvarníci. Dostupné z: <<http://www.bakovnj.cz/cs/turista/o-bakovu/osobnosti-kraje/vytvarnici.html/>>. [cit. 2016-09-16]

Bakov nad Jizerou – oficiální stránky města. –ář: 120. výročí narození malíře Rudolfa Livory, Bakovsko, květen 2004. Dostupné z: <<http://www.bakovnj.cz/cs/turista/o-bakovu/vzpominky-pametniku/120-vyroci-narozeni-malire-rudolfa-livory.html/>>. [cit. 2016-09-16]

Poznámky:

- ¹ V příspěvku je často odkazováno na fundamentální dílo o dějinách gobelínových a kobercových dílen ve Valašském Meziříčí (až do roku 1966), a to na nepublikovanou diplomovou práci studentky katedry historie FF UP v Olomouci Věry Kalivodové (1967). Autorka v ní podává dosud nejpodrobnější výčet dat týkajících se produkce, materiálu, vybavení dílen, počtů tkadlen, mezd, příjmů a výdajů, odbytu atd. Údaje čerpala zejména z podnikového archivu ve Valašském Meziříčí a Moravského zemského archivu v Brně (z fondu Zemský výbor a Zemský úřad). U odkazu na materiály brněnského archivu ale neuvádí folia (nebyly ještě nafoliovány) a většinou nekonkretizuje příslušný dokument.
- ² Prvenství Schlattauerovy dílny v Zasořové ve výrobě gobelínů na našem území vyvrací zjištění, že už od roku 1894 fungovala gobelínová dílna v továrně na koberce firmy Ginzkey ve Vratislavicích nad Nisou. Viz STRAKOVÁ 2005, 83.
- ³ Ze vzpomínek tkadleny Emilie Maliňákové. Viz KAŠLÍK 1954, 32.
- ⁴ Schlattauerova dílna našla ve finanční tísní v daném domě útočiště, a to zjevně zásluhou osobních kontaktů s učitelem Františkem Čáněm v Opavě. Více o Schlattauerově opavském pobytu ŠOPÁK 2008.
- ⁵ R. Schlattauer Moravskému zemskému výboru, 19. 2. 1911: koberců se vyrobilo za 14 601,30 K a prodalo za 6 046,50 K a gobelínů se zhotovilo za 9 487,95 K a prodalo za 4 336,03 K.
- ⁶ R. Schlattauer MZV, 13. 5. 1911, 19. 5. 1911.
- ⁷ R. Schlattauer MZV, 12. 1. 1913, 21. 1. 1913, 13. 2. 1912.
- ⁸ R. Schlattauer MZV, 22. 6. 1911; Český odbor zemské rady živnostenské MZV, 17. 7. 1911; MZV R. Schlattauerovi, 22. 8. 1911.

- ⁹ Protokol ze skontracy, 9. 1. 1915.
- ¹⁰ R. Schlattauer MZV, 22. 6. 1911.
- ¹¹ MZV R. Schlattauerovi, 22. 8. 1911.
- ¹² Český odbor Zemské rady živnostenské MZV, 17. 7. 1911.
- ¹³ R. Schlattauer MZV, 15. 5. 1913.
- ¹⁴ R. Schlattauer MZV, 13. 3. 1911.
- ¹⁵ R. Schlattauer MZV, 22. 6. 1911.
- ¹⁶ Český odbor Zemské rady živnostenské MZV, 17. 7. 1911.
- ¹⁷ Protokol, 4. 9. 1912. KALIVODOVÁ 1967, 23, uvádí v tomto roce jen 22 pracovníků.
- ¹⁸ V komisiím prodeji v říjnu 1909 byly dva polštáře se slováckým motivem dle jejich návrhů.
- ¹⁹ Inventář Kresby kob. J. 317, e. č. 393–400; Inventář Návrhy kob. J. 16, e. č. 16/394.
- ²⁰ R. Schlattauer MZV, 13. 3. 1911, 13. 5. 1911, 28. 9. 1911, 12. 10. 1911; Protokol, 4. 9. 1912: Livora ukončil službu 15. července 1912.
- ²¹ J. Holubářová MZV, 25. 9. 1917; R. Schlattauer MZV, 12. 9. 1914.
- ²² R. Schlattauer MZV, 22. 6. 1911, 22. 8. 1911.
- ²³ R. Schlattauer MZV, 12. 1. 1913.
- ²⁴ Např. na počátku roku 1913 pracoval na návrhu podle malovaných koberců z mariánských obrazů renesančních mistrů Hanse Holbeina a Vittore Carpaccia pro kapli ve valašskomeziříčském ústavu hluchoněmých, kde školní dílny sídlily, a v roce 1914 zhotovil několik kopií vzácných staroperských koberců. Viz MZA, Fond ZV, A 9, karton č. 9 292, fol. 566 (R. Schlattauer MZV, 12. 1. 1913), fol. 536 (R. Schlattauer MZV, 12. 9. 1914).
- ²⁵ Na článek i pozitivní kritiku koberců od jeho autora upozorňuje KNÁPKOVÁ 2011, 19.
- ²⁶ R. Schlattauer MZV, 12. 1. 1913.
- ²⁷ MZV R. Schlattauerovi, 19. 11. 1914.
- ²⁸ R. Schlattauer MZV, 22. 6. 1911.
- ²⁹ R. Schlattauer MZV, 12. 11. 1912, 20. 10. 1912; Vídeňská záložna L. Urbánkovi, komisaři živnostenského inspektorátu, 7. 10. 1912.
- ³⁰ Český odbor Zemské rady živnostenské MZV, 17. 7. 1911.
- ³¹ Významný byl zejména odbyt výrobků v Brně, kde měla škola větší sklad přímo v Zemském domě, odkud si kupovali zboží zemští úředníci a odkud bylo vydáváno do komise místním prodejcům (Alois Chmelíkovi, Knihkupectví Barvič a Novotný, Pilátovi a Šmídkovi, Dresslerovi). Prostřednictvím Zemské rady živnostenské prodávala koberce a gobelíny zemské školy od roku 1909 v daném roce založená Moravská ústředna pro lidový průmysl umělecký v Brně. Patrně s pomocí jejího prvního předsedy, architekta D. Jurkoviče navázal Schlattauer také styky s Prvním dělnickým výrobním stolařským družstvem Brno a zásluhou jeho asistenta, architekta V. Hrdličky i se spolkem Domácnost, první podnik pro levné zařizování příbytků uměleckým nábytkem, výroba předmětů dekorativních, vzpomínkových i hraček v Horní Heršpici u Brna.) O prodej zboží v Brně projevil koncem roku 1910 zájem i nově vzniklé Žudro, tržnice lidového a uměleckého průmyslu v Luhačovicích (zároveň nabízelo možnost prodeje výrobků v Praze) a o tři roky později i nábytková firma Tusculum, dílny a prodejny úplných zařízení bytových.
- ³² R. Schlattauer MZV, 8. 8. 1913.
- ³³ R. Schlattauer MZV, 13. 5. 1911.
- ³⁴ R. Schlattauer MZV, 22. 6. 1911.
- ³⁵ R. Schlattauer MZV, 8. 8. 1913.
- ³⁶ Wikipedia. Heslo Philipp Haas & Söhne. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Philipp_Haas

- as_%26_S%C3%B6hne/>. [cit. 2016-09-16].
- ³⁷ Wikipedia. Heslo Portois & Fix. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Portois_%26_Fix/>. [cit. 2016-09-16].
- ³⁸ R. Schlattauer MZV, 7. 6. 1914.
- ³⁹ Výkaz A. prodaných koberců a gobelínů ze skladiště v Zemském domě dosud však nezaplacených: ze 43 ks prodaných výrobků nebylo v roce 1915 zaplaceno (nebo jen zčásti) až 37 ks, tj. dluh překračoval 4 300 K a zisk z prodeje byl pouze 445 K.
- ⁴⁰ Protokol ze skontrace, 9. 1. 1915; Zjištěné zboží při skontraci ve dnech 7. – 10. 1. 1915.
- ⁴¹ Podle výrobního čísla ale nelze zjistit, jaký konkrétní vzor byl realizován, ani kolikrát byl opakovaně zhotovován, a které náměty a dekory byly nejoblíbenější.
- ⁴² Čísla v závorce uvedená kurzívou jsou nejvyšší položky v dané výrobní řadě zjištěné dle inventarizačního seznamu, např. pod II a 359 byl evidován nástěnný gobelín uložený v lednu 1915 ve skladu školy. Tamtéž se nacházela i velmi nízká evid. čísla např. II a 5.
- ⁴³ Součet zboží na skladě: 36 278 K, v komisi: 21 671 K, u dlužníků: 2 794 K a zasláných na ukázkou: 2 820 K.
- ⁴⁴ KALIVODOVÁ 1967, 34, 36.
- ⁴⁵ J. Holubářová MZV, 24. 3. 1922: Zpráva o činnosti a osudech školy od smrti ředitele Rudolfa Schlattauera v roce 1915 až do roku 1922.
- ⁴⁶ Výkaz hotového zboží zjištěného při skontraci gobelínové a kobercové školy ve Valašském Meziříčí dle stavu dne 1. ledna 1919, 24. 1. 1919: nejvyšší zjištěná výrobní čísla ve výrobních řadách jsou k lednu 1919 tato: velké (I a 106) a malé koberce (I c 104), přehozy na otomany (I b 47) a na houpací židle (I e 64), závěsy a předložky (I d 307) i vázané podušky (I f 304), nástěnné gobelíny (II a 563), podušky (II b 244), zástěny (II c 65) a kabelky (II d 158).
- ⁴⁷ Výsledek inventury provedené účetním radou J. Holinkou, 3.–5. 1. 1922; Výkaz hotového zboží k 1. lednu 1922): nejvyšší zjištěná výrobní čísla ve výrobních řadách jsou k lednu 1922 tato: velké (I a 130) a malé koberce (I c 115), závěsy a předložky (I d 376) i vázané podušky (I f 384), nástěnné gobelíny (II a 621), podušky (II b 361), zástěny (II c 81) a kabelky (II d 255).
- ⁴⁸ J. Holubářová MZV, 26. 11. 1915.
- ⁴⁹ Zjištěné zboží při skontraci ve dnech 7. – 10. 1. 1915.
- ⁵⁰ Protokolu ze skontrace, 9. 1. 1915.
- ⁵¹ V odborné literatuře se přehozům na houpací křesla, které navrhl malíř Rudolf Schlattauer, okrajově věnovali autoři odkazující na Schlattauerovy předlohy koberců uložené v Zemském archivu v Opavě, v nezpracovaném, ale prozatímně rozříděném fondu Ústředí uměleckých řemesel Praha – Gobelínové a kobercové dílny ve Valašském Meziříčí. Historik umění, vědecký pracovník a pedagog Ústavu historických věd Slezské univerzity v Opavě Pavel Šopák v příspěvku K činnosti gobelínové manufaktury ve Valašském Meziříčí kolem roku 1900 (2003) aplikoval metodu stylově kritického rozboru. Návrh tzv. moderního přehozy na houpací židli (e. č. 16/11) vřazuje do skupiny předloh na kobercové výrobky, u nichž se narodil od Schlattauerových návrhů na gobelíny projevil „příklon k silně stylizované dekorativní soustavě geometrické secese.“ Studentce katedry dějin umění FF UP v Olomouci Pavla Knápkové (viz článek Gobelíny a koberce Rudolfa Schlattauera jako doplněk secesních interiérů 1898–1915 (2011) se podařilo nalézt zatím jediné známé dobové zachycení secesního koberce na houpacím křesle na fotografii výstavy valašskomeziříčské zemské gobelínové školy reprodukované v revui Náš směr (1911–1912). Vzhledem k době publikování daného snímku datuje přehoz s výrazným geometrickým vzorem před rok 1911 a v opavském archivu k němu objevila příslušnou patronu (e. č. 389). O blíže nespécifikova-

- ných vázaných přehozech jako o obchodním artiklu, pro jehož prodej byla Schlattauerem získána ve Vídni firma Thonet, obchod s nábytkem z ohýbaného dřeva, se zmínila ve své diplomové práci *Dějiny gobelínových a kobercových dílen ve Valašském Meziříčí* (1967) Věra Kalivodová.
- ⁵² Citováno z příspěvku druhého ředitele dílen J. Kučery ze sborníku výstavy *Zemská škola gobelínová a kobercová ve Valašském Meziříčí 1924*, 6.
- ⁵³ F. Racek R. Schlattauerovi, 24. 1. 1908.
- ⁵⁴ *Súčtování gobelínů a koberců*, 17. 5. 1911; *Výkaz výrobků zaslaných zemskou školou gobelín a kob. ve Val. Meziříčí Ústředně pro lidový průmysl*, 2. 8. 1921.
- ⁵⁵ K. Šafář R. Schlattauerovi, 23. 4. 1910.
- ⁵⁶ A. Janalíková J. Holubářové, 31. 3. 1916.
- ⁵⁷ R. Schlattauer MZV, 13. 5. 1911.
- ⁵⁸ *Architektenlexikon, Wien 1770–1945. Heslo Hermann Helmer*. Dostupné z: <<http://www.architektenlexikon.at/de/220.htm/>>. [cit. 2016-09-16].
- ⁵⁹ *Architektenlexikon, Wien 1770–1945. Heslo Ferdinand Fellner II*. Dostupné z: <<http://www.architektenlexikon.at/de/126.htm/>>. [cit. 2016-09-16]
- ⁶⁰ *Zjištěné zboží při skontraci ve dnech 7. – 10. 1. 1915*.
- ⁶¹ J. Holubářová MZV, 13. 6. 1916.
- ⁶² F. Racek R. Schlattauerovi, 24. 1. 1908.
- ⁶³ *Více o houpacích křeslech firmy Gebrüder Thonet UHLÍŘ 2001*, 147–150.
- ⁶⁴ R. Schlattauer MZV, 24. 12. 1911.
- ⁶⁵ *Podrobná analýza fondu v příspěvku pisatelky tohoto článku Předlohy bytového textilu Gobelínových a kobercových dílen ve Valašském Meziříčí do roku 1945 v Zemském archivu v Opavě, který bude zveřejněn ve sborníku letošní konference Technického muzea v Brně Textil v muzeu*.
- ⁶⁶ *Z patrony lze vyvodit hustotu vazby přehozu na houpací židli, která je 40 000 uzlů na m². Za Schlattauera se vázaly ale i hustější vazby; nejvyšší kvalitu měly jemné orientální modlitební koberce s hustotou 90 000 uzlů na m²*.
- ⁶⁷ *Jeho životu a dílu se naposledy věnovala KNÁPKOVÁ 2010*.
- ⁶⁸ Viz pozn. č. 31.
- ⁶⁹ *Návrhy byly popisy opatřeny až za vedení dílen druhým ředitelem J. Kučerou (1922–1945) a mohlo se tedy jednat o jeho vlastní interpretaci vzoru*.
- ⁷⁰ *Zjištěné zboží při skontraci ve dnech 7. – 10. 1. 1915*.
- ⁷¹ Viz poznámka č. 51.
- ⁷² *Súčtování gobelínů a koberců*, 17. 5. 1911.
- ⁷³ *U patron e. č. 379 a 380 je mylně uvedeno totéž číslo výrobku*.
- ⁷⁴ *Bakov nad Jizerou – oficiální stránky města. Výtvarníci*. Dostupné z: <<http://www.bakovnj.cz/cs/turista/o-bakovu/osobnosti-kraje/vytvarnici.html>>. [cit. 2016-09-16]
Tamtéž, –ář: 120. výročí narození malíře Rudolfa Livory Bakovsko, květen 2004. Dostupné z: <<http://www.bakovnj.cz/cs/turista/o-bakovu/vzpominky-pametniku/120-vyroci-narozeni-malire-rudolfa-livory.html>>. [cit. 2016-09-16]
- ⁷⁵ *Koberce se nachází ve sbírce MG v Brně, i. č. 27 878. Za upozornění na daný koberec děkuji Mgr. Martině Lehmannové, bývalé kurátorce tamějšího fondu textilu*.
- ⁷⁶ *Jediný monografický příspěvek o R. Hoffmannovi opírající se o archivní prameny zpracoval MIKESKA 2002*.
- ⁷⁷ *Na patroně Pelantova koberce s evidenčním číslem 436 a s datem 5. 6. 1912 je podepsán jako A. Hofmann. Nelze zjistit, zdali se záměrně coby ještě student podepsal jménem svého otce či se*

pouze „přepsal“.

⁷⁸ J. Holubářová MZV, 25. 9. 1917.

⁷⁹ Úřední záznam, 10. 3. 1915.

⁸⁰ R. Schlattauer MZV, 12. 9. 1914.

⁸¹ J. Holubářová, 28. 11. 1921.

⁸² Za upozornění na aukční položku děkuji Mgr. Kamile Valouškové, kurátorce fondu tapiserií ve va-lašskomeziříčském muzeu. Aukční dům Sýpka, aukční katalog, aukce 35, položka 173. Dostupné z: <<http://sypka.cz/secesni-koberec/a64/d16981/>>. [cit. 2016-09-16]

Alois Horák – R. Bojko

/ Alois Horák – R. Bojko

Iva Dupalová

Abstract:

Poet and prose writer R. Bojko (his real name was JUDr. Alois Horák, 1877-1952) is one of the nearly forgotten authors in the Czech literature. He published a total of 8 collections of poems and a novel. His lyrical and epic work deals with belief in God, celebration of life and man or protest against war. He lived in Napajedla for most of his life (1910-1952), where he created his work, practised law and enjoyed busy social life.

Keywords:

Poet, prose writer, lawyer, Napajedla

Právník, básník a prozaik Alois Horák byl mimořádnou osobností společenského života na Moravě. Jeho lidské i umělecké kvality vynikly nejenom v Napajedlích, kde většinu svého života žil a tvořil, ale zaujaly a vzbudily pozornost i u celostátních kulturních kruhů.

Narodil se 31. března 1877 na Českomoravské vysočině v obci Bedřichov u Kunštátu¹.

Se svými třemi staršími sourozenci musel matce vypomáhat v hospodářství, protože o otce přišel už ve svých třech letech. I díky tomu se na studia dostal až ve třinácti letech na naléhání místního učitele, který rozpoznal u chlapce talent a nadání. V letech 1891–1898 studoval gymnázium v Brně, na které si jako mnozí nemajetní studenti přivydělával kondicemi.² V době středoškolských studií začínal A. Horák se svými prvními spisovatelskými pokusy a vydal tři čísla rukopisného časopisu.³

Po gymnáziu nastoupil na pražskou univerzitu, studium práv dokončil v roce 1902. V Praze si přivydělával administrativní činností pro časopis Čas.⁴ Posledního půl druhého roku studií byl nucen kvůli nepříznivé finanční situaci studovat doma v Bedřichově. Pouze před zkouškami bydlel v Praze, kde si potřebné peníze opatřil doučováním svého kolegy ze studií.⁵

Po absolvování univerzity se v letech 1903–1905 stal A. Horák auskultantem v soudní službě v Brně a poté koncipientem u dr. J. Budínského, u něhož působil až do roku 1910.⁶ V té době už má za sebou otisknutí prvních prozaických textů v časopise Ženská revue (1906) s názvem *Žena dle Tolstého, Ibsena a povídky Dřevorubci v Besedách času* (1908).⁷ Na své literární začátky později vzpomínal: „Začal jsem v pravdě prózou, malou realistickou povídkou o dřevorubci v *Besedách Času*. Byl jsem tehdy v druhém ročníku práv. Později již jako koncipient měl jsem povídku *Prátele v Lidových novinách* a malý překlad z ruštiny. Mezitím lákala poezie.“⁸

Pro svou literární činnost si chtěl Alois Horák najít klidnější místo. Už měl dokonce vyhlédnutý Slavkov u Brna. Život v Brně se mu zdál totiž příliš dravý a rvavý. Působení v klidném malém městečku Napajedla mu nabídl spisovatel a přítel Jan Herben, který znal Napajedla díky tamějšímu řediteli cukrovaru dr. Cyrilu Seifertovi⁹. „V Napajedlích zemřel dr. Lengsfeld, okres je velký, patří k němu též Zlín, kde Masaryk dostal při posledních volbách do říšské rady nejvíce hlasů... Uvažte to. Venkov potřebuje též lidí a my – realisté – chtěli bychom tam svého člověka.“¹⁰

Horák nějakou dobu váhal, jestli si má Napajedla zvolit za svůj domov. První setkání s městem však rozhodlo. „Stál jsem a cítil život přírody, blízkost nekonečnosti a blahem, okouzlením jedva oddýchal. A druhý den viděl jsem od kostela panorama okolních kopců, tu hradbu, bránu, kterou chránil kraj své město, a z Komenského

*třídy zahlédl jsem hroty Hostýna jak připomínku věčnosti – To rozhodlo: Sbohem Slavkove –.*¹¹

Od 18. 7. 1910 si A. Horák otevřel advokátní praxi v Napajedlích. Na město si zvykal pomalu, přitom rád vzpomínal na rodnou obec Bedřichov, pro kterou dal zhotovit knihovnu s klasickou českou literaturou, mnoho knih odkázal i ve své závěti. Rodiště se mu odvděčilo už v roce 1930, kdy ho jmenovalo svým čestným občanem.¹²

Napajedla si ale nakonec také oblíbil a stal se jejich významnou osobností. Už v roce 1911 byl zvolen do správy Spořitelny města Napajedel¹³, dlouhá léta působil jako místopředseda ředitelství spořitelny, později jako předseda ředitelstva a následně správní komise.¹⁴ Kromě toho předsedal Okresnímu osvětovému sboru a knihovnické radě. 23 let působil v újezdni a místní školní radě, v roce 1937 se zasloužil o vybudování nové školní budovy.¹⁵

Od roku 1910 se Horák stává členem místní organizace Sokola¹⁶, kde byl v letech 1912–1927 starostou¹⁷, od roku 1911 také předsedou vzdělávacího odboru. Zdejší TJ Sokolu věnoval při příležitosti otevření Sokolovny v roce 1911 báseň *Pro tuto zemi*, k 30. výročí trvání jednoty 1922 báseň *Bratře dbej*. Horákovo působení v Sokolu hodnotil jeho kolega František Šiška: „*A tak přišel mezi nás do jednoty sokolské, kde nám svými vědomostmi a širokým rozhledem v kulturní a národní práci nemálo přispíval. Víme, že jsme jeho zapojení užívali na úkor jeho činnosti literární, ale smířil se již s tím, vida, že i na tomto poli může vykonati kus práce pro kulturní a národní život... Jako dlouholetý starosta jednoty vedl ji vždy a každým úskalím se zdarem, maje na zřeteli pouze její prospěch, rozvoj a dobré jméno.*“¹⁸

Jako vynikající řečník a kulturní propagátor se sociální, vlasteneckou a uměleckou tematikou přednesl A. Horák bezpočet přednášek v rámci sokolských i jiných akcí jak v Napajedlích, tak také v blízkém okolí.¹⁹ O jeho velkém významu ve městě svědčí i fakt, že 29. října 1918 mezi prvními pronesl u místní sokolovny slavnostní proslov k vyhlášení samostatné Československé republiky.²⁰

V letech 1923–1942 působil v městském zastupitelstvu, kde byl po dvě volební období náměstkem starosty. Náměstkem předsedy Městského národního výboru Napajedla byl Horák i po roce 1945, v listopadu toho roku však na své funkce v městské správě rezignoval ze zdravotních důvodů, i když nadále velmi rád sledoval veřejný život. „*A přece mne vše zajímá. Přece bych chtěl zasahovat ještě do dění rodinného, společenského, pomáhat, radit a hlavně vidět, jak se všechno vyvíjí a kam se vývoj nachýlí a zaměří.*“²¹ Politické přesvědčení Aloise Horáka se utvářelo jednak pod vlivem prostředí, ve kterém vyrůstal, jednak díky jeho vztahu k T. G. Masarykovi, jeho učiteli na vysoké škole. Masarykovým myšlenkám a zásadám zůstal po celý život věrný. Horákovo sociální cítění a demokratická orientace ho nejprve vedly do realistické strany, od roku 1923 do sociální demokracie. Po roce 1948, kdy se sociální demokracie sloučila s KSČ, se stal členem KSČ.²²

Činnost Aloise Horáka byla v Napajedlích bohatá. Kromě své advokátní praxe, spolkovým a politickým aktivitám se věnoval také rozvíjení svého literárního umu. V Napajedlích napsal celkem osm básnických sbírek a jeden román²³. Svá díla psal pod uměleckým pseudonymem R.²⁴ Bojko. Slovem bojko chtěl autor zdůraznit, že je bázlivý a pokorný ve vztahu k Bohu, což je patrné především v prvním období jeho básnické tvorby.²⁵

Alois Horák mladšího věku. |

Alois Horák v pozdějších letech. |

Alois Horák v Městském zastupitelstvu Napajedla (první řada, druhý zleva). |

Alois Horák v Městské spořitelně Napajedla (první řada, třetí zprava). |

Hrob Aloise Horáka. |

Pamětní deska na domě č. 99. |

Ve svých počátcích byl R. Bojko pod silným vlivem básníka Otokara Březiny, ke kterému byl často přirovnáván. I kvůli tomu bývá kritikou označován jako „autor nebo mystik březinovského východiska“. Kromě Březiny na něj měla vliv také filozofie L. N. Tolstého, F. M. Dostojevského, Fridricha Nietzscheho nebo T. G. Masaryka.²⁶

Největší ohlas u veřejnosti a kritiky Bojkovi přinesla jeho první básnická sbírka *Modlitby víry a lásky*, kterou vydal ve své knižnici významný kritik F. X. Šalda. Ten Bojkův literární debut komentoval slovy: „Zase jednou opravdový básník a básník kladný, básník životní síly a víry.“²⁷ Po lyrické sbírce vydává R. Bojko dvoudílnou sociální baladu *Zbytečný*, která ale neměla u kritiky pozitivní ohlas. Dokonce ani sám autor nebyl se svým dílem spokojen²⁸. Jakousi mezihru v Bojkově poetice pak tvoří soubor veršů a próz s pohádkovým námětem *Naše večery*, ve kterých básník opouští dosud preferovanou veršovou hymniku a pouští se do rodinné lyriky, která je pro něj typická i v pozdějších dílech.²⁹ V nejrozsáhlejší sbírce *O boha, život a můj lid* se R. Bojko pokusil vrátit k březinovskému ladění. Básně však nedosahovaly takové úrovně jako v první sbírce. Ve dvacátých letech pak vychází autorovi další tři sbírky *Prosté květy*, *Smrti silnější* a *Na tichém ostrově*. V nich R. Bojko rozvíjí přírodní a intimní lyriku, která se pro jeho tvorbu stává příznačnou. Kvůli opětovnému nedocení spisovatel od další tvorby opouští. Jeho návrat se uskutečnil až v roce 1937, kdy vydal při příležitosti svých šedesátin svůj první a jediný román *Jejich život*, realistický příběh inspirovaný životem v maloměstském prostředí. Ani u románu se však pozitivní odezvy R. Bojko nedočkal. Posledním literárním počinem je výpravná báseň z válečných let *Ze dna k věčnému*, která byla oceněna cenou Akademie.³⁰

Některá Bojkova díla se dokonce dočkala i zhudebnění. Verše básně *Jitřní* zhudebnil Václav Kaprál, který za svůj Druhý smyčcový kvartet získal Státní cenu. Z básnické sbírky *Prosté květy* si Vítězslava Kaprálová vybrala básně *Jitro*, *Břemeno lásky* a *Osiřelý*, na které zkomponovala Dvě písně pro zpěv a klavír. Brněnský hobojsista František Suchý zkomponoval ve formě oratoria pro sólové hlasy a sbor úvodní báseň *V Getsemaně* ze sbírky *Smrti silnější*. František Suchý stvořil na slova R. Bojka kantátu *Svobodni* a *Otčina*. *Píseň důvěry* ze sbírky *Modlitby víry a lásky* zhudebnil Miroslav Balcar.³¹

Po celý život si R. Bojko dopisoval s významnými spisovateli, například s P. Bezručem, J. Herbenem, F. X. Šaldou, J. S. Macharem, V. Mrštíkem, A. Jiráskem, A. Sovou a dalšími. Od roku 1911 působil v Moravském kole spisovatelů, od roku 1949 se stal také členem Svazu čs. spisovatelů.³²

Velkou oporu pro svou tvorbu a veřejnou činnost nacházel u své rodiny. S manželkou Magdalénou Horákovou, se kterou uzavřel sňatek v roce 1903, měl jednoho syna a tři dcery. „Máme krásné vzpomínky z dětství. Tatínek měl velice rád děti, hrával si s námi – měl ovšem málo času. Měl přesně přerozdělený čas: pro práci v advokátní kanceláři, pro psaní básní, pro veřejnou činnost. Tatínek byl hodný, laskavý, ale přísný. Poslouchat jsme museli jako hodiny. Když psal, muselo být ticho. U stolu jsme se museli sejít v určitý čas, i na procházky jsme chodili všichni společně a náš pes nás po silnici obíhal v kruhu. Když jsme byli větší, četl nám tatínek nahlas *Knihu džunglí* a pohádky Boženy Němcové.“³³

A. Horák měl velké vlastenecké cítění, které dokázal v době 1. světové války, kdy se stal členem Maffie. V roce 1917 podepsal také Manifest spisovatelů, ve kterém

přes dvě stě českých spisovatelů požadovalo právo českého národa na sebeurčení.³⁴ O této těžké době a svém postoji k ní se později skromně vyjádřil: „Nikdy jsem na sebe neupozorňoval, nikdy se netlačil dopředu a nikdy nebránil. Má smrt opraví můj obraz, bude-li za života zkreslen.“³⁵

I některé jeho básně³⁶ v časopisech Zlatá Praha, Besedy Času nebo v České stráži byly ve válečných časech několikrát zkonfiskovány, což v doslovu své sbírky O boha, život a můj lid okomentoval takto: „Jak bylo možno uveřejňovat? A psát jinotajně jsem nechtěl a snad ani nedovedl.“³⁷ Svými básněmi „Balada“, „Přísaha“, „Nastavím, nastavíš“ se vyjadřoval také k „mnichovské zradě“. Za protektorátu v roce 1943 byl dokonce pro podezření z účasti na ilegální činnosti zatčen gestapem a dán do vazby ve Zlíně. Pro nemoc a stáří byl po týdnu propuštěn.³⁸ Květoslava Sosnová, dcera A. Horáka, později na zatčení vzpomínala: „Šla jsem po schodech nahoru – proti mně sestupovali dva muži – mezi nimi tatínek. Stačil říci mamince jediné slovo – rozuměla „divan“. Po odchodu gestapa jsme prohledaly pohovky, obrátily je vzhůru nohama, ale nenašly jsme nic. Když otce za týden přivezli, pověděla mu maminka, že jsme v žádném divanu nic nenašly. Vysvětlení: Tatínek řekl, když ho gestapo odvádělo, jen velmi nezřetelně: „Diana“. Měl totiž na knihovně postavenou sošku bohyně lovu – Diany, ta byla dutá, a do ní stočil tatínek list, který nesmělo gestapo najít. A také nenašlo! Ale ani my ne.“³⁹

Napajedlím

Pond sni a diji dovol-kraut
je tiskni piu po stranové
plut, plut kol melen tojik, uij utrove
se slem Kabanie. Makovi
uá oávo, sni domave.

Katikanit v omulnive umáni
se praidne nise puidie oteily
pro ditkaini pro dize mekubily,
pro kraoy dolyk, dvoitel pojnani!

Tas klic ju klic, uij koule krouji.
Ta daitak vabnost, volani,
tisk tika, toudy, stekty
pod stromem naseni a nadeji,
se licty obah, vse vandeji
se stani volam vadeji --

Tas dabit. Odjete se smedjeti --

Pond sni a diji del ses propleve
kol bilyk melen tojik, i domave,

do slunné slavné úsměvné ústí.

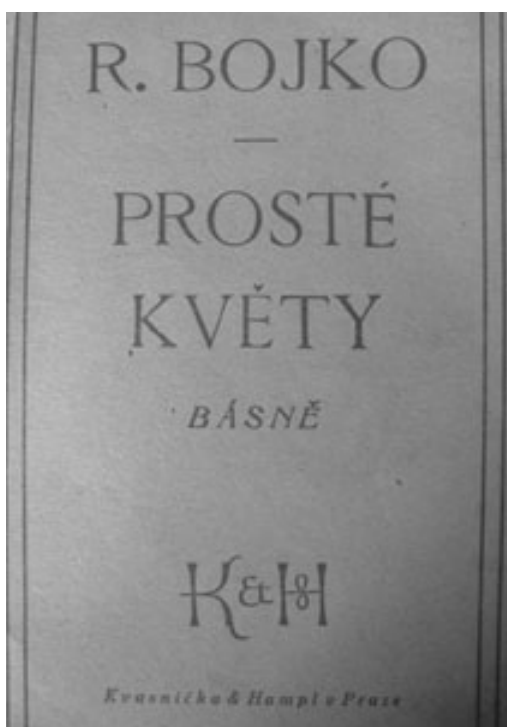
Kat budit vyprávět se, vísti.
dál žmítat se a mýlit, byteli
v dusotu sni a dějin, slabitim --

Kame kasti mi se prachem vyhléti
se vektim vana vstínosti.

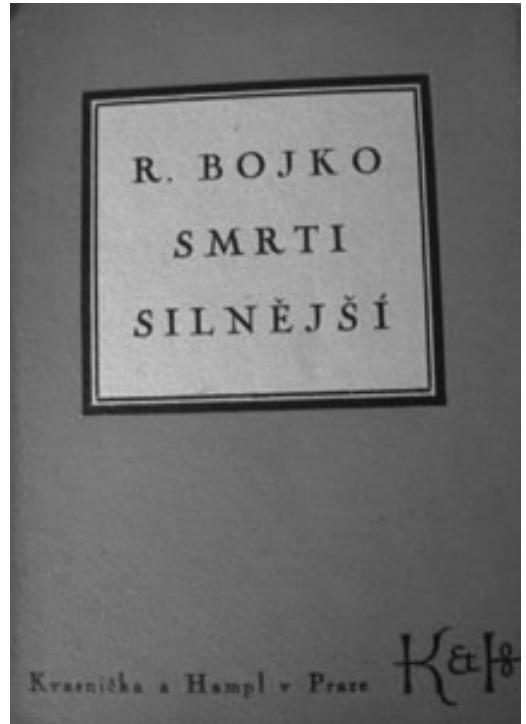
Však duch by chtel sém ojoy ede casiglat:
Je ilovak nre, kdysi semná rad,
kdysi nestovine doreá napried
přichoda lepi lidkosti.

Napajeda 27. 4. 1948. Horak - Dujta

Rukopis básně „Napajedlím“.

Přebaly knih R. Bojka. |

Přebaly knih R. Bojka. |

Mezi Horákovy koníčky, kromě literární činnosti, patřily dlouhé procházky v přírodě po okolí nebo rodinné výlety do Beskyd a na Slovensko⁴⁰. Později trávil dovolenou na léčebných pobytech v lázních v Jáchymově nebo v Teplících nad Bečvou. V roce 1936 navštívil i Jugoslávii. Měl rád práci na zahradě, především kosení trávy. S přáteli v kavárně u Látalů (později Dělnický dům) si občas zahrál šachy nebo karty. K jeho nejbližším přátelům v Napajedlích patřili ředitel cukrovaru dr. Cyril Seifert, lékař dr. Richard Würz, řezník Josef Kohn a členové Sokola.⁴¹

Za svou dlouholetou práci byl A. Horák v roce 1945 jmenován čestným občanem města Napajedla. Slavnostní diplom s obrazem Napajedla mu byl předán 2. května 1946 při slavnosti pořádané na jeho počest v zasedací síni radnice.⁴²

Dne 30. 3. 1947 mu pak město uspořádalo v místním sále Sokolovny oslavu 70. narozenin. Slavnosti se kromě oslavence a jeho rodiny zúčastnili představitelé a zástupci různých organizací a široká veřejnost. Na slavnostním matiné si oslavenec vyslechl různé projevy, poslechl si pěvecký oddíl Sokola a zaposlouchal se do slov svých veršů *Můj kraj, Nový domov, Napajedla, Pro tuto zem, Bratře dbej!* K této příležitosti vydal přípravný výbor oslav tiskem a vlastním nákladem brožuru „70 let R. Bojka“. Jeden výtisk s podpisy přípravného výboru v přepychové kožené vazbě byl věnován jubilantu.⁴³ V rozhlasě promluvil o životě a díle Aloise Horáka také spisovatel František Kožík.⁴⁴

Na A. Horáka se v Napajedlích nezapomnělo ani po jeho smrti. K 100. výročí básníkovy narození 31. 3. 1977 se konal u jeho hrobu pietní akt, kterého se zúčastnila básníková rodina. Kulturní vložku zajistila Základní škola Napajedla. Ve školním roce 1979–1980 místní kroužek Klub mladých čtenářů Plamínek o R. Bojkovi vypracoval putovní výstavu, která získala jedno z prvních míst v soutěži literárních kroužků Klubu mladých čtenářů.⁴⁵ U příležitosti 120. výročí narození odhalil 29. března 1997 Muzejní klub a TJ Sokol Napajedla pamětní desku na domě č. 99 na Palackého ulici, ve kterém A. Horák bydlel a tvořil.⁴⁶

Bohatý veřejný i umělecký život Aloise Horáka končí 22. prosince 1952, kdy umírá na mozkovou mrtvici. Jeho tělesné ostatky jsou uloženy v rodinném hrobě v Napajedlích, na kterém se nachází básníkův epitaf.

*Postůj, poutníče, pomně,
že šel jsem pozorně, skromně
s údivem, s vroucí vděčností
před krásou světa se skláněje –
zachycen v každé hodině
za ruku, za šat naděje
doufal vždy, miloval, vztahoval prudce
po pravdě, poznání ruce,
vzdával se s důvěrou, dětinně
Bohu a věčnosti,
Mučené zemi, rodině*

Poznámky:

- ¹ Bedřich Beneš Buchlovan charakterizoval Bojkovo rodiště jako kraj, kde se chléb dobývá z kame- nité půdy, kde nezraje víno a zpěv a kde ženy nejsou majoleny, kraj náboženských hloubalů, horlitelů a kazatelů. Viz KOL. AUTORŮ: *Sedmdesátiny R. Bojka*, s. 9.
- ² Osobní fond R. Bojka, uložený v soukromém osobním archivu.
- ³ PÍŠKOVÁ, M.: *Modlitba za mé dílo R. Bojko*. Napajedla: Město Napajedla, Muzejní klub v Napa- jedlích, 1997, s. 35.
- ⁴ *Táž*, s. 33.
- ⁵ Osobní fond R. Bojka, uložený v soukromém osobním archivu.
- ⁶ *Tamtéž*.
- ⁷ *Povídkami, básněmi a překlady přispíval také do časopisů: Moravsko-slezská revue (od 1908), Lid. noviny (od 1909), Novina (od 1909), Zvon (od 1909), Čes. kultura (od 1912), Zlatá Praha (od 1913), Večery Lid. novin (1913-14), Cesta (od 1918), Lípa (od 1918), Naše země (příloha Moravsko-slez- ského sborníku, 1918), Čas. Černá země (od 1924), Lit. rozhledy (1928 autobiografická stať Básník smrti silnější), Pískle v trní (1929), Kolo (1937). Viz FORST. V.: Lexikon české literatury. 1. díl. Osobnosti, díla, instituce A–G. Praha: Academia, s. 265 a PÍŠKOVÁ, M., s. 35.*
- ⁸ R. Bojko o sobě. *Pražské noviny* 8. 4. 1937.
- ⁹ *Poslanec za stranu realistickou, za války člen Maffie. Udržoval styky s J. Zeyerem, A. Sovou, O. Bře- zinou, A. Jiráskem ad. Byl i členem řádu Augustiánů Starobrněnského kláštera. Viz Státní okresní archiv Zlín, f. Archiv města Napajedla 1421–1945 (1951), inv. č. 27.*
- ¹⁰ *Státní okresní archiv Zlín, f. MěNV Napajedla, inv. č. 187.*
- ¹¹ *Tamtéž*.
- ¹² Osobní fond R. Bojka uložený v soukromém osobním archivu.
- ¹³ *Stanovy Spořitelny města Napajedel byly schváleny 10. října 1899. Slavnostně byla spořitelna otevřena 1. ledna 1900. Viz PÍŠKOVÁ, M.: Napajedla v letech 1850–1989. In: Napajedla. Příroda, dějiny, kultura. Napajedla: Město Napajedla, 1998, s. 127.*
- ¹⁴ PÍŠKOVÁ, M.: *R. Bojko. Modlitba za mé dílo*. Napajedla: Město Napajedla, 1997, s. 34.
- ¹⁵ *Tamtéž*.
- ¹⁶ *Státní okresní archiv Zlín, Tělovýchovná jednota Sokol Napajedla, inv. č. 77.*
- ¹⁷ *Tělovýchovná jednota Sokol byla založena v roce 1892. První starostou byl zvolen JUDr. Roman Zapletal. Viz více v knize VYKOUKAL, M.: 110 let Tělocvičné jednoty Sokol Napajedla. Napajedla: Tělocvičná jednota Sokol Napajedla, 2002, 21 s.*
- ¹⁸ *Státní okresní archiv Zlín, f. Tělocvičná jednota Sokol Napajedla, inv. č. 1.*
- ¹⁹ *V osobním fondu R. Bojka lze nalézt projevy k různým akcím Sokola nebo i pohřební projevy.*
- ²⁰ *Napajedelské noviny, 1997, roč. 2, č. 3, s. 4.*
- ²¹ KOL. AUTORŮ: *Sedmdesátiny R. Bojka. Uherské Hradiště: Knihárna Karla Hylského, s. 21.*
- ²² PÍŠKOVÁ, M.: *Modlitba za mé dílo R. Bojko*. Napajedla: Město Napajedla, Muzejní klub v Napa- jedlích, 1997, s. 34.
- ²³ *Modlitby víry a lásky (1912, rozšířené vydání 1922), Zbytečný (1. díl 1916, 2. díl 1917), Naše večery (1917), O boha, život a můj lid (1919), Prosté květy (1924), Smrti silnější (1927), Na tichém ostrově (1929), Jejich život (1937), Ze dna k věčnému (1948).*
- ²⁴ *Význam iniciály R. není známý. V autorově pozůstalosti lze nalézt označení Richard či Rudolf Boj- ko, které však pisatelé R. Bojkovi přidávali omylem.*
- ²⁵ Osobní fond R. Bojka uložený v soukromém osobním archivu.

- ²⁶ PÍSKOVÁ, M.: Modlitba za mé dílo R. Bojko. Napajedla: Město Napajedla, Muzejní klub v Napajedlích, 1997, s. 7.
- ²⁷ ŠALDA, F. X.: *Kritické projevy 9 (1912–1915)*. Praha: Čs. spisovatel, 1954, s. 41.
- ²⁸ „Zbytečný je nečistý. Jsou v něm místa holé, suché prózy, právníckého řečnění. Styděl jsem se, stydím zaň, ale dnes si říkám, že to vlastně bylo první třebaš nezdařené zvolání proletářské poesie.“ Viz *Pražské noviny* 8. 4. 1937. Uloženo v soukromém osobním archivu R. Bojka.
- ²⁹ *Národní osvobození*, 31. 3. 1937.
- ³⁰ Osobní fond R. Bojka, uložený v soukromém osobním archivu.
- ³¹ *Tamtéž*.
- ³² *Tamtéž*.
- ³³ Muzeum Napajedla, f. Osobnosti města.
- ³⁴ BOJKO, R. *O boha, život a můj lid*. 1. vyd. Přerov: Obzor, 1919, s. 228.
- ³⁵ *Tamtéž*.
- ³⁶ *Bože, věřím; Za noci; V hodině úzkosti; Jarní procházka; Po létech; Evropo*. Viz BOJKO, R. *O boha, život a můj lid*. 1. vyd. Přerov: Obzor, 1919, s. 228.
- ³⁷ *Tamtéž*.
- ³⁸ Osobní fond R. Bojka, uložený v soukromém osobním archivu.
- ³⁹ Muzeum Napajedla, f. Osobnosti města.
- ⁴⁰ *Od roku 1928 byl členem Klubu československých turistů*. Viz osobní fond R. Bojka uložený v soukromém osobním archivu.
- ⁴¹ *Tamtéž*.
- ⁴² Osobní fond R. Bojka uložený v soukromém osobním archivu a Státní okresní archiv Zlín, f. Archiv města Napajedla 1491–1945 (1951), inv. č. 28.
- ⁴³ Státní okresní archiv Zlín, f. MěNV Napajedla, inv. č. 187.
- ⁴⁴ *Pásmo o R. Bojkovi se vysílalo i během jeho 60. a 65. narozenin*. Viz Osobní fond R. Bojka uložený v soukromém osobním archivu.
- ⁴⁵ Osobní fond R. Bojka, uložený v soukromém osobním archivu a Muzeum Napajedla, f. Osobnosti města.
- ⁴⁶ *Napajedelské noviny*, duben 1997, roč. 2, č. 4, s. 4.

Staňte se světovými podnikateli aneb Motivace v baťovském systému

*/ Become World-Wide Entrepreneurs
/ or, Motivation in Baťa Company Structure*

Hana Kuslová

Abstract:

The expansion of Baťa Company was inherently linked to personal development of its co-workers. The management therefore put a great emphasis on their continuous motivation, which took various forms.

Baťa slogans were the most visible part of motivation as they were displayed publicly. Inner motivation was far more varied.

High salary was, most probably, the greatest temptation. To achieve the best possible results, co-workers were also motivated by a promise of a share in the profit. Bad work of one member of a workshop reflected on the whole workshop, thus all co-workers strived to be as efficient as possible and in that sense they checked the work of one another and influenced one another. They were encouraged to think about their work all the time and suggest improvements and innovations.

The company made it possible for their co-workers to achieve personal growth and enabled them to gain further education but at the same time the company urged them to make use of these opportunities.

We could therefore sum up that important parts of motivation in Baťa Company structure were financial reward, individual responsibility for the company prosperity, trust in one's co-workers, praise by the boss, but, above all, the opportunity to reach out from the workshop as far as the highest places in the company management.

Keywords:

Baťa, motivation, profit and loss sharing, self-government, Baťa slogans, entrepreneurial principle, system of management

(Základ příspěvku přednesen na semináři Motivace v baťovském systému ve Zlíně v září 2015.)

V jednom z projevů k mladým mužům Tomáš Baťa řekl: „Vycházejme z názoru, že celý svět byl stvořen proto, aby sloužil nám, a my jsme se narodili, abychom sloužili celému světu. Dělejme třeba sebenepatrnější věc, ale dělejme ji nejlépe na světě.“ (BAŤA, T. 1932, s. 155)

Baťovský systém řízení byl založen zaprvé na přísné decentralizaci a za druhé na skutečné odpovědnosti stanoveného spolupracovníka za daný úkol, dílnu či oddělení. Nejmenší samostatně hospodařící složka byla pouze tak veliká, aby ji mohl řídit jediný vedoucí.

Postupně byla vytvořena důmyslná soustava vnitropodnikových formulářů, od dílenských převodek a výkazů až po centrální účetnictví, kalkulace a rozpočty. Hlavním cílem bylo zajištění nejvyšší efektivity a produktivity práce a tím prosperity koncernu.

Nejdůležitějším rysem baťovského systému však byla pružnost, s níž dokázal reagovat na problémy a změny vnějších i vnitřních podmínek a rychle se přizpůsobit nové situaci.

Péčí o spolupracovníky se zabývalo osobní oddělení. I v této oblasti existovala série formulářů od dotazníků pro uchazeče o práci přes různé typy kartoték až po prosperitní tabulky a psychotechnické a zdravotní testy.

Jan Antonín Baťa řekl v Národní politice 3. května 1934: „Dbáme, aby byl každý

vhodně umístěn. Měsíc je zapracováván v některém oddělení a pak posuzujeme, je-li pro něho zaměstnání zdravé. Neosvědčí-li se na jednom místě, přijde na jiné, kde mu lépe svědčí zdraví. Jsou lidé, se kterými se tak zabýváme i rok.“

Nebyla to charitativní činnost, zdravý a spokojený zaměstnanec mohl podávat dobré pracovní výkony. Ale žádná firma na světě neměla tak kvalitní systém sociální a zdravotní péče, tudíž užitek byl nesporně oboustranný.

Růst podniku byl neodmyslitelně spjat s růstem spolupracovníků. Stejně jako růst podniku měl být neustálý a trvalý, osobnostní růst spolupracovníků měl být celoživotní a komplexní.

„Každý člověk má síly a schopnosti, aby mohl konati nějakou samostatnou a užitečnou práci. ... Každý však je musí v sobě probouzeti a cvičiti, chce-li v životě vykonati veliké a všem lidem prospěšné činy.“ (BAŤA, T. 1932, s. 132) Tato slova Tomáše Bati jsou otištěna ve výroční zprávě Masarykovy pokusné školy ve Zlíně z roku 1931. Podněcování spolupracovníků a nejen jich k neustálému zdokonalování své práce, vzdělání, života i osobnosti byla základním pilířem postupu firmy Baťa.

Baťovská hesla byla všudypřítomnou součástí firemní strategie. Byla umístěna na tovární zdi, v prodejních, dílnách i veřejných prostorech. Obracela se na jednotlivé skupiny spolupracovníků, ale i na širokou veřejnost. Věnovala se konkrétním tématům, ale používala i formulace nadčasové a zdánlivě s výrobou vůbec nesouvisející. Hesla doporučovala neustálý rozvoj osobnosti v oblasti duševní (Vědění je moc, Výsledky jsou obrazem myšlení, Myslete, nedřete) i tělesné (Silnější tělo víc poslouchá), zároveň však varovala před pouhými teoretickými poznatky (Zkušenosti nekoupíš, Vzdělání před hloupostí nechrání). Šířila myšlenky služby veřejnosti (Zdvořilost nic nestojí, ale mnoho platí, Žebrák či boháč – zákazník). Vybízela ke spolupráci a pomoci spolupracovníkům (Vychovávej nástupce, Moudrý se učí od každého), radila neustrnout, ale překonávat překážky (Obtíže dělají chlapa, Děkuj svým odpůrcům, že tě drží ve střehu!). Vyzývala k neustálému zlepšování dosažených výsledků (Neboj se novot!, Překonávej minulost), zavrhovala otálení, váhavost a odklady (Den má 86 400 vteřin, Odklad – nepřítel úspěchu, Čas a příležitost nečekají). Nabádala nebát se nových smělych myšlenek (Dnes fantazie, zítra skutečnost). Přesvědčovala, že každý jednotlivec má svůj osud ve svých rukou (Budoucnost taková, jakou si jí uděláš, Jen nejlepší – dobré pro tebe).

Nikdo nemá tolik fantazie, kolik jí skuteční budoucnost. Toto heslo je jasným příkladem skutečnosti, že firma Baťa neomezovala své působení pouze na výrobu obuvi. Ačkoliv proč by nemohlo toto heslo motivovat i spolupracovníky v této oblasti. Například modeláře k návrhu neobvyklého modelu, výzkumníka k vyvinutí nového typu laku, koželuha k nové metodě povrchové úpravy kůže? Podstatou jeho významu je ubezpečení, že myšlenky, které se dnes zdají příliš neuvěřitelnými, výstředními a nereálnými, budou v budoucnosti brány jako naprostá samozřejmost a jejich výsledky se budou našim potomkům zdát stejně všední, jako nám se jeví kombajn na sklizení obilí a našim dávným předkům připadal pluh. Důležité je ovšem slovo skuteční, protože firma Baťa vždy zdůrazňovala činy a výsledky. Pouhá myšlenka, byť sebebrilantnější, neznamena nic, pokud se jí člověk nepokusil uskutečnit a nepřešel od slov k činům, neboli od teorie k praxi.

Většina baťovských hesel, možná že všechna, jsou využitelná i dnes. Bude se lišit

způsob jejich využití, podoba jejich představení zájmovým skupinám a metoda používaná k jejich šíření. Jejich obsah a smysl je nadčasový.

Hesla byla nejviditelnější částí motivace, protože byla představována veřejně. Vnitřní firemní motivace byla mnohem různorodější.

Podnikatelský princip Tomáše Bati lze shrnout do tří stručných bodů:

- Nízké ceny
- Vysoké mzdy
- Přiměřený zisk

Tomáš Baťa je vyslovil ve svých projevech a článcích mnohokrát:

„Veliký pokrok ve výrobě založen jest na drobných zlepšeních, projevujících se při každém kroku a pohybu člověka. V továrně mají usilovati o pokrok veškerí zaměstnanci, ovšem nejvíce podnikatel sám.

Tuto největší překážku překoná podnikatel, který pochopí, že jest povolán k tomu, aby zisky pocházející z pokroku výroby, spravedlivě rozděloval ihned mezi dělnictvo, zákaznictvo a závod.“ (BAŤA, T. 1932, s. 111)

Vysoké mzdy byly možná největším lákadlem nových spolupracovníků. U firmy Baťa nikdy nechyběli zájemci o práci. Někteří z nich nastupovali do práce přímo s úmyslem vydělat si peníze, aby si mohli koupit hospodářství nebo založit vlastní živnost či firmu. Vysoké mzdy ovšem byly pouze jednou součástí systému řízení a nebyly zadarmo. Tomáš Baťa v dílně na rámovou obuv řekl 17. října 1918, tedy těsně před koncem 1. světové války a vznikem samostatného Československa: „V našem závo-

1. kurs uchazečů pro zahraničí, 30. léta 20. století, fotoarchiv MJVM. |

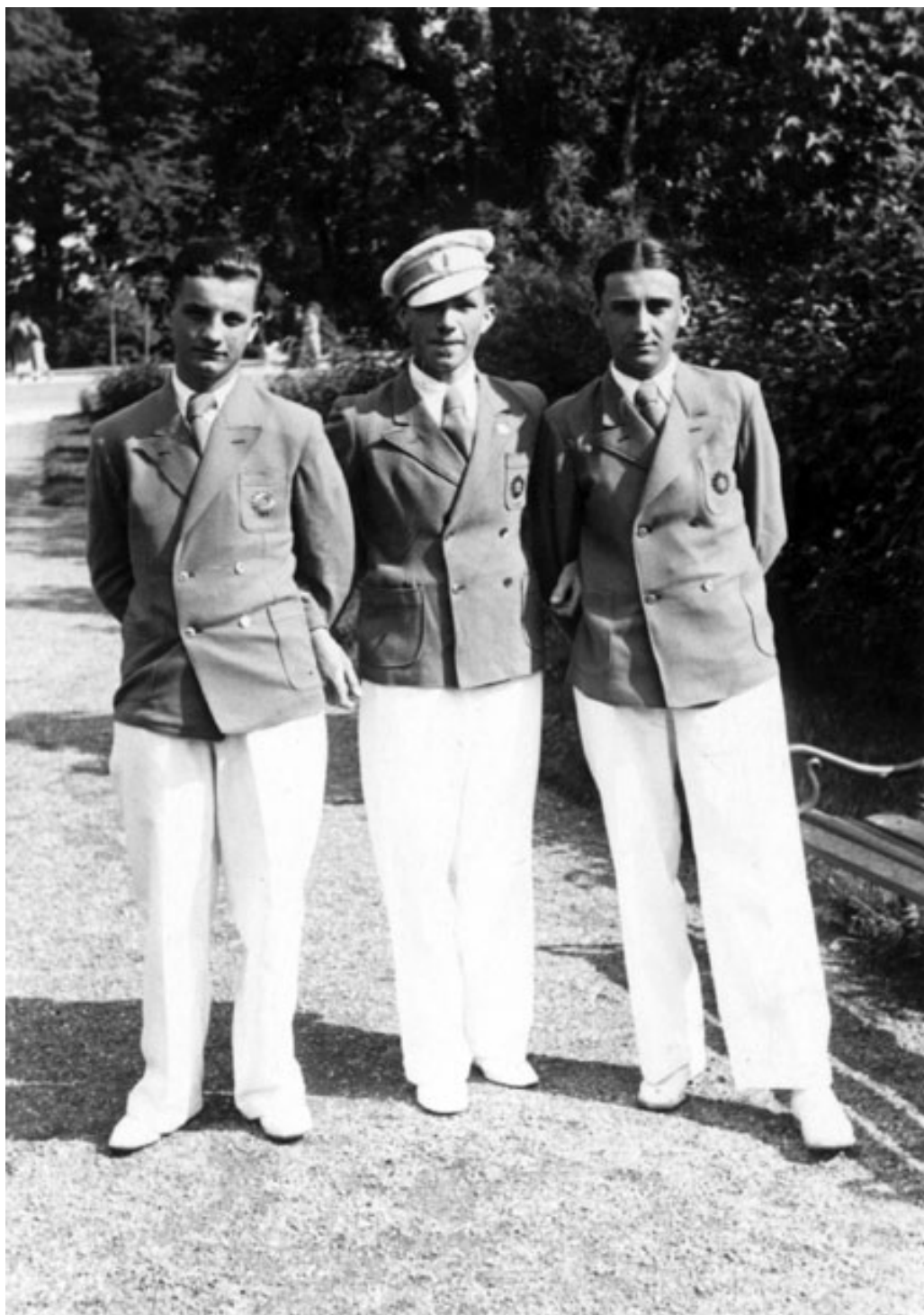
dě nutno vyrobiti veliké množství obuvi, aby bylo lze vyplatiti vám všem a zřízcům mzdy a dodavatelům zaplatiti účty za dodané zboží. Potřeba obuvi jest sice velmi značná, ale obuv nelze odbýti, poněvadž všichni obchodníci vhodili flinty do žita. Jsou tak moudří, že vědí, že výrobky budou den ode dne levnější a proto se obávají něco koupiti, aby neztratili. Jiní obávají se plenění, jiní ztratit na dráze atd. Naši cestující dělají velice těžko obchody; než se vrátí ze své cesty, naleznou již doma dopis od obchodníka, který žádá, aby se koupené zboží nezasílalo. To nás donutilo, abychom rozšiřovali síť našich prodejen, neboť naše rezervy kapitálu jsou již úplně vyčerpány a my bychom nemohli dále vyráběti, poněvadž by nebylo lze vyplatiti mzdu, ani našim dodavatelům za suroviny. ... Pochopíme-li všichni, jak důležité je to pro nás všechny, kteří chceme usnadniti svoji práci i postavení ostatních obyvatelů tím, že jim dodáme dokonalé a pokud možno levné výrobky, pak jistě tento těžký úkol zdoláme. Musí pochopiti každý z nás, že blahobyt jednoho každého závisí od toho, zda každý udělá svoji práci tak, aby jí druhý mohl potřebovati“.

V roce 1922 podnikl Tomáš Baťa razantní čin pod heslem Baťa drtí drahotu. Firma Baťa snížila ceny obuvi na polovinu. Zároveň snížila mzdy dělníků průměrně o 40 procent, současně jim ale dodávala základní potraviny a životní potřeby za poloviční ceny. Tato akce vyprázdnila sklady obuvi, které praskaly ve švech, umožnila nákup surovin a novou výrobu.

Od roku 1924 začal Tomáš Baťa proměňovat ve skutečnost svoji soustavu řízení, která se skládala ze tří základních pilířů. Byly to účast na zisku a ztrátě, samospráva dílen a technologická racionalizace. První dvě součásti byly velmi úzce propojeny a začaly se postupně zavádět v roce 1924. Účast na zisku a ztrátě znamenala, že každý spolupracovník měl podíl na zisku podniku, který odpovídal výkonu jeho dílny,

1. máj 1936 - mladí muži ve slavnostních uniformách v průvodu. Fotoarchív MJVM. |

Absolventi strojnické školy, 1936. Fotoarchiv MJVM. |

ale zároveň měl povinnost uhradit svůj podíl na ztrátě, pokud by jeho dílna nepracovala dobře. Tomáš Baťa tuto skutečnost vyjádřil takto: „Poskytujeme vám účast na zisku ne snad proto, že bychom cítili potřebu vydat nějaké peníze mezi lidi, jen tak z dobrého srdce. ...

Chceme docílit toho, aby boty byly ještě lacinější a aby dělníci ještě více vydělávali. ...“ (BAŤA, T. 1932, s. 59)

Přitom ovšem Tomáš Baťa dbal o to, aby zavedený systém byl co nejsrozumitelnější a každý ze spolupracovníků se bez problémů orientoval ve výsledcích své dílny:

„Já hledal však takový způsob účasti zaměstnanců na zisku, aby jim bylo lze vybudovati samosprávu dílen.

Tento způsob podmiňovalo:

- 1. Aby vyúčtování dosaženého zisku bylo provedeno v době co nejkratší, tedy týdně,*
- 2. aby si účastník mohl svoji účast vypočítati sám,*
- 3. aby se účast vztahovala na malé oddělení tak, aby každý zaměstnanec mohl býti zúčastněn na správě dílny.“ (BAŤA, T. 1932, s. 62)*

Jak je zmíněno výše, samospráva dílen s účastí na zisku a ztrátě úzce souvisela. Spolupracovníci byli motivováni k co nejlepšímu výkonu příslibem účasti na zisku, měli přehled o denních výkonech dílny a každého jednotlivce v ní. Špatná práce člena dílny ovlivňovala celou dílnu, takže všichni spolupracovníci měli zájem, aby každý z nich odváděl co nejvyšší výkon a v tom smyslu se navzájem kontrolovali a ovlivňovali. Výkon dílen se promítal do výkonu oddělení, etáže, budovy i celého závodu. Tak byli postupně motivováni všichni: „Samospráva dílny jest nejen lacinější, ale také lepší. Nikdo nemůže tak dobře věděti, co mi v práci vadí, jako já to vím, konaje ji. ...

Budování továrny v Batatubě, 40. léta 20. století. Fotoarchiv MJVM. |

Pravého úspěchu docílíme, až naučíme lidi řídití svoji práci, a to bude tím snadnější, čím větší prospěch z toho budou mítí. Dosavadní naše zkušenost nás učí, že jest těžší naučiti lidi samostatně myslítí, než je naučiti poslouchati.“ (BAŤA, T. 1932, s. 63)

Třetí součástí baťovské soustavy řízení byla technologická racionalizace důsledně uplatňovaná od roku 1927: „Vyráběti levně a dobře znamená uskutečňovati nemožnosti: snižovat cenu a zvyšovat hodnotu, zvyšovat denní mzdu při snižování mzdy za jednotku, zvyšovat výkon a snižovat námahu práce. Taková výroba potřebuje nejvyššího využití strojů. A má-li se státi základem pro zvyšování blahobytu, potřebuje strojů stále dokonalejších.“ (BAŤA, T. 1932, s. 315)

Technologická racionalizace však neznamenalala pouze nákup a zavádění stále nových strojů do výroby. Sami spolupracovníci byli neustále vybízeni, aby nad svou prací přemýšleli a sami navrhovali zlepšení a inovace. Byly pořádány pravidelné májové soutěže o nejlepší dílnu. Firma vypisovala soutěže o zlepšovací návrhy konkrétních procesů a za návrhy, které přispěly k větší efektivitě výroby, byli jejich autoři odměňováni.

Soustava řízení Tomáše Bati, která byla za jeho nástupce Jana Antonína Bati stále rozpracovávána a zdokonalována, se nevztahovala pouze na oblast výroby. I v prodejnách a dalších odděleních byly uplatňovány její základní principy. Ze vzpomínek baťovských prodavačů vyplývá, že roli hrály i další prvky, které zcela jistě působily také ve výrobě. Prvním z nich osobní příklad: „Našel [Tomáš Baťa] plno nedostatků jak ve výkladech, tak i v prodejně, hlavně pokud se úpravy a zásobování týkalo.

Zavolal vedoucího a nechal si předložit prosperitu i skladní výkaz. Čísła mluví – a mluvila i ve vzpomínaném případě. Malé tržby, velký sklad, vysoký počet nehybných druhů, ve výkladě ani jeden pár té obuvi, která ležela na skladě delší čas, v regálech řada neprodejných velikostí, zatím co běžná čísla chyběla – jedna chyba za druhou.

Panu vedoucímu nebylo třeba víc povídat. Poznal, v čem chyboval a kde je těžší jeho neúspěchu.

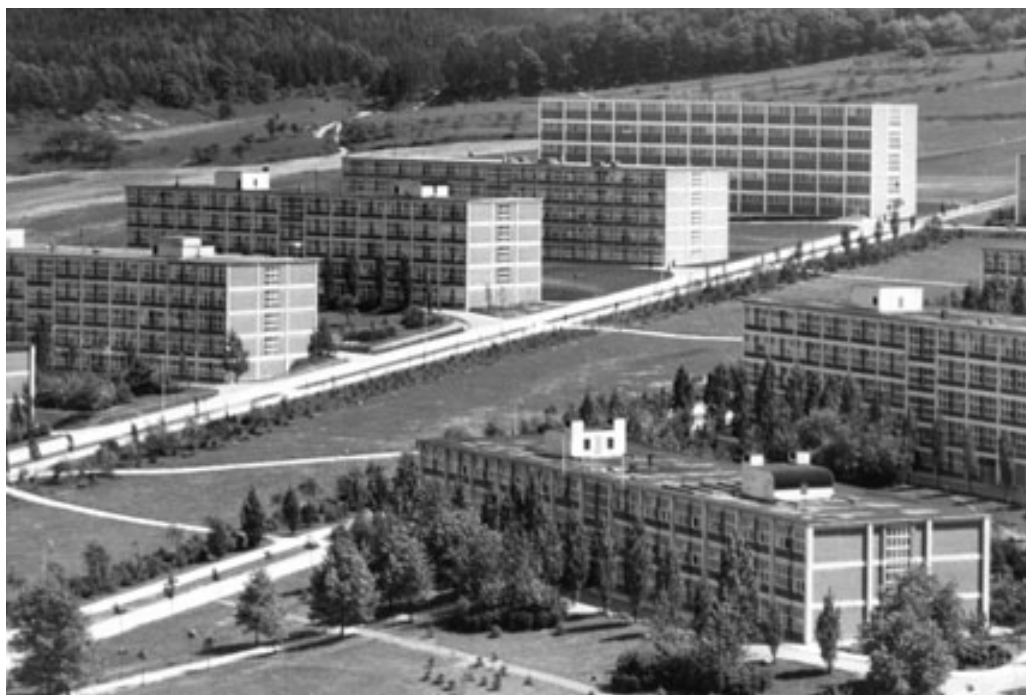
Tomáš Baťa se ovšem nespokojil pouhou prohlídkou. Ptal se, kdo a kdy prodejnu posledně kontroloval, kdo odpovídá za rayon a po obdržení informací nařídil, aby do prodejny byli okamžitě seznáni okrskáři. Zde je na místě poučil, jak se mají podobných chyb vyvarovat, a nařídil, aby sami všechny nedostatky odstranili.

Práce byla rozdělena na úseky, každý dostal přidělenou určitou část a pan šéf osobně dohlížel, jak si v práci vedou. Čistily se regály, prováděla se kvalitní kontrola skladu, přearanžovával se výklad, v regálech se ukládalo zboží podle druhů a sortimentů, jiní měli na starosti přesnou inventuru, další prováděli objednávku podle scházejících čísel – prodejna se vlastně obrátila vzhůru nohama.

A když ji pan šéf opouštěl, bylo všechno, ale opravdu všechno v nejlepším pořádku.

Po příjezdu do Zlína použil šéf nabytých zkušeností k zavedení rady zlepšení a zdokonalení, zejména pokud se týkalo zásobování.

Důvodem pro všechnu tuto práci byla opět snaha posloužit každému zákazníkovi v prodejně tím nejlepším a splnit všechna jeho přání, pokud šlo o obuv.“ (KNAP 2014, s. 21–22)

Internátní čtvrť ve Zlíně, 1939. Fotoarchiv MJVM. |

Karneval Bafa, 1932. Fotoarchiv MJVM. |

Písemné maturity absolventů Baťovy školy práce - strojařů, červen 1940. Fotoarchiv MJVM.

Pohled na jeden z výkladů firmy Baťa Domu služby v Praze 22. 11. 1936. Fotoarchiv MJVM.

Propagace bezmotorového létání při letní sportovní slavnosti, 1937. Fotoarchiv MJVM. |

Sklad spodkových kůží firmy Baťa - měření a vykreslování kůží, 1924-6. Fotoarchiv MJVM. |

Skupina bafovců při odjezdu do USA, 1939. Fotoarchiv MJVM. |

Zařizování dílen továrny v Belcampu - šicí dílna, 1939. Fotoarchiv MJVM. |

Druhým byla pochvala: „Stejně jako dovedl být šéf přísný ve svém rozhodování, byl uznalý ke každému, kdo chápal práci tak, jak si to on sám přál. Poznal jsem to nejednou a jeden takový příklad mám dodnes v živé paměti.

Přijel k nám jedenkrát znenadání z Prahy, prošel rychle celou prodejnu a sám se věnoval obsluze zákazníků. Dovedl opravdu jedinečně prodávat, měřil zákazníkům nohy a snažil se vyplnit všechna jejich přání. Všiml si i při práci všeho, co se děje kolem něho, a zejména mu nešlo nic z počínání prodavačů. Věděl prostě o každém jejich kroku. A když odcházel a se všemi se loučil, zastavil se u každého u prodavačů, poklepal mu na rameno a na samém odchodu povídá: „Dobře to děláte, jsem s vámi se všemi spokojen.“

Rozzářené tváře nás všech a časté vzpomínání na jeho slova svědčily o tom, jak se nás všech jeho pochvala dotkla.

Být pochválen šéfem – to už něco znamenalo!“ (KNAP 2014, s. 21–22)

Třetím bylo vyslovení důvěry: „Bylo to na jaře v roce 1925, když jsem se zapracoval do základních poznatků, souvisících s prodejem. Poté jsem prošel kurs, složil zkoušky a byl určen za vedoucího pro prodejnu v Mladé Boleslavi. Sbalil jsem si tedy věci a odjel do svého nového působiště. Zde ne mě čekal – k mému překvapení – telegram se strohým rozkazem, abych ihned odjel do Zlína. A bylo-li tohle velké překvapení, čekalo ne mě ve Zlíně jiné a ještě větší. Zavedli mě k šéfovi a ten prohlásil: „Budete se starat o prodejní oddělení Čech!“ Hlava se mi nad tím povýšením zatočila. Byl jsem tenkrát úplným zelenáčem a šéf mě povolává k tak odpovědnému úkolu.

Pamatuji se na první konferenci, která se brzy potom konala na Smíchově a již se šéf osobně zúčastnil. Představil mě tehdy všem přítomným, mezi nimiž byli obchodvedoucí mnohem starší a zkušenější. Dívali se na mne všichni jaksi divně a ty jejich pohledy neušly samozřejmě šéfově pozornosti. Prohlásil náhle všem přítomným: „Kdo z vás se cítí schopen zastupovati místo vedoucího prodejního oddělení Čech?“ – Nastalo dlouhé ticho. Ani jedna ruka se nepozvedla, nikdo z přítomných se nehlásil.

Tomáš Baťa pokračoval ve své řeči: „Tak vidíte, je mezi vámi řada zkušených spolupracovníků a nikdo si netroufá převzít na sebe takovou odpovědnost. A tak jsem si vybral sám tady toho mladého Mlýnka. Ten si tu práci troufá zastat, i když je to proti vám chlapec. Vy se práce bojíte, on se o ni hlásí. A já mu v ní budu svou radou nápomocen!“ (KNAP 2014, s. 21–22)

Samozřejmě i zde hrála důležitou úlohu motivace finanční: „Krátkce po svém nástupu do rychle rostoucích zlínských závodů jsem odejel do Polska, kde jsem ve světové válce působil jako voják. Mým úkolem bylo nakupovat tam kůže. Procházel jsem se ve Varšavě a zajímal se pochopitelně o vystavenou obuv. Ve všech obchodech jsem našel jedinou obuv. Dřeváčky, které byly prodávány za přemrštěné, neúměrně vysoké ceny. Vzpomněl jsem si, že jich máme ve zlínských skladech velké množství. U nás, kde již byla prodávána kožená obuv, ležely ladem a nikdo je nechtěl. Zašel jsem proto, do řady obchodů a ptal se, zda nemají o dřeváčky zájem. V několika dnech jsem získal množství objednávek a v krátkém čase byl zlínský sklad vyprodán. Volal jsem proto teprve centrálu a oznámil, že máme odbytiště. Pan šéf se se mnou spojil a spustil: „Co vy vlastně v tom Polsku děláte? Přijedte okamžitě do Zlína.“

Rozkaz je rozkaz a já jej splnil, jak se jen nejrychleji dalo. Byl jsem ihned uveden k Tomáši Baťovi. Vypytoval se, jaké je vlastně moje zaměstnání. Chlubil jsem se, že

jsem zaměstnán v prodejně, mimo to jezdím po světě jako nákupce a v případech s dřeváčky, že jsem vystupoval též jako prodavač. „Víte, když si člověk sedne na dvě židličky, tak obyčejně z jedné spadne,“ zchlادil pan šéf moje vyprávění.

„Hleďte se ihned rozhodnout, v kterém oboru chcete pracovat a pak se do práce pořádně pusťte, ať to jako bařovec někam dotáhnete.“

Jako dnes vidím pana šéfa v té chvíli. Nebylo ještě 7 hodin, pan šéf se v kanceláři právě nechal holit a při tom se se mnou bavil.

Když jsem mu vyprávěl o tom, kterak došlo k prodeji dřeváček, bylo vidět, že ho věc velmi zajímá: „Jak jste jen, chlape, přišel na takovou myšlenku,“ řekl mi uznale, vytáhl bloček a napsal mi na lístek jako odměnu poukázku na 30.000 K.“ (KNAP 2014, s. 21–22)

Poslední vzpomínka shrnuje hned několik významných složek motivace v bařovském systému, finanční odměna, osobní odpovědnost za prosperitu podniku, důvěra ve spolupracovníka a pochvalu šéfa.

Nutno ovšem na závěr říci, že všestranný rozvoj osobnosti nebyl jen právem, ale i povinností. Firma umožňovala svým spolupracovníkům profesní růst a další vzdělávání, ale zároveň po nich vyžadovala, aby nabídek využívali. Byl-li spolupracovník vyslán do ciziny, bylo jeho povinností zvládnout jazyk země, v níž měl působit. Byl-li zařazen do nového oddělení, ať už výrobního, prodejního či kteréhokoliv jiného, bylo jeho povinností nejen zvládnout jeho chod, ale snažit se o další zdokonalování práce: „Chcete být vůdci práce mnoha spolupracovníků. Chcete-li s nimi vybudovat závod, vybudujte nejdříve sebe.“ (KNAP 2014, s. 21–22)

Základními složkami motivace v bařovském systému první třetiny 20. století byly tedy finanční odměna, osobní odpovědnost za prosperitu podniku, důvěra ve spolupracovníka a pochvala šéfa, ale především možnost dosáhnout z dílny až na nejvyšší stupně vedení podniku.

Firmní motivace vycházela z hlavní myšlenky podnikání firmy Bařa. Alfou a omežou její činnosti byla přece služba veřejnosti. Jedno z bařovských hesel zní: Služ druhým – poslouž si sobě. A Tomáš Bařa je takto rozvíjí: „Zjistil jsem toliko, že veliký závod vybudovat lze nejlépe, když podnikatel vytkne si za cíl sloužit zákazníkům a zaměstnancům, protože jen tak lze dosáhnout, aby zákazníci a zaměstnanci sloužili jemu, tj. jeho věci, jeho myšlence. Takto vyhne se podnikatel velikým ztrátám, kterými jest celá naše průmyslová činnost zatížena až k zoufání. Jen tak umožní podnikatel, aby se rozvinuly všechny mravní hodnoty zaměstnance a aby zaměstnanec pracoval v podniku ne jinak, nežli jako kdyby byl sám majitelem.“ (BAŘA, T. 1932, s. 280)

A Jan Antonín Bařa shrnul význam spolupráce takto: „Spolupráce není klid, je to boj, je to ušlechtilé závodění k jedinému cíli: k zlepšení člověka, k zlepšení lidské společnosti, k zlepšení podniků, k vyloučení zbytečných ztrát, a to sjednocením a harmonisací sil.

Proto je spolupráce mravně i hospodářsky výš než třídní boj a proto má lepší výsledky pro všechny.

Nemusíme se bát budoucnosti. Spoluprací dokážeme všechno. Není však čas na hádky, na průtahy a na uhýbání problémům. Potřebujeme pracovat a spolupracovat, a to hned.“ (BAŘA, J. A. 1936, s. 131)

Literatura:

Autorský tým zaměstnanců firmy Bafa 1990: Bařův systém řízení. Impuls a. s. Praha.

BAŘA, J. A. 1936: Spolupráce. Zlín.

BAŘA, J. A. 1939: Průmyslové město. Zlín.

BAŘA, T. 1932: Úvahy a projevy. Zlín.

CEKOTA, A. 2004: Geniální podnikatel Tomáš Bařa, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Zlín.

KNAP, J. 2014: Tomáš Bařa ve vzpomínkách našich prodavačů. Zlín.

KONČITÍKOVÁ, G. a kol. 2015: Stopami Tomáše Bati, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, fakulta managementu a ekonomiky. Zlín .

KONČITÍKOVÁ, G. 2015: Podnikové vzdělávání, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Georg Žilina.

KŘEČEK, S. 2015: Má dáti – dal. Účtoval jsem u Bařů. Nadace Tomáše Bati ve spolupráci s Univerzitou Tomáše Bati. Zlín.

RYBKA, Z. 1999: Základní zásady Bařova systému pro podnikatele a vedoucí pracovníky. Edice TOKO A/S. Praha.

STRÍTESKÝ, M. 2003: Tvůrčí odkaz Tomáše Bati současným podnikatelům. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Zlín.

ZELENÝ, M. 2001: Cesty k úspěchu: Trvalé hodnoty soustavy řízení Bařa. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, fakulta managementu a ekonomiky. Zlín.

Edukace mladých žen v rámci filozofie firmy Baťa a.s. do roku 1945

| *Education of Young Women in the Framework of Baťa Company*
| *Philosophy up to the Year 1945*

Gabriela Culík Končítíková

Abstract:

Bafa Company started developing their own educational system as early as 1904. At that time, however, any courses were only random educational events aimed at momentary needs of the company, mostly in the field of engineering. Education was casual, short-term, and mostly in the form of short practical courses that were to help the employees to acquire skills necessary for new technological methods in the production. Only in 1918, when the School for New Employees was founded, we can talk about the company's attempt to provide systematic education through specialised institutions. It needs to be said that the term 'school' had, in the framework of Bafa Company management, various meanings. Even sets of training courses, or one of courses, would be called school. We can talk about a school in the sense of long-term and regular education only from 1918; even the School for New Employees would, from today's point of view, be considered rather a course than a school. It was a training course. The school in the real sense of the word was founded by the company only in 1925, when Bafa School of Work for Young Men was established. The main objective of this educational institution was to ensure the company had enough qualified young co-workers, the education of who was directly linked to the company needs and practical skills required by Bafa company. Students of this school were known as young men. Four years later, in 1929, the company concluded, that to complement young men, who acquired general education and are financially independent, it is also necessary for women to be equally well educated and independent. In reaction to this conclusion, the company established Bafa School of Work for Young Women. The objective of this school was to prepare young women for life in the dynamically developing town, whose ambition was to become the biggest footwear producing metropolis in the world. The aim of this research is to map education of these women and its influence on their later activities in the society. The research is based on using predominantly two methods, namely the method of oral history and the method of analysing historical data. Between 2009 and 2017, 44 surviving witnesses, women who had been educated in Bafa School of Work for Young Women before 1945, took part in this research.

Keywords:

Bafa School of Work for Young Women, Bafa, Tomáš Bafa, Bafa system of management, education, gender, upbringing

Představení výzkumu

Výzkum zaměřený na fenomén mladých žen probíhá již od roku 2009 a jeho cílem je mapovat vliv edukace někdejších mladých žen v Baťově škole práce na jejich pozdější život. Výzkum využívá převážně dvou výzkumných metod, a to metody orální historie a metody analýzy historických dat. Metoda orální historie je nástrojem pro mapování osobních výpovědí žen, které jakožto někdejší mladé ženy absolvovaly Baťovu školu práce. Jejich autentické výpovědi dosvědčují a osvětlují archivní zdroje, které představují fungování Baťovy školy práce. Osobní výpovědi pamětnic také pomáhají pochopit vliv Baťovy školy práce na život jedince a jednotlivé vazby mezi vzděláním – společným bydlením na internátech – prací v továrně.

Výzkum využívá dále metody analýzy historických dat, tato metoda je převáž-

ně využívána při analyzování archivních dokumentů, které jsou základem výzkumu. Tyto dokumenty jsou převážně součástí fondů Státního okresního archivu Zlín. Tento archiv ve svých fondech spravuje podnikový archiv firmy Baťa. Tyto fondy nabízejí podrobnou dokumentaci vztahující se ke každodennímu fungování Baťovy školy práce do roku 1945. Celkově tedy výzkum vychází z analyzování primárních zdrojů a osobních zkušeností přímých účastníků.

Do výzkumu bylo skrze metodu orální historie v letech 2009–2017 zapojeno 44 absolventek Baťovy školy práce. Tyto ženy absolvovaly Baťovu školu práce pro mladé ženy do roku 1945 a své studium zakončily úspěšným absolutoriem na této škole.

Poslání Baťovy školy práce pro mladé ženy

Baťova škola práce byla založena v roce 1929, tedy čtyři roky po založení Baťovy školy práce pro mladé muže. Obecně se traduje, že tato instituce vznikla jako reakce na potřebu zajistit pro mladé muže stejně vzdělané mladé ženy. Ze společenského hlediska je možné principiálně s tímto tvrzením souhlasit, avšak není možné opomenout fakt, že Tomáš Baťa a všeobecně firma Baťa silně uznávala rodinu jako základ společnosti a považovala za nutné vytvářet ve své firmě takové prostředí, které podporuje vznik zdravé rodiny. Za zdravou rodinu byla z dobového hlediska považována taková rodina, ve které muž a žena zaujímají stejně důležité postavení. Již na základě této myšlenky není možné souhlasit s omylem, který se ve společnosti traduje, že Baťova škola práce vychovávala vzdělané hospodyně. Tato informace zapřičiňuje, že pohled na mladé ženy jakožto vzdělané hospodyně vyznívá poněkud pejorativně. Jedná se však pouze o desinformaci, která vychází z neznalosti filozofie vzdělávání mladých lidí ve firmě Baťa (SOkA Zlín, H1134 – 10, e.č. 1271, p.č. 002).

Cílem firmy Baťa nikdy nebylo vychovat vzdělané hospodyně, ale ukázat mladým dívkám možnosti, které jim nabízí dynamicky se rozvíjející metropole a firma. Představit možnosti, které nabízí moderní svět a naučit tyto mladé ženy se v tomto světě orientovat a žít. Cílem edukace mladých žen bylo vychovat dostatečně emancipovanou ženu, která si však uvědomuje důležitost roli ženy, a to nejen ve společnosti, ale zejména v roli manželky a matky (SOkA Zlín, H1134 – 10, e.č. 1274, p.č. 037).

Poslání a kurikulum školy pro mladé ženy

První vzdělávací instituce tohoto druhu vznikla ve Zlíně, následně pak v dalších tzv. baťovských městech. Cílem této školy bylo vzdělávat mladé ženy, a to na základě využití stejných principů, jako v Baťově škole práce pro mladé muže.

Bez ohledu na to, odkud mladá žena pocházela, musela bydlet na firemních internátech. Bylo zcela běžné, že se na jedné světnici (dobový pojem) potkala děvčata z různých koutů republiky s těmi, která pocházela přímo ze Zlína. Bydlení na internátech bylo podmínkou pro studium na Baťově škole práce. Jednotlivé složky nebylo možné oddělit, protože společně tvořily celkové hodnocení působení mladé ženy u firmy Baťa (GARLÍKOVÁ 1998).

Baťova škola práce pro mladé ženy nebyla pouhou reakcí na to, že mladý muž potřebuje stejně vzdělanou mladou ženu, ale také na skutečnost, že samy dívky začaly poptávat vzdělávání ve firmě Baťa. Principiálně nebylo možné obě instituce sloučit, ačkoliv obě vycházely ze stejné filozofie, jejich účel byl odlišný (HAJNÝ 2010).

Přijetí na Bařovu řkolu práce pro mladé řeny

Bařova řkola práce pro mladé řeny se při svém zaloření již nemusela potýkat se stejnou nedůvěřivostí, jako tomu bylo, kdyř vznikla Bařova řkola práce pro mladé muže. V roce 1929 již veřejnost věděla, ře firma Bařa nenabízí mladým lidem pouze vzdělání v oboru řvec, ale všeobecné vzdělání, které je podpořeno zaměstnáním v továrně a zajiřtěním ubytování na internátech.

K přijetí bylo nutné absolvovat tzv. psychotechnické zkoušky, ty byly složeny ze všeobecných vzdělávacích testů, testů pozornosti, testů logického myřlení a testů ověřujících zručnost uchazeče. Přijetí bylo dále podmíněno zdravotní prohlídkou a doporučením z měřřanské řkoly. Celkové zhodnocení vhodnosti uchazeče k přijetí posuzovala přijímací komise.

Pokud byla uchazečka ke studiu přijata, byla uzavřena tzv. studijní smlouva mezi ní, jejími rodiči a firmou Bařa. Jedním z bodů této dohody bylo například také ujednání, ře se mladá řena zavazuje nepřijímat od rodiny řádné dary a podpory po čas svého pobytu na internátu a zároveň se také zavazuje, ře své úspory, plynoucí z práce pro firmu, nebude využívat k podpoře své rodiny, ale využije je k zabezpečení vlastní budoucnosti (SOKA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1887, p.č. 001).

Přijímací zkoušky probíhaly větřinou dva dny, v pozdějších letech se možnost absolvovat je, rozšířila i do dalších měst. Zkoušky bylo možno absolvovat v téměř každém větřím městě, ve kterém byla prodejna firmy Bařa. V pozdějších letech (1931/1932) byl do přijímacího procesu na Bařovu řkolu přidán ještě jeden mezistupeň, ve kterém bylo nutno podat řádost, zda vůbec může mladá dívka vyplnit přihlářku řádající o možnost absolvovat přijímací. Tento mezistupeň byl vyústěním situace, kdy se řádosti o přijetí nřkolinásobně překračovaly kapacitu řkoly (KONČITÍKOVÁ – KAŘPÁRKOVÁ 2011).

Bařova řkola práce pro mladé řeny nabízela dívkám jedinečnou možnost rozhodnout o své budoucnosti. Řkola vznikla v době, kdy bylo ještě zcela běžné, ře vliv na výběr životního partnera měli rodiče a majetkové poměry. Pokud byly majetkové poměry rodiny nedostačující, musela se dívka mnohdy podvolit vůli rodičům a vzít si majetného manřela, bez ohledu na vlastní vůli. Firma Bařa nabízela dívkám vzdělání, ubytování a práci, která jim zajistila dostatečný příjem, který je osvobodil od nutnosti mít dostatečné věno, nebo se provdat za movitého partnera. Firma Bařa nabízela mladým dívkám možnost volby a svobodu. Zájem o vzdělání na Bařově řkole práce pro mladé řeny mnohonásobně převyšoval kapacitu této instituce, přestože vzdělání bylo spojeno s přířným internátním režimem a náročnou prací v továrně (Bařova řkola práce, Klub ABŘ).

Život na internátě

Život na internátě se řídil téměř totožnými pravidly, jako tomu bylo u mladých mužů. Pamětníci hodnotí život na internátech jako polovojenský a jejich hodnocení není nikterak přehnané. Stejně jako pro mladé muže, platil i pro mladé řeny přířný řád, který musely všechny dívky respektovat. Rozložení světnic nabízelo jen skromné prostory pro uskladnění vlastních věcí, bylo tedy zcela samozřejmé, ře větřina oděvů zůstávala v kufu pod postelí. Internátní místnost s kapacitou 21 dívek nabízela pouze jednu společnou řatní skřín na kabáty, dva stoly a čtyři řidle. Ke studijním úče-

lům byly zřízeny učebny. Jak již bylo zmíněno, režim byl opravdu náročný, zejména z hlediska přísné organizace času (KONČITÍKOVÁ in KAŠPÁRKOVÁ 2010).

V ranních hodinách se na ně vztahoval obdobný režim, jako na mladé muže. Brzký budíček (v 5.55 hodin), následná rozcvička (u mladých žen se netrvalo na rozcvičce venku, za jakéhokoliv počasí, jako u mladých mužů, ale byl k ní využíván i společenský prostor internátů), následovala hygiena, úklid světnice a odchod na snídani. Mladé ženy také podléhaly kontrole vychovatelek, které dohlížely na to, aby mladá žena reprezentovala nejen sebe, ale také firmu Baťa. Dresscode mladých žen nebyl předepsán, měl být však vkusný. Zejména se dbalo na celkovou čistotu a upravenost. Po odchodu z internátu následovala snídaně v mladoženské jídelně na Obchodním domě, po snídani odcházely mladé ženy do továrny. Jako pro všechny ostatní spolupracovníky firmy i pro ně platila pracovní doba od sedmi do dvanácti hodin, následně pak dvouhodinová obědová přestávka. Tato přestávka měla sloužit převážně k odpočinku a zřejmě byla využívána k dokončení plnění denního plánu (SOka Zlín, H1134 – 9, p.č. 0677).

Práce trvala do 17.00 hodin. Po té odcházely mladé ženy na internát, večeři a do Bařovy školy práce. Večerka se během let lišila, většinou však trvala do 21.45 hodin. Po té bylo možné využívat pouze studovny. Život na internátu byl součástí celkového hodnocení mladé ženy u firmy Baťa, byl hodnocen a bodován, a to jak individuálně, tak také skupinově. Ten způsob společného soužití naučil mladé ženy zejména kooperaci, odpovědnosti a řádu (SOka Zlín, H1134 – 9, e.č. 1887, p.č. 001).

Desatero mladé ženy:

1. Rozumná.
2. Ukázněná.
3. Čtnostná.
4. Upřímná.
5. Odvážná.
6. Pracovitá.
7. Čistotná.
8. Jednoduchá.
9. Přítelkyně všech.
10. Vždy dobré a veselé myslí.

Práce v továrně

Mladé ženy, stejně jako mladí muži, absolvovaly povinné zapojení do práce v továrně, která byla náročná. Z hovorů s pamětnicemi, někdejšími absolventkami Bařovy školy práce, jasně vyznělo, že práci v továrně i život na internátě vnímaly mladé ženy odlišně, než mladí muži. Pracovní tempo i polovojenský život byly pro ženy mnohdy náročné a vzpomínají na něj jako na skutečnost, kterou bylo nutné překonat (KONČITÍKOVÁ 2015).

První rok strávila většina mladých žen v šicích a obuvnických dílnách. Jak vyplynulo ze studia archivních dokumentů, firma nepředpokládala, že by zde ženy pracovaly delší dobu, ale bylo podmínkou, že každá žena musela v dílně strávit minimálně šest měsíců a vyzkoušet různé pracovní pozice. Tato skutečnost měla zajistit, aby měla

Mladé ženy. Archiv Klubu Absolventů Baťovy školy práce, 2013. |

žena pochopení pro práci manžela a dokázala akceptovat skutečnost, že po práci nemusí mít vždy manžel dobrou náladu, protože je práce na dílně vysilující. Tato podmínka vycházela z celkové filozofie firmy, která se následně promítala například do systému karierního růstu (vedoucím dílny se nemohl stát člověk, který dokonale neovládal většinu pracovních úkonů apod.). Empirickou zkušenost jedince s konkrétní činností považovala firma za nejlepší prostředek, jak pochopit práci ostatních (SOKA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1213, p.č. 0138).

Práce v továrně byla hodnocena a bodována. Vedoucí dílny úzce spolupracoval s internátní vychovatelkou a přednášející z večerních kurzů. Na dílně se hodnotila dochvilnost, pracovitost, zručnost, pilnost, schopnost kooperace a další.

Po prvním roce práce v továrně se mohly mladé ženy zapsat do dalších kurzů, které zajišťovaly dostatek pracovních sil na pozice jako zapisovatelka, telefonistka, knihovačka apod. Během těchto kurzů se často zapojovaly přímo do těchto oddělení na konkrétní pracovní místa, nemusely tedy nutně pracovat pouze ve výrobě.

Za práci v továrně náležela mladým ženám vždy mzda, a to hned od prvního týdne. Veškeré náklady si musela každá žena hradit sama, ze svého výdělku. Znalost hospodaření byla základním elementem výchovy mladých žen (viz dále v textu).

Práce v továrně byla osmihodinová, většinou se dbalo na to, aby byl dodržován pouze pětidenní pracovní týden. Z rozhovorů s pamětnicemi však vyplynulo, že v případně nutnosti někdy pracovaly i v sobotu, ale pouze ve výjimečných případech (SOKA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1213, p.č. 0138).

Schopnosti a povahové znaky:						Známka
Stupně bodoování	1	2	3	4	5	
Chování	Chvalitebné	Uspokojivé	Zákonné	Méně zákonné	Nezákonné	
Výkonnost v práci	Velmi dobrá	Dobrá	Dostačuje	Slabá	Nedosta- tečná	
Jakost práce	Bez- vadná	Dobrá	Prů- měrná	Nedbalá	Špatná	
Chápavost	Rychlá a účinná	Snadná	Pomalá	Těžká	Nechá- pavý-á	
Odpo- vědnost	Velmi svědo- mitý-á	Spolehlivý- á	Neod- střed- ný-á	Lehko- myslný-á	Nezod- povědný-á	
Poznámky						
Dne _____						
Podpis představeného						

1444 7-39 (84)

Hodnocení mladé ženy na dílně. MZA, SOkA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1213, p.č. 0138. |

Vzdělávání mladých žen v rámci Bařovy školy práce

Výuka na Bařově škole práce byla zaměřena převážně na humanitní předměty, ekonomické a společenské. Zvláštní postavení měla výuka cizích jazyků. V rámci studijních osnov bylo povinné studovat dva cizí jazyky, většina mladých žen však zavládala studium tří i více cizích jazyků a to v rámci dobrovolných kurzů. Studium na Bařově škole práce pro mladé ženy bylo čtyřleté.

Časová dotace na výuku se během let výrazně lišila. Představený výzkum se zaměřil na komparaci mezi lety 1929–1939, v tomto časovém období vzrostla až trojnásobně. V prvních letech probíhala výuka čtyřikrát týdně, a to v časové dotaci jedné vyučovací jednotky, která trvala 40 minut. V průběhu let se rozšířila, délka časové jednotky zůstala zachována.

První vyučovací jednotka trvala od 18.40 hod. do 19.20 hod., druhá vyučovací jednotka se konala od 19.25 hod. do 20.05 hod. Dva večery v pracovním týdnu (pracovní týden u firmy Bařa byl v rozsahu dnů pondělí až sobota, volným dnem byla pouze neděle) měl každý ročník BŠP pro mladé ženy volno.

Studium bylo zpoplatněno, a to ve výši 1 Kč za jednu vyučovací jednotku. Školní pomůcky, studijní materiály atd. si musela každá mladá žena hradit sama.

Komparaci jednotlivých ročníků a představení učebních osnov znázorňují následující tabulky (SOkA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1213, p.č. 0143).

Jméno a příjmení _____ rok narození _____ oddělení _____ práce _____

Číslo	Znak	1. stupeň	2. stupeň	3. stupeň	4. stupeň	Celkové body
	<u>Beduje komise.</u>					
1.	Celkový vzhled	velmi dobrý	dobrý	málo vřidný	odpuzující	
2.	Úpravnost	vzorná	vkusná	málo dbalá	neupravená	
3.	Chování	velmi slušné	slušné	nejistá	neslušná	
4.	Vystupování	hrdý	přímý	bojovný	zášurný	
5.	Mluva	vybraná	vřidná	neurovnaná	hrubá	
6.	Úsudok	pohotový a přesný	přesvědčivý	nesamostatný	zášurný	
7.	Ctížádostivost	vysoká ofie	ctížádostivá	nedokazuje se	bez ofie	
8.	Žte	hodnotné knihy	bez výběru	lehkou žetbu	nežte	
	<u>Beduje vychovatelka.</u>					
9.	Osobní čistota	velmi pečlivá	pečlivá	málo pečlivá	nedbalá	
10.	Pořádek ve věcech	dekorný	dobrý	maly	nepořádná	
11.	Společnost hledá	povznášející	jen pro zábavu	nevybírá	špatnou	
12.	Poměr k závodě	vřidná	přátelská	nejasná	nespolahlivá	
13.	Poměr k představeným	ochotná	poslušná	ponížená	neupřimá	
14.	Poměr k sobě rovným	družná	snářlivá	samotářka	úskočná	
15.	Poměr k mužům	dbalá ofi	nezadá ofi	lehkomyslná	podléhá mužům	
16.	Životopráva	ukázněná	špřimá	národná	požitkářka	
17.	Hospodaření	šetrná	rozumně vydává	rozhazuje	dělá dluny	
18.	Školní prospěch	výborný	dobrý	dostatečný	nedostatečný	
19.	Nadění	velmi nadané	nadané	málo nadané	nechápná	
20.	Sebevzdělání	snářlivá	využívá přiležit.	málo snahy	nevzdělává se	
21.	Citlivost	vyrovnaná	citlivá	přecitlivělá	tupá	
22.	Vřie	průběžná	důsledná	podmájná	slabá	
23.	Volný čas využívá	oudře	žinná	málo	zahálí	
24.	Šport a těles.výchova	vytrvalá	jednostranná	pohodlná	nezapjímá se	
	<u>Beduje vedoucí.</u>					
25.	Poměr k práci	naděná	přesná	povrchní	nedbalá	
26.	Vykonnost	rychlá a přesná	přiznivá	ponalá	líná	
27.	Jakost práce	velmi dobrá	dobrá	nestojná	špatná	

Podpisy komise:

Podpis vychovatelky:

Podpis vedoucího:

Celkové hodnocení mladé ženy. MZA Brno, SOKA Zlín, H1134 - 9, e.č. 1213, p.č. 0143.

První ročník

První ročník zahrnoval základní vzdělávací předměty, jako byla Matematika, Český jazyk a Cizí jazyk (z dobových dokumentů je možné zjistit, že povinný byl německý jazyk, další jazykové vzdělání bylo možné prostřednictvím kurzů). Dále obsah vzdělání prvního ročníku zahrnoval společenskou výchovu, hospodářskou výchovu, hudební výchovu a tělesnou výchovu. Během let se rozložení předmětů příliš nezměnilo, ale došlo k výraznému navýšení časové dotace. Došlo také k oddělení předmětů Německý jazyk a Hospodářská výchova. V počátcích Bařovy školy práce byla výuka cizích jazyků implementována v rámci konkrétních předmětů, v pozdějších letech (od školního roku 1933/1934) se vyčlenila na samostatný předmět. Studium cizích jazyků se mladé ženy věnovaly v rámci dobrovolných kurzů (SOka Zlín, H1134 – 9, e.č. 1213, p.č. 0143).

1929

I. ročník – týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929

První den	Německý jazyk a Hospodářská výchova
Druhý den	Vzdělávací četba
Třetí den	Německý jazyk a Společenská výchova
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tab. 1: Týdenní rozvrh předmětů I. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929.

1939

I. ročník – hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939

Německý jazyk	3 hodiny
Český jazyk	3 hodiny
Počty	2 hodiny
Společenská výchova	2 hodiny
Tělesná výchova	1 hodina
Hudební výchova	1 hodina
Celkem	12 hodin týdně

Tab. 2: Týdenní rozvrh předmětů I. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939.

Druhý ročník

V rámci druhého ročníku byly do studijních osnov zahrnuty předměty Zdravověda a Šití. V předmětu Zdravověda byly mladé ženy seznámeny se základy anatomie lidského těla. Cílem tohoto předmětu bylo také poučit mladé ženy o jednotlivých etapách lidského života, jako je pohlavní zralost, těhotenství, porod, šestinedělí a období menopauzy. Součástí výuky bylo také objasnění základních prvků zdravého a kvalitního života, jako je pohyb, zdravá strava, dostatek spánku, kvalita bydlení, oblečení a životní filozofie. Předmět Zdravověda obsahoval přednášky o základních hygienických návycích a jejich nepostradatelné funkci v životě člověka.

Cílem předmětu Šití bylo naučit mladé ženy zručné práci s šicím strojem, tak aby

byly schopny si samy ušít moderní a vkusné oblečení, oblečení na děti či manžela nebo doplňky do domácnosti. Mimo jiné výuka šití zahrnovala tzv. „modistství“, tedy nauku o módě, trendech a vkusu v odívání a v neposlední řadě také nauku o tvorbě střihů (SOKA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1220, p.č. 0176).

1929

II. ročník – týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929

První den	Německý jazyk a Zdravověda (po půl roce Společenská výchova)
Druhý den	Šití
Třetí den	Německý jazyk a Vzdělávací četba
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tab. 3: Týdenní rozvrh předmětů II. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929.

1939

II. ročník – hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939

Německý jazyk	3 hodiny
Český jazyk	2 hodiny
Společenská výchova	1 hodina
Zdravověda	1 hodina
Šití	3 hodiny
Hudební výchova	1 hodina
Tělesná výchova	1 hodina
Celkem	12 hodin týdně

Tab. 4: Týdenní rozvrh předmětů II. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939.

Třetí ročník

Třetí ročník byl zaměřen na celkový kulturní rozvoj mladé ženy. Součástí výuky byly také pravidelné návštěvy v rodinách výše postavených žen, kulturních akcí, divadla, kina atd. Součástí výuky byl předmět Kulturní rozpravy, později v roce 1939 se předmět nazýval Kulturní výchova. Dalším předmětem věnujícím se kultuře byl předmět Bytová kultura. Mladé dívky se měly naučit vkusnému uspořádání bytu a domácnosti a umění vytvořit hezký a vkusný domov (SOKA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1220, p.č. 0176).

1929

III. ročník – týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929

První den	Německý jazyk a Rodinná výchova
Druhý den	Šití šatů
Třetí den	Německý jazyk a Kulturní rozpravy (po půl roce Bytová kultura)
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tab. 5: Týdenní rozvrh předmětů III. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929.

1939

III. ročník – hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939

Německý jazyk	3 hodiny
Rodinná výchova	1 hodina
Společenský výchova	1 hodina
Bytová kultura	1 hodiny
Kulturní výchova	1 hodina
Šití	3 hodiny
Hudební výchova	1 hodina
Tělesná výchova	1 hodina
Celkem	12 hodin týdně

Tab. 6: Týdenní rozvrh předmětů III. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939.

Čtvrtý ročník

Čtvrtý ročník se od předešlých lišil pouze výukou vaření. Vaření bylo součástí volnočasových kurzů, které mohly mladé ženy navštěvovat ve svém volném čase. Proto se jako povinný předmět objevuje Vaření až ve čtvrtém ročníku výuky.

Předmět Vaření byl rozdělen do několika tematických celků:

- Vaření lidové stravy – jednalo se o vaření levné, chutné a výživné stravy, která měla být každodenní domácí stravou.
- Strava pro nemocné děti – recepty a příprava odlehčené a jemnější stravy.
- Příprava pohoštění pro hosty.
- Přípravy slavnostních pokrmů (SOkA Zlín, H1134 – 9, e.č. 1220, p.č. 0176).

1929

IV. ročník – týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929

První den	Německý jazyk a Kulturní rozpravy
Druhý den	Vaření
Třetí den	Německý jazyk a Rodinná výchova
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tab. 7: Týdenní rozvrh předmětů IV. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929.

1939

IV. ročník – hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939

Německý jazyk	3 hodiny
Rodinná výchova	1 hodina
Společenský výchova	1 hodina
Kulturní výchova	1 hodina
Vaření	6 hodin
Hudební výchova	1 hodina
Tělesná výchova	1 hodina
Celkem	14 hodin týdně

Tab. 8: Týdenní rozvrh předmětů IV. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939.

Charakter mladé ženy byl dále formován prostřednictvím výchovných složek, které prostupovaly skrze výše vyjmenované předměty. Patřily mezi ně:

- Výchova ke ctězdosti.
- Výchova k pravdivosti a pravdomluvnosti.
- Výchova k ukázněnosti.
- Výchova k občanským ctnostem.
- Výchova k sociálnímu cítění.
- Rodinná výchova.
- Výchova k hospodárnosti.

Edukace mladých žen byla všestranná a připravovala ženy nejen na role manželek a matek, ale zejména na to, aby svůj život prožily plnohodnotně a naplněně.

Základ edukace – Výchova k hospodaření

Samostatnou kapitolou ve vzdělávání mladých žen byla výchova k hospodaření. Hospodaření, znalost domácího účetnictví a sestavování osobních a rodinných finančních předpokladů bylo rámcovým tématem edukace mladých žen. Tato problematika se prolínala do všech vzdělávacích předmětů, a to bez ohledu na ročník či studijní program. Výchova k hospodaření a účetnictví byla součástí výuky vaření, šití, vedení domácnosti a plánování. Každá mladá žena byla schopna vypočítat náklady na odběr energie apod.

Ke schopnosti vést si osobní účetnictví byly mladé ženy vedeny od prvního dne své výu-

Oddělení *10431*, Vedoucí *g. Jinnický*
Práce *dozrání* Kolik týdnů u této práce .....

Příjem

Příjem	K
Mada hrubá: úkolová	259-
stáží	
mimořádná	
nemocenská	
Jiný příjem	
Výkon.....	
Sazba K.....	
Hrubý příjem celkem	259-

Vydání

	Pečaduje	Povoleno
Strava	140-	
Byt	10-	
Škola	10-	
Nemocenské-starobní	15-	
Dat	15-	
Ezekutiva		
Praní prádla	19-	
Koupání		
Paříží		
Kapesné		
<i>peněžky</i>	20-	
<i>mycí potěhy</i>	10-	
Součet vydání	239-	9
Ukládá	20-	1
Součet (= Hrubý příjem)	259-	

Poznámky: *Lilková*

	Vyúčtování úspor 1937
Saldo koncem minulého týdne	1990-
Tento týden uloženo (příspěvek)	20
.. .. vybráno (odepsáno)	
Saldo ke dni.....	2010-

Předpoklad na týden...*6*...
od...*4*...*K*... do...*9*...*10*... 19*42*... Folio 6

Ukázka ročenky mladé ženy. Archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce, 2010. |

ky. Každá mladá žena si vedla tzv. Ročenku mladé ženy. V této ročence se sledovaly týdenní příjmy a výdaje. Stejně jako jinde ve firmě i u mladých lidí se ctíla zásada, že nikdo nesmí dostat nic zadarmo. Bylo běžné, že první dva roky výuky vedl dohled nad výdaji mladého člověka jeho vychovatel. Dokonalá znalost zacházení s financemi byla základním předpokladem pro uplatnění se ve firmě (KONČITÍKOVÁ 2012). Mladá žena si měla během čtyř let naspořit okolo 30.000–50.000 Kč.

Mladoženský kroj

Stejnokroj byl svátečním oděvem mladých žen a posiloval sounáležitost k firmě. Pořízení tohoto kroje patřilo k prvním vyšším finančním výdajům každé mladé ženy. Kroj se využíval pouze při slavnostních příležitostech, jako byly kulturní či sportovní akce. Ke každodennímu odívání využívaly mladé ženy neformálního oděvu. Během let se vzhled mladoženského kroje vyvíjel a měnil, zachována však zůstala podmínka jednotnosti. Kroj neměl pouze funkci reprezentační, ale také dobře propagoval firmu. Zástupy mladých dívek, které byly upravené, vzdělané a vychované, lákaly další mladé dívky, aby se i ony staly součástí firmy Baťa. Cena kroje se pohybovala okolo 200 Kč, tedy jednoho týdenního platu.

Mladé ženy ve stejnokroji. Archiv Klubu Absolventů Baťovy školy práce, 2010. |

Závěr

Fenomén mladých žen vybudovaný firmou Baťa znamenal mnohem více než pouhou edukaci hospodyněk, jak bylo na mladé ženy mnohdy pejorativně nahlíženo. Koncept Bařovy řkoly práce nabízel mladým ženám možnost volby a osamostatnění se. V době, kdy tato vzdělávací instituce vznikla, bylo zcela běžné, že doba vzdělávání se končila pro mladé lidi ve věku 14–15 let, poté následoval start pracovní kariéry a výběr oborů byl opravdu chudý. Mladým lidem většinou nezbyvalo nic jiného, než se nechat zaměstnat v zemědělství nebo pokračovat v řemeslu svých rodičů. Uplatnění dívek na trhu práce bylo velmi složité, většinou nebylo jiné nabídky, než jít tzv. do služby, což znamenalo, že dívka fungovala jako pomocná síla v domácnosti movitější rodiny. Od dívek se také očekávalo, že se brzy provdají a přestanou být pro svou rodinu přítěží. Firma nabízela mladým ženám vše – vzdělání, ubytování a práci. Mladá dívka se tak nemusela provdat, ani nikde sloužit a zároveň přestala být závislá na finanční a hmotné podpoře rodiny. Život u firmy Baťa nabízel mladým ženám možnost volby a svobodu. Většina mladých žen si dokázala během studia naspořit dostatek financí, vzdělat se, získat vychování, naučila se fungovat v dynamicky se rozvíjející společnosti a neustále se rozvíjet.

V současné době je stále možné studovat fenomén bařovských mladých žen skrze metodu orální historie, a to prostřednictvím rozhovorů s absolventkami této řkoly. Tyto dámy jsou i přes pokročilý věk stále plny životního elánu, svou vitalitu připisují absolvování Bařovy řkoly práce. Shodně dodávají, že tato řkola je nenaučila pouze dovednostem, ale zejména schopnosti překonávat překážky a hledat v každé situaci řešení.

Zdroje:

Archiv dobových fotografií Bařovy řkoly práce. Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy řkoly práce. Uloženo ve vile Tomáše Bati.

BAŤA, T. 1932: *Úvahy a projevy*. Zlín.

Bařova řkola práce. Vydáno členy Klubu absolventů Bařovy řkoly práce u příležitosti 70. výročí Bařovy řkoly práce jako přílohu 23. Číslo ZPRAVODAJE ABŠ. Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy řkoly práce. Uloženo ve vile Tomáše Bati.

GARLÍK, V. – Garlíková, F. 1988: *Bařovy závody*. Speciální vydání pro TEDx Prague.

HAJNÝ, P. 2010: *Marie Bařová: první dáma Zlína*. Ve Zlíně: Nadace Tomáše Bati. ISBN 978–80–254–8882–9.

HORNÁKOVÁ, L. 2009: *Fenomén Baťa: zlínská architektura 1920–1960*. Zlín: Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně. ISBN 978–80–85052–77–0.

KAŠPÁRKOVÁ, S. a kol. 2010: *Vliv sociálního programu T. Bati a J. A. Bati na vzdělanost zlínského regionu. Historická tradice a současnost*. Brno: Paido, ISBN 978–80–7315–195–9.

KONČÍTKOVÁ, G. 2009: *Sociální program v podnikání Tomáše Bati zakladatele*. Bakalářská práce. Vedoucí práce Svatava Kašpárková. Zlín: FHS UTB.

LEŠINGROVÁ, R. 2010: *Bařova soustava řízení*. Uherské Hradiště: ISBN 978–80–903808–9–9.

Moravský zemský archiv – SOKA Zlín. Archivní fond A68 BAŤA. I/4 – vedoucí činitelé firmy. Pořadové číslo 00677.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. Archivní fond A68 BAŘA. I/4 – vedoucí činitele firmy. Pořadové číslo 00140.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. H1134 – 10. Archivní fond A69 BAŘA, II/6 – osobní/publikace. Evidenční číslo 001271. Pořadové číslo 002.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. H1134 – 10. Archivní fond A69 BAŘA. II/6 – osobní/publikace. Evidenční číslo 001274. Pořadové číslo 0037.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. H1134 – 9. Archivní fond Y68 BAŘA. II/5 – osobní/školsví. Evidenční číslo 1887. Pořadové číslo 01.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. H1134–12. Archivní fond C69 BAŘA, II/10 – osobní/sociální. Evidenční číslo 001131. Pořadové číslo 005.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. H1134–9. Archivní fond Y68 BAŘA, II/5 – osobní/školsví. Evidenční číslo 001220. Pořadové číslo 000176.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. H1134–9. Archivní fond Y68 BAŘA, II/5 – osobní/školsví. Evidenční číslo 001213. Pořadové číslo 000143.

Moravský zemský archiv – SOkA Zlín. H1134–9. Archivní fond Y68 BAŘA, II/5 – osobní/školsví. Evidenční číslo 001213. Pořadové číslo 000138.

Osobní archiv pamětnice doby paní Jindry Jabůrkové.

POKLUDA, Z. 2006: Sedm století zlínských dějin. Zlín: Esprint. ISBN 80–239–7200–6.

POKLUDA, Z. 2009: Ze Zlína do světa – příběh Tomáše Bati. Zlín: Nadace Tomáše Bati. ISBN 978–80–254–4591–4.

Ročenka mladé ženy. Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. Uloženo ve vile Tomáše Bati.

Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. IV/2 – Bařova škola práce. Uloženo ve vile Tomáše Bati.

Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. IV/2 – Internáty. Uloženo ve vile Tomáše Bati.

Pokus o poválečnou rekonstrukci Školy umění v letech 1945–1949

*/The Attempted Post-War Reconstruction of the School of Arts
between 1945 and 1949*

Vít Jakubíček

Abstract:

This contribution looks at the history of the School of Arts between 1945 and 1949, when the school underwent transformation into the School of Applied Arts. In spite of a number of difficulties, the institution managed, mainly thanks to its Director, František Kadlec, to become consolidated soon after the war and establish a new character, which, to a certain extent, reflected the changes in design as well as cultural and political field. The School was so able to, already within the first two years after the war, present realistic and viable programme, which was also consistent with the state trends for industrial design. In spite of these efforts, however, from the spring 1949 its activities were dampened by the state enterprise Svit, which only left a torso from the school's complex programme.

Keywords:

School of Arts, Zlín, history of educational system, education, post-war renovation

Škola umění ve Zlíně, původně batovské učiliště, sehrála důležitou pionýrskou úlohu v dějinách výuky designu v Československu. Vznik je kladen do počátku roku 1939, kdy padlo rozhodnutí o zřízení specializované školy, jejímž cílem bylo vychovat návrháře pro firmu Baťa, kteří by se věnovali oborům počínaje reklamou a konče návrhem samotného výrobku schopnému obstát na trhu (JAKUBÍČEK – MÍLEK 2015, s. 14–18). V průběhu prvních let se na půdě školy vedle obrazů a soch zrodila řada návrhů plakátů, obuvi, dekorativních předmětů a v neposlední řadě i revolverového soustruhu R 50 pro Moravské akciové strojírný, který lze bezesporu považovat za první důležitý doklad designérské práce – výsledek multidisciplinární spolupráce sochařů, konstruktérů a průmyslových lékařů.

Kromě pedagogické činnosti se škola výrazně podílela na organizaci kulturního života ve Zlíně. Pořádala výstavy (k nejvýznamnějším patřily každoroční salony soudobého výtvarného umění) a prostřednictvím své školní prodejny, která od roku 1943 sídlila na hlavním zlínském náměstí, začala distribuovat díla svých žáků a profesorů. Těmito aktivitami dokázala přispět ke kultivování vizuální kultury, navzdory složité době 2. světové války a zvyšujícím se restrikcím vůči českému národu. Patrně nejúspěšnějším ročníkem, alespoň z hlediska budoucího uplatnění absolventů, se stal ten první. Velká jména grafického a průmyslového designu jako Jan Rajlich a Zdeněk Kovář začala své studium právě v roce 1939. Do výuky dalších ročníků již zasáhla protektorátní omezení. Mnoho žáků bylo odvedeno na nucenou práci do Říše. Řada plánů a optimistických prognóz na budoucí vývoj Školy umění se tak nikdy nenaplnila.

„Bombardováním zničené dílny, jejichž trosky teprve teď začínají mizet z nádvoří a továrních ulic, nedostatek surovin a úbytek pracovních sil, opořebované strojní zařízení a v neposlední řadě i zlidštění pracovního procesu způsobilo, že celková produkce zatím nedosáhla mírových číslic.“ (RÝ 1945, s. 13) Poválečná obnova Školy umění byla podobně obtížná, jako rekonstrukce válkou poničeného závodu a celého Zlína. Dřívější studie měly tendenci bagatelizovat tuto vývojovou etapu (VAŠÍČEK 1995, s. 116–119). Cílem tohoto příspěvku je naopak prozkoumat, do jaké míry se podařilo řediteli Františku Kadlecovi navázat na původní plány z roku 1939, resp. je revidovat a upravit tak, aby byly použitelné i v poválečném turbulentním období, kdy město Zlín a celé Československo hledaly novou tvář s ohledem na společenské proměny.

Památník a Studijní ústavy, okolo roku 1938. Fotoarchiv MZA - SOka Zlín. |

Počátek rekonstrukce Školy umění můžeme sledovat již od 10. května 1945, kdy se poprvé sešel učitelský sbor. Kromě ředitele Kadlece byli jeho členy architekt Vladimír Bouček, malíři Rudolf Gajdoš, Vladimír Hroch, Josef Kousal a František Petr, sochaři Luděk Havelka, Jiří Jaška a Vincenc Makovský (AFK – ŠU). Jejich úkolem bylo reagovat na usnesení Košického vládního programu a definovat podle něj další fungování Školy umění. V souladu s ním se mělo další směřování školy orientovat výhradně na Zlín a oblasti, kde byla potřebná spolupráce výtvarníka. Úkoly vycházely z tovární výroby (v prostředí podniku Baťa pod národní správou to byla zejména výroba obuvi, strojů a zboží z umělých hmot), problematiky distribuce a reprezentace (užitá grafika, reklama, výstavnictví).

Škola měla i nadále saturovat potřeby spolupracovníků. A to jak v oblasti bytové kultury, kde byly školními dílnami již během války vyráběny v menších sériích nábytkové kusy, tak potřeby zlínské veřejnosti v oblasti veřejného umění, kde zoufale scházelo umělecké dotvoření strohé funkcionalistické architektury a jejího okolí. Rozsah oborů, jak bude naznačeno níže, byl proto na jedné straně omezen. Na druhé straně se však v mnohém daleko více přiblížil původním pragmatickým myšlenkám, s nimiž byla škola v roce 1939 zakládána.

Obnova samotné školní budovy a jejího vybavení nebyla nijak jednoduchá. Již od listopadu 1944, po bombardování Zlína spojeneckým náletem, byla prakticky v rozkladu. Část jejích prostor byla dána k dispozici oddělení tiskáren, horní patra, původní výstavní prostory, již třetím rokem sloužily jako nouzové ubytování (MZA Baťa II/5, 151). Žáci Školy umění byli začleněni do hlídek Civilní protiletectké obrany nebo

posláni na práce na zákopech v okolí Valašskomeziříčska, které měly zbrzdit postup Rudé armády dále na západ (RAJLICH 2005, s. 339). Škola se musela vyrovnat také s personálními ztrátami, například smrtí žáků Václava Chada a Mojžíra Čevely.

I přes tyto komplikace se dokázala instituce, především díky osobnosti ředitele Františka Kadlece, již brzy po válce konsolidovat a nalézt novou tvář, která do značné míry reflektovala jak proměny v oblasti návrhářské, tak i kulturněpolitické. Ve zlínském prostředí, v němž změny (ať k dobrému či zlému) probíhaly velmi dynamicky, tak byla již během prvních dvou let po válce schopna prezentovat realistický a životaschopný program, který korespondoval s celostátní orientací průmyslového výtvarnictví.

Nezanedbatelnou úlohu ve formování nové Školy umění, po roce 1945 častěji zvané uměleckoprůmyslová škola, sehráli teoretikové. Zejména někdejší ředitel Školy uměleckých remesiel v Bratislavě a jedna z předních osobností československé pedagogické avantgardy Josef Vydra, se kterým ředitel Kadlec udržoval styky již před válkou. Ve své knize *Nové povolání průmyslové výtvarnictví*, vydané v roce 1948, pak píše Josef Vydra o tehdejších potřebách v oblasti průmyslové výroby: „Dříve zdůrazňovala móda současně vedle sebe společenské rozdíly vyšších a nižších vrstev v témže prostoru. Dnes, kdy tyto vrstvy jsou skoro jednotné a stejně se šatí, zdůrazňuje především rozdíly časové! Rychle se měnit, shánět novinky a působit novými vkusnými tvary za každou cenu! (...) Zesílené tempo spotřeby průmyslových výrobků, které tu způsobuje móda, posiluje především vnitřní trh spotřeby. Má tím ovšem také význam pro export. Vnucuje průmyslu, že si všímá tvarových i estetických změn, časových názorů na vkus a přizpůsobuje se jim co možná nejrychleji. Musí si tedy hledat odborníky a spolupracovníky pro tuto novou orientaci výroby – mítí dobré modeléry a vzorkaře, ale i atelierové projektanty!“ (VYDRA 1948, s. 10)

Že je důležitá nejen produkce, ale i distribuce a prostředky, které ji podporují, bylo jasné již v počátcích Školy umění jejímu zakladateli Janu Antonínu Bařovi: „Postrádám spolupráci výtvarníků. Je to především vliv výtvarníků na tvar a vzhled zboží, kterého bychom mohli pro jeho kvalitu prodat za stovky milionů do zahraničí. Ale neprodáváme je proto, že jest špatně upraveno, špatně baleno, špatně značkováno, jsou špatné ceníky a katalogy a plakáty atd. Jsou špatné proto, že je při tomto zboží málo vkusu, který u našeho zboží schází hlavně kulturním národům na západě.“ (AFK, K) Aktuálnost tohoto pohledu i po válce potvrzují slova Josefa Vydry: „S měnicí se módou vzrůstá význam reklamy, která má za úkol zvětšit poptávku po novém zboží a také ho rychle vyprodat, než zestárne a stane se tak bezcenným. V souvislosti s módou a zvýšeným tempem výroby vzrůstá i význam dobré a vkusné reklamy, která se snaží nejen zvětšit poptávku po novém zboží, ale současně i vychovávat co nejširší vrstvy obecnstva pro zvýšený konsum nových produktů techniky a strojů i módy. Při této změně tempa výroby v čase na místo dřívějšího pomalého šíření módy v prostoru stojí bez rady i obchodník a dá se vésti reklamou. Natož teprve průměrný spotřebitel!“ (VYDRA 1948, s. 10–11)

Díky úzké spolupráci Františka Kadlece s Josefem Vydrou, na kterou po válce opět navázali, nová koncepce Školy umění korespondovala právě s těmito potřebami. Po personální obměně a doplnění pedagogického sboru tak zlínská uměleckoprůmyslová škola mohla již ve školním roce 1946/1947 představit tyto obory: průmyslo-

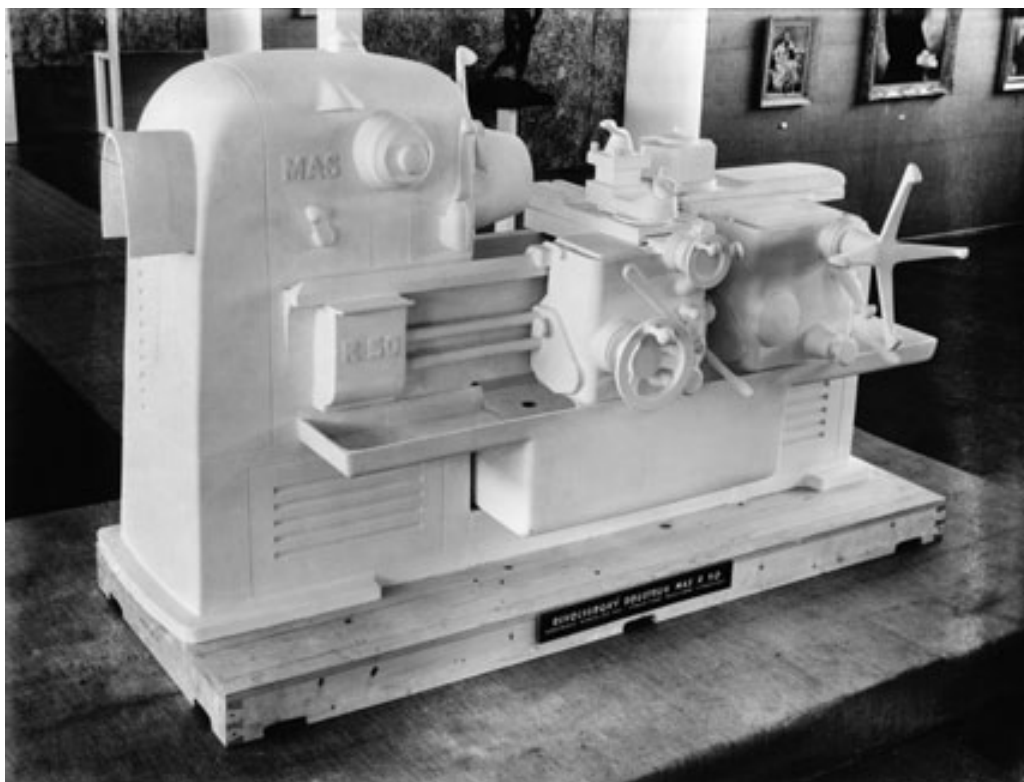

Jan Antonín Bafa při prohlídce II. Zlínského salonu s architekty Františkem Lýdií Gahurou a Františkem Kadlecem. Fotoarchiv MZA.

vá grafika, reklama a propagace, aranžerství a výstavnictví, obuvnické modelářství a móda, modelářství nových hmot, kamenictví a kamenosochařství, keramika. V průběhu následujících dvou let se počítalo s rozšířením školy (resp. vybudováním nové školní budovy) a tím pádem i navýšením počtu jejích programů o další čtyři. Uvažovalo se o výuce bytové kultury, oděvnictví, návrhářství strojů a nástrojů a o sklářském oboru. „Všechna odvětví mají svůj základ, z něhož vycházejí a k němuž se navracejí, v praxi národního podniku Bafa ve Zlíně nebo v průmyslových podnicích kraje valašsko-slováckého a sousední Hané.“ (PAVLÍK 1946, s. 4)

Vzhledem k novým oborovým specializacím došlo k několika změnám struktury výuky.

V první etapě (1939–1945) se Škola umění skládala ze čtyřleté uměleckoprůmyslové školy a dvou let tzv. speciálky pro nadané žáky. Výuka byla rozdělena na tzv. obory malířské, zaměřené na propagační grafiku (plakáty, značky, tiskoviny), dekorativní a monumentální malbu (barevná okna), scénografii, výstavnictví a tzv. sochařské, zaměřené na navrhování dekorativních předmětů (vázy, popelníky), tvor-

Návrh revolverového soustruhu MAS R 50 sochaře Vincence Makovského, vystavený na V. Zlínském salonu v roce 1940. Fotoarchiv KGVUZ.

bu pro architekturu (reliéfy), navrhování hraček (Fatra) a navrhování strojů (MAS). Naproti tomu základem studia poválečné Školy umění se stalo čtyřleté studium již v konkrétní oborové specializaci.

Výuka se opírala o teoretický základ a výtvarnou praxi. „Výchova se neděje jako doposud od návrhu k materiálu, nýbrž od materiálu a s materiálem k výrobku. To ovšem předpokládá řadu znalostí. Žák je získává v průběhu školení, takže po absolvování školy může nastoupit okamžitě odpovědné místo v průmyslu.“ (MERCURIUS 1947, s. 11) Takto získané zkušenosti pak měly být ověřeny na praktické činnosti přímo v dílnách. Kadlecův plán obecně počítal s užším sepejetím školy s provozem znárodněných baťovských závodů, především v oblasti reklamy, tiskařství, obuvnictví, gumárenských oborů, stavitelství, výstavnictví, strojnictví a výtvarné kultury. Bylo vyžadováno, aby byli výtvarně nadaní jednotlivci vyučeni v závodech v některém z uvedených oborů, nebo pracovali v továrních dílnách současně se svým školením.

Zatímco během první etapy školy pracovali žáci ve školních či továrních dílnách v průběhu dopoledních hodin, čímž si na svá studia vydělávali, po válce tomu bylo přesně naopak. Hlavním argumentem pro změnu byl fakt, že namáhavá práce v továrně žáky velmi vyčerpávala, a byla tudíž často kritizována (PROCHÁZKOVÁ 1970, s. 65). Jistá úroveň finanční nezávislosti na domově – koncepcie vzešlá z organizace

Baťovy školy práce, spojená s možností získat kvalitní vzdělání – byla stále silnou motivací pro studium. Její původní forma se však ukázala pro vzdělávání v uměleckých či návrhářských oborech jako kontraproduktivní. Po válce tak dopoledne žáci pracovali v školních ateliérech a zúčastňovali se přednášek. Odpoledne trávili pod dohledem svých profesorů a odborných učitelů v dobře vybavených dílnách ve škole (MZA Baťa II/5, 151), případně v továrně. Žáci I. ročníku za tuto práci pobírali v roce 1947 týdenní mzdu 380 Kčs, vyšší ročníky pak 420 Kčs. Ubytování a stravování probíhalo již od počátku 40. let v průmyslových kolejích (MERCURIUS 1947, s. 11).

Poválečný vývoj školy byl pravidelně prezentován v tisku. Díky těmto příspěvkům je možné si vytvořit poměrně komplexní obraz o jejím fungování a prestiži. Například v roce 1947 referovali novináři takto: „Škola zahájila činnost ihned po osvobození Zlína ve zničených místnostech. (...) Dnes má 3 ročníky se 70 žáky a dvacetičlenný profesorský sbor, z něhož je 8 externistů. Za dobu svého trvání získala dobrou pověst, takže se hlásí každoročně k přijímacím zkouškám asi desetinásobek počtu, který může být přijat. A projít přijímacími zkouškami není opravdu lehký oříšek. Klade se při ní důraz na všeobecnou inteligenci a na výtvarný talent i jeho směr. Každého žáka zkouší a nezávisle klasifikuje každý profesor. Do školy mohou být přijímáni vyučení i nevyučení, pouze pro obor obuvnického modelářství je žádán výuční list. Žáci jsou z celé republiky, i ze Slovenska, které projevilo v letošním roce zvláštní zájem.“ (MERCURIUS 1947, s. 11)

„Zatím co dříve jsme byli trpěným přívěskem v nadstavbě průmyslového kolosu, dnes se stáváme nutnou součástí znárodnělého průmyslu.“ (AFK, ŠU) Vzhledem

Výstavní a prodejní místnost Školy umění, 1943. Fotoarchiv MZA, fond Baťa XVI, 72. |

k proměnám, které po válce nastaly v celém Československu, Zlín a firmu Baťa nevyjímaje, bylo jisté, že si Škola umění musí nejprve vyjasnit svou roli nejprve vůči závodům. Ředitel František Kadlec považoval za klíčové zastoupení Školy umění v technické radě závodů. Vzhledem ke špatné historické zkušenosti z počátků existence instituce, kdy byla úloha školy a její pozice v rámci firmy Baťa vykládána dosti rozdílně, si byl vědom, že bez „ochranné ruky“ vedení závodu je Škola umění opět v ohrožení. I proto požadoval, aby byla škola svěřena do resortu národnímu správci firmy Baťa dr. Jaroslavu Tichému, „který má pochopení pro výtvarnou práci“. (AFK, K) Tím měl být zaručen neustálý vliv Školy umění na řešení otázek „estetických, výtvarných, formových, dekoračních, soutěží výtvarných, výstavby a výstavnictví“.

Druhým důležitým úkolem pak bylo vymezení role, kterou měla Škola umění hrát ve znárodněném průmyslu. Jak píše Josef Vydra o úloze průmyslového výtvarnictví: „Vznikalo již po dvě desetiletí v Americe a loni nově vzbudilo zájem Anglie výstavou „Britain can make it“ – „Britannie to umí!“ Dotýká se proto mocně i našeho národního hospodářství, které bojuje o novou posici značky „Made in Czechoslovakia“ na světovém trhu.“ (VYDRA 1948, s. 9) Bylo jasné, že i škola umění musela na tyto výzvy reagovat.

Školní prezentace na výstavě 1. máje v Masarykových školách, 1946. Fotoarchiv MZA. |

Školní prezentace na výstavě 1. máje v Masarykových školách, 1946. Fotoarchiv MZA. |

Návrháři obuvi ve škole umění, 1948. Fotoarchiv MZA. |

Návrhář obuvi ve škole umění, 1948. Fotoarchiv MZA. |

Návrháčka obuvi ve škole umění, 1948. Fotoarchiv MZA. |

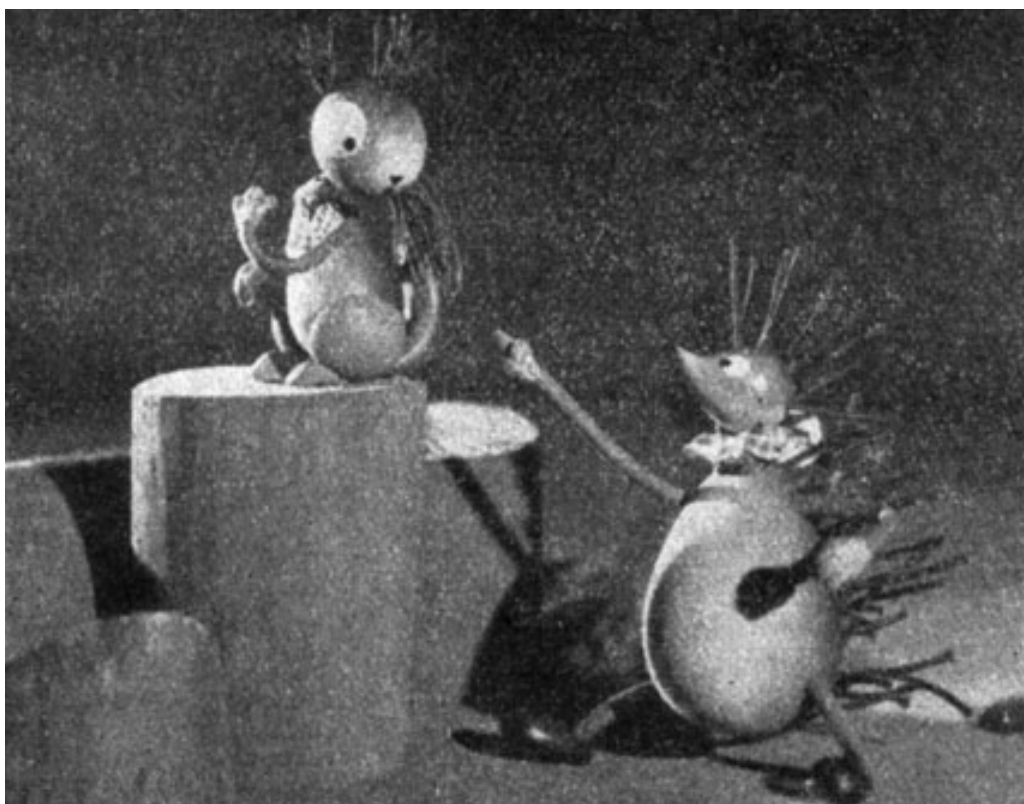
Prvním z odvětví, se kterým se v této otázce logicky počítalo, byl obor návrhářů obuvi Jiřího Jašky a Evžena Drexlera. Pod jejich vedením vytvářeli studenti módní návrhy, které byly považovány za jeden z klíčových artiklů určených také pro zahraniční trhy: „Tak žáci větve obuvnického modelářství pracují nejen na návrzích obuvi, esteticky krásné a ušité z dokonalého materiálu, ale co je neméně důležité pro náš export, obuv vyrobená podle návrhů musí být i cenově schopna mezinárodního soutěžení.“ (PAVLÍK 1946, s. 4) Do oboru byli přijímáni zejména vyučení obuvníci, případně absolventi průmyslové školy. V počátku studia se žáci seznamovali s obecnou teorií a praxí. Díky tomu měli být v druhém ročníku schopni sami vyrobit celou botu pod vedením profesora. Po absolutoriu se předpokládalo, že bude jejich cesta směřovat do továrny. Na pomyslném vrcholu měli stát módní referenti, kteří by ve styku se světovým kongresem návrhářů určovali módu v obuvnickém průmyslu (MERCURIUS 1947, s. 11).

Návrhář obuvi ve Škole umění, 1948. Fotoarchiv MZA.

Sádrové modely z oddělení modelářství nových hmot Ludka Havelky, 1948. Fotoarchiv MZA. |

Figurky pro loutkový film, návrh oddělení prof. Kouřila. Repro: Věci a lidé, č. 8-10, 1949. |

Zdeněk Kovář v ateliéru tvarování strojů a nástrojů, 1949. Soukromá sbírka. |

Staré tvarové řešení válečku pro tiskaře. Fotoarchiv KGVUZ. |

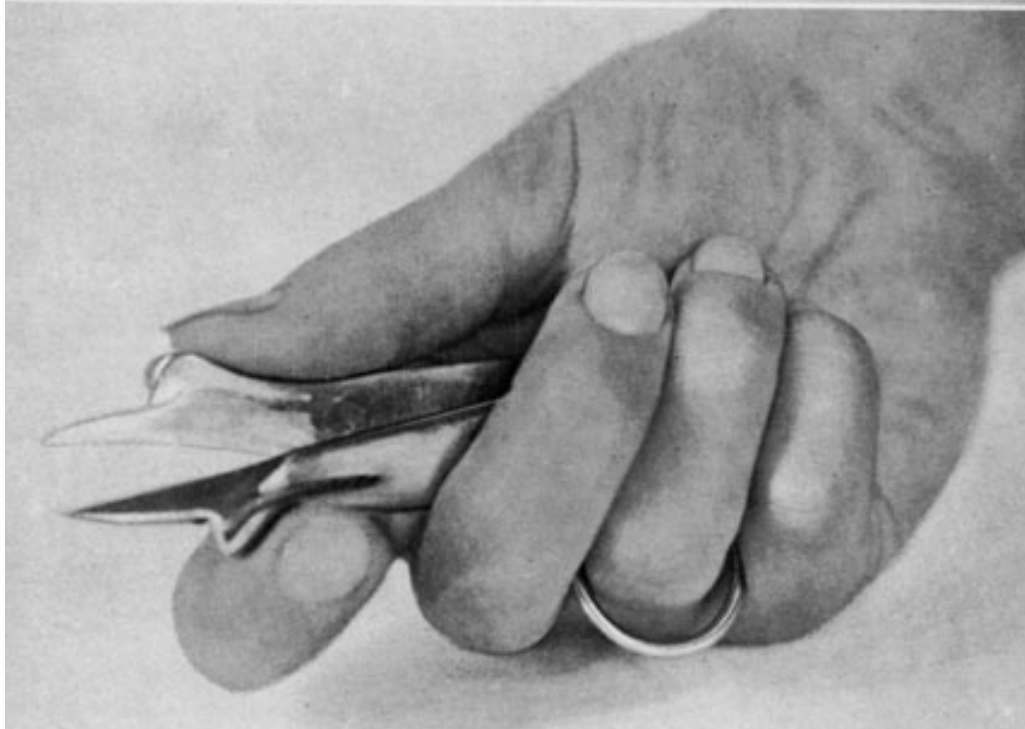
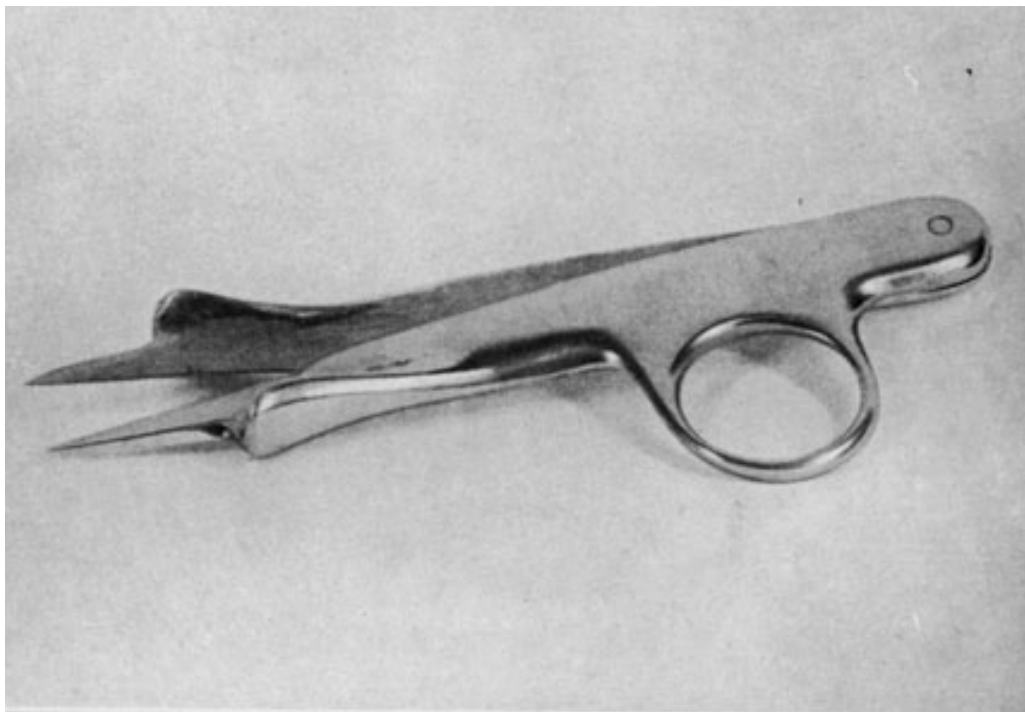

Nové tvarové řešení válečku pro tiskaře, 1948. Fotoarchiv KGVUZ. |

Ukázky návrhů nových modelů obuvi, konec 40. let 20. století.
Fotoarchiv Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti. |

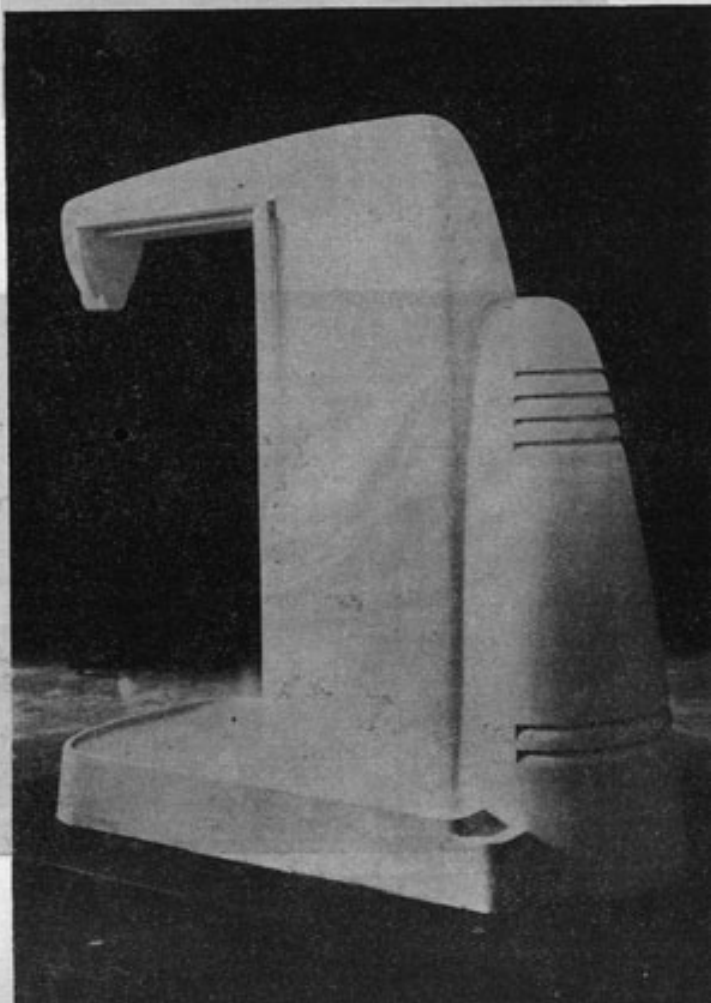

Návrhy nových nůžek tzv. lehčího typu designéra Zdeňka Kováře.
Repro: Nové povolání průmyslové výtvarnictví, Praha 1948.

Práce školy umění v Gottwaldově

Škola Z. Kováře - Model
nového tvaru horizontálního
frézovacího stroje

Model nového frézovacího stroje pro MAS od Zdeňka Kováře, 1945-46. Repro: Věci a lidé, č. 8-10, 1949. |

Druhým z perspektivních exportních oddělení byl obor tvarování strojů a nástrojů. A to i přesto, že zahájil svou činnost až ve školním roce 1947/1948. Vedoucím ateliéru se stal absolvent Školy umění Zdeněk Kovář, který se již během studentských let aktivně věnoval navrhování nových tvarů strojů pro Moravské akciové strojírný. Jeho cílem bylo, aby celek strojů, který navrhuje „působil výtvarným dojmem, aby všechny páky odpovídaly proporcím lidského těla, aby se člověk u stroje nedeformoval, ale vykonával pracovní funkce automaticky a spolehlivě“. (REČKA 1948, s. 22) Bezpečnost obsluhy a ergonomii pak zvyšoval tím, že odlišně tvaroval páky rozdílných funkcí.

Již během prvních let působení zaznamenal Kovářův ateliér velký zájem veřejnosti. Jeho návrhy byly prezentovány na VIII. Triennale di Milano v roce 1947, kde získal čestný diplom. O čtyři roky později bylo jeho nově tvarované nářadí pro obuvníky představeno na vídeňské výstavě Hand und Griff po boku předních světových designérů ručních nástrojů. Období let 1947–1948 můžeme bezesporu označit za zlatý věk uměleckoprůmyslové fáze Školy umění. Naznačovaly to i četné prognózy v tisku. Například Alois Rečka píše: „A jaké je to dobrodiní pro všechny ty šičky v dílnách, pro

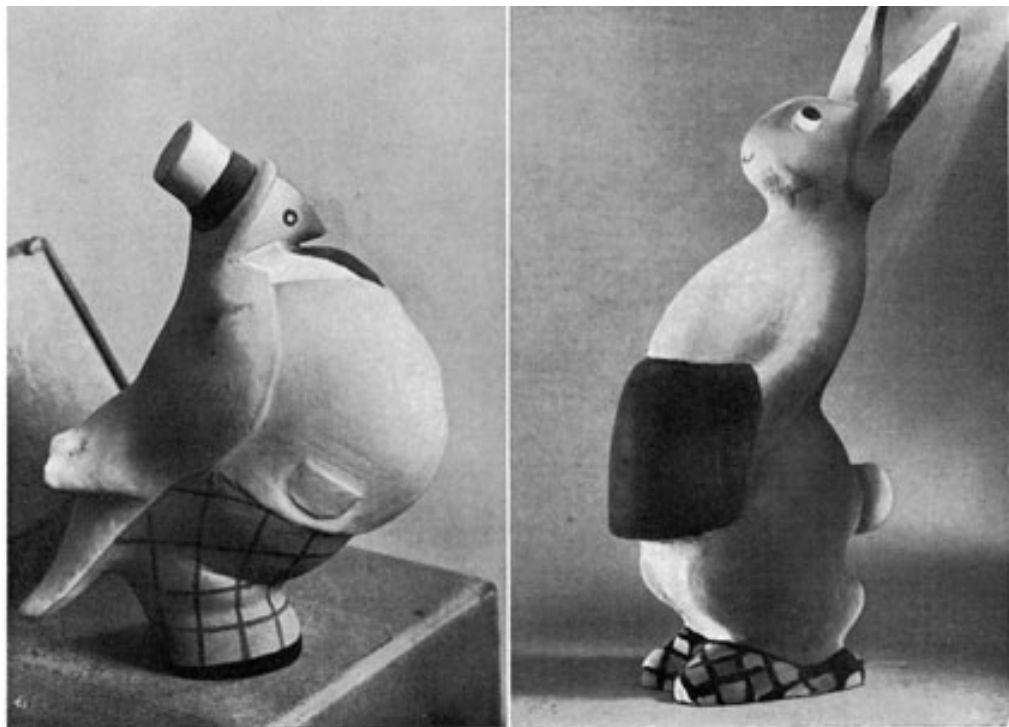

Dekoratívni váza z keramického oddělení, 1948. Fotoarchiv MZA. |

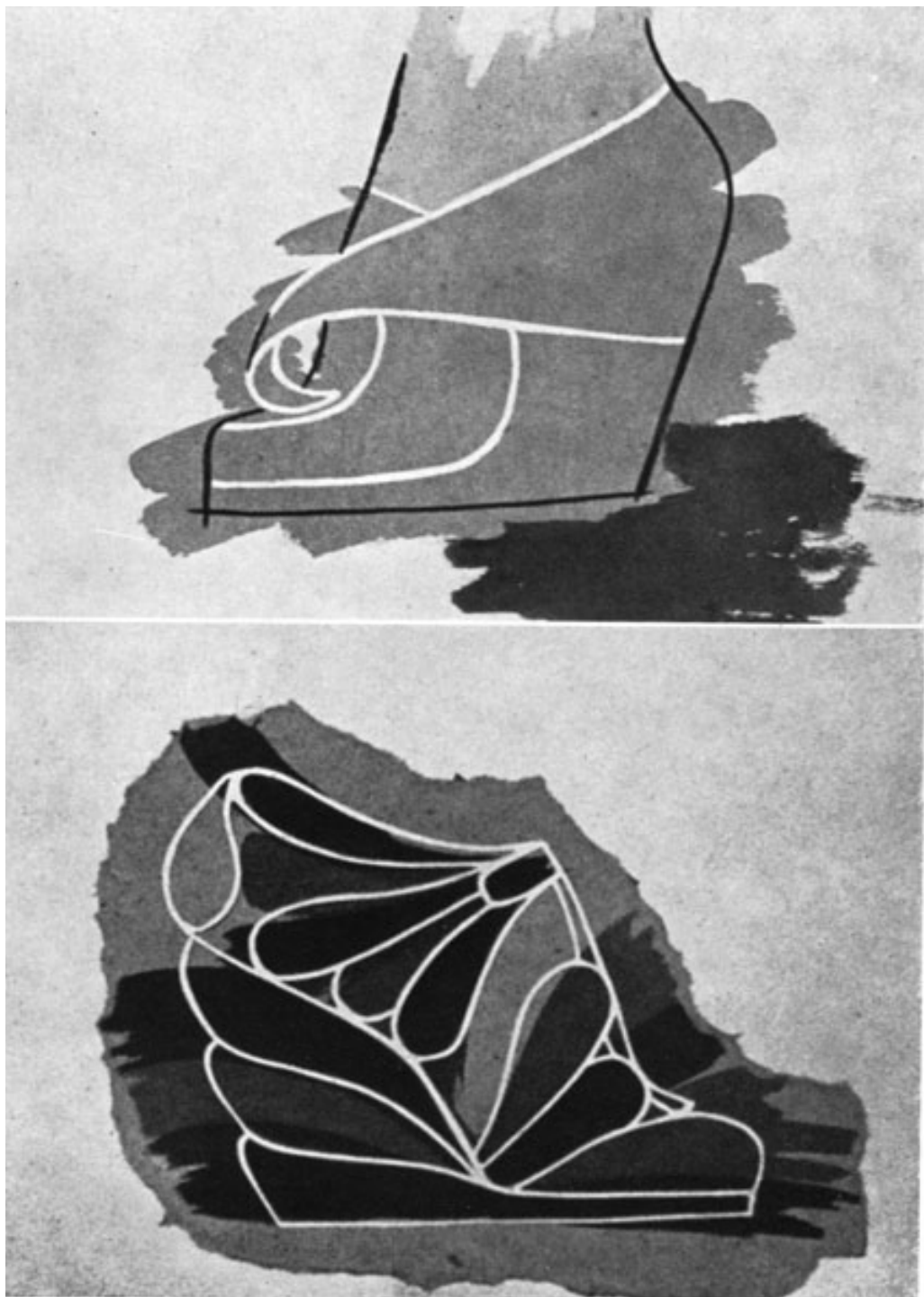
koželuhy, pro strojaře a pro všechny možné pracovníky, když si nemusí žádný z nich mrzačit ruce špatnými nástroji. Ty nové totiž rozkládají specificky tlak na celou plochu dlaně, ruce, takže tlak, tah, kroucení nedělá nikomu potíže, jak dělalo u nástrojů zastaralých. Není pochyby, že se tyto nástroje lavinovitě rozšíří, budou zabezpečovat větší pracovní výkony a spolupůsobit při zlidšřování práce.“ (REČKA 1948, s. 22)

Národní podnik Baťa, později Svít, však bohužel nedokázal využít potenciál uměleckoprůmyslové školy. V květnu 1949 byl Škole umění odebrán Dům umění a předán propagačnímu oddělení v čele s Josefem Machem. O dalším osudu instituce rozhodovala závěrečná porada, která se konala o měsíc později v kanceláři generálního ředitele bývalých Baťových závodů. Kadlec osobně ji nazval „Porada hrobařů školy“. Bylo rozhodnuto, že budou zachovány pouze obory, které se zaměřují na oblast kůže – guma – umělé hmoty. Ředitel Kadlec měl ve funkci setrvat jen do konce pololetí. Byl jmenován nový vrchní vedoucí školy soudruh Staněk. Dřevařská dílna se ze školy přesunula do Otrokovic, knihařská dílna pak do továrny. Zbytky školní prodejny, která musela již dříve ustoupit národnímu podniku Pramen, byly převedeny pod obchodní oddělení Svítu. Tyto kroky znamenaly prakticky konec Školy umění na půdorysu, který jí byl vytyčen Františkem Kadlecem a J. A. Baťou v roce 1939.

Návrhářství obuvi, ve které byly vkládány velké naděje, bylo navíc, po nuceném přesunutí školy do Uherského Hradiště v roce 1952, na téměř deset let uzavřeno. Resuscitace alespoň jednoho oboru ve vysokoškolskou specializaci se podařila Zdeňku Kovářovi. Dosáhl toho, aby byl v roce 1959, deset let od konce Školy umění,

Návrhy gumových hraček z oddělení Vincence Makovského.
Repro: Nové povolání průmyslové výtvarnictví, Praha 1948.

*Volné návrhy a nákresy obuvi, oddělení prof. Jašky a Drexlera.
Repro: Nové povolání průmyslové výtvarnictví, Praha 1948.*

Vedoucí grafického oddělení Josef Kousal při kreslení plakátu, 1951. Fotoarchiv MZA. |

Výuka kamenosochařství, při níž byly realizovány domovní znamení pro nové činžovní domy ve Zlíně, 1949. Fotoarchiv MZA. |

Výuka návrhářství obuvi Jiřího Jašky, 1951. Fotoarchiv MZA. |

Výuka návrhářství obuvi Jiřího Jašky, nedatováno. Fotoarchiv KGVUZ. |

v tehdejší Gottwaldově zřízen detašovaný ateliér tvarování strojů a nástrojů Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze.

Osud poválečné Školy umění v sobě odráží snahu vybudovat prestižní designérské učiliště, navzdory těžké době po roce 1945. Byl poznamenán, podobně jako původní Škola umění, materiálním nedostatkem a neochotou vyšších míst podporovat umění. Navzdory tomu dokázal ředitel Kadlec se školou proniknout i do zahraničí a konfrontovat tento zlínský fenomén se soudobou mezinárodní designérskou scénou. V kontextu tuzemského průmyslového výtvarnictví pak představovalo zlínské učiliště alespoň na krátkou dobu naplnění vizí, které se do té doby objevovaly pouze v teoretických statích, usilujících o reformu designu.

Literatura:

CHATRNÝ, J. (ed.) 2008: *Jan Vaněk 1891–1962: civilizované bydlení pro každého*. Brno.

JAKUBÍČEK, V.–MÍLEK, V. (eds.) 2015: *Ostrov umění v moři průmyslu, Zlínská škola umění (1939–1949)*. Zlín.

PROCHÁZKOVÁ, J. 1970: *Historie vzniku a šesti let trvání Školy umění ve Zlíně (diplomová práce)*, Univerzita J. E. Purkyně (Brno), Filosofická fakulta, Brno.

RAJLICH, J. 2005: *Přistřižená křídla*. Brno.

VAŠÍČEK, V. 1995: *Škola umění ve Zlíně*. In: ŠEVEČEK L., ZAHRADNÍKOVÁ M. (eds.): *Kulturní fenomén funkcionalismu*. Zlín.

VYDRA, J. 1948: *Nové povolání průmyslové výtvarnictví*. Praha.

Periodika:

MERCURIUS: *Poslové krásy letí do světa, Svět Práce*, č. 52, 31. 12. 1947.

PAVLÍK, J. 1946: *Zdravý základ umělecko-průmyslové školy ve Zlíně, Tep nového Zlína*, č. 38, 9. 10. 1946.

REČKA, A. 1948: *Kumštýři nám zlepšují život, Tep nového Zlína*, 1. května 1948.

RÝ: *Zlín 1944 Zlín 1945, Svět v obrazech*, 6. 7. 1945, č. 3.

Prameny:

Moravský zemský archiv v Brně - Státní okresní archiv ve Zlíně (MZA), fond Bařa II/5, Bařa XVI, Svit I/1, Svit I/3, Svit II/1.

Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně.

Archiv Františka Kadlece – složka Škola umění (ŠU), složka Kadlec (K).

Poznámky:

¹ Vedle toho, že se měla škola stát špičkovým pracovištěm návrhářů, a to nejen pro Bařovy závody, bylo cílem působit jako vůdčí síla na poli kulturním. Kromě výuky uměleckých profesí se měla postarat o organizaci uměleckých sbírek a zvýšení povědomí o významných osobnostech české historie. Tento projekt byl spojen s reorganizací Památníku Tomáše Bati a jeho propojením

s budovami Studijních ústavů. Ještě v lednu roku 1940 tak ředitel František Kadlec ve spolupráci se sochařem Vincencem Makovským předložili obsáhlý program „Galerie slavných mužů Čechů“ ve spojovacích chodbách Studijních ústavů a Památníku. V chodbě Studijního ústavu I to měli být slavní vynálezci, osobnosti z oblasti přírodních věd a podnikatelé. Ve spojnici druhého ústavu pak měli být prostřednictvím soch, bust, obrazů, rukopisů či jiných doplňujících materiálů prezentováni slavní muži z oblasti filosofie, výtvarného umění, hudby, literatury, divadla a filmu (MZA Baťa II/5, 35).

- ² Z toho ohledu je velmi důležitý dopis ze dne 2. března 1939 adresovaný Františku Kadlecovi, který předznamenává poválečnou úlohu reorganizované Školy umění. Josef Vydra, který pomalu opouštěl své působení v Bratislavě a mířil na Školu uměleckých řemesel do Brna, v něm píše: „Nyní můj zájem o věc stoupl tím více, že jsem byl poslán za ředitele na školu uměleckých řemesel v Brně a že budeme tedy spolu v jedné zemi spolupracovati na témže úkole. Budeme totiž reorganizovati školu brněnskou na přání tamní obchodní komory. A tu myslím, že je velmi nutnou užší spolupráce mezi námi dvěma a tedy mezi Brnem a Zlínem, aby si školy navzájem nekonkurovaly a nedělaly zbytečně totéž. (...) Myslím, že i při stejném programu, může mít každá ze škol jiné oddělení neb odvětví průmyslu na starosti, tak jako je na př. v Brně dáno textilním průmyslem, nábytkářstvím z okolí Rousínova atd. (...) Nepojedete-li Vy tedy do Prahy neb do Brna, přijel bych za Vámi do Zlína a pohovoříme si o programu obou škol. Myslím, že i Vám může býti mnohá rada užitečnou po mojích praktických zkušenostech z Bratislavy, a mně zase od Vás třeba nového elánu, školskými tradicemi dosud nezatřeseného.“ (AFK, ŠU)
- ³ Po válce odešlo několik pedagogů do nově otevřených vysokých škol. Zpátky do Brna se vrátili Bohuslav Fuchs, Albert Kutal, Eduard Milén a Vincenc Makovský, vedoucí sochařského ateliéru. Vincenc Makovský však své kontakty se Zlínem zcela nezpřehnal. Ještě v roce 1945 byl osloven, aby se ujal realizace sochy partyzána a pomníku padlým, kteří zemřeli během osvobození Zlína. Další zakázkou byla busta Klementa Gottwalda, kterou si národní podnik Baťa u Makovského objednal v září 1948 (MZA Svít/1, 19). Po válce školu opustil také Jan Vaněk, který se později stal generálním ředitelem Československých dřevozpracujících závodů a členem redakčního kruhu časopisu *Věci a lidé* (CHATRNÝ 2008, s. 85), který byl ve své době jedním z nejvýznamnějších periodik popularizujících umělecký průmysl, mimo jiné i poválečnou činnost zlínské Školy umění. Scénograf Jan Sládek po válce zamířil do Realistického divadla v Praze. Až v roce 1947 ze Zlína odešli malíř Rudolf Gajdoš a restaurátor doc. František Petr, kteří měli na starosti sbírku obrazů.
- ⁴ Pro srovnání – plat Zdeňka Kováře, který ve školním roce 1947/1948 nastupoval jako vedoucí oboru tvarování strojů a nástrojů, tehdy činil 1660 Kčs.
- ⁵ Na konci 40. let se snažil kromě školy uplatnit také v kulturně – politicko – sociálně – propagačním oddělení v rámci znárodněné firmy Baťa. Tato funkce, začleněná do sektoru propagace, znamenala, mimo jiné, dohled nad tiskovým referátem a časopisy, vnitřní propagací Československých závodů kožedělných a gumárenských, vnitřní propagací Svít n. p., nově vzniklým Divadlem pracujících a symfonickým orchestrem, exkursním oddělením nebo Domem umění (AFK, ŠU).
- ⁶ Situace se vyřešila až předpisem ředitele Josefa Hlavničky z 1. dubna 1941, kterým jasně vymezil práva a povinnosti školy umění. Předpis p. Hlavničky č. 228 ze dne 1. 4. 1941 (AFK, ŠU).
- ⁷ Jiří Jaška se podle informací Františka Kadlece věnoval návrhům obuvi již před nástupem do školy umění, během svého působení v Paříži a Praze. Přestože vytvořil několik modelů již v roce 1939 po přijetí k firmě, jeho potenciál byl plně využit až po válce v novém specializovaném oboru.
- ⁸ S rozsáhlou sbírkou obuvi, původní součástí muzea v Památníku Tomáše Baťi, se počítalo jako s učební pomůckou právě pro žáky z oboru obuvnického návrhářství a modelářství. Ti se zároveň

měli starat o její údržbu, která byla zejména díky nevhodnému dočasnému umístění exponátů velmi náročná (MZA Svět I/3, 11). Evžen Drexler se pak měl postarat o odborné zpracování a instalaci sbírky ve vitrínách v prostoru schodiště uměleckoprůmyslové školy (MZA Svět II/1, 170).

⁹ Srov. s „Profesorský sbor v čele s řed. arch. Frant. Kadlecem má na mysli postarat se plánovitou výchovou žáků nejen o zvýšení úrovně československého průmyslového podnikání, ale o naprosté osamostatnění exportního průmyslu, hlavně obuvnického, pokud se týká návrhů nových modelů, za něž doposud vyplácel náš průmysl velké částky cizím návrhářům. Vedení umělecko–průmyslové školy ve Zlíně myslí na dobrou budoucnost československého exportu a záměrně ji připravuje.“ (PAVLÍK 1946, s. 4).

¹⁰ Bývalý Památník Tomáše Bati, který byl po válce upraven pro pořádání výstav a koncertů (MZA Svět I/1, 131).

¹¹ Zápis z porady o Škole umění (Umělecko–průmyslová škola Dr. Zdeňka Nejedlého), konané dne 3. června 1949 v kanceláři s. Dr. Holého, AFK – ŠU. Kopie taktéž v MZA Svět I/1, inv. č. 131.

MUSEALIA

Boty z BACHORU – doklad hledání náhražkových materiálů během 2. světové války

---

Silvie Lečínková

Asi jen málokoho z nás by napadlo hledat souvislost mezi Kabinetem dějin veterinárního lékařství a farmacie při Veterinární a farmaceutické univerzitě Brno (dále jen VFU) a výrobou obuvi. A už vůbec nikdo by v prostorách zmíněného Kabinetu nehledal stopy firmy Baťa. A přece tam jsou.

Mezi veterinárními nástroji a jinými hmotnými doklady z historie veterinárního lékařství se nepřehlédnutelně vyjmají dva páry dámských šněrovacích bot z 30. let minulého století. Příbyly do sbírek Kabinetu díky docentu Janu Höklovi a jsou dodnes připomínkou vazby tohoto mimořádného odborníka na hygienu potravin a veterinární medicíny firmou Baťa.

Doc. MVDr. RNDr. **Jan Hökl** (14. 5. 1907 – 15. 2. 1951) přišel do Zlína z důvodů politických i rodinných v roce 1939. Na pozvání firmy Baťa začal pracovat v Biologickém ústavu, po jeho zrušení přešel do Ústavu pro zkoumání potravin živočišného původu města Zlína, jenž sídlil v Prštém v budově jatek. Zde jako vedoucí dohlížel na chod oddělení bakteriologie, patologické anatomie, parazitologie, sérologie a chemických laboratoří.

Jakkoli se může zdát přítomnost odborníka tohoto zaměření v obuvnické firmě záležející, měla své dobré důvody. Hökl se mj. podílel na projektu „Patagonie“, jenž měl zajistit přísun surovin pro koželužny v Otrokovicích. Pro účely tohoto projektu zpracoval přehled jakostí kůže z hlediska vlivu místa původu, klimatu, výživy, způsobu chovu, způsobu stahování a zpracování kůže, který musel mít pro firmu Baťa značný význam. Nicméně hlavní náplní práce dr. Hökla bylo zajistit v období války ve Zlíně zdravotně nezávadné potraviny, mimo jiné prostřednictvím odběru vzorků z jídelen hromadného stravování, kontroly jakosti masa porážených zvířat, mléka, pitné vody nebo vyhledáváním a odstraňováním technologických nedostatků ve zpracování a distribuci potravin.

Mimo tyto aktivity se Jan Hökl zabýval hledáním náhradních obuvnických materiálů. Nebyl jediný. Kritický nedostatek kůže, základní výrobní suroviny, jenž byl jedním z důsledků války, a zpřetrhání ob-

Doc. MVDr. RNDr. Jan Hökl.

Fotoarchiv Ústavu dějin veterinárního lékařství, Brno.

chodních kontaktů, pocífovala firma Baťa velmi silně. Vždyť už na počátku 30. let 20. století tato firma vyráběla kolem 140 000 párů denně a potřebovala k zajištění tohoto množství obuvi asi 5 000 hovězích a 15 000 telecích a kozích usní denně, k tomu 500 – 800 miliónů metrů příze a 10 miliónů metrů čtverečních textilií ročně¹. Na konci 30. let produkce ještě vzrostla, jenže přerušení styku se zahraničními zdroji nutně znamenalo pro předního světového výrobce obuvi velké komplikace a intenzivní hledání nových zdrojů, náhražek a nouzových řešení. Úryvky z dobových zdrojů jen vzdáleně naznačují rozsah zoufalé situace.

Jako pouhá pikantní zajímavost se ještě může jevit článek v časopise *Obuv – Kůže – Guma* (dále jen OKG) z roku 1940², převzatý z amerického *Monthly Bulletin of Associated Leather Goods Manufacturers*, poukazující na dobrou kvalitu a neomezené zdroje žraločích kůží, z nichž se tehdy v Japonsku vyrábělo 2,5 miliónů párů obuvi ročně, na možnost využití kůže delfínů na pásy či na novinku amerického trhu té doby – žabí kožky, využívané na výrobu domácí obuvi, peněženek a obuvnických ozdob.

Jako mnohem přínosnější se ukázala myšlenka vyrábět boty s dřevěnou podešví, přejatá rovněž v roce 1940 z časopisu *ABC der Schuhfabrikation* do časopisu OKG³. Zmínky o podobné obuvi se objevují ostatně nejen v časopisech, ale i v nedatované interní korespondenci firmy Baťa týkající se tehdy patentovaného modelu bot italské firmy Vittoria s dělenou dřevěnou podešví: „Vynález jest nesporně k tomu určen, aby byl docílen velký úspěch ve výrobě pevné pracovní obuvi i luxusní obuvi. Ceny Vittoria obuvi jsou poměrně nižší než toho času se nacházející obuv v prodeji.“⁴ Zde lze nepochybně hledat souvislost s tak úspěšnými baťovskými dřeváčky, protože číslo 12 časopisu OKG z roku 1940 už informuje, že „lze tudíž počítat s určitostí, že dřevěné sandalety budou velkou módou v létě 1941“.⁵

Jako důkaz o bezvýchodnosti celé surovinové krize v obuvnictví se pak jeví články typu „Mléko jako textilní surovina“⁶ či „Umělá kůže z lidských vlasů“⁷, které dokázala trumfnout snad už jen úvaha zmíněného dr. Hökla „Daly by se upotřebiti kožky krysy?“⁸. Kritický stav evropského obuvnictví hned v prvních letech války pak dokresluje například cestovní zpráva zaměstnance prodejního oddělení firmy Baťa, pana Heřky, z níž se dozvídáme, že ve Vídni 9. června 1941 se „... dřeváky prodávají ve všech obchodech na lístky, jen ojedinělé páry pantoflí ze slámy a lýka jsou volné.“⁹

Nedostatek se u firmy Baťa týkal i dalších obuvnických materiálů, stačí se začít opět do vnitropodnikové korespondence, v níž najdeme mimo jiné kopii dopisu ze 7. 2. 1941, jímž výroba sděluje oddělení nákupu materiálu, že „trepy se téměř rozpadly, což je způsobeno pravděpodobně tím, že pytle, které jsme použili k výrobě těchto párů, byly zteřelé. Je třeba při nákupu tohoto materiálu dáti pozor, v jakém stavu se pytle nachází.“¹⁰ Na jiném místě továrna v Batizovcích informuje Zlín o možnostech výroby svršků z celofánu, případně se řeší vlastnosti dílců splétaných ze zbytkového materiálu. Velmi výmluvná je i stručná zpráva *Příděl materiálu pro správkárnu* z ledna 1941 pro Hynka Baťu, Jana Knapa a další, v níž se uvádí: „Až dosud bylo přiděleno pro jednoho obuvníka 4 kg spodkového materiálu na měsíc. Příděl má být nyní změněn na 3,75 kg, avšak z toho 3 kg odpadu a pouze 0,75 [kg] kruponu měsíčně.“¹¹

Zoufalá doba vyžadovala zoufalé činy. Jedením z nich byl i pokus doktora Hök-

la a jeho spolupracovníků získat useň z předžaludků skotu a ovcí. Navázal přitom na práci Francouze René Planchona¹², který doporučoval tyto zdroje už v roce 1931 na výrobu brašnářského a galanterního zboží či jako vsadky do obuvnických svršků. Na počátku 30. let se tento materiál neujal a zapadl, ale o necelých deset let později už byla situace zcela jiná a dr. Hökl tuto možnou surovinu zkoumal podrobněji. Výsledkem jeho výzkumu byla nejen odborná stať ve *Zvěrolékařských obzorech* v roce 1939 (32/1939, s. 505–508), resp. v OKG (1/1940, str. 1–3), ale především skutečná obuv z těchto surovin vyrobená.

V teoretické práci dr. Hökl upozorňoval na přednosti tohoto nestandardního materiálu. Patřily k nim v případě ovčího čepce nezvyklý vzhled nepravidelného sífovitého vzorování (v případě bachoru skotu zase malé šupinky tvořené výstupky tkáně), které se neztrácelo ani při napnutí na obuvnické kopyto, možnost využití zbytku tkáně na potravinářské účely (svalovina předžaludku skotu slouží jako zdroj dršťek), snadné barvení i živými odstíny a příznivá cena srovnatelná s cenou kůže skopové. Bez zajímavosti není ani výtěžnost: z jednoho bachoru dospělého skotu bylo získáno 1,5 až 2 m² usně o váze asi 1 kg. Nevýhodou se ukázalo být obtížné získávání této suroviny (sloupnutí vnitřní části stěny bachoru vyžaduje značnou zručnost a sílu), větší nároky na činění a zejména výsledná kvalita usně zhoršená tím, že tkáň předžaludků je tvořena hlavně kolagenním pojivem a elastickými vlákny. Proto dr. Hökl doporučoval podlepovat hotovou useň tkaninou. O takto získaném materiálu uvažuje pro výrobu obuvi domácí i luxusní a také pro atraktivní vsadky do svršků obuvi nebo brašnářskou výrobu.

Praktickou součástí celého výzkumu možného využití předžaludků byly už zmíněné dámské boty. Oba dva exponáty Kabinetu dějin veterinárního lékařství a farmacie při VFU byly vyrobeny z hovězího bachoru činěného tříslem a barveného na červeno. Lze jen předpokládat, že vyrobeny byly firmou Baťa, protože značka výrobce na žádném z půlpárů není a o přesném místě či době jejich vzniku neexistují bližší informace. Můžeme nicméně jako dobu vzniku stanovit nejspíše rok 1939, vzhledem k tomu, že v tomto roce už jejich fotografie ilustruje zmíněný článek ve *Zvěrolékařských obzorech*.

Stále poměrně dobře čitelný číselný kód na podšívce prvního půlpáru (dále zde jako vzor A) uvádí B 12 4035 F 3 ½, o řádek níže 28 12 4 05, a typem písma i strukturou odpovídá číslování baťovské

Detail vnitřní stélky vzoru A – socha Svobody.
Foto A. Krátký, VFU Brno.

obuvi (pro srovnání např. s jiným bařovským modelem z kolekce New York 1939 – dámská černá šněrovací polobotka značena B 13 0005 5 F, na dalším řádku 12 3 20 ?). Srovnání s kolekcí New York není zvoleno náhodně. I když zatím nejsou známy žádné skutečnosti, které by dokazovaly, že boty z bachoru k této luxusní kolekci z roku 1939 patřily, pozůstatky jedinečného „zlatého“ razítka s podobou newyorské sochy Svobody na vnitřní stélce přinejmenším naznačují jistou spojitost. Číselné značení druhého pápu (vzor B) je prakticky nečitelné.

Vzor A představuje dámskou šněrovací polobotku elegantního střihu na nízkém podpatku. Původně červená barva se vlivem času a ne zcela standardních podmínek uložení v průběhu 2. poloviny 20. století změnila z červené na jatrovou, stejně jako u vzoru B. Konstrukční řešení vzoru A působí nesmírně moderně až extravagantně. Svršek je tvořen čtyřmi dílci a je spojen švem ve špici a na patě (zadní šev je překryt krycím páskem). Střední část nártu nohy překrývá další dílec ve stylu mokašiny, jenž zároveň tvoří jazyk boty. Viditelné okraje dílců jsou opatřeny paspulkou, což zvyšuje dojem luxusního provedení celé boty. Šněrování je řešeno jednoduchou perforací svršku, původní šněrovadlo bylo neznámo kdy nahrazeno proužkem nekvalitní měkké kůže. Podšívka je kožená, stejně jako podešev a patník. Mohutný rám boty je zdoben tenkými proužky červené a bílé usně ve stylu křížkového stehu, který je výrazným zdobným prvkem celé boty. Pokud byla navíc bota původně sytě červená, toto zdobení muselo krásně barevně ladit. Pozoruhodným detailem je použití stejného zdobného motivu také na jedné z vrstev dvouvrstvého potahovaného podpatku, čímž bota znovu navozuje už vzpomenutou souvislost s kolekcí New York, v níž jsou podobným stylem (zdobení rámu, resp. části podpatku proplétáním kožených pásků) řešeny hned dvoje dámské polobotky.

Vzor B působí podstatně skromnějším dojmem. Opět se jedná o dámskou šněrovací polobotku derbového střihu na nízkém širokém podpatku, s koženou podšívkou. Spoj na nártu je zvýrazněn paspulkou, která opět zdobí i ostatní hrany dílců (s výjimkou švu na patě). Jedinou výraznější ozdobou boty jsou kovová očka atypického

Oba pápu experimentálních vzorů vyrobených z předžaludků skotu. Foto S. Lečiková. |

šněrování, původní šněrovadlo je zdobeno malými střapečky z kůže. U obou vzorů je nepřehlédnutelným efektem struktura samotné usně. Tím, že drobné šupinky bachoru přijaly více barviva, je dodnes rozdíl v odstínu podkladu a šupinek dobře patrný. Oba půlpáry jsou relativně dobře zachovány, i když vykazují degradaci, která je ale pochopitelná vzhledem k jejich stáří i k tomu, že přežily havárii vodovodního potrubí v prostorách bývalého Kabinetu.

Oba exponáty jsou uloženy v expozici Kabinetu dějin veterinárního lékařství a farmacie ve 32. budově rozsáhlého kampusu Veterinární a farmaceutické univerzity na ulici Palackého v Brně. Ještě po třech čtvrtinách století tak zůstávají mimořádným důkazem nápaditého využívání náhražkových materiálů v obuvnické výrobě v letech 2. světové války, stejně jako jsou svědectvím o působení významného odborníka, docenta Jana Hökla, ve Zlíně.

Detail náročného zdobení podpatku a rámu vzoru
A. Foto S. Lečíková.

Poznámky:

- ¹ Erdély, Evžen. *Švec, který dobyl světa*. Zlín 1990: Archa, 192 str., ISBN: 59-078-90.
- ² *Kůže mořských zvířat*. Obuv – Kůže – Guma. 1940, č. 12, str. 318, Zlín.
- ³ *Výroba moderní obuvi s dřevěnou podešví*. Obuv – Kůže – Guma. 1940, č. 3, str. 45, Zlín.
- ⁴ MZA Brno, SOkA Zlín, fond Baťa X, kart. 1570, i. č. 281.
- ⁵ *Dřevo jako náhražka za podešev*. Obuv – Kůže – Guma. 1940, č. 12, str. 320, Zlín.
- ⁶ *Mléko jako textilní surovina*. Obuv – Kůže – Guma. 1940, č. 4, str. 135, Zlín.
- ⁷ *Umělá kůže z lidských vlasů*. Obuv – Kůže – Guma. 1940, č. 5, str. 165, Zlín.
- ⁸ Hökl, Jan. *Daly by se upotřebiti kožky krysy?*. Obuv – Kůže – Guma. 1939, č. 5, str. 180, Zlín.
- ⁹ MZA Brno, SOkA Zlín, fond Baťa X, kart. 1570, i. č. 281.
- ¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹ Tamtéž.
- ¹² Planchon, René. *Traitement industriel et rationnel des sous-produits d'abattoirs*. Paris, 1931.

Literatura:

PAVLAS, M. 2007: Doc. MVDr. RNDr. Jan Hökl: *14. května 1907 +15. února 1951. *Historia Medicinae Veterinariae*. 1. vydání. Brno: Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, 64 stran. ISBN 978-80-7305-023-8.

PERSONALIA
A MISCELANEA

PhDr. Anežka Fialová

Markéta Mercová

Některým životním výročí se dá jen velmi těžko uvěřit. Zvláště, když je slaví tak vitální žena jako je PhDr. Anežka Fialová, bývalá muzejní knihovnice, bibliografka, historička v oblasti knižní kultury, zvláště pak umělecké knižní vazby.

Narodila se 20. března 1947 v Šelešovicích, v malé hanácké obci nedaleko Kroměříže, ale dětství prožila s rodiči v krajině Nížkého Jeseníku, v bývalé obci Lesy nedaleko vybudované Kružberské přehradě. A právě Jeseníky zůstaly její velkou láskou, kam se dodnes ráda vrací, i když jejím domovem je už po desítky let Kroměříž.

Anežka Navrátilová–Fialová po studiu na Střední knihovnické škole v Brně v letech 1962–1966, absolvovala Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, obor knihovnictví a vědecké informace, a už ve své diplomové práci nazvané *Jiroutova umělecká dílna a její význam pro českou knižní kulturu* (1975) se zaměřila na problematiku české knižní vazby. Toto téma pak dále rozvinula v disertační práci *Česká moderní knižní vazba* (1980), kde v podstatě jako první u nás publikovala komplexní studii o knihařském uměleckém řemesle v Čechách v 19. a 20. století.

V letech 1966–1971 pracovala v Okresní knihovně v Karviné, nejdříve v oddělení katalogizace, později už jako vedoucí oddělení. Když se s rodinou přestěhovala do Kroměříže, krátce pracovala v Okresním kulturním středisku a v roce 1972 nastoupila na místo knihovnice v Muzeu Kroměřížska, kde své odborné znalosti ještě rozšířila postgraduálním studiem muzeologie na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně.

V muzejní knihovně vykonala tato drobná, leč energická a vysoce profesionální žena za více jak třicet let opravdu velký kus práce. Nejen že v roce 1988 organizovala stěhování několika desítek tisíc svazků knih do nově rekonstruované budovy muzea, ale zavedla zde dodnes fungující uspořádání knihovny, která je veřejně přístupná a zároveň má i sbírkový charakter. Starala se o akvizice, katalogizaci, systematicky

Anežka Fialová v muzejní knihovně. Fotoarchiv Muzea Kroměřížska. |

vytvářela fond regionální literatury, poskytovala bibliograficko-informační služby a konzultační činnost nejen běžným čtenářům, ale především studentům a odborným pracovníkům. Mimo to pořádala pro žáky státního a arcibiskupského gymnázia vzdělávací lekce o práci s literaturou a informacemi a základech bibliografického popisu a citace. Ale nevěnovala se jen kroměřížským studentům. V letech 1993–1999 externě spolupracovala se Slezskou univerzitou v Opavě, Ústavem bohemistiky a knihovnictví. Obor knižní kultura přednášela rovněž (v letech 1998–2003) studentům Fakulty multimediálních komunikací při Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Byla také recenzentkou řady diplomových prací.

Nezanedbatelný podíl měla Anežka Fialová na přednáškové, publikační a výstavní aktivitě muzea. Z řady výstav, jichž byla kurátorkou, jmenujme například odbornou veřejností oceňované výstavy *Česká a moravská bibliofilie 1900–1989*, Pavel Josef Vejvanovský (s J. Sehnalem, 1992), *Z historie kroměřížských tiskáren* (1993); působila jako členka redakční rady *Zpravodaje Muzea Kroměřížska* (1978–1993) a *Knihářského bulletinu* (Arcus, Vítězslav Práger – Černošice, 1996–2001).

Publikační činnost dr. Fialové je opravdu rozsáhlá, od příspěvků do regionálního tisku, *Zpravodaje Muzea Kroměřížska*, *Studii Muzea Kroměřížska*, sborníků z odborných seminářů, přes personální bibliografie (Jindřich Spáčil, Josef Svátek, Daniel Sloboda, František Skopalík), úvodní slova do katalogů výstav osobností knižní vazby (Miroslav Janota, Ladislav Nováček, Eliška Čabalová), po katalogy Trienále umělecké knižní vazby z let 1989, 1992, 1995, 1998 a 2001. Spolu s Markétou Mercovou sestavila výběr textů z tvorby autorů spjatých svým životem a dílem s Kroměříží *Moje město. Kroměřížská čítanka* (Kroměříž/Zlín 2004 a 2006).

Mezi její hlavní oblasti činnosti bezesporu patří bibliografie. Náročná práce při jejich sestavování byla vždy odměněna uznáním badatelů, kterým umožnila rychle se zorientovat v literatuře k danému tématu a získat informace i o tom nejdrobnějším článku v místním tisku. K zásadním počínům rozhodně patří dva svazky *Bibliografie okresu Kroměříž* (Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín, Moravská zemská knihovna, Muzejní a vlastivědná společnost 1984, 2006), které obsahují dohromady přes 16 000 záznamů. Dále pak *Bibliografie českého knihařství* (spolu s M. Losenickou, Brno, Knihař 1998), *Bibliografie českého amatérského divadla* (Kroměříž a obce okresu Kroměříž, Praha, ARTAMA 1999) nebo *Nemovitě kulturní památky. Okres Kroměříž* (Brno 2000).

Anežka Fialová se ovšem řadu let věnovala především problematice umělecké knižní vazby a v této oblasti patří mezi naše přední odborníky.

Vztah ke krásné knize v ní posílilo i přátelství s řadou předních českých knihvazačů, např. s manžely Jiroutovými, Jindřichem Svobodou, Ladislavem Hodným a jeho rodinou a dalšími knihaři pracujícími ve vlastní dílně. Spolupracovala také s teoretiky knižní vazby, tvůrci artpapíru u nás i na Slovensku. Vyvrcholením v této oblasti byl nepochybně její podíl jako tajemnice, tj. hlavní organizátorky, na úspěšném průběhu několika ročníků prestižní celostátní výstavy Trienále umělecké knižní vazby, a to v letech 1989, 1992, 1995, 1998 a 2001. Na Trienále vystavovalo pravidelně až třicet knihařů v soutěžní části, další pak jako čestní hosté mimo soutěž, setkávali se zde mladí tvůrci i známé osobnosti, z jejichž prací odborná porota vybírala ty nejlepší. Anežka Fialová se zasloužila o to, že tato prestižní soutěž probíhala v Muzeu Kroměříž-

ska, stejně jako doprovodné výstavy a přednášky, a spolu s výtvarníkem Břetislavem Dadákem připravili ke každému Trienále i katalog.

Za svou práci byla PhDr. Anežka Fialová odbornou komunitou několikrát oceněna. V roce 2000 se stala Čestnou členkou Společenstva českých knihářů, v roce 2002 obdržela Medaili Maxe Švabinského za přínos k rozvoji knižní kultury a za práci ve výboru Švabinského kruhu přátel výtvarného umění a v roce 2004 jí byla udělena Cena Ludvíka Bradáče za osobní přínos k rozvoji umělecké knižní vazby. Její odbornost v této oblasti byla využita v roce 2006, kdy se autorsky podílela čtyřiceti dvěma hesly z problematiky knižní vazby a medailony uměleckých knihářů v *Dodatcích k Nové encyklopedii českého výtvarného umění*.

I když už je Anežka Fialová v důchodu a užívá si své rodiny – s manželem Oldřichem (knihovníkem a dlouholetým ředitelem Okresní knihovny v Kroměříži) mají dvě dcery a čtyři vnoučata, a samozřejmě své milované zahrady, stále se věnuje i publikační činnosti. Vždyť jen v posledních letech spolupracovala např. na přípravě vzpomínkové publikace *Ing. Stanislav Švehla* (spolu s Vlastou Krylovou a Martinou Mertovou, Praha, Jiří Kryl 2010), sestavila bibliografii Daniela Slobody pro monografii *Rusava a Daniel Sloboda* (Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 2011) nebo spolu s Oldřichem Fialou bibliografie *Hulín v literatuře a tisku* (Hulín. Město na křižovatkách. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2014) a *Záhlinice, Chrášfany a František Skopalík v literatuře* (Záhlinice a František Skopalík. Příběh malé vesnice a velké osobnosti. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2016).

Výběrový přehled prací (samostatně vydané a rozsáhlejší příspěvky)

Bibliografie:

Archivní ročenka. Státní okresní archiv Kroměříž 1995–2002. Bibliografický rejstřík. Archivní sborník Státního okresního archivu Kroměříž, 2003, s. 159–165.

Bibliografie českého knihářství. ... Michaela Losenická. Brno, Knihař 1998. 139 s.

Bibliografie numizmatické literatury ve fondu muzejní knihovny. ... František Färber. Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1979, listopad, s. 19–26; 2. vyd. Kroměříž, Česká numizmatická společnost | Muzeum Kroměřížska 1990. 28 s.

Bibliografie okresu Kroměříž. ... Jaromír Kubíček, Ivan Štarha. Fot. A. Skládanková. Kroměříž | Brno, Muzeum Kroměřížska, Okresní knihovna | Státní vědecká knihovna, Muzejní a vlastivědná společnost 1984. 370 s., obr. příl.

Bibliografie okresu Kroměříž. Literatura z let 1981–2005. ... Jaromír Kubíček. Zlín | Brno, Krajská knihovna Františka Bartoše | Moravská zemská knihovna, Muzejní a vlastivědná společnost 2006. 309 s. Bibliografie a prameny k vývoji Moravy a Slezska, sv. 50.

Bibliografie sborníku *Židé a Morava (1994–2003)*. In: *Židé a Morava. Sborník z konference*. Kroměříž | Zlín, Muzeum Kroměřížska | Knihovna Františka Bartoše 2004, s. 212–218.

Hulín v literatuře a tisku. Bibliografie. ... O. Fiala. In: *Hulín. Město na křižovatkách*. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2014, s. 349–368.

Jindřich Spáčil. Personální bibliografie. Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1987, č. 1, s. 34–37; č. 2, s. 44–48; 1988, č. 1, s. 40; 1989, č. 1, s. 42–44.

Knihařská bibliografie 1982–1985. ... Jiří Hynek Kocman. In: *Sborník referátů z II. odborného semináře*

k problematice umělecké knižní vazby konaného při V. trienále umělecké knižní vazby v Památníku národního písemnictví dne 12. 10. 1985. Praha, Památník Národního písemnictví 1987, s. 106–112.

Literatura o životě a díle Daniela Slobody. In: Rusava a Daniel Sloboda. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2011, s. 295–303.

Literatura okresu Kroměříž za rok 2006. In: Kroměříž, Archivní sborník 2007. Brno | Kroměříž, Moravský zemský archiv | Státní okresní archiv 2007, s. 122–131; ... 2007. Archivní sborník 2008. Brno | Kroměříž, Moravský zemský archiv | Státní okresní archiv 2008, s. 171–179.

Muzeum v tisku. 1999. Muzeum, 1999, sv. 2, s. 148–152; ... 2000. Muzeum, sv. 3, s. 159–162; ... 2001. Muzeum, sv. 4, s. 186–191.

Nemovitě kulturní památky jižní Moravy. Sv. 9. Okres Kroměříž. Soupis památek a literatury... F. Vícha. Foto J. Ščotka. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2000. 115 s., příl.

O Rusavě v knihách, časopisech a novinách. Bibliografický přehled. In: Rusava a Daniel Sloboda. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2011, s. 167–174.

PhDr. Josef Svátek. (Personální bibliografie.) Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1991, č. 3, prosinec, s. 41–59; In: FIŠER, Zdeněk: Josef Svátek (1921–1997). Kojetín, Katos 1997, s. 59–92.

Přehled regionální literatury ve fondu knihovny Muzea Kroměřížska. Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1981, březen, s. 26–29; srpen, s. 28–30; prosinec, s. 26–33; 1982, č. 1, s. 34–37.

Záhlinice, Chrášfany a František Skopalík v literatuře. Bibliografie. ... O. Fiala. In: Záhlinice a František Skopalík. Příběh malé vesnice a velké osobnosti. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2016, s. 217–230.

ZVUK 1990–2000. (Bibliografie.) ZVUK, 2000, podzim–zima, s. 91–108.

Knižní vazba, knihaři, trienále:

Česká moderní knižní vazba. In: Studie Muzea Kroměřížska 81, s. 47–95.

Česká umělecká knižní vazba ve 20. století. In: Dvanácté trienále umělecké knižní vazby 2007. 8. února – 6. května 2007. Katalog k soutěžní výstavě umělecké knižní vazby. Praha, Společenstvo českých knihařů | Národní muzeum 2007, s. 2–5.

Desáté trienále umělecké knižní vazby. Kroměříž květen–srpen 2001. Katalog výstavy. ... M. Konečná. Foto J. Ščotka. Graf. úprava B. Dadák. Kroměříž, Muzeum Kroměřížska 2001. 40 s., obr. v textu.

Deváté trienále umělecké knižní vazby. Katalog výstavy. Foto J. Ščotka. Grafická úprava Břetislav Dadák. Kroměříž, Muzeum Kroměřížska 1998. 38 s., obr. v textu.

Eliška Čabalová. Tisk k výstavě. Hranice, Městské muzeum a galerie 1997. Nestr., 7 obr.

Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky. (Zpracováno 42 hesel.) Praha, Academia 2006. 985 s.

Osmé trienále umělecké knižní vazby. In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 1995. Sborník z 5. odborné konference Olomouc, 10.–11. října 1995. Brno | Olomouc, Sdružení knihoven České republiky | Státní vědecká knihovna 1996, s. 85–89.

S pocitem vděčnosti a přátelství. In: Člověk Jindřich Svoboda knihaři. Ze vzpomínek přátel a žáků Jindřicha Svobody sebral a sestavil Bohumil III 2006–2008. Brno, Bohumil III 2008, s. 17–19.

Sedmé trienále umělecké knižní vazby. Praha '92. (Katalog.) Fot. B. Sýkora a M. Šebek. Graf. úprava M. Sonnenbergová. Praha, Památník národního písemnictví 1992. Nestr., obr. v textu.

Setkání s knihou. Výběrová bibliografie... Emil Minář. Kroměříž, Okresní knihovna 1980. Nestr., skládačka.

SVOBODA, Jindřich: *Texty. Projev při zahájení výstavy Jindřicha Svobody a Jana Perůtky ve Znojmě. Černošice, Arcus 1998, s. 135–140; Knihařský bulletin, 1997, č. 1, s. 1–3.*

Šesté triennale umělecké knižní vazby Kroměříž 1989. Kroměříž – zámek (červen – září 1989). Katalog výstavy. ... J. H. Kocman. Foto J. Ščotka. Graf. úprava B. Dadák. Kroměříž, Muzeum Kroměřížska 1989. 40 s., obr. v textu.

Regionální příspěvky:

Divadlo na Kroměřížsku. ... Věra Hejhalová. In: VALENTA, Jiří: *Bibliografie českého amatérského divadla. Praha, Informační a poradenské středisko pro místní kulturu 1999, s. xxx*

Ing. Stanislav Švehla. ... Vlasta Krylová, Martina Mertová. Praha, Jiří Kryl 2010. 71 s., obr.

Ing. Stanislav Švehla. Vrchní stavební rada města Kroměříže. ... Jiří Kryl. [Praha, Jiří Kryl 2009]. Nestr., skládačka, bibliografie.

Kroměřížsko v literatuře a tisku 1990–1991. Týdeník Kroměřížska, 3, 1992, č. 17, 23. IV., s. 5; č. 19, 6. V., s. 5; č. 21, 20. V., s. 3.

Kroměřížský kalendář historický na památný rok 1848 a léta pozdější. ... Jan Meisner. Kroměříž, Pálková 1997. 7 listů.

Literatura okresu Kroměříž za rok 2006. In: Kroměříž, Archivní sborník 2007. Brno | Kroměříž, Moravský zemský archiv | Státní okresní archiv 2007, s. 122–131; ... 2007. 2008, s. 171–179.

Moje město. Kroměřížská čítanka. ... Markéta Mercová. Foto J. Ščotka. Kroměříž | Zlín, Muzeum Kroměřížska | Knihovna Františka Bartoše 2004. 174 s. Edice Zlínský kraj; 2. uprav. a dopl. vyd. Kroměříž, Kroměřížské vydavatelství 2006. 190 s.

Muzejní knihovna. Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1983, č. 2, s. 4–10.

ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava–VALENTA, Jiří: *Místopis českého amatérského divadla. A–M. Praha, Informační a poradenské středisko pro místní kulturu 2001, s. 393–398.*

Za pochodní krásy. (Švabinského kruh přátel výtvarného umění.) Týdeník Kroměřížska, 5, 1994, č. 39, 28. IX., s. 9, 4 obr.; Kroměřížský zpravodaj, 2005, č. 7–8, s. 32; č. 9, s. 31; č. 10, s. 29; č. 12, s. 30; 2006, č. 1, s. 25.

Pětaosmdesátiny Karla Pavlišťíka (*12. 3. 1931)

Alena Prudká

V roce 2016 oslavil PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., pětadesáté narozeniny. Pro něho je to věk, v němž se především odpočívá, pro doktora Pavlišťíka však žádný oddech nenastal. K jeho sedmdesátinám i k osmdesátinám jsme v Actech museálních přinesli přehledy jeho mimořádně bohaté odborné práce. Uplynulo pouhých pět let a jeho bibliografie se opět značně rozrostla.

Pokoušíme se podat přehled jeho práce za posledních pět let, ale není zdaleka úplný. Přinášíme soupis jeho článků, recenzí z let 2010 až 2015, pokusili jsme se podat i přehled jeho stěžejních folklorních programů, které realizoval na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici mezi roky 1999 a 2015, ale jsou zařazeny i programy z lukovských besed u cimbálu, významná je jeho spolupráce na projektech Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Ohlédneme-li se za velkými projekty, které Karel Pavlišťík inicioval, u jejichž zrodu stál, následoval by další obsáhlý výčet. Jen ve zlínském muzeu to bylo budování Studijně-dokumentačního střediska Františka Bartoše, Archivu H+Z s jeho fondy moderního cestovatelství, stál u zrodu pravidelných konferencí Muzeum a škola. K „bartošovským“ projektům patřil nejen Rok Františka Bartoše v roce 2006, ale také iniciování reedice Bartošova etnografického díla. A díky jeho úsilí se podařilo vydat i dílo Eduarda Pecka. Připomeňme také muzejní expozice dr. Pavlišťíkem vytvořené v posledních pětadvaceti letech, ať to byla expozice věnovaná inženýrům Hanzelkovi a Zikmundovi, expozice představující domácí zpracování dřeva, slámy a proutí, významný byl podíl i na nové expozici Princip Baťa. Řada z těchto projektů byla oceněna jak v oboru etnografie, tak v oboru muzeologie.

K mimořádným projektům, u jejichž zrodu opět stál Karel Pavlišťík, patří Slovácký verbuňk, který se stal první oceněnou nemateriální památkou České republiky a za-

Karel Pavlišťík při podpisu své knihy. Fotoarchiv MJVM. |

řadil se mezi devadesát vybraných fenoménů z celého světa: v listopadu 2005 byl prohlášen UNESCEM za Mistrovské dílo ústního a nemateriálního dědictví lidstva.

Svou vysokou odbornou erudici a velké zkušenosti z dlouholeté dramaturgické a choreografické činnosti uplatnil v metodické spolupráci s předními režiséry, zvláště s J. A. Pitínským, ať už v divadelních přestaveních v Městském divadle ve Zlíně, v Národním divadle v Praze, s V. Fekarem, s B. Rychlíkem, nebo v programech zlínské Filharmonie Bohuslava Martinů. Stále spolupracuje s režiséry televizních dokumentů, které se věnují tématům etnografickým a folkloristickým, často se na něj obrací i redaktoři českého rozhlasu.

Karel Pavlišťík se podílí a stále podílí na práci v programových radách folklorních festivalů, je členem redakčních rad odborných periodik. I když své pracoviště přenesl pan doktor Pavlišťík z muzejní pracovny a z terénu domů, ke svému počítači, stále zůročuje svůj mimořádný přehled v oboru, píše články, zpracovává recenze na odborné publikace, píše medailony osobností z oboru i z kulturního života regionu. A poskytuje zároveň konzultace mladším kolegům či studentům.

K pětadesátinám si dovoluujeme jubilantovi popřát především zdraví, oporu v rodině i v přátelích. A už se těšíme, jak za dalších pět let rozšíříme stále narůstající přehled jeho současné práce.

Publikované práce, články, recenze, životopisné medailony Karla Pavlišťíka:

2011

Světlovan vydal nové CD. Naše Bojkovsko XXXVI, leden 2011, s. 14.

Písňe z Kopanic ze zápisů Josefa Černíka. Malovaný kraj XLVII, 2011, č. 2, s. 30.

Masopust. In: Daria Ulřichová (ed), Josef Topol: Konec masopustu. Program k inscenaci v Národním divadle. Národní divadlo, Praha 2011, s. 25–35.

K osmdesátinám Josefa Jančáře. NR XXI, 2011, č. 2, s. 139.

Kolektiv autorů: Ratíškovice, minulostí slovácké obce. Ratíškovice: Obec Ratíškovice, 2010, 847 s. NR XXI, 2011, č. 2. s. 153–154.

Libuše Sušilová: Klobucký rok. Valašsko, vlastivědná revue, 2011/2, s. 36.

Vlastivědné kapitoly z Valaškokloboucka X, 1/2009. Valašsko, vlastivědná revue, 2011/2, s. 36.

Knížka pod vánoční stromek. Valašsko: vlastivědná revue, 2011/2, s. 40.

Radosti a smutky roku 2011. Programový sborník 72. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava. Sdružení přátel lidové kultury Kašava, Zlín 2011, nestr.

Kolektiv autorů: Na paletě krojů. Uherské Hradiště: Nadace Děti – kultura – sport, 2010, 371 s. NR XXI, 2011, č. 4, s. 317.

Slovácko 2010. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí, ročník 52. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2011, 356 s. NR XXI, 2011, č. 4, s. 319.

Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku. 2. rozšířené vydání. Zlín 2011, 279 s.

Daniel Drápala, Václav Michalička: Zručnost um a dovednost lidí na horách. Fotografická zastavení. Město Rožnov pod Radhoštěm, Rožnov pod Radhoštěm 2010, 175 s. Národopisný věstník XXVIII (70), 2011, č. 2, s. 89–90.

Tak o čem to bude letos...? 9. Jelínkův vizovický košť 19. – 20. 8. 2011. Katalog. Vizovice 2012, s. 1, nestr.

2012

Už šedesátý sedmý ročník... Strážnice 2012. Propagační tisk – skládačka. NÚLK Strážnice 2012, nestr.

Programový sborník 67. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu. 30. ročník folklorního festivalu Dětská Strážnice. Strážnice 2012, s. 3–4.

K padesátinám Ivo Frolce. Slovácko 53, 2011, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2012, s. 142–144.

Vítejte u Jelínků ve Vizovicích na desátém koštu. 10. Jelínkův vizovický košť 24. – 25. 8. 2012. Katalog. Vizovice 2012, s. 1–2, nestr.

Juraj Hamar: Hry ľudových bábkarov Anderlovcov z Radvane. Bratislava, Slovenské centrum pro tradičnú kultúru, 1. vydanie, 2010, 655 s. Národopisný věstník, XXIX (71) 2012/1, s. 118–119.

Josef Holcman šedesátník. NR XXII, č. 4, 2012, s. 286–288.

Radosti a smutky roku 2012. Jan Podešva (70), Josef Holcman (60), Mužáci ze Zlína (10). Eva Urbachová (Pro amicis musae 2012), Jan Rokyta (+), Jan Blaha (+). Programový sborník 74. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava. Zlín 2012, s. 14–16.

Petr Odehnal: Za dlhých večerů...: pověsti a pohádky z Hornolidečska. Lidečko: Místní akční skupina Hornolidečska, 2012, 114 stran, +3 CD. NR XXII, č. 4, 2012, s. 302.

K Provodovu mne vážou zvláštní pouta... In: Maleniska. Uspořádali Jan Slovák a Miroslav Černý. Provodov 2012, s. 45–46.

Sedmihlásci (DVD, vydáno TV NOE).

Zlínský kraj má své Mistry tradiční rukodělné výroby. ZVUK 2012, podzim/zima, s. 13–14.

S úctou a s radostí. Valaško, vlastivědná revue 29, 2012, č. 2, s. 51.

2013

Folkloristický bonbonek aneb jak se dostaly vrtěná, sedlácké a čardáš do Palubního deníku Hanzelky a Zikmunda. In: Programový sborník k divadelní hře: Vladimír Fekar: Palubní deník Hanzelky a Zikmunda... život je přesný součet náhod. Městské divadlo Zlín, Zlín 2013, s. 22.

Strážnické rozloučení s Jiřinou Mlíkovskou. NR XXIII, 2013, č. 2, s. 145–146.

Očima rozhlasáka. Lidé protestovali s rozvahou a bez hysterie. MF Dnes – Zlínský Dnes 21. 8. 2013, s. 2B.

Čas vizovického Jelínkova koštu nastal. Vítejte ve Vizovicích u Jelínků. 11. Jelínkův

vizovický košť 23. – 24. 8. 2013. Katalog. Vizovice 2013, s. 1, nestr.

Čtyřicet let se Světlovanem, 1977–2008. Naše Bojkovsko XXXVIII, září 2013, s. 16–17.

Za Barborou Čumpelíkovou. NR XXIII, 2013, č. 3, s. 213–214.

Slovo úvodem. Programový sborník 75. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava (Hopsa chlapci od země aneb S odzembkem do UNESCO). Zlín 2013, s. 1.

Důvody k radosti. Programový sborník MDFF „Kunovské léto“ 2013, Kunovice 2013, s. 19.

Vojtěch Bajer – Milena Habustová – Małgorzata Kiereś – Anna Kiripolska – Jiří Langer (redaktor) – Václav Michalička – Vanda Vrlová: Beskydy: zdroj práce a obživy. Wart, Třinec 2012, 238 s., 435 vyobrazení. Vydání první. ISBN 978-80-905079-1-3. Ethnologia Europae Centralis 11, 2013, s. 131–134.

2014

Životem i smrtí se ctí (K jubileu V. Vaculky). Připravili Josef Holcman a Karel Pavlišťík. ZVUK 2014, jaro/léto, s. 22–24.

Jubileum Ludvíka Kunze. ZVUK 2014, jaro/léto, s. 17–19.

Libor Havlíček: Kapitoly k dějinám Valašskokloboucka I. – IV. Valašské Klobouky: Pavel Bureš (2008), 2009, 2010, 2012, 424, 399, 468, 412. NR XXIV, 2014, č. 2, s. 164–165.

František Fojtík: Od vesna do vesna. Valašské Klobouky. Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách ve spolupráci s Městským muzeem 2011, 159 s. NR XXIV, 2014, č. 2, s. 165.

U Jelínků k radosti důvodů kopec aneb malá bilance „návratů k tradici“ při příležitosti 12. Jelínkova koštu. 12. Jelínkův vizovický košť 22. – 23. 8. 2013. Katalog. Vizovice 2014, s. 1–2, nestr.

Karel Pavlišťík, etnograf: Odpověď v anketě Splnil film o cestovatelské legendě vaše očekávání? MF Dnes, 4. září 2014, B3.

Jubileum významné, byť nedožití. (K nedožitému 100. výročí narození Ludvíka Kunze) Valašsko, vlastivědná revue 33, 2014, č. 2, s. 33–34.

Ten obrázek jsem si, bohužel, nestihl odnést. In: Vaculkovi. Umění čistého srdce. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 2014, s. 68–69.

100. krůžkozor Slováckého krůžku v Brně. Slovácký krůžek v Brně, Brno 2014. NR XXIV 2014, č. 4, s. 340–341.

K životnímu jubileu Evy Urbachové. NR XXIV 2014, č. 3, s. 241–242.

Libuše Sušilová – František Fojtík: Sobotěnka. Edice Laterňa, sv. 3. Valašské Klobouky: Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách ve spolupráci s Městským muzeem Valašské Klobouky 2012, 119. s. NR 2014, č. 3, s. 259.

Radosti a smutky roku 2014. Programový sborník 78. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava. Zlín 2014, s. 7–10.

(Kašava) – Smutné poděkování Boženě Pavlišťíkové. Programový sborník 78. bese-

dy u cimbálu Valašského souboru Kašava. Zlín 2014, s. 11–12.

Vánoční vyznání Karla Pavlišťika. Zpravodaj Televize Noe, Vánoce 2014, nestr.

2015

Petr Číhal (ed.): Zoomorfní tematika v lidové tradici. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 2013, 413 s. NR XXV 2015, č. 1, s. 68–69.

Jan Blahušek – Karel Pavlišťik – Jarmila Teturová: Dvě jubilea slováckého verbuňku. NR XXV 2015, č. 2, s. 149–155.

Vyznání na cestu. In: Živá píseň Strážnice. Mezinárodní folklorní festival v letech 2000 – 2014. Doprovodný sborník CD. Ed. Jiří Plocek, Michal Škopík. NÚLK Strážnice 2015, nestr.

13. Jelínkův vizovický košť, 2015. In: 13. Jelínkův vizovický košť 21. – 22. 8. 2015. Výsledkový katalog, nestr.

Pocta Jaromírovi Nečasovi. Lucie Uhlíková – Anna Maděričová – Karel Pavlišťik – Jiří Plocek – Miloš Štědroň, NR XXV 2015, č. 3, s. 344– 47.

Práce o Karlu Pavlišťikovi:

2011

BAHOUNKOVÁ, Milena: Rožnovské slavnosti jako sváteční událost. Folklor, měsíčník lidové kultury Čech Moravy a Slezska, XXII, 2011, č. 8, s. 25.

ČADÍLKOVÁ, Marie (ed): Výroční zpráva Národního ústavu lidové kultury. Strážnice 2011, s. 30, 42, 44, 64, 92–98.

FALTUS, Jiří: Valašská duše Vladislava Jurčáka. Lanškroun 2011, s. 60, 76, 113.

FUKSOVÁ, Jana: Pavlišťik slaví osmdesátku. Bude přešlapovat z nohy na nohu. MF Dnes 19. 10. 2011.

HOLCMAN, Jan: Jarní rozhovor s Bolkem Polívkou. ZVUK 2011, jaro/léto, s. 16–18 (pozdrav od B. Polívky).

HOLCMAN, Josef: Strážnice stráží před zmechanizováním duše. Zamyšlení nejen nad letošním Slováckým rokem v Kyjově a Strážnickým festivalem. NR XXI, 2011, č. 4, s. 311–315.

JANČÁŘ, Josef: Osmdesátník Karel Pavlišťik. NR XXI, 2011, č. 1, s. 83–84.

KOVANDOVÁ, Blanka: Zlínské folklorní stopy Karla Pavlišťika. Magazín Zlín 2011, č. 5., s. 10.

KOVANDOVÁ, Blanka: Zlín se může stát Mekkou moderního cestovatelství. Magazín Zlín 2011, č. 5, s. 13.

KRÁL P. – HUSÁKOVÁ-KOČIČKOVÁ E. – UHLÍKOVÁ, L.: Valašský soubor Kašava 1991–2011. Programový sborník 72. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava. Sdružení přátel lidové kultury Kašava, Zlín 2011, nestr.

KRIST, Jan: Folklorní sdružení České republiky v roce „0“. Folklor. Měsíčník lidové kultury Čech, Moravy a Slezska XXII 2011, č. 6, s. 11.

LIBIGER, Milan: Prezidentská kolona odjela, Havel šel pěšky. MF Dnes, Kraj zlínský, 20. 12. 2011, s. 3.

MATYÁŠ, Bohuslav: ... s Karlem Pavlišťíkem. ZVUK 2011, jaro/léto, s. 51–59.

MATUSZKOVÁ, Jiřka: Audiovizuální edice lidových tanců v českých zemích a na Slovensku. In: Hudební a taneční folklor v ediční praxi. Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha 2011, s. 159–168 (160, 163, 164).

PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Bibliografie Národopisné revue (2001–2010), Strážnice 2010, s. 58, 63.

PLOCEK, Jiří: Dělník života se srdcem folkloristy. Kulturní noviny 2011, č. 2–3, s. 20.

POTYKA, Miroslav: K životnímu jubileu Karla Pavlišťíka. Slovácko, deník 16. 3. 2011, s. 8.

PRUDKÁ, Alena: K osmdesátinám Karla Pavlišťíka. Valašsko, vlastivědná revue 2011, č. 1, s. 48–49.

PRUDKÁ, Alena: O autorovi. In: Karel Pavlišťík: Dřevo proufí sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku. Zlín 2011, s. 272–273.

RYCHLÍK, Břetislav: Strážnický tunel pod dějinami. Lidové noviny, 28. června 2011, s. 7.

RUMENOVÁ, Margareta: Regionální kolorit je drobný luxus, který globalizačně zaměřené společnosti přidá na barevnosti. (Rozhovor) Trnkoviny 2011, 18/11, 18. vydání, zima, s. 4.

ŠPIRITOVÁ, Marie: Světlovan. Uvedení do života nového CD. Naše Bojkovsko XXXVI, leden 2011, s. 14.

TARCALOVÁ, Ludmila: Dopis Karlu Pavlišťíkovi ze dne 12. března 2011. Národopisný věstník XXVIII (70), 2011, č. 2, s. 79–80.

VRBA, Antonín: Lektor verbuňku Rudolf Tuček: úroveň taneční kultury vzrůstá. Nové Slovácko I., 2011, č. 24, s. 8.

ZELINKA, Milan: Souputníci. Strážnice 2011 (Festivalový program k osmdesátinám J. M. Krista – scénář).

red: Jaroslav Štika – ten, kterému právem patří čestné místo na Valašském Slavíně. Folklor, měsíčník lidové kultury Čech Moravy a Slezska XXII, 2011, č. 8, s. 16–17.

red: Vážený pane starosto, vážená paní místostarostko. Naše Bojkovsko XXXVI, listopad 2011, s. 9 (Poděkování za udělení Pamětního listu + fotoreportáž).

(zuz) Soubor Kašava bude slavít s cimbálem a Karlem Pavlišťíkem. Zlínský deník 20. 10. 2011.

Integrované centrum Slunečnice. Jubilejní publikace k 10. výročí, 2001–2011. Účelová publikace, bez vročení (2011), nestr.

Ohlédnutí za 71. besedou u cimbálu s programem Léta běží aneb po kalíšku po kalíšku... Programový sborník 72. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava, Sdružení přátel lidové kultury Kašava, Zlín 2011, nestr.

2012

ČADÍLKOVÁ, Marie (ed): Výroční zpráva Národního ústavu lidové kultury za rok 2011, Strážnice 2012.

DIVÍLKOVÁ, Světlana: Dřevo, proutí, sláma... Magazín Zlín 2012, č. 9, s. 20.

HOLCMAN, Josef: Vyhnání z ráje. Slovenský národopis roč. 60, 2012, č. 3, s. 331–348.

JANČÁŘ, Josef: Osmdesátka Karla Pavlišťíka. Slovácko 53, 2011, s. 140–142.

KOŠTŮŘÍKOVÁ, Jana: Dřevo proutí sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku. Valašsko, vlastivědná revue 2012, č. 2, s. 44–45.

(bk) KOVANDOVÁ, Blanka: Expozice H+Z v muzeu jen do konce ledna.... Magazín Zlín 2012, č. 1, s. 21.

PREININGER, Michal – PREININGEROVÁ, Kristina: Jubilant Michal Preininger. Něco o sobě samém. Jubilant František Zuska. Programový sborník 74. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava. Zlín 2012, s. 2–9.

ŠTĚPÁNEK, Václav: K nedožitým osmdesátinám Jana Miroslava Krista a také o pořadu Souputníci. Krůžkozor 96, říjen 2012, s. 4–7.

VACULÍK, Ludvík: Říp nevybuchl. Výběr fejetonů z Lidových novin 2008–2012. Praha 2012. (O K. P. na stranách 60, 150, 151, 158, 194)

red – Peckova sbírka je zcela ojedinělá. Vizovské noviny 27, 2012, č. 1, s. 20–22.

red. – Souborový rok 2011. Programový sborník 41. valašského bálu Valašského souboru Kašava. Zlín 2012, nestr.

2013

ČADÍLKOVÁ, Marie (ed): Výroční zpráva Národního ústavu lidové kultury za rok 2012. Strážnice 2013, s. 97–102.

ČÍHAL, Petr: Cimbálové muziky jihovýchodní Moravy. Cimbálová muzika Jaroslava Pavlíka. Malovaný kraj 2013, č. 6.

DIVÍLKOVÁ, Světlana: Jitka Šuranská: Folklor je melancholický. Magazín Zlín 2013, č. 7, s. 21 (rozhovor).

DOBROVOLNÝ, Petr: Cesta valašského odzemku na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury. Hopsa chlupci od země aneb S odzemkem do UNESCO. Programový sborník 75. besedy u cimbálu Valašského souboru Kašava. Zlín 2013, s. 9–10.

FEKAR, Vladimír: Palubní deník Hanzelky a Zikmunda... život je přesný součet náhod. Městské divadlo Zlín. Zlín 2013, s. 17.

FUKSOVÁ, Jana: Dva roky prací skončily, Bařův institut otevírá. MF Dnes – Zlínský Dnes, 30. 4. 2013, B, s. 1B.

HOLCMAN, Josef: H+Z čtenářům svými knihami. In: Programový sborník k divadelní hře: Vladimír Fekar: Palubní deník Hanzelky a Zikmunda... život je přesný součet náhod. Městské divadlo Zlín. Zlín 2013, s. 10–11.

KAHOUNOVÁ, Jana: Současný Světlovan. In: Kahounová Jana a kol. – eds.: Sborník k 60. výročí folklorního souboru Světlovan z Bojkovic, 2013, s. 21–24.

MEHEŠOVÁ, Olga: Vážení a milí čtenáři a čtenářky. Valašsko, vlastivědná revue 16, 2013, s. 1.

MÚČKOVÁ, Magdalena: Moravská rodina s K. Pavlišťkem. TV scénář + ohlasy.

PAŠKOVÁ, Iva: Světlovan prostě umí. Dobrý den s Kurýrem 46, 2013, s. 1, fotoalbum.

PAVLIŠTÍK, Karel: Čtyřicet let se Světlovanem 1977–2008. Naše Bojkovsko XXXVIII, září 2013, s. 16–17. Přefisk in: KAHOUNOVÁ, Jana a kol. – eds.: Sborník k 60. výročí folklorního souboru Světlovan z Bojkovic. 2013, s. 13–15.

POTYKA, Miroslav: Soubor Světlovan důstojně oslavil výročí. Deník 20. 11. 2013.

RYCHLÍK, Břetislav: A tihle lidé nám něco zakazují. Názory. Díže Břetislava Rychlíka. MF Dnes 5. 9. 2013, s. 14A.

ŠPIRITOVÁ, Marie (eds): Anketa k 60. výročí Světlovanu. Naše Bojkovsko XXXVIII, listopad 2013, s. 15.

ŠPIRITOVÁ, Marie (eds): Anketa k 60. výročí Světlovanu. In: Kahounová Jana a kol. – eds.: Sborník k 60. výročí folklorního souboru Světlovan z Bojkovic. 2013, s. 25–33.

UHERKOVÁ (Zelená), Jarmila: Vzpomínka na obnovení činnosti Světlovanu. Bojkovsko XXXVIII, květen 2013, s. 9.

VACULÍKOVÁ, Madla: Vyznání Madly Vaculíkové. Magazín Zlín, 2013, č. 4, s. 30.

VOŽENÍLEK, Jiří: Budovy č. 14 a 15 ve Zlíně – dědictví industriální éry. Publikace vydaná u příležitosti 1415 BAŤOVA INSTITUTU ve Zlíně. Zlín 2013, s. 125.

VOGLOVÁ, Jiřka: O Aloisi Skoumalovi. In: Programový sborník slavnostního koncertu k 80. výročí narození Aloise Skoumala. Eds: Kristýna Preiningerová, Petra Grisová, nestr. (Pozn. K. P. – pravda o založení Voničky)

ill – Pustý zámek ostře měří vycpaný rys. MF Dnes – Zlínský Dnes 24. 4. 2013, s. B3.

sve – Valašský odzemek je kulturním dědictvím... In: Magazín Zlín 2013, č. 2, s. 22.

(jin) – Srpnový paradox: zprávy bez cenzury z Gottwaldova (rozhovor s K. P.). Magazín Zlín 2013, č. 12, s. 30 (Jaroslav Janečka).

2014

ČADÍLKOVÁ, Marie (ed): Výroční zpráva Národního ústavu lidové kultury za rok 2013. Strážnice 2014, s. 71–75.

HORKÝ, Petr: Na cestách s Petrem Horkým. Životopis je expedice oproti proudu času. Časopis Žlutý 8/14, s. 19–28.

JANČÁŘ, Josef: Etnografie na Moravě a ve Slezsku v limitech 20. století. NÚLK Strážnice 2014, s. 49–50, 71, 75.

JÍLKOVÁ, Cecílie: Strážnické povinnosti. Lidové noviny 1. 7. 2014, s. 20.

SLADKOWSKI, Marcel: Království slivovice. Osudy palírníků a palíren ve Vizovicích. Vizovice, Rudolf Jelínek, a.s., s. 210.

VACULÍK, Ludvík: Mezi námi muži. Lidové noviny 29. 4. 2014, s. 20.

VACULÍK, Ludvík: Moje sirotky. Lidové noviny 24. 6. 2014, s. 20.

(red) Nejlepší českou muzejní výstavou je Princip Baťa. In: Zlín, Zlínský festivalový a kulturní měsíčník, r. 12, červen 2014, s. 3.

(red) Expozice Princip Baťa se pyšní titulem Muzejní výstava roku 2013. In: Zlín, Zlínský festivalový a kulturní měsíčník, 12. červen 2014, s. 28.

(red) Neznámá země 2014, 14. – 27. dubna ve Zlíně. Magazín Zlín 2014, č. 4, s. 13.

(red) S Klubem Hanzelky a Zikmunda pěti světadily. Neznámá země, XVIII. ročník festivalu cestování, sblíživání a poznávání kultur. Zlín 14. – 27. 4. 2014. Zlín 2014 (Katalog festivalu, nestr).

(red) Další místa v anketě Osobnost roku 2013 ve Zlínském kraji. Okno do kraje. Magazín Zlínského kraje, ročník X, květen 2014, s. 10 (1. +Petr Hlaváček; 2. Luděk Galuška; 3. Karel Pavlišťík).

Vánoční vyznání Karla Pavlišťíka. Zpravodaj Televize Noe, Vánoce 2014, nestr.

2015

ADAMÍK, Marek: Historické okénko. Magazín váš Zlín, březen 2015, nestr.

BOBÁK, František: Zuskova Vysoká buda. Zlínská jitra (Minipovídky, fejetony, eseje). Praha 2015, s. 324–327.

BOBÁK, František: Karlovi k 12. 3. 2001. Zlínská jitra (Minipovídky, fejetony, eseje). Praha 2015, s. 315–319.

ČERNÍČKOVÁ, Kateřina: Biografický přehled k besedě v Kyliánově centru. 27. 3. 2015. Nепublikováno.

HOLCMAN, Josef: Studňa, z ktorej sa musí piť, aby sa neutopila. Deník N, roč. 1, č. 62, 29. apríla 2015, s. 12–13.

HOLCMAN, Josef: ZVUK má letos 25. ZVUK 2015, jaro/léto, s. 79–80.

JABŮRKOVÁ, Hana: Karel Pavlišťík: Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku. MJVM ve Zlíně a Klub H+Z Zlín, 2. rozšířené vydání, 2011, ISBN 978-80-87130-19-3, 279 s. Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 2011/1-2 – 2012/1-2 Zlín 2015, s. 109–110.

KRAJČOVÁ, Ivana: Muzeum v Lukovečku nezahálí ani o prázdninách. Fryštácké listy, roč. XXV, 2015, č. 8, s. 10–11. http://www.frystak.cz/files_tiny/frystlisty/f108-2015.pdf

MARUŠÁK, Lubomír ml.: PhDr. Karel Pavlišťík, CSc. První čestný občan Držkové. Okénko do Kašavy, Držkové a Vlčkové 5, jaro 2015, č. 1, s. 22.

MARUŠÁK, Lubomír ml.: Připravovaná kniha Valašská dědina Držková. Okénko do

Kašavy, Držkové a Vlčkové 5, jaro 2015, č. 1, s. 26.

PLOCEK, Jiří: Kroužení nad Vysočinou, hudbou a jedním festivalem. Náměšť nad Oslavou 2015, s. 105.

PRUDKÁ, Alena: Jubileum Karla Pavlišťáka. Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 2011/1-2 – 2012/1-2, Zlín 2015, s. 95–103.

RYCHLÍK, Břetislav: Sbohem náčelníku. Divadelní noviny, roč. 24, 23. 6. 2015, s. 11.

STOJAR, Pavel: Co by jiné ženské daly za jistotu, že se jejich chlap měsíc neukáže, říká Petr Horký. Magazín váš Zlín 2015, duben, s. 18–19.

VACULÍK, Ludvík: Poslední slovo. Milý zvuk. Lidové noviny 10. 3. 2015, s. 20.

ŠVECOVÁ, Soňa: Bibliografická příloha Národopisné revue č. 29. Sestavily Terézia Gabrhelová a Zuzana Beňušková, Strážnice 2015, s. 127.

Programové bloky, festivalové pořady 2000–2015

1999

Odkáď su, tj. odkud jsem, aneb valašské štandrlé Bolkovi Polívkovi k padesátinám. (47. LSF, námět, scénář, dramaturgie, režie).

2000

Finále soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku – velké finále (vítězové 1. – 15. ročníku soutěže. Programový sborník 55. ročníku MFF Strážnice 2000, odborná spolupráce, porotce).

Pocta Slávkovi Volavému. Programový sborník 55. ročníku MFF Strážnice 2000. MFF Strážnice (námět, režie).

Šťěstí zdraví vinšujeme... Přání jubilantům k vzácným životním výročím a všem k svátkům vánočním (námět, scénář, dramaturgie, režie, spolu s Lucií Uhlíkovou).

2001

Jarmark múz. Dětský dvůr. Programový sborník 56. ročníku MFF Strážnice 2001. MFF Strážnice (režie).

David Pavlíček, Jan Miroslav Krist, Karel Pavlišťák: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Programový sborník 56. ročníku MFF Strážnice 2001 (spoluautor + autor).

30 let s valašskou písničkou a tancem aneb Kašava – jedno velké divadlo (autor – spolu se Soňou Staňkovou a Lucií Uhlíkovou + režie).

Sedm (set) kalíšků s dochtorem aneb Chodění aj tancování, zpívání a hraní s Karlem (autorská spolupráce).

2002

David Pavlíček, Jan Miroslav Krist, Karel Pavlišťák: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Programový sborník 57. ročníku MFF Strážnice 2002 (spoluautor).

Jarmark múz. Dětský dvůr. Programový sborník 57. ročníku MFF Strážnice 2002 (režie).

2003

David Pavlíček, Jan Miroslav Krist, Karel Pavlišťík: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Programový sborník 58. ročníku MFF Strážnice 2003 (spoluautor).

Darmo, synečku, darmo žiješ, ani sa vína nenapiješ aneb Veselo chaso (55 LSF, autor, spoluautor, dramaturgie, režie, moderace, úvod a spoluredakce programového sborníku).

Vinšujem vám štěstí, zdraví aneb Vánoční koledování k sedmdesátinám Jiřího Peřůtky (spoluautor, 56 LSF).

2004

David Pavlíček, Jan Miroslav Krist, Karel Pavlišťík: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku (spoluautor).

Naše je to děťátko. Jevištní adaptace lidové vánoční hry (nastudovala Markéta Pavlišťíková, K. P. režijní spolupráce, 58 LSF).

Byltě jeden člověk aneb beseda k 200. výročí narození Františka Sušila. 30. října 2004. (autorská, režijní, moderátorská spolupráce s Lucíí Uhlíkovou, 57 LSF).

2005

David Pavlíček, Jan Miroslav Krist, Karel Pavlišťík: Soutěž o nejlepšího tanečníka Slováckého verbuňku. Ohlédnutí za 20 lety soutěže (spoluautor).

Kytice Strážnici. Slavnostní pořad k 60. výročí MFF (námět, scénář, režie). Cena festivalu.

Písň o bolesti a smutku aneb O machometánech a jiných nájezdnících (spolu s Lucíí Uhlíkovou 22. 10. 2005, 59 LSF).

2006

Lucie Uhlíková, Karel Pavlišťík: Okolo Moravy chodníček krvavý. Programový sborník 61. ročníku MFF Strážnice 2006 (spoluautor, režie Veronika Jedličková).

David Pavlíček, Jan Miroslav Krist, Karel Pavlišťík: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Program MFF Strážnice 2006 (spoluautor).

2007

David Pavlíček, Jan Miroslav Krist, Karel Pavlišťík: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Programový sborník 62. ročníku MFF Strážnice 2009 (spoluautor).

Zbojnickými chodníčky aneb Zavolajte ně Ondráša. 63. beseda Lukov 20. 10. 2007 (spoluautor, Lucie Uhlíková, Michal Preininger).

2008

Leoš Janáček – O lidové písni. Koncert Kašavy a Filharmonie Bohuslava Martinů k výročí Leoše Janáčka. Městské divadlo Zlín 13. 4. 2008 (spoluautor).

Karel Pavlišťík, Rudolf Tuček, Jan Blahůšek: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Programový sborník 63. ročníku MFF Strážnice 2009 (spoluautor).

Co sa stalo v nově aneb Zločin a trest v lidové písni. 20. 10. 2007, repríza 4. 4. 2009
Uherské Hradiště Reduta – Kunovjan (Karel Pavlišťík, Lucie Uhlíková, 65. LSF).

2009

Karel Pavlišťík, Rudolf Tuček, Jan Blahůšek: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Programový sborník 64. ročníku MFF Strážnice 2009 (spoluautor).

Pod Biskupskou horú hospoda malovaná aneb luhačovické Zálesí zpívá a tančí. Programový sborník 64. ročníku MFF Strážnice 2009 (spoluautor s Blankou Petrákovou, spolurežisér s Veronikou Jedličkovou); VS Kašava laureát festivalu za interpretaci tanců z Luhačovického Zálesí v pořadu Pod Biskupskou horú.

2010

Karel Pavlišťík, Rudolf Tuček, Jan Blahůšek: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Programový sborník 65. ročníku MFF Strážnice 2010 (spoluautor).

Čarovné květy paprádky aneb Pocta Zdence Jelínkové k nedožitým devadesátinám. 69. beseda Lukov (autor, režie, moderace Michal Preininger, Jana Pluhařová, odborná spolupráce Lucie Uhlíková, režie záskok Veronika Jedličková, Michal Preininger).

Druhý život dřeva. Pořad ke dnům evropského dědictví. Malá scéna Zlín (dramaturgie, režie moderace, spolu se ZUŠ Zlín).

Koncert k nedožitým devadesátinám Jiřího Hanzelky. Dům umění Zlín (Filharmonie Bohuslava Martinů), MJVM Zlín, Městské divadlo Zlín (dramaturgie, podíl s J. Keferovou a M. Preiningerovou, režie, výběr textů, úvodní projev).

2011

Jan Blahůšek, Rudolf Tuček: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku (odborná spolupráce). Programový sborník 66. ročníku MFF Strážnice 2011, s. 37.

Markéta Pavlišťíková, Blanka Petráková: Dětský dvůr (odborná spolupráce). Programový sborník 66. ročníku MFF Strážnice 2011, s. 40.

Lucie Uhlíková, Karel Pavlišťík: Folklor jako divadlo. MFF Strážnice, repríza KD Bojkovice 8. 10. 2011 (spoluautor). Informativní text vypadal z programového sborníku MFF Strážnice.

Michal Preininger, Lucie Uhlíková: Po kalíšku, po kalíšku. K osmdesátinám Karla Pavlišťíka (odborná spolupráce, texty, sborník, 71. LSF).

2012

Jan Blahůšek, Rudolf Tuček: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku (odborná spolupráce). Programový sborník 67. ročníku MFF Strážnice 2012, s. 49.

Kašavské Vánoce aneb U stromečku s chrudimským Kohoutkem a jubilanty (autorství spolu s Lucií Uhlíkovou, texty, sborník, 74. LSF).

2013

Jan Blahůšek, Rudolf Tuček: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku

(odborná spolupráce. Programový sborník 67. ročníku MFF Strážnice 2013, s. 40.

Hopsa, chlapi, od země aneb S odzemkem do UNESCO (spoluautorství s L. Uhlíkovou a P. Králem, moderace s L. Uhlíkovou a J. Pluhařovou, 75. LSF).

2014

Jan Blahůšek, Rudolf Tuček, Jarmila Teturová: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku (odborná spolupráce). Programový sborník 69. ročníku MFF Strážnice 2013, s. 41.

Valašské písně milostné aneb Lásko, bože, lásko (odborná spolupráce, 77. LSF).

2015

Karel Pavlišťík, Vlasta Ondrušová: Vzpomínka na Slávka Volavého (K. Pavlišťík: autor, režie, moderace, V. Ondrušová: autor, moderace, produkce, odborná spolupráce J. Pajer, V. Pálenský, M. Škopík, inspicie M. Pavlišťíková). Programový sborník 70. ročníku MFF Strážnice 2013, s. 57.

Jan Blahůšek, Rudolf Tuček, Jarmila Teturová: Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Odborná spolupráce. Programový sborník 70. ročníku MFF Strážnice 2015, s. 38.

Antonín Bajaja, Karel Pavlišťík: Vánoční poselství Ludvíka Vaculíka. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně 9. 12. 2015 (spoluautor, režie, účinkující).

Publikované práce – použité zkratky:

AM	Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
ČL	Český lid
MF Dnes	Mladá fronta Dnes – Zlínský Dnes
MK	Malovaný kraj
NR	Národopisná revue
LSF	Lukovské setkání s folklórem. Účelový tisk Valašského souboru Kašava
ZVUK	Zvuk Zlínského kraje : časopis pro kulturu a společenské dění: Zlín – Vsetín – Uherské Hradiště – Kroměříž
Slovácko	Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí
Krůžkozor	vydává 3x ročně Slovácký krůžek v Brně

RECENZE

Kateřina Czinegov: Jménem zákona! Kapitoly z minulosti a současnosti bezpečnostních sborů ve Zlíně

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Zlín 2016, 111 stran

ISBN 978-80-87130-36-0

Pavel Šrámek

Knihy zachycující novodobé dějiny Zlína se věnují především tématům spojeným s firmou Baťa a jejími aktivitami a ostatní témata zůstávají poněkud stranou zájmu. Je proto dobře, že Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně vydalo knihu „Jménem zákona!“ s podtitulem „Kapitoly z minulosti a současnosti bezpečnostních sborů ve Zlíně“. Její autorka Kateřina Czinegová, dřívější pracovnice zlínského muzea a nyní pracovnice okresního archivu v Uherském Hradišti, se v ní rozhodla zachytit historii četnictva a policie ve Zlíně od konce 19. století do současnosti.

První dvě z celkem čtyř částí knihy se věnují období do roku 1945, a to nejprve četnictvu, pak zlínské obecní policii. Po úvodním nástinu organizace a úkolů četnictva následuje popis zlínského četnictva, které zastupovala delší čas jen četnická stanice, od roku 1935 pak ještě okresní četnické velitelství. Čtenář se dozví základní informace o umístění těchto dvou složek ve Zlíně, jejich velitelích i činnosti, kterou vykonávaly. Následuje zlínská obecní policie, která v meziválečném období prošla velkým rozvojem. Počet jejích strážníků se ze dvou v době první světové války zvýšil koncem 30. let na skoro šedesát a obecní policie tak představovala nejpočetnější bezpečnostní složku ve městě, která kromě bezpečnosti a pořádku zajišťovala také kontrolu dopravy nebo dohlížela na kvalitu a nezávadnost prodeje potravin. Texty doprovází bohatá obrazová příloha tvořená četnými fotografiemi, dobovými dokumenty a dalšími doklady, nechybí ani fotografie uniforem a identifikačního označení.

Třetí část knihy pojednává o Sboru národní bezpečnosti, jednotném bezpečnostním sboru v období vlády komunistické strany. Po úvodním popisu organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti se čtenář seznámí s vývojem sboru ve Zlíně. Kateřina Czinegová přitom zaměřila svoji pozornost hlavně na 40. a 50. léta, kdy nechybí přehled jednotlivých složek ve Zlíně nebo zmínky o činnosti Státní bezpečnosti a politických procesech, které měla na svědomí. Naopak 60., 70. a 80. léta jsou zmíněna minimálně, trochu větší prostor dostal jen rok 1989, což je škoda. Zavinila to zřejmě absence pramenů v Archivu bezpečnostních složek, kde mají dokumenty právě jen do těchto let. Částečně je však lze nahradit z jiných archivních zdrojů. Například roční zápisy v kronikách města Gottwaldova obsahují rubriku o dodržování zákonnosti, kde lze najít třeba údaje o vývoji trestné činnosti nebo o tehdejších problémech v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti ve městě.

Tématem poslední části knihy je Policie České republiky, která v roce 1991 nahradila Sbor národní bezpečnosti. Na této části Kateřina Czinegová spolupracovala s krajským ředitelstvím policie, což se odrazilo v množství publikovaných informací. Po popisu organizačního a personálního vývoje zlínského okresního a krajského policejního ředitelství jsou představeny jednotlivé složky současné policie jako služba pořádkové policie, dopravní policie, cizinecká policie a další. Přestože tato část na rozdíl od předchozích tří není ryze odborným zpracováním, ale spíše informačním materiálem, své čtenáře si nepochybně najde. Už proto, že ji doprovází zajímavá obrazová příloha s atraktivními fotografiemi, i když některé z nich by si zasloužily detailnější popis.

Při hodnocení celé knihy je možno konstatovat, že Kateřině Czinegové se podařilo vytvořit kvalitní práci, kde se vzájemně doplňují text a obrazové přílohy. Dále je třeba ocenit skutečnost, že autorka využila nejen zdroje z archivů a muzeí, ale také ze soukromých sbírek, čímž je tak zpřístupnila široké veřejnosti. Naopak překvapí, že

v celé knize nenajdeme zmínku o současné zlínské městské policii. I když kniha vyšla u příležitosti 25. výročí vzniku Policie České republiky, a proto se zřejmě zaměřila na ni, stručná zmínka o městské policii ve Zlíně by se jistě do textu vešla. Tato policie by si ovšem zasloužila větší prostor. Vždyť je pokračovatelem meziválečné zlínské policie podřízené samosprávě města a podobně jako ona prošla rozsáhlým vývojem. Vznikla v roce 1992 jako nový bezpečnostní sbor a zpočátku ji tvořilo 24 strážníků. V roce 2000 to bylo již 75 strážníků a dnes má Městská policie Zlín téměř sto strážníků a tvoří ji hlídková služba, dopravní služba, kynologická služba a rychlá operativní jednotka.

V úvodu knihy „Jménem zákona“ Kateřina Czinegová píše, že jde o drobnou sondu. Myslím si, že autorka je zbytečně skromná. Podařilo se jí vytvořit na dosud nepracované téma kvalitní práci, která dobře poslouží všem, které zajímají moderní zlínské dějiny. A využijí ji určitě také ti, kteří se zajímají o policii a četnictvo na našem území obecně.

Obálka publikace *Jménem zákona! Kapitoly z minulosti a současnosti bezpečnostních sborů ve Zlíně*. |

Seznam autorů:

Mgr. Jaroslav Bartík, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Mgr. Lenka Běhounková, Muzeum Kroměřížska, p. o.

Mgr. Kateřina Břečková, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie

Mgr. Iva Dupalová, Muzeum Těšínska, p. o.

Mgr. Tomáš Chrástek, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Mgr. Vít Jakubíček, Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, p. o.

Mgr. et Ing. Gabriela Culík Končítíková, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, Ústav managementu a marketingu

Mgr. Hana Kuslová, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p. o.

Ing. Silvie Lečiková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p. o.

Mgr. Jan Matyáš, Muzeum regionu Valašsko, p. o.

Mgr. Olga Méhešová, Muzeum regionu Valašsko, p. o.

Mgr. Markéta Mercová, Dr., Muzeum Kroměřížska, p. o.

Bc. Helena Mynarčíková, Valašské Meziříčí

Mgr. et Mgr. Hana Nohálová, Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Ústav geologických věd

Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., Městské muzeum Valašské Klobouky

PhDr. Alena Prudká, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p. o.

Mgr. Pavel Šrámek, Ph.D., Státní okresní archiv Zlín

**Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko, Vsetín
2016/1-2**

Recenzovaný časopis

vydalo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvková organizace
Vavrečkova 7040, 760 01 Zlín
IČ: 089982

a

Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace
Horní náměstí 2, 755 01 Vsetín
IČ: 00098574

Odpovědní redaktoři: Pavel Hrubec, Tomáš Vitásek

Výkonný redaktor: Veronika Balajková

Tajemník redakce: Alena Prudká

Redakční rada: Mario Bielich, Lukáš Čoupek, Gabriela Končítíková, Marta Kondrová,
Hana Kuslová, Jana Langová, Markéta Mercová, Ivana Ostřanská,
Alena Prudká, Petra Šobáňová, Samuel Španihel

Anglický překlad: Helena Tríbe

Grafické řešení a předtisková příprava: Vlastimil Kříž

Tisk: KODIAK print s.r.o.

Nábřeží 599, 760 01 Zlín–Prštné

IČ: 60708760

Zlín 2017

Náklad: 400 ks

ISSN 0862-8548

Acta Musealia

Společný časopis Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p.o. a Muzea regionu Valašsko, p.o.

Kontaktní adresa: Mgr. Veronika Balajková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvková organizace,

tel.: +420 723 371 260, e-mail: veronika.balajkova@muzeum-zlin.cz,

příspěvky většího rozsahu posílejte přes www.uschovna.cz

Pokyny pro autory

Časopis Acta Musealia uveřejňuje původní česky a slovensky psané práce: teoretické, materiálové i metodické články, studie a zprávy ze společenskovedního výzkumu, muzejní práce, péče o sbírky především z regionu Západních Karpat, zejména pak z území Zlínského kraje a okolí. Dále obsahuje personálie a aktuality, recenze a krátká sdělení společenského dění a příbuzných témat. Pravidla recenzního řízení i veškeré další informace pro autory příspěvků jsou zveřejněny na internetových stránkách časopisu: <http://www.muzeum-zlin.cz/cs/publikace/acta-muzealia/>

 MUZEUM
JIHOVÝCHOONÍ MORAVY
VE ZLÍNĚ

 MUZEUM
REGIONU
VALAŠSKO